

Kwartalnik policyjny

CZASOPISMO
CENTRUM SZKOLENIA POLICJI
W LEGIONOWIE

Nr 1(40)/2017

Rok XI

ISSN 1898-1453

POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA

TECHNIKA KRYMINALISTYCZNA

POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA POLICJA

W numerze:

Technicy kryminalistyki ■ Wykorzystanie technologii i sprzętu ■ Czeski Zespół DVI
Zabezpieczenie śladów ■ Oględziny ■ Zabezpieczenie miejsca katastrof i zdarzeń drogowych,
a także: Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie ■ Ochrona danych osobowych w UE
Współdziałanie SZ RP z Policją ■ Vademecum Policjanta

Szanowni Czytelnicy

Oddajemy w Państwa ręce kolejny numer „Kwartalnika Policyjnego”. Jego motywem przewodnim są zagadnienia z obszaru techniki kryminalistycznej i medycyny sądowej. Jako że kryminalistyka jest nauką interdyscyplinarną, równie interdyscyplinarny charakter posiadają publikacje, które pragniemy Państwu zarekomendować.

Ich przegląd wypada rozpocząć od artykułu prezentującego przekrój działalności pełnomocnika ds. techników kryminalistyki. Przedstawiono w nim syntetyczne informacje podsumowujące pracę wykonaną przez ogniwa techniki kryminalistycznej w ubiegłym roku. W codziennych zmaganiach o ulepszanie stosowanych metod śledczych wykorzystywane są zdobycze rozwoju naukowego i technologicznego, więc nie mogło też zabraknąć tekstów odnoszących się do wykorzystywania specjalistycznego sprzętu, systemów informatycznych i wyposażenia techniczno-kryminalistycznego. Szczególnie ważnym elementem jest edukacja funkcjonariuszy Policji oraz innych podmiotów parających się kryminalistyką na co dzień, stąd artykuły o walorach dydaktycznych. Jak w przypadku każdej złożonej działalności, prowadzonej na szeroką skalę, tak i tu nie brakuje problemów związanych z interpretacją przepisów i wypracowaniem dobrych praktyk – staraliśmy się przybliżyć niektóre z nich.

W parze z kryminalistyką bardzo często podąża medycyna sądowa, a więc i jej poświęcamy sporo miejsca. Na szczególną uwagę zasługuje opracowanie naszych czeskich partnerów we współpracy międzynarodowej w ramach programu Erasmus+, dotyczące funkcjonującego u nich zespołu zajmującego się identyfikacją ciał ofiar katastrof (DVI).

W numerze znajdują się również interesujące artykuły dotyczące innych kwestii – m.in. przeciwdziałania przemoc w rodzinie, współdziałania Sił Zbrojnych RP z Policją czy ochrony danych osobowych w Unii Europejskiej, a także wskazówki i komentarze dotyczące bezpieczeństwa ruchu drogowego, ujęte w ramy „Vademecum Policjanta”.

Zachęcając do lektury, zapraszamy do współpracy wszystkich, którzy pragną zabrać głos w sprawach ważnych dla środowiska policyjnego, mamy bowiem nadzieję, że w ten sposób czasopismo umożliwi wymianę wiedzy i doświadczeń zawodowych oraz przyczyni się do poszukiwania rozwiązań odpowiadających aktualnym potrzebom służby.

Autorom, którzy zgodzili się zamieścić swoje teksty na naszych łamach – serdecznie dziękujemy i liczymy na ciekawe publikacje w przyszłości.

W imieniu zespołu redakcyjnego
redaktor naczelny

ml. insp. Marcin Szyndler

CENTRALNE LABORATORIUM
KRYMINALISTYCZNE POLICJI
INSTYTUT BADAWCZY

MTG

MIĘDZYNARODOWE
TARGI GDAŃSKIE S.A.

POLICJA 997

zapraszają na:

V MIĘDZYNARODOWĄ KONFERENCJĘ NAUKOWĄ „MIEJSCE ZDARZENIA”

Oględziny miejsc katastrof i przestępstw o charakterze
terrorystycznym oraz identyfikacja ofiar

26-27 KWIETNIA 2017

Centrum Wystawienniczo - Kongresowe
Międzynarodowych Targów Gdańskich S.A. w Gdańsku

www.miejscezdazzenia2017.pl

Kwartalnik policyjny

W NUMERZE

TECHNIKA KRYMINALISTYCZNA

- 2** Adam Frankowski, Piotr Trojanowski
Technik kryminalistyki wczoraj, dziś i jutro

WYKORZYSTANIE TECHNOLOGII I SPRZĘTU W TECHNICIE KRYMINALISTYCZNEJ

- 8** Paweł Pucółowski, Paweł Sokalski, Hubert Wodzicki,
Łukasz Wiśniewski
Wyposażenie LK KSP w sprzęt
do badań kryminalistycznych
- 14** Bartosz Klepczyński
Techniczne możliwości wykorzystania zestawu
do obrazowania miejsca zdarzenia z powietrza
w trakcie oględzin
- 19** Sławomir Ronowicz
Fotografia dokumentacyjna – wczoraj i dziś
- 22** Wojciech Ceglarski
FAVI – zanim się zalogujesz...

ZABEZPIECZENIE ŚLADÓW

- 30** Iwona Bogusz
Zagrożenie kontaminacją podczas czynności
zabezpieczenia miejsca zdarzenia
- 34** Jarosław Piotrowski
„Tańczyła igła z nitką”, czyli dylematy technika
kryminalistyki
- 38** Ludomir Niewiadomski
Ślady powstrzałałowe na różnych podłożach

OGŁĘDZINY ZWŁOK

- 40** Marek Bogusz
Możliwości identyfikacji zwłok ludzkich w różnym
stadium przemian pośmiertnych
- 49** Jarosław Michalski
Mechanizm uduszenia w kontekście oględzin zwłok
na miejscu ich znalezienia

ZABEZPIECZENIE MIEJSC KATASTROF

- 51** Ireneusz Stasizyn
Oględziny miejsc katastrof – uwagi praktyczne

- 54** Instytut Kryminalistyki w Pradze
Czeski Zespół DVI

ZDARZENIA DROGOWE

- 63** Jolanta Zawaleń
Wybrane aspekty analizy śladów na miejscu
zdarzenia drogowego i ich znaczenie
w rekonstrukcji wypadku
- 69** Robert Doliński, Marta Paw
Kolizja z udziałem zwierząt.
Sposób postępowania, odszkodowanie

DOWODY RZECZOWE I ŚLADY KRYMINALISTYCZNE

- 72** Agnieszka Mańko-Czajka
Ewidencjonowanie i przechowywanie dowodów
rzeczowych oraz śladów kryminalistycznych

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

- 77** Krzysztof Misiewicz, Paweł Woźniakowski
Szkolenie techników kryminalistyki z Czech,
Słowacji i Polski

PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W RODZINIE

- 79** Adam Grochoła, Dorota Kozłowska
Aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie
w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego
z 11 marca 2016 r. – wybrane zagadnienia

PRAWO

- 90** Michał Podgórski, Artur Mirosz
Ochrona danych osobowych w Unii Europejskiej.
Zarys problemu
- 98** Piotr Hac
Formalne podstawy współdziałania
Sił Zbrojnych RP z Policją w zakresie zapewnienia
bezpieczeństwa i porządku prawnego

VADEMECUM POLICJANTA

- 106** Robert Goliasz
Autobus szkolny. Oznakowanie i budowa
jako elementy wpływające na bezpieczny przewóz
dzieci do szkoły
- 111** Radosław Kobryś
Zasady stosowania sygnałów uprzywilejowania
- 113** Marta Paw
Prędkość obowiązująca na polskich drogach

KĄCIK JĘZYKOWY

- 114** Renata Cedro
Język angielski dla policjantów

TECHNIK KRYMINALISTYKI

wczoraj, dziś i jutro

insp. Adam Frankowski

p.o. Dyrektor
Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji

mł. insp. Piotr Trojanowski

Pełnomocnik Dyrektora
Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji
ds. Techników Kryminalistyki

STRUKTURA ORGANIZACYJNA KOMÓREK TECHNIKI KRYMINALISTYCZNEJ

Kierownik Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji, analizując stan techniki kryminalistycznej w kraju, postanowił przejąć nadzór nad technikami kryminalistyki, jak to miało miejsce w latach wcześniejszych (do 2007 r.). Cel, jaki wytyczyło sobie CLKP, nie był łatwy, ponieważ należało wystandaryzować czynności techników kryminalistyki, opracować system doboru funkcjonariuszy do służby w technice kryminalistycznej oraz wypracować system oceny pracy komórek i techników kryminalistyki.

Pierwszym krokiem było powołanie Pełnomocnika Dyrektora CLKP ds. Techników Kryminalistyki, którego głównym celem działania było stworzenie rozwiązań do poprawy efektywności funkcjonowania komórek techniki kryminalistycznej (TK) oraz podniesienie jakości czynności wykonywanych przez techników kryminalistyki na miejscu zdarzenia.

Pomimo tego, że znaliśmy potrzeby i problemy techników kryminalistyki, postanowiliśmy zweryfikować tę wiedzę w garnizonach. Udaliśmy się na wizytacje do komórek techniki kryminalistycznej usytuowanych w województwach: podlaskim, mazowieckim i do garnizonu stołecznego. Na miejscu okazało się, że usytuowanie techników kryminalistyki nie jest jednolite. W tym samym garnizonie byli oni umiejscowieni w ramach samodzielnych wydziałów bezpośrednio podległych zastępcom komendantów ds. kryminalnych, w wydziałach kryminalnych/dochozeniowo-śledczych, narkotykowych. Tak samo skład osobowy techników kryminalistyki różnił się znacząco w poszczególnych jednostkach, ich liczba wynosiła od 2 do 11 funkcjonariuszy.

Wnioski, jakie nasuwały się z wizytacji w komórkach techniki kryminalistycznej, były następujące:

- służba/praca techników kryminalistyki generuje nadgodziny;
- struktury organizacyjne komórek TK są różnorodne i nieefektywne;
- brak jest merytorycznego nadzoru nad czynnościami wykonywanymi przez techników kryminalistyki;
- brak jest jednolitego systemu nadzoru nad komórkami TK i technikami kryminalistyki;

- występują braki w przeszkoleniu specjalistycznym techników kryminalistyki,
- występują braki w wyposażeniu w sprzęt i materiały kryminalistyczne.

Na wniosek Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji w każdym z laboratoriów kryminalistycznych komend wojewódzkich Policji i KSP decyzjami komendantów wojewódzkich i Komendanta Stołecznego Policji zostali powołani wojewódzcy koordynatorzy ds. techniki kryminalistycznej. Do ich zadań należy:

- współpraca z komórkami techniki kryminalistycznej w województwie;
- ocena pracy komórek TK i poszczególnych techników kryminalistyki poprzez wizytacje jednostek terenowych; podczas wizytacji sprawdzane są pomieszczenia wyposażone w sprzęt techniki kryminalistycznej, środki ochrony osobistej, podstawowe środki bhp; z każdą oceną jakości pracy zapoznawany jest komendant wojewódzki lub Komendant Stołeczny Policji;
- prowadzenie szkoleń dla techników kryminalistyki i kandydatów na techników kryminalistyki oraz diagnozowanie potrzeb szkoleniowych w garnizonie;
- monitorowanie jakości i poprawności zabezpieczanych śladów kryminalistycznych poprzez stały kontakt z biegłymi z laboratoriów kryminalistycznych komend wojewódzkich Policji i KSP; system oceny pracy techników kryminalistyki kładzie nacisk na jakość zabezpieczanych śladów kryminalistycznych, a nie na ich liczbę;
- utrzymywanie stałego kontaktu z technikami kryminalistyki (całodobowa możliwość konsultacji);
- monitorowanie czynności technicznych na miejscu zdarzenia nadzwyczajnego, koordynacja w zakresie zapewnienia niezbędnych sił i środków techniki kryminalistycznej;
- pomoc w zakresie prowadzenia prawidłowej gospodarki materiałowej.

Opracowano także jednolity zakres obowiązków dla techników kryminalistyki.

Drugim etapem, który podjęliśmy, były zmiany organizacyjne funkcjonowania komórek techniki kryminalistycznej.

Optymalny skład osobowy komórki techniki kryminalistycznej, który zapewnia ciągłość służby oraz nie generuje nadgodzin, to 6 techników kryminalistyki. Nie we wszystkich jednostkach

STRUKTURA ORGANIZACYJNA KOMÓREK TECHNIKI KRYMINALISTYCZNEJ

taki stan osobowy był możliwy. W wielu komisariatach i komendach powiatowych Policji pracowało od 2 do 4 techników kryminalistyki. Dlatego aby osiągnąć optymalny stan osobowy 6 techników kryminalistyki w komórce techniki kryminalistycznej, zaproponowaliśmy łączenie komórek techniki kryminalistycznej sąsiednich powiatów. Była to formuła sprawdzona w pilotażowym programie współpracy komórek techniki kryminalistycznej w województwie wielkopolskim w 2008 r.

Wdrażanie zmian organizacyjnych w komórkach techniki kryminalistycznej umożliwiła decyzja nr 347 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 listopada 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Zasad i standardów funkcjonowania komórek techniki kryminalistycznej oraz sprawowania nadzoru nad komórkami techniki kryminalistycznej”¹.

Ten akt prawny określa następujące warianty organizacyjne:

- w przypadku komórek zatrudniających od 1 do 5 techników kryminalistyki:
 - usytuowanie ich w wydziałach dochodzeniowo-śledczych lub w ramach samodzielnych struktur podległych bezpośrednio komendantom lub zastępcom komendantów ds. kryminalnych i łączenie ich w struktury nieetatowe ponadpowiatowe/ponadrejonowe, tak by tworzyły międzypowiatowe/międzyrejonowe zespoły techniki kryminalistycznej,
 - wprowadzenie zintegrowanego grafiku służby na terenie całego województwa, by dyżurny jednostki mógł wysłać technika kryminalistyki na miejsce zdarzenia do innego powiatu;
- w przypadku komórek techniki kryminalistycznej zatrudniających powyżej 6 techników kryminalistyki zaleca się wydzielenie ich ze struktur dochodzeniowo-śledczych i funkcjonowanie jako samodzielnych struktur podległych bezpośrednio komendantom lub zastępcom komendantów ds. kryminalnych.

Stan etatowy w komórkach techniki kryminalistycznej, według ewidencji etatowej na dzień 31 grudnia 2016 r., wynosił ogółem 1645 techników kryminalistyki (w 2015 r. – 1648, w 2014 r. – 1660) – dane przedstawia tabela 1.

Zadania w zakresie techniczno-kryminalistycznej obsługi miejsc zdarzeń są realizowane przez 358 komórek techniki

kryminalistycznej, przy czym jedna spośród nich to komórka usytuowana w Laboratorium Kryminalistycznym Komendy Stołecznej Policji, 65 – to komórki w komendach miejskich Policji, 282 – w komendach powiatowych Policji, 7 – w komendach rejonowych Policji (dotyczy tylko garnizonu stołecznego) i 3 w komisariatach Policji.

Komórki techniki kryminalistycznej są zorganizowane jako zespoły, ogniwa i wydziały (KMP Wrocław, KMP Bydgoszcz, KMP Lublin, KMP Kraków, KMP Gdańsk, KMP Poznań i KMP Szczecin) usytuowane w wydziałach dochodzeniowo-śledczych lub podległe bezpośrednio komendantom lub zastępcom komendantów KPP/KMP/KRP/KP odpowiedzialnym za nadzór nad realizacją zadań kryminalnych.

W komórkach techniki kryminalistycznej zatrudnionych jest:

- od 1 do 5 techników kryminalistyki – w 299 komórkach techniki kryminalistycznej;
- powyżej 6 techników kryminalistyki – w 59 komórkach techniki kryminalistycznej.

Wytyczne organizacyjne określone w decyzji nr 347 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 listopada 2015 r. wdrożyło łącznie 190 jednostek Policji, tj. 151 jednostek Policji w strukturach ponadpowiatowych/ponadrejonowych w ramach międzyrejonowych zespołów techniki kryminalistycznej (MZTK), a 39 w ramach zintegrowanego grafiku (ZG).

UDZIAŁ TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI W OGŁĘDZINACH

Technicy kryminalistyki w 2016 r. uczestniczyli w 192 992 oględzinach miejsc zdarzeń (w 2015 r. – 211 928, 2014 r. – 217 690). Średnia krajowa udziału w oględzinach w 2016 r. przypadająca na jednego technika kryminalistyki wyniosła 117 oględzin (w 2015 r. – 129 oględzin, w 2014 r. – 131 oględzin).

Liczbę oględzin w skali kraju przedstawia tabela 2.

Tabela 1. Stan etatowy komórek techniki kryminalistycznej w latach 2014–2016

Lp.	Jednostki organizacyjne Policji	Liczba techników kryminalistyki		
		2014 r.	2015 r.	2016 r.
1.	KWP Wrocław	136	135	139
2.	KWP Bydgoszcz	92	86	86
3.	KWP Lublin	101	101	102
4.	KWP Gorzów Wlkp.	52	49	45
5.	KWP Łódź	123	123	122
6.	KWP Kraków	125	126	126
7.	KWP Radom	113	112	111
8.	KWP Opole	39	39	39
9.	KWP Rzeszów	83	85	79
10.	KWP Białystok	52	52	50
11.	KWP Gdańsk	97	94	93
12.	KWP Katowice	178	179	177
13.	KWP Kielce	54	55	53
14.	KWP Olsztyn	72	74	71
15.	KWP Poznań	142	139	146
16.	KWP Szczecin	83	84	84
17.	KSP	118	114	122
Razem		1660	1648	1645

Tabela 2. Liczba oględzin w latach 2014–2016

Lp.	Rodzaj czynności	Liczba czynności
1.	2014 r.	217 690
	2015 r.	211 928
	2016 r.	192 992

Tabela 3. Liczba oględzin z udziałem techników kryminalistyki z podziałem na województwa (2014–2016)

Lp.	Jednostki organizacyjne Policji	Liczba oględzin z udziałem techników kryminalistyki		
		2014 r.	2015 r.	2016 r.
1.	KWP Wrocław	19 312	19 090	18 087
2.	KWP Bydgoszcz	9842	9422	8739
3.	KWP Lublin	12 181	11 008	11 219
4.	KWP Gorzów Wlkp.	6062	5212	5096
5.	KWP Łódź	16 373	16 276	14 746
6.	KWP Kraków	14 407	13 076	10 985
7.	KWP Radom	14 120	14 799	14 731
8.	KWP Opole	3595	3504	3431
9.	KWP Rzeszów	11 076	9928	9791
10.	KWP Białystok	6733	6493	5945
11.	KWP Gdańsk	14 795	15 552	13 465
12.	KWP Katowice	26 224	26 781	22 454
13.	KWP Kielce	11 882	10 882	6551
14.	KWP Olsztyn	7320	7339	6924
15.	KWP Poznań	14 632	13 843	12 903
16.	KWP Szczecin	11 203	11 050	9747
17.	KSP	17 993	17 673	18 178
Razem		217 690	211 928	192 992

Tabela 4. Udział techników kryminalistyki w oględzinach z podziałem na województwa (2014–2016)

Lp.	Jednostki organizacyjne Policji	Liczba oględzin na technika kryminalistyki		
		2014 r.	2015 r.	2016 r.
1.	KWP Wrocław	142	141	130
2.	KWP Bydgoszcz	107	110	102
3.	KWP Lublin	121	109	110
4.	KWP Gorzów Wlkp.	116	106	113
5.	KWP Łódź	133	132	121
6.	KWP Kraków	115	104	87
7.	KWP Radom	125	132	133
8.	KWP Opole	92	90	88
9.	KWP Rzeszów	133	117	124
10.	KWP Białystok	129	125	119
11.	KWP Gdańsk	153	165	145
12.	KWP Katowice	147	150	127
13.	KWP Kielce	220	198	124
14.	KWP Olsztyn	102	99	98
15.	KWP Poznań	103	100	88
16.	KWP Szczecin	135	132	116
17.	KSP	152	155	149
Średnio		131	129	117

ZESTAWIENIE UDZIAŁU TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM

W 2016 r. technicy kryminalistyki jako specjaliści w rozumieniu art. 205 kpk wykonywali czynności techniczne podczas sekcji zwłok, przeszukań, przesłuchań (w tym w formie konfrontacji), okazań, eksperymentów procesowych w 65 434 przypadkach (w 2015 r. – 69 641, w 2014 r. – 78 214 wykonanych czynności).

Tabela 5. Udział techników kryminalistyki w czynnościach technicznych w ramach postępowania przygotowawczego (2014–2016)

Lp.	Rodzaj czynności	Liczba czynności	
1.	Sekcja zwłok	2014 r.	3825
		2015 r.	3583
		2016 r.	3829
2.	Przeszukanie/ zatrzymanie rzeczy	2014 r.	3847
		2015 r.	3796
		2016 r.	3830
3.	Eksperyment procesowy	2014 r.	2212
		2015 r.	1751
		2016 r.	1601
4.	Przesłuchanie, konfrontacja	2014 r.	3441
		2015 r.	3215
		2016 r.	4192
5.	Okazanie	2014 r.	1782
		2015 r.	1059
		2016 r.	1603
6.	Inne czynności	2014 r.	63 107
		2015 r.	56 238
		2016 r.	53 879
Razem:		2014 r.	78 214
		2015 r.	69 641
		2016 r.	65 434

OGŁĘDZINY Z UJAWNIONYMI I ZABEZPIECZONYMI ŚLADAMI KRYMINALISTYCZNYMI PRZEZ TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI – WEDŁUG RODZAJU ŚLADÓW

W 2016 r. najwięcej zabezpieczono substancji chemicznych (wzrost o 97% w stosunku do 2015 r.), śladów użycia broni palnej (więcej o 70%), śladów biologicznych (wzrost o 58%), śladów daktyloskopijnych (wzrost o 47%), śladów traseologicznych (wzrost o 47%), śladów mechanoskopijnych (wzrost

RODZAJ I LICZBA ZABEZPIECZONYCH ŚLADÓW KRYMINALISTYCZNYCH

o 15%), mikroślady (wzrost o 5%). Spadek liczby zabezpieczonych śladów kryminalistycznych w stosunku do roku poprzedniego odnotowano w zabezpieczeniu dokumentów (spadek o 8%). Porównując powyższe dane do roku 2014 i 2015, można wysnuć wniosek, iż widoczna tendencja wzrostowa w liczbie zabezpieczanych śladów kryminalistycznych wynika z profesjonalnego przeszkolenia techników kryminalistyki oraz wdrożonego systemu nadzoru nad pracą techników kryminalistyki przez wojewódzkich koordynatorów ds. techniki kryminalistycznej przeprowadzających oceny jakości pracy komórek techniki kryminalistycznej.

Tabela 6. Rodzaj i liczba zabezpieczonych śladów kryminalistycznych – według ich rodzaju (2014–2016)

Rodzaj śladu kryminalistycznego		Liczba zabezpieczonych śladów kryminalistycznych według ich rodzaju
Dermatoskopijne	2014 r.	44 444
	2015 r.	42 264
	2016 r.	62 106
Mechanoskopijne	2014 r.	32 714
	2015 r.	31 677
	2016 r.	36 396
Dokumenty	2014 r.	5289
	2015 r.	4128
	2016 r.	3780
Mikroślady	2014 r.	3287
	2015 r.	3193
	2016 r.	3344
Substancje chemiczne	2014 r.	15 664
	2015 r.	16 227
	2016 r.	31 891
Biologiczne	2014 r.	52 272
	2015 r.	52 231
	2016 r.	82 569
Osmologiczne	2014 r.	8705
	2015 r.	8418
	2016 r.	10 200
Traseologiczne	2014 r.	31 095
	2015 r.	30 166
	2016 r.	44 288
Broni palnej	2014 r.	1419
	2015 r.	1466
	2016 r.	2491
Razem:	2014 r.	247 624
	2015 r.	233 259
	2016 r.	277 065

OCENA JAKOŚCI PRACY
TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI

Zastana sytuacja w komórkach techniki kryminalistycznej nie gwarantowała najwyższej jakości pracy przez techników kryminalistyki, dlatego wprowadzono ocenę jakości pracy komórek techniki kryminalistycznej i techników kryminalistyki, której zasady także zostały określone w decyzji nr 347 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 listopada 2015 r. Zgodnie z tą decyzją raz na trzy lata każda komórka techniki kryminalistycznej oraz każdy technik kryminalistyki muszą zostać poddani ocenie pracy.

W 2016 r. wojewódzcy koordynatorzy ds. techniki kryminalistycznej przeprowadzili 97 ocen jakości pracy komórek techniki kryminalistycznej w KP/KPP/KMP/KSP, w trakcie których ocenili 388 techników kryminalistyki.

Najczęstszymi wnioskami z przeprowadzonych ocen były:

- błędy w dokumentacji fotograficznej wykonywanej w trakcie oględzin miejsc zdarzeń,
- braki sprzętowe techników kryminalistyki (walizki oględzinowe, aparaty fotograficzne, ambulanse kryminalistyczne).

Doposażenie komórek techniki kryminalistycznej w ambulanse kryminalistyczne z poziomu Komendy Głównej Policji ostatni raz nastąpiło w 1994 r., kiedy to w ramach zakupu nowoczesnych samochodów produkcji zachodniej realizowanego przez MSW m.in. na potrzeby Policji, przewidziano 20 furgonów marki Volkswagen Transporter dla służby techniki kryminalistycznej. Od tamtego czasu komendy wojewódzkie i KSP w ramach własnych budżetów doposażały komórki techniki kryminalistycznej w specjalistyczne pojazdy. Najczęściej do komórek techniki kryminalistycznych trafiały samochody wycofywane z codziennej służby (np. ruchu drogowego) i adaptowane przez pasjonatów techników kryminalistyki dla swoich potrzeb. Trzeba tu zaznaczyć, że zakup specjalistycznych pojazdów dla komórek TK byłby jednorazowym wydatkiem zaspokajającym potrzeby techników kryminalistyki na minimum 5 lat. Z naszych obserwacji wynika, iż nikt z grupy funkcjonariuszy nie dba tak o sprzęt jak technicy kryminalistyki. Dodatkowo ambulanse kryminalistyczne są niezbędne przy funkcjonowaniu komórek techniki kryminalistycznej w ramach międzypowiatowych/międzyrejonowych zespołów techniki kryminalistycznej (MZTK) lub w ramach zintegrowanego grafiku (ZG).

Szansę na sfinalizowanie zakupów pojazdów dla techników kryminalistyki widzimy przede wszystkim w „Programie modernizacji Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Biura Ochrony Rządu w latach 2017–2020”².

LIKWIDACJA NAWISU SZKOLENIOWEGO
TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI

W 2014 r. na przeszkolenie specjalistyczne oczekiwało około 450 techników kryminalistyki (w 2015 r. – 250 policjantów). Aktualnie liczba oczekujących to 150 funkcjonariuszy. Zmniejszenie nawisu szkoleniowego było możliwe poprzez

uruchomienie w CSP w Legionowie dodatkowego Kursu specjalistycznego dla techników kryminalistyki (KDTK), na którym wykładowcami byli biegli z CLKP. Dodatkowo starania Kierownictwa CLKP doprowadziły do uruchomienia w 2015 r. ww. kursów w Szkole Policji w Pile. Dzięki tej inicjatywie znacznie zmniejszono nawis szkoleniowy. Planuje się, że w 2018 r. wszyscy technicy kryminalistyki będą posiadali przeszkolenie specjalistyczne realizowane przez szkoły Policji. Należy także podkreślić bardzo dobrą współpracę CLKP ze szkołami policyjnymi w zakresie dydaktyki policyjnej.

DOSKONALENIE ZAWODOWE DLA TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI

Wyrazem dążenia do utrzymania wysokiego poziomu pracy techników kryminalistyki jest zatwierdzony przez Komendanta Głównego Policji *Harmonogram lokalnego doskonalenia zawodowego w latach 2016–2020*, które jest nadzorowane przez wojewódzkich koordynatorów ds. techniki kryminalistycznej. Dzięki temu dokumentowi zostały dookreślone i uporządkowane tematy szkoleń dla techników kryminalistyki oraz możliwe stało się racjonalne planowanie doskonalenia dla techników kryminalistyki.

W 2016 r. w ramach lokalnego doskonalenia zawodowego przeprowadzono 93 szkolenia dla techników kryminalistyki z KP/KPP/KMP/KSP i przeszkolono na nich 2095 techników kryminalistyki. Dodatkowo w 2015 r., wspólnie z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie, nagrano film dydaktyczny pt. *Oględziny miejsca zdarzenia*, który przekazano wszystkim technikom kryminalistyki oraz do wydziałów dochodzeniowo-śledczych jednostek terenowych Policji.

STANDARYZACJA OPAKOWAŃ DO ZABEZPIECZANIA ŚLADÓW KRYMINALISTYCZNYCH

W celu eliminacji złych praktyk technicznego zabezpieczania śladów kryminalistycznych opracowano standardy opakowań specjalistycznych do zabezpieczania śladów kryminalistycznych. Zostały one określone w zarządzeniu nr 21 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 lipca 2015 r. w sprawie określe-

nia norm wyposażenia i szczegółowych zasad przyznawania i użytkowania sprzętu techniki policyjnej dla jednostek i komórek organizacyjnych Policji oraz policjantów³.

Od dnia 18 lipca 2016 r. jednostki terenowe Policji zostały wyposażone w opakowania specjalistyczne do zabezpieczania śladów kryminalistycznych (pudełka tekturowe, koperty bezpieczne foliowe, koperty osuszające wraz z nadrukowanymi metryczkami śladowym). Wspólny przetarg dla wszystkich komend wojewódzkich Policji, KSP i szkół Policji zorganizowała KWP w Katowicach. Aktualnie przygotowujemy się do przeprowadzenia wspólnego zakupu opakowań specjalistycznych do zabezpieczania śladów kryminalistycznych dla wszystkich komend wojewódzkich i KSP.

WPROWADZENIE NOWEJ METRYCZKI ŚLADOWEJ

W trakcie odpraw służbowych z wojewódzkimi koordynatorami ds. techniki kryminalistycznej oraz przedstawicielami Biura Kryminalnego KGP określono wzór jednolitej metryczki śladowej. Zmiany polegały na uproszczeniu zapisów w metryczce, niepowielaniu treści z protokołu oględzin oraz pozostawieniu miejsca na wprowadzenie oznaczeń kodów kreskowych będących gwarantem nadzoru nad dowodami rzeczowymi.

Od 1 lipca 2016 r. wszystkie jednostki Policji wprowadziły nowy wzór metryczki śladowej do użytku służbowego. Wzór metryczki jest także przystosowany do założeń projektu UE pt. *Wprowadzenie w Policji elektronicznej rejestracji śladów i przedmiotów realizowanego przez Komendę Główną Policji ze środków Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, oraz projektu pt. *System oznaczania, ewidencji oraz śledzenia obiegu materiału dowodowego z wykorzystaniem nowoczesnych technologii geoinformacyjnych* realizowanego w CLKP i finansowanego z programu operacyjnego UE Inteligentny Rozwój.

WPROWADZENIE JEDNOLITEJ REJESTRACJI PRACY TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI

W celu ewidencji pracy techników kryminalistyki w komórkach TK były prowadzone różnorodne elektroniczne systemy lub papierowe rejestry i dzienniki. Ich niejednorodność utrudniała racjonalny sposób nadzoru nad pracą techni-

ków kryminalistyki. Dlatego od 1 lipca 2015 r. we wszystkich komórkach techniki kryminalistycznej KP/KPP/KMP wprowadzono jednolity Elektroniczny Rejestr Czynności Techniczno-Kryminalistycznych (zakładka Elektronicznego Rejestru Śledztw i Dochodzeń). Od 1 stycznia 2017 r., po uwzględnieniu uwag z KP/KPP/KMP, nastąpiła jego aktualizacja. Dzięki tej aplikacji każdy wojewódzki koordynator ds. techniki kryminalistycznej może na bieżąco monitorować czynności wykonywane przez techników kryminalistyki. Dodatkowo od stycznia 2017 r. ERCTK zastąpił sprawozdawczość w SESPOL.

Fot. 1. Opakowania specjalistyczne do zabezpieczania śladów kryminalistycznych. Źródło: Archiwum CLKP.

PROMOWANIE POLSKIEJ TECHNIKI KRYMINALISTYCZNEJ NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Od 2015 r. Pełnomocnik Dyrektora CLKP ds. Techników Kryminalistyki reprezentuje CLKP w Grupie Roboczej przy Europejskiej Sieci Instytutów Nauk Sądowych ENFSI „Miejsce Zdarzenia”. Udział w pracach grupy umożliwia wymianę najlepszych praktyk z policjantami z innych państw UE. W 2016 r. w trakcie spotkania dokonano prezentacji i omówienia czynności techniczno-kryminalistycznych wykonywanych przez techników kryminalistyki ze wszystkich państw ww. grupy podczas oględzin miejsca wypadku drogowego, z którego uciekł kierujący.

Od 2015 r. CLKP wraz z Instytutem Kryminalistyki w Pradze i Instytutem Kryminalistyki w Bratysławie oraz CSP w Legionowie uczestniczy w projekcie UE Erasmus+ pt. *Wspólnie przeciwko przestępczości przez edukację*, którego głównym celem jest przeszkolenie biegłych i techników kryminalistyki z Polski, Czech i Słowacji w zakresie wymiany doświadczeń i wypracowania najlepszych praktyk w kryminalistyce laboratoryjnej i kryminalistyce na miejscu zdarzenia. Opracowano programy kursów pilotażowych dla biegłych i techników kryminalistyki oraz przeszkolono grupę 33 techników kryminalistyki z Czech i Słowacji – w CSP w Legionowie oraz 7 biegłych z laboratoriów kryminalistycznych komend wojewódzkich i KSP – w Pradze.

W 2017 r. w CLKP zostaną przeprowadzone szkolenia dla biegłych kryminalistyki z Czech i Słowacji, a grupa 15 wojewódzkich koordynatorów ds. techniki kryminalistycznej będzie uczestniczyła w kursach z zakresu oględzin miejsca zdarzenia w Koszycach (Słowacja) i Pardubicach (Czechy).

OGÓLNOPOLSKI KONKURS „POLICJANT SŁUŻBY KRYMINALNEJ ROKU”

CLKP było jednym z pomysłodawców zorganizowania Ogólnopolskiego Konkursu „Policjant Służby Kryminalnej Roku”. Kierownictwo CLKP bierze udział w pracach zespołu powołanego przez Komendanta Głównego Policji do przygotowania i organizacji konkursu, sprawuje merytoryczny nadzór nad przygotowaniem i przebiegiem zadania praktycznego (oględzin) w trakcie konkursu oraz wchodzi w skład zespołu ekspertów do rozstrzygania sytuacji spornych. Dodatkowo Dyrektor CLKP ufundował nagrody dla techników kryminalistyki w postaci 3 walizek kryminalistycznych i pucharów (za zajęcie miejsca od 1. do 3.) oraz wyjazd na warsztaty kryminalistyczne do Czech (za zajęcie miejsca od 4. do 6.). Technicy kryminalistyki z jednostek terenowych uczestniczą także w pokazach oględzin miejsc w trakcie międzynarodowych konferencji naukowych pn. „Miejsce Zdarzenia”.

Fot. 2. Ogólnopolski Konkurs „Policjant Służby Kryminalnej Roku”, Piła 2016 r. Źródło: Archiwum CLKP.

PODSUMOWANIE

Podsumowując działania w latach 2014–2016, objęcie nadzorem merytorycznym techników kryminalistyki przez CLKP należy uznać za dobrą decyzję. W okresie tych trzech lat udało się uporządkować wiele obszarów działalności komórek techniki kryminalistycznej. Przeanalizowano również aktualne potrzeby techników kryminalistyki, do których należy przede wszystkim doposażenie w nowoczesny sprzęt i materiały, a także podjęto działania w celu systemowego rozwiązania zakupu materiałów i pozyskiwania środków na ambulanse kryminalistyczne z programu modernizacji Policji w latach 2017–2020.

¹ Dz. Urz. KGP poz. 102.

² Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu „Programu modernizacji Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Biura Ochrony Rządu w latach 2017–2020” (Dz. U. poz. 2140).

³ Dz. Urz. KGP poz. 54.

Summary

Forensic technicians yesterday, today and tomorrow

The article is an attempt to summarize the functioning of forensic technique units and duties of forensic technicians under the oversight of Central Forensic Laboratory of the Police. It presents the problems and organizational solutions which improved the work of technicians and exerted influence on its quality. Additionally it presents statistical data concerning scene examinations and the number of preserved forensic traces. The article also describes the forms of in-service professional training in this area and the participation of forensic technicians in various national and international events which promote Polish forensic technique.

Tłumaczenie: Joanna Łaszczyn, WP

WYPOSAŻENIE LK KSP

w sprzęt do badań kryminalistycznych

podinsp. Paweł Pucółowski

ekspert
Sekcji Daktyloskopii LK KSP

podinsp. Hubert Wodzicki

ekspert
Sekcji Biologii i Chemii LK KSP

kom. Paweł Sokalski

koordynator ds. Techników Kryminalistyki
Sekcji Techniki Kryminalistycznej LK KSP

mł. asp. Łukasz Wiśniewski

specjalista
Sekcji Biologii i Chemii LK KSP

Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Stołecznej Policji w ciągu ubiegłych dwóch lat zostało wyposażone w sprzęt najnowszej generacji służący do przeprowadzania badań specjalistycznych na zlecenie organów ścigania i sprawiedliwości. Zakupy były finansowane ze środków samorządu warszawskiego. Nowe urządzenia są wykorzystywane w Sekcji Biologii i Chemii oraz Sekcji Daktyloskopii.

Główne pomieszczenie pracowni badań chemicznych Sekcji Biologii i Chemii LK KSP

WYPOSAŻENIE LABORATORIUM KRYMINALISTYCZNEGO

Do pracowni badań chemicznych Sekcji Biologii i Chemii LK KSP zakupiono:

- 1) chromatograf gazowy sprzężony ze spektroskopią w podczerwieni, 1A Diuary do azotu,
- 2) chromatograf gazowy z detektorem płomieniowo-jonizacyjnym (FID) z przystawką Head Space,
- 3) chromatograf gazowy z detektorem (GC-MS/MS) tandemowy typu potrójny kwadrupol,
- 4) chromatograf gazowy z detektorem (GC-MS) typu pojedynczy kwadrupol,
- 5) generator wodoru.

Diuary do azotu 1A

1. Chromatograf gazowy sprzężony ze spektroskopią w podczerwieni

Chromatograf gazowy sprzężony ze spektroskopią w podczerwieni służy do badania środków odurzających i substancji psychotropowych oraz nowych substancji psychoaktywnych (środków zastępczych – tzw. dopalaczy). Tego typu aparat pozwala na uzyskanie widm w podczerwieni zarówno jedno-, jak i wieloskładnikowych substancji chemicznych, co prowadzi do uzyskania większej ilości informacji na temat struktury chemicznej analizowanego związku chemicznego, a tym samym uzupełnia informacje uzyskane z widma otrzymanego z chromatografu GC-MS. Ułatwia to też badania nowych substancji psychoaktywnych.

2. Chromatograf gazowy z detektorem FID z przystawką HEAD SPACE

Podajnik próbek

Przystawka HEAD SPACE
(dozowanie próbek lotnych)

Chromatograf gazowy z detektorem płomieniowo-jonizacyjnym (FID) z przystawką Head Space służy do badań ilościowych amfetaminy i ziela konopi (marihuany) oraz badania jakościowych i ilościowych alkoholi.

3. Chromatograf gazowy z detektorem masowym (GCMS/MS) tandemowy typu potrójny kwadrupol

Chromatograf gazowy z detektorem (GC-MS/MS) tandemowy typu potrójny kwadrupol służy do badania środków odurzających i substancji psychotropowych oraz nowych substancji psychoaktywnych (środków zastępczych – tzw. dopalaczy). Ten aparat pozwala na uzyskanie większej ilości informacji na temat struktury chemicznej analizowanego związku chemicznego niż standardowy chromatograf GC-MS. Ułatwia to badania nowych substancji psychoaktywnych.

4. Chromatograf gazowy z detektorem masowym (GCMS) typu pojedynczy kwadrupol

Chromatograf gazowy z detektorem (GC-MS) typu pojedynczy kwadrupol służy do badania środków odurzających i substancji psychotropowych oraz nowych substancji psychoaktywnych (środków zastępczych – tzw. dopalaczy). Jest to standardowy aparat analityczny wykorzystywany w tego rodzaju badaniach.

5. Generator wodoru

Generator wodoru służy do generowania wodoru, który jest używany w detektorach płomieniowo-jonizacyjnych (FID) w trzech aparatach wykorzystywanych w pracowni badań narkotyków LK KSP.

WYPOSAŻENIE LABORATORIUM KRYMINALISTYCZNEGO

Dla pracowni badań DNA Sekcji Biologii i Chemii zakupiono:

- 6) automat do izolacji DNA metodą magnetyczną „Maxwell” firmy Promega,
- 7) stację pipetującą HAMILTON Microlab® NIMBUS 4.

Do Sekcji Daktyloskopii zakupiono:

- 8) stół laboratoryjny,
- 9) oświetlacz kryminalistyczny Crime-lite ML2,
- 10) latarki Crime-lite 82S,
- 11) dygestorium.

6. Automat „Maxwell” firmy Promega służący do izolacji DNA metodą magnetyczną

Automat „Maxwell” firmy Promega służy do izolacji DNA metodą magnetyczną:

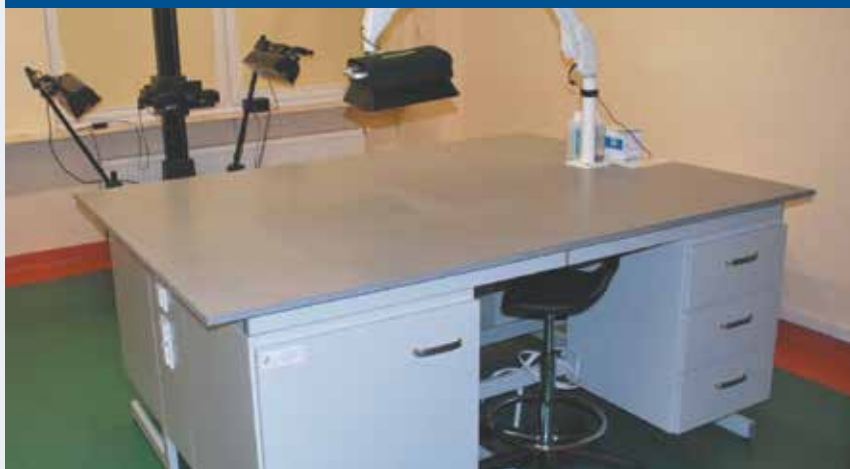
- stanowi zautomatyzowany system oczyszczania materiału genetycznego (tj. DNA) z frakcji komórkowych materiału biologicznego zabezpieczonego na miejscu zdarzenia,
- umożliwia przebadanie 16 próbek jednocześnie w czasie 40 minut, co pozwala na zwiększenie efektywności badań,
- system bardzo prosty w obsłudze i praktycznie bezawaryjny,
- zautomatyzowanie tego etapu badań pozwala analitykowi zaoszczędzić czas pracy, jaki musiałby poświęcić na manualne wykonanie czynności,
- zautomatyzowany system izolacji DNA pozwala na skrócenie czasu badań.

7. Stacja pipetująca HAMILTON Microlab® NIMBUS 4

Stacja pipetująca HAMILTON Microlab® NIMBUS 4:

- stanowi zautomatyzowany system izolacji DNA, czyli uzyskiwania DNA z materiału biologicznego, co stanowi pierwszy i najbardziej istotny etap badań z zakresu genetyki sądowej;
- umożliwia przebadanie jednocześnie 48 próbek w ciągu 2 godzin;
- zautomatyzowanie procesów pozwala analitykowi zaoszczędzić czas pracy, jaki musiałby poświęcić na manualne wykonanie czynności;
- ponadto to także system pracujący z 96 próbkami jednocześnie w kolejnym etapie badawczym pozwalającym na szybkie przygotowanie tzw. płytek reakcyjnych przeznaczonych do pomiaru ilości DNA.

8. Stół laboratoryjny wyspowy**Przystawka do stołu**

Stół laboratoryjny wyspowy – jest to specjalnie wykonany stół, służący do przeprowadzania badań w laboratorium. W Sekcji Daktyloskopii stanowi podstawowe stanowisko pracy podczas oględzin materiału dowodowego z użyciem odczynników chemicznych (trujących, toksycznych) i barwników fluorescencyjnych trwale barwiących podłoże. Stół jest wyposażony w specjalny blat, odporny na żrące środki chemiczne. Blat jest umieszczony na odpowiedniej wysokości zapewniającej komfort pracy zarówno na stojąco, jak i na siedząco. Jest również wyposażony w instalację elektryczną oraz jest zintegrowany z szafkami i półkami służącymi do przechowywania aparatury, próbek i odczynników. Stół posiada odrębny moduł zawierający zlew wykonany z tego samego materiału odpornego na żrące środki chemiczne, szafkę na odczynniki i suszarkę na szkło laboratoryjne.

9. Oświetlacz kryminalistyczny Crime-lite ® ML2

Oświetlacz kryminalistyczny Crime-lite ML2 zamontowany na stole laboratoryjnym wyspowym jest stacjonarnym źródłem światła przeznaczonym do badań kryminalistycznych. Charakteryzuje go wszechstronność i wielofunkcyjność. Posiada wysięgnik o długim ramieniu z możliwością ustawienia źródła światła w dowolnej pozycji, możliwość wyboru długości fali świetlnej, regulacji intensywności oświetlenia LED. Posiada duże szkło powiększające o optymalnym powiększeniu. Ponadto Crime-lite ML2 oferuje 8 białych diod LED o wysokiej intensywności do użytku ogólnego oraz wybór dodatkowych diod w wąskim paśmie, w tym: UV, fioletowym, niebieskim, niebieskozielonym, zielonym, pomarańczowym – długości fal, które są skuteczne w wykrywaniu

krwi, płynów ustrojowych, nasienia, kości i zębów, fragmentów włókien, narkotyków, materiałów wybuchowych, śladów daktyloskopijnych i innych śladów kryminalistycznych. W zestawie znajdują się również filtry barwne do oglądania fluorescencji w wybranych wąskich pasmach światła.

WYPOSAŻENIE LABORATORIUM KRYMINALISTYCZNEGO

10. Latarki Crime-lite™ 82S

Latarki Crime-lite 82S są przenośnym źródłem światła z niezależnym, wydajnym zasilaniem przeznaczonym do badań fluorescencji powierzchni. Mogą być wykorzystywane do przeprowadzania oględzin zarówno bezpośrednio na miejscu przestępstwa, jak i w warunkach laboratoryjnych. Oferują wysoki poziom oświetlenia i łatwość obsługi ze względu na niewielkie gabaryty, szeroką gamę długości fal świetlnych, możliwość stosowania w miejscach i sytuacjach niedostępnych dla urządzeń stacjonarnych. Każda latarka Crime-lite 82S dysponuje 16 diodami o dużej jasności i dokładności długości fali świetlnej, co zapewnia stałą wydajność i skuteczność oraz intensywną, bezcieniową,

jednolitą wiązkę światła. Charakteryzuje się stałą intensywnością światła, niezależnie od naładowania akumulatora. W zestawie znajdują się okulary i filtry do aparatu wyposażone w powłokę antyodblaskową.

Sekcja Daktyloskopii LK KSP posiada latarki o fioletowej i niebieskozielonej barwie światła. Wykorzystywane są do wykrywania fluorescencji krwi, płynów ustrojowych, śladów daktyloskopijnych i innych śladów kryminalistycznych. Zestaw latarek Crime-lite 82S jest wyposażony w pełną gamę akcesoriów, w tym baterie z adapterami o czasie pracy do 600 minut, antyodblaskowe okulary do oglądania i filtry na obiektyw aparatu zaprojektowane tak, aby zapewnić maksymalną wydajność optyczną, gdy stosuje się je obok źródła światła o dużej mocy.

11. Dygestorium

Dygestorium służy do prowadzenia prac laboratoryjnych z substancjami chemicznymi stałymi, ciekłymi i gazowymi (przygotowywanie odczynników chemicznych, oglądanie przedmiotów mogących wydzielać lub zawierać substancje chemiczne). Jest urządzeniem ochronnym przewietrzanym wymuszonym obiegiem powietrza. Jest wyposażone w źródło światła białego oraz UV. Posiada instalację wodną i kanalizacyjną oraz opuszczaną szybę ochronną. Ponadto:

- zapewnia bezpieczeństwo i minimalizuje ryzyko pracy z chemikaliami,
- chroni osoby wykonujące prace badawcze w komorze przed wydzielającymi się w niej szkodliwymi dla zdrowia oparami,
- skutecznie zapobiega wydostawaniu się toksycznych oparów, gazów i pyłów z komory do pomieszczeń laboratoryjnych,
- zbiera i usuwa na zewnątrz laboratorium szkodliwe substancje za pomocą ciągłego systemu wentylacji.

Techniczne możliwości wykorzystania

ZESTAWU DO OBRAZOWANIA MIEJSCA ZDARZENIA Z POWIETRZA W TRAKCIE OGŁĘDZIN

kpt. Bartosz Klepczyński

wykładowca
Cyklu Techniki i Taktyki Kryminalistycznej CSŻW

WSTĘP

Nowoczesne rozwiązania techniczne coraz odważniej wkraczają w pracę realizowaną przez wszystkich rodzaju służby. Jedną z takich technologii jest zestaw do obrazowania miejsca zdarzenia z powietrza, składający się z drona na bazie quadrocoptera, kamery rejestrującej obraz oraz aparatury sterującej. Użytkowanie tego zestawu pozwala na znaczną poprawę pracy praktycznie w każdym pionie funkcjonalnym instytucji odpowiedzialnych za utrzymanie porządku publicznego. W równej mierze mogą z niej korzystać pion prewencji, kryminalny czy dochodzeniowo-śledczy. Tematem niniejszego artykułu będzie przedstawienie możliwości wykorzystania drona w powiązaniu z innymi urządzeniami technicznymi podczas realizacji oględzin miejsca zdarzenia.

nia wykonuje się zawsze na miejscu, w którym to „coś” się faktycznie wydarzyło i nie ma od tego odstępstw². Wynika to z zasady protokołowania oględzin miejsca tylko i wyłącznie na miejscu zdarzenia³.

MOŻLIWOŚCI TECHNICZNE ZESTAWU DO OBRAZOWANIA Z POWIETRZA

Obecnie Żandarmeria Wojskowa dysponuje dziewięcioma zestawami do obrazowania z powietrza (fot. 1), składającymi się z komercyjnego zestawu Quadrocoptera Phantom 2 Vision+, poszerzonego o podzespoły pozwalające na zwiększenie zasięgu działania, funkcjonalności oraz możliwości obrazowania. Konfiguracja posiadanych przez Żandarmerię Wojskową zestawów pozwala na wzniesienie się na wysokość 500 m oraz zdolność komunikowania się w promieniu ok. 800 m od sterującego.

OGŁĘDZINY

Oględziny są czynnością dowodową polegającą na zmysłowym (wzrokowym, słuchowym, dotykowym i węchowym) zapoznaniu się z rzeczywistością, ciałem osoby lub rzeczą, mającą na celu ujawnienie i zabezpieczenie ich cech i właściwości środków dowodowych¹. Art. 207 § 1 kpk stwierdza, że w razie potrzeby dokonuje się oględzin miejsca, osoby lub rzeczy. Natomiast w art. 143 kpk oględziny zostały opisane jako czynność wymagająca protokołowania. Dokonanie czynności oględzin jest możliwe do przeprowadzenia w innym miejscu, niż został znaleziony przedmiot lub ślad, z zastrzeżeniem samego miejsca zdarzenia. W tym wypadku oględziny miejsca zdarze-

Fot. 1. Zestaw obrazowania miejsca zdarzenia z powietrza (dron wraz aparaturą). Źródło: materiał własny.

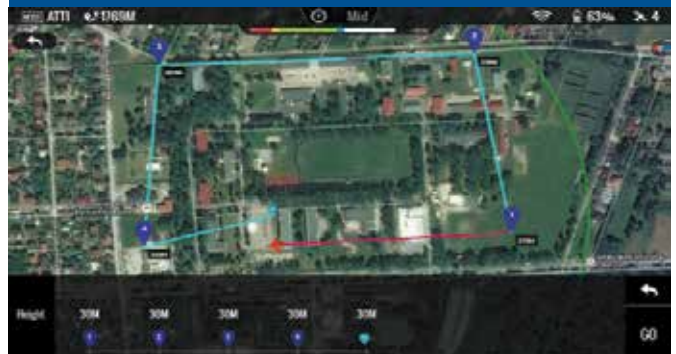
MOŻLIWOŚCI TECHNICZNE ZESTAWU DO OBRAZOWANIA Z POWIETRZA

Fot. 2. Zdjęcia w kolejności od góry bez prostowania, prostowane za pomocą programu Gimp, prostowane za pomocą programu Photoshop. Źródło: materiał własny.

Zestaw składa się z quadcoptera z zamontowaną na nim kamerą full HD, aparatury sterującej, dwóch wymiennych baterii pozwalających na lot do 30 minut na każdej z nich oraz tabletu o wymiarach 8,1 cala, dającego możliwość obserwacji w sposób bieżący obszaru obrazowanego przez kamerę. Kamera jest przymocowana do quadcoptera za pomocą gimbału trzyosiowego. Dzięki zastosowaniu takiego rozwiązania obraz otrzymywany poprzez kamerę jest niezwykle stabilny, nawet w trudnych warunkach atmosferycznych. Podczas lotu można regulować kąt nachylenia kamery w zakresie od 0° do 90°. Kąt widzenia kamery to 110°/85°. Kamera nie posiada możliwości zoomowania, jednakże zabieg ten można w prosty sposób wykonać poprzez zmniejszenie odległości do fotografowanego/filmowanego obiektu. Maksymalna rozdzielczość otrzymanego przez kamerę obrazu to – w wypadku fotografii – 4384/3288 pikseli. Podczas filmowania kamera pozwala na rejestrację obrazu w rozdzielczości 1080p z szybkością 30 klatek na sekundę. Fotografie są zapisywane w formacie jpg lub raw, a w przypadku filmowania – mpg. Urządzenie obsługuje karty pamięci microSD do 16 Gb pojemności. Niestety, obraz uzyskany z kamery jest obciążony dość dużą dystorsją becz-

Fot. 3. Zrzut ekranu ukazujący zaplanowaną misję quadcoptera. Źródło: materiał własny.

kowatą, w związku z czym nieznacznie przekłamuje rozmieszczenie rejestrowanego otoczenia. O ile podczas analizowania materiału w czasie rzeczywistym nie jest możliwa korekcja obrazu, o tyle w trakcie jego odtworzenia z nośnika istnieje bardzo szybka i skuteczna metoda „prostująca”. W tym celu z pomocą przychodzą znane programy graficzne, takie jak komercyjny Photoshop czy darmowy GIMP (fot. 2). Dzięki zapisanemu w programie Photoshop CS5 profilowi obiektywu DJI Phantom2 Vision+, proces korekcji ogranicza się do wybrania funkcji korekcji obiektywu, odnalezienia profilu kamery DJI z listy oraz zatwierdzenia zmiany. Trudniej poddać korekcji obraz w programie GIMP. W tym wypadku również należy wybrać funkcję korekcji obiektywu, ale parametry korekcji musimy ustawić już sami. Zadanie to wymaga poświęcenia dużej ilości czasu, ale kiedy osoba korygująca obraz znajdzie już odpowiednie ustawienia, wówczas wystarczy je zapisać, gdyż będą one takie same dla każdego kolejnego zdjęcia wykonywanego tym aparatem.

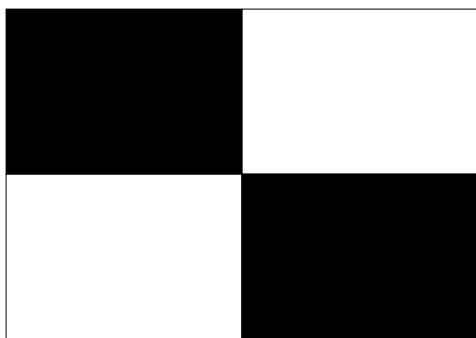
Dzięki zastosowaniu w zestawie odbiornika GPS obsługa urządzenia jest niezwykle prosta, a lot bezpieczny. Odbiornik zapamiętuje punkt startowy, dzięki czemu w sytuacjach utraty zasięgu lub kontroli nad quadcopterem urządzenie jest w stanie automatycznie ustabilizować parametry lotu, by powrócić do punktu lądowania bez ingerencji sterującego. Ponadto załączona do zestawu aplikacja pozwala na zaplanowanie lotu według wcześniej ustalonych punktów GPS. W tym wypadku obsługa urządzenia polega tylko na wyznaczeniu ich położenia, wysokości przelotowych osiąganych pomiędzy nimi przez quadcopter oraz wciśnięciu przycisku start. Maszyna sama startuje oraz wykonuje misję, tj. lot po zadanych punktach (fot. 3). W każdej chwili sterujący urządzeniem może wykonywać fotografie, filmy lub przerwać misję.

MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA ZESTAWU DO OBRAZOWANIA MIEJSCA ZDARZENIA Z POWIETRZA W TOKU REALIZACJI OGŁĘDZIN

Zastosowanie zestawu do obrazowania miejsca zdarzenia z powietrza podczas przeprowadzania oględzin posiada wiele zalet. Po pierwsze, umożliwia sfotografowanie miejsca zdarzenia z zupełnie nowej perspektywy, czyli z lotu ptaka. Widok uzyskany po obróbce za pomocą programu graficznego odpowiada widokowi wypracowanemu za pomocą rzutu poziomego w standardowym szkicu kryminalistycznym, jed-

nak zawiera on warstwę tekstur znacznie go urealnijającą. Po drugie, zastosowanie drona w powiązaniu z zestawem do mapowania miejsca zdarzenia, opartym na geodezyjnym teodolicie, umożliwia utworzenie – z fotogramów uzyskanych z drona – ortofotomapy, czyli takich fotogramów, na których możliwe jest dokonywanie dokładnych pomiarów występujących na nim elementów. Jednak aby możliwe było wykonanie ortofotomapy ze zwykłego fotogramu, konieczne jest zarejestrowanie na nim elementów charakterystycznych, o znanej wielkości i odległości pomiędzy nimi. W tym celu można wykorzystać fotopunkty, które należy umieścić na miejscu zdarzenia w taki sposób, aby były widoczne na fotogramach wykonanych z drona. Fotopunkty to nic innego jak cztery karty formatu A4 połączone ze sobą tak, aby karty ciemnego koloru znajdowały się po stronie przeciwnej, tworząc z kartami koloru jasnego specyficzny rodzaj krzyża.

Rys. 1. Układ fotopunktu. Źródło: materiał własny.

Taki układ pozwala na precyzyjne pozycjonowanie położenia centralnej części fotopunktu na fotogramie. Dzięki zastosowaniu czterech fotopunktów na miejscu zdarzenia i zmierzeniu dokładnych odległości pomiędzy nimi jest możliwe przekształcenie zwykłego pliku graficznego w plik ortofotomapy pozwalający na dokonywanie na nim pomiarów. Na większości terytorium Polski ortofotomapy można uzyskać, korzystając z portalu www.geoportal.gov.pl. W zasobach tej strony internetowej znajduje się wiele ortofotomap – od tych, które powstały z wykorzystaniem zdjęć satelitarnych, do wytworzonych na podstawie map kartograficznych. Jednakże zastosowanie drona na miejscu zdarzenia i przetworzenie uzyskanych wyników na ortofotomapę pozwala na naniesienie na niej śladów oraz zdarzenia dokładnie w tym czasie, kiedy są wykonywane oględziny. Zastosowanie ortofotomap z portalu umożliwi pokazanie terenu, ale nie będzie na nim widocznych śladów, a warunki atmosferyczne będą odpowiadały takim, w jakich zostało wykonane zdjęcie satelitarne. Do dokonania dokładnych pomiarów pomiędzy punktami, jak również dokładnych pomiarów położenia śladów na miejscu zdarzenia służy zestaw 3D do mapowania miejsca zdarzenia, oparty na teodolicie geodezyjnym z odpowiednio przygotowanym oprogramowaniem. Taki zestaw pozwala

Fot. 4. Fotogram miejsca zdarzenia z powiększonym fotopunktem. Źródło: materiał własny.

w prosty i czytelny sposób zobrazować miejsce na szkicu kryminalistycznym. Wykorzystanie teodolitu umożliwia dokonanie z milimetrową precyzją pomiaru śladów i elementów znajdujących się na miejscu zdarzenia, a wbudowane w urządzenie mianownictwo oględzin ułatwia odczytanie danych z chmury pomierzonych punktów. Do zestawu jest dołączony program Photorect pozwalający na zamianę plików graficznych w ortofotomapy.

Ortomapę można utworzyć również bez zastosowania fotopunktów rozmieszczanych przez grupę dochodzeniowo-śledczą. W tym wypadku jest konieczne uwidocznienie na zdjęciu elementów, których rozmiar jest znormalizowany, np. słupków kilometrażowych, znaków poziomych czy budynków o znanych rozmiarach. Położenie tych punktów oraz odległości pomiędzy nimi jest wprowadzane ręcznie do programu, który automatycznie przekształca plik graficzny w ortofotomapę.

WYKORZYSTANIE ZESTAWU DO OBRAZOWANIA MIEJSCA ZDARZENIA W SYTUACJACH SZCZEGÓLNYCH

Znaczenie drona wzrasta w sytuacjach szczególnych, kiedy standardowy proces przeprowadzenia oględzin jest znacznie utrudniony. Przykładów takich sytuacji nie trzeba daleko szukać. Zalicza się do nich: katastrofy w terenie górzystym, zamachy terrorystyczne w terenie zurbanizowanym czy chociażby zdarzenia podczas realizowania zadań w ramach różnego rodzaju kontyngentów wojskowych. Wszystkie z wymienionych wyżej sytuacji wprowadzają element zagrożenia zdrowia i życia dla osób przeprowadzających oględziny. W takich wypadkach, zgodnie z polskim ustawodawstwem, zastosowanie drona nie może zastąpić przebywania osoby dokonującej oględzin na samym miejscu zdarzenia. Jednocześnie jego wykorzystanie może wpłynąć na znaczne skrócenie tego procesu oraz – dzięki operowaniu urządzeniem z bezpiecznej odległości – w znacznym stopniu obniża element zagrożenia.

Przyglądając się etapom i fazom oględzin miejsca zdarzenia, należy wskazać dużą rolę, jaką odgrywa zastosowanie drona już na etapie wstępnym oględzin.

OBRAZOWANIE MIEJSCA ZDARZENIA W SYTUACJACH SZCZEGÓLNYCH

Zadania charakterystyczne dla tego etapu to m.in.:

- sprawdzenie terenu zdarzenia lub innego obiektu pod względem bezpieczeństwa,
- penetracja terenu zdarzenia,
- ustalenie obszaru oględzin,
- ustalenie rodzaju zdarzenia i wezwanie specjalistów do oględzin,
- ustalenie drogi dojścia i odejścia sprawcy lub sprawców z miejsca zdarzenia,
- ustalenie taktyki oględzin i inne⁴.

We wszystkich wyżej wymienionych elementach etapu oględzin wstępnych można posłużyć się środkami technicznymi, jakimi są drony. Ich zastosowanie nie tylko pozwala spojrzeć na miejsce zdarzenia z szerszej perspektywy, ale również ogranicza użycie czynnika ludzkiego, przez co w znacznym stopniu minimalizuje zagrożenie utraty życia lub zdrowia w trakcie wykonywania czynności. Penetracja terenu za pomocą drona pozwala także zdobyć niezbędne informacje o miejscu zdarzenia, w związku z czym prowadzący czynności są w stanie przygotować odpowiednie środki do przeprowadzenia oględzin szczegółowych.

Na tym etapie oględzin drony odgrywają dużą rolę w kontyngentach wojskowych, kiedy niezwykle istotne jest zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony osobom prowadzącym oględziny. W takich wypadkach penetracja terenu dronem bardzo często może wykluczyć element pułapki i ataku na osoby przeprowadzające oględziny.

Na etapie oględzin szczegółowych zastosowanie zestawu do obrazowania z powietrza sprowadza się do czynności rejestro-

wania fotograficznego i wideo miejsca zdarzenia. Wykonywane czynności zmierzają do jak najdokładniejszego zobrazowania miejsca zdarzenia na szkicach, fotogramach oraz, jeżeli istnieje taka możliwość, na ortofotomapach.

Etap oględzin szczegółowych dzielimy na dwie fazy – fazę statyczną oraz fazę dynamiczną.

Do elementów fazy statycznej należą:

- opisanie miejsca zdarzenia;
- sporządzenie dokumentacji do etapu zdjęć ogólnych i sytuacyjnych (bez wchodzenia na zasadnicze miejsce zdarzenia);
- ustalenie stałych punktów odniesienia (w wypadku drona – fotopunkty);
- wzrokowe ujawnienie śladów;
- oznaczenie numerami ujawnionych (wzrokowo) śladów⁵.

W tej fazie, dzięki zastosowaniu środków technicznych, te czynności można dokonać, przebywając na miejscu zdarzenia, ale w bezpiecznej odległości od poszczególnych elementów. Ponadto operator drona obrazujący miejsce zdarzenia może, obniżając pułap lotu nad poszczególnymi śladami, wykonać fotografię fragmentaryczną, a w przypadku śladów o dużych gabarytach – nawet fotografię szczegółową. W wypadku kiedy miejsce zdarzenia charakteryzuje się dużą rozległością terenu, uniemożliwiającą zobrazowanie go za pomocą jednej fotografii, operator drona może wykonać przelot nad miejscem zdarzenia z kamerą skierowaną prostopadle do powierzchni ziemi, wykonując film lub serię zdjęć nacheżdżających na siebie minimalnie 5% zawartości w stosunku do poprzedniego zdjęcia. Za pomocą filmu można udokumentować całe miejsce zdarzenia, ale jeżeli występuje potrzeba wykonania fotogramu, operator po zgraniu materiału filmowego może wyseparować za pomocą programu graficznego te klatki filmu, które będą na siebie zachodzić, usunąć z nich dystorsję beczkową, a następnie, za pomocą tego samego programu, połączyć je ze sobą w duży plik graficzny obejmujący całość interesującego go terenu. W wypadku wykorzystania fotogramów operator po zgraniu fotografii i usunięciu dystorsji beczkowej łączy je w dużej rozdzielczości fotogram, podobnie jak w sytuacji wyseparowanych klatek filmu.

Fot. 5. Oględziny miejsca zamachu terrorystycznego (ćwiczenie realizowane przez Komendę Główną Żandarmerii Wojskowej). Źródło: materiał własny

Fot. 6. Fotografia fragmentaryczna wykonana za pomocą drona (niski pułap lotu). Źródło: materiał własny

Drugi etap oględzin stanowi faza dynamiczna. Należą do niej takie czynności, jak:

- ujawnienie, za pomocą wszelkich dostępnych środków, śladów znajdujących się na miejscu zdarzenia;
- penetracja zarówno samego miejsca zdarzenia, jak i przedmiotów oraz obiektów, które się na nim znajdują.

W tej fazie jest dopuszczalne przemieszczanie przedmiotów znajdujących się na miejscu zdarzenia. Jest to faza charakteryzująca się wysoką aktywnością prowadzących oględziny na samym miejscu zdarzenia. Zasadne jest jednak, aby dokładnie ocenić poziom bezpieczeństwa na miejscu zdarzenia, a w razie stwierdzenia niemożności zabezpieczenia miejsca zdarzenia należy odstąpić od przeprowadzenia fazy dynamicznej oględzin, porzucając na informacjach zdobytych w trakcie fazy statycznej. Dzięki zastosowaniu obrazowania z powietrza za pomocą środka bezzałogowego, jakim jest wyżej opisany dron, dane zdobyte w fazie statycznej oględzin pozwalają na pozyskanie dużo większej dawki informacji w postępowaniu przygotowawczym niż dane otrzymane za pomocą tylko środków konwencjonalnych.

Fot. 7. Miejsce oględzin zamachu terrorystycznego (ćwiczenie realizowane przez Komendę Główną Żandarmerii Wojskowej)
Źródło: materiał własny.

Fot. 8. Fotografia szczegółowa śladu, wykonana z niskiego pułapu przelotu drona. Źródło: materiał własny.

Ostatni etap oględzin to etap końcowy, który jest też nazywany etapem kontroli. Polega on przede wszystkim na ponownym przejrzeniu miejsca zdarzenia w celu sprawdzenia, czy jakiś ważny element nie został pominięty w czasie prowadzenia oględzin w etapie wstępnym i szczegółowym. Na tym etapie, podobnie jak na etapie wstępnym, można użyć zestawu do obrazowania miejsca zdarzenia z powietrza w celu penetracji miejsca zdarzenia i oglądu kompleksowości przeprowadzonych czynności. Dużą zaletą w tym procesie jest podgląd na żywo oraz widocznego za pomocą kamery zamontowanej na dronie.

PODSUMOWANIE

Mając na uwadze obowiązujące przepisy oraz możliwości techniczne zestawu do obrazowania miejsca zdarzenia z powietrza, należy stwierdzić, że jego wykorzystanie podczas realizacji procesu oględzin trzeba traktować jako czynność dodatkową. Fotogramy uzyskane za pomocą wyżej wymienionego zestawu pozwalają na stworzenie dokumentacji pogładowej oględzin w doskonałej jakości, w postaci szkiców kryminalistycznych czy też dokumentacji fotograficznej, jednak nie zastąpią funkcjonariusza prowadzącego czynności oględzin na samym miejscu zdarzenia. Trzeba jednak zauważyć, że zastosowanie ww. środków technicznych pozwala w znacznym stopniu skrócić proces oględzin oraz zapewnia prowadzącemu bezpieczeństwo, co ma olbrzymie znaczenie w szczególnych sytuacjach.

Słowa kluczowe: dron, oględziny, szkic, obrazowanie, ortofotomapa
Keywords: drone, examination, draft, imaging, orthophotomap

¹ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2010, s. 224.

² *Vademecum technika kryminalistyki*, pod red. J. Mazepy, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 17.

³ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 530.

⁴ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Łośgraf, Warszawa 2011, s. 213.

⁵ *Kryminalistyka – wybrane zagadnienia techniki*, pod red. G. Kędzierskiej i W. Kędzierskiego, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2011, s. 399.

Bibliografia

Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Łośgraf, Warszawa 2011.

Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2010.

Hołyst B., *Kryminalistyka*, LexisNexis, Warszawa 2007.

Kryminalistyka – wybrane zagadnienia techniki, pod red. Kędzierskiej G. i Kędzierskiego W., Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2011.

Vademecum technika kryminalistyki, pod red. Mazepy J., Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

Summary

Technical capabilities of using kits to aerial imaging the place of the event during examination

The article presents capabilities of using kits to aerial imaging the place of an event during the process of examination. The kit contains a Quadcopter equipped with the camera. Increasingly, the examination of the event site poses a threat to life or health of those who make it. Thanks to that kit and the possibility to develop collected data in the graphic programmes, the process of examination can be shorter and safer.

Thumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

FOTOGRAFIA DOKUMENTACYJNA

– wczoraj i dziś

podinsp. mgr Sławomir Ronowicz

wykładowca Zespołu Techniki Kryminalistycznej
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

Od ponad 170 lat fotografia jest nie tylko rozrywką dla milionów ludzi, ale także istotnym narzędziem w pracy naukowej, dziennikarskiej, kulturalnej, artystycznej. Stanowi również ważny element procesu karnego. Wynalazcami fotografii byli Francuzi – Niéphore Niépce i Louis J.M. Daguerre. Oficjalna data narodzin fotografii to 7 lutego 1839 r., kiedy chemik Arago przedstawił Francuskiej Akademii Umiejętności i Sztuk Pięknych „...sposób uzyskiwania za pomocą *camera obscura* trwałych obrazów, które mogą być oglądane w pełnym świetle bez obawy ich zniknięcia”¹.

Do walki z przestępczością fotografia została wykorzystana w niespełna po dwóch latach od jej wynalezienia, tj. w 1841 r., kiedy to francuska policja użyła jej do utrwalania wyglądu przestępców. Zatem już wówczas uznano jej przydatność w zwalczaniu przestępczości, wcześniej niż ukształtowała się sama kryminalistyka. Jej początek bowiem datuje się na 1893 r. Hans Gross opublikował wtedy „Podręcznik dla sędziów śledczych”. W latach pięćdziesiątych i ostatnim dwudziestolecu XIX wieku nastąpił widoczny rozwój fotografii. Powstały laboratoria fotograficzne – pierwsze w 1855 r. rusza w Chicago. W tym czasie zaczęto już stosować fotografię do utrwalania miejsca przestępstwa. Po raz pierwszy takie zdjęcia wykonano w 1869 r. Dość wcześnie, bo w 1904 r. w celach kryminalistycznych zaczęto stosować fotografię w barwach naturalnych. Dr Popp (Niemcy), jako pierwszy, za pomocą fotografii barwnej utrzymał wygląd noża z miejsca zabójstwa². Fotografia kryminalistyczna zaczyna rozwijać się również w Polsce po odzyskaniu niepodległości. W 1920 r. Komenda Główna Policji Państwowej wydała „Instrukcję o rejestracji elementu przestępczego”. W Polsce okresu międzywojennego jako pierwsi na znaczenie fotografii w walce z przestępczością zwrócili uwagę Leon Wachholz i Jan Stanisław Olbrycht w książce „Medycyna Kryminalistyczna”.

W podręczniku „Służba śledcza – technika kryminalistyczna”, opublikowanym przez Komendę Główną Policji Państwowej w 1924 r., wskazano potrzebę fotografowania różnego rodzaju miejsc zdarzeń, śladów kryminalistycznych, a także zbiegowisk, rozruchów, manifestacji itp. W podręczniku wydanym dla funkcjonariuszy Policji Państwowej w 1928 r. stwierdzono, że funkcjonariusz prowadzący dochodzenie powinien posiadać umiejętności obchodzenia się z aparatem fotograficznym, a w przypadku braku takiej umiejętności powinien korzystać z pomocy fotografów. W tym samym roku w KGPP w Laboratorium Policyjnym Centrali Służby Śledczej oraz w Instytucie Ekspertyz Sądowych Ministerstwa Sprawiedliwości zostały utworzone pracownie fotograficzne³.

Również w Polsce powojennej w strukturach Milicji Obywatelskiej fotografia kryminalistyczna odnotowała swój rozwój, bo już w 1946 r. powołano stanowisko fotodaktyloskopa, którego zadaniem było m.in. fotografowanie miejsc zdarzeń będących w zainteresowaniu organów ścigania. W 1955 r. utworzono Zakład Kryminalistyki KGMO, na szczeblu komend wojewódzkich – sekcje naukowo-techniczne, a na poziomie struktur powiatowych i miejskich – technika kryminalistyki. W praktyce kryminalistycznej zaczęto stosować

film i fotogrametrię. Z upływem lat zaczęła się rozwijać fotografia barwna, a co za tym idzie – obróbka fotochemiczna analogowych materiałów światłoczułych. Obecnie, zgodnie z nowym stanem prawnym, dzięki rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych oraz sposobów ich przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów (Dz. U. z 2017 r. poz. 93), możliwe jest stosowanie fotografii cyfrowej w procesie karnym, a także zupełnie nowych możliwości rejestracji obrazu. Przepis ten stworzony na podstawie art. 147 § 1 kpk ulegał zmianom i aktualnie funkcjonuje w uszczegółowionej formie.

Tak jak w latach minionych, tak i obecnie trudno sobie wyobrazić akta postępowania w sprawie o charakterze kryminalnym bez dokumentacji fotograficznej. Co prawda, wymieniony przeze mnie akt prawny nie do końca określa, jak dokładnie ma wyglądać dokumentacja fotograficzna z czynności na miejscach zdarzeń, ale historia fotografii kryminalistycznej i samej fotografii dokumentacyjnej wskazuje formułę jej zawartości. Szkolnictwo policyjne, ale i nie tylko, bo również inne organy procesowe, przez lata wypracowały model dokumentacji fotograficznej, który do dzisiaj jest powszechnie stosowany w procesie karnym. Ponadto cel sporządzanej dokumentacji stanowi zarówno utrwalenie obrazu miejsca zdarzenia dla potrzeb procesu w zakresie kontrolnym lub uzupełniającym opis słowny protokołu oględzin, jak i konieczność wizualnego zaznajomienia się z miejscem zdarzenia przez osoby niebędące uczestnikami oględzin (prokuratora, sędziego, adwokata) oraz procesowego zabezpieczenia śladów i przedmiotów mających związek ze zdarzeniem. Ta wielofunkcyjność dokumentacji fotograficznej zmusza autora zdjęcia do dokładnego przemyślenia koncepcji jej opracowania. Zaczyna się ona od momentu zapoznania się ze specyfikacją danego miejsca zdarzenia oraz planowania, projektowania i kompozycji ujęć fotograficznych, które – jako niezbędne w narracji – powinny być umieszczone w dokumentacji fotograficznej. W ten sposób przemyślana koncepcja łatwiej da się zrealizować w formie tablicy poglądowej, która zapewni ciągłość rozwoju wydarzeń, logiczne związki między poszczególnymi fragmentami czy ujęciami, zapewni przejrzystość w ocenie oglądanego dokumentację⁴. Oznacza to, że przed wykonaniem wszelkich zdjęć kryminalistycznych na miejscu zdarzenia istotnym momentem jest ocena sytuacji, zwłaszcza w fazie statycznej oględzin.

Chodzi tu o to, aby technik kryminalistyki wybrał te fragmenty zdarzenia, które mogą być szczególnie istotne i z których zdjęcia będą najbardziej przydatne dla postępowania przygotowawczego. Należy tu zaznaczyć, że każdy fotografujący w pewnym stopniu wykonuje zdjęcia subiektywnie, mając jednak na uwadze obiektywizm dokumentacji. Odnosi się to do sposobu kadrowania, wyboru miejsca do fotografowania, ustalenia ostrości, a przez to i jej zasięgu, czyli głębi. Z tego też względu, aby uniknąć zbytniej dowolności w fotografowaniu miejsc zdarzeń, należy je wykonywać według pewnych ogólnie przyjętych zasad.

Ważny element każdej fotografii stanowi właściwa kompozycja. W przypadku fotografii kryminalistycznej jest to kompozycja statyczna, zrównoważona graficznie. Zdjęcia muszą zostać tak wybrane, aby mogły stanowić jedną całość wraz z protokołem oględzin i w sposób jednoznaczny odzwierciedlać zarówno wygląd miejsca zdarzenia, jak i usytuowanie poszczególnych przedmiotów. Na dokumentację tę w formie klasycznej składa się tzw. wyklejka, do której są przyklejane kolejno zdjęcia orientacyjne, sytuacyjne i szczegółowe śladów i przedmiotów. Integralnym elementem tej dokumentacji jest tzw. nośnik, na którym dokonano rejestracji obrazu. W przypadku fotografii analogowej jest to negatyw, zaś w przypadku fotografii cyfrowej – nośnik pierwotny lub nośnik wtórny wraz ze sporządzonymi metrykami i – w odniesieniu do fotografii cyfrowej – wyliczonymi sumami kontrolnymi. W takiej dokumentacji każde zdjęcie musi być ponumerowane, otempłowane w miejscu niezakłócającym czytelności obrazu i opisane. Opis zdjęcia ma odnosić się do tego, co znajduje się na samej fotografii, i musi być zgodny z opisem znajdującym się w protokole oględzin – w myśl jednej z zasad tworzenia dokumentacji oględzin, czyli zgodności dokumentacyjnej.

Zgodnie z treścią rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych oraz sposobów ich przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów, do nośnika dołączana jest metryka zawierająca m.in. dane rodzaju czynności, czasu ich wykonania, osób biorących udział, rodzaju sprzętu, w tym nośnika, na którym dokonano rejestracji, liczby zdjęć. Podobne informacje (tj. rodzaj zdarzenia i datę ich prowadzenia, dane użytego sprzętu wraz z cechami identyfikującymi, liczbę zarejestrowanych obrazów oraz tych, które zostały użyte do stworzenia dokumentacji, rodzaj nośnika pierwotnego lub/i wtórnego) powinny również się znajdować w wykonanej dokumentacji.

W dokumentacji powinien znaleźć się stopień, imię i nazwisko osoby sporządzającej, nazwa jednostki, w której powstała dokumentacja, oraz miejscowość i data. Taka forma daje możliwość obiektywnej oceny miejsca zdarzenia.

W podobny sposób można wykonać dokumentację w formie elektronicznej, wykorzystując do jej stworzenia wszelkie możliwe programy komputerowe, które zapewnią osiągnięcie takiego samego efektu, jak w przypadku klasycznej wyklejanej dokumentacji.

Ponadto dokumentacja fotograficzna, w której są prawidłowo rozmieszczone i wykonane zdjęcia, prezentowane w formie elektronicznej, może zawierać obrazy o daleko idącym podobieństwie do oryginału, pokazane w znacznym powiększeniu. Warunkiem do osiągnięcia takiego efektu jest zachowanie jak najlepszej ostrości, ekspozycji, głębi, prostopadłości, równoległości. Aby go spełnić, każdy technik kryminalistyki powinien posiadać wysokiej jakości sprzęt fotograficzny oraz pracować na miejscu zdarzenia zgodnie z przyjętymi zasadami.

Analizując problematykę fotografii dokumentacyjnej, warto przytoczyć przyjęte przez Pełnomocnika Dyrektora CLKP ds. Techników Kryminalistyki z dnia 9 lutego 2016 r. stanowisko w kwestii brzmienia § 13 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. w sprawie utrwalania dźwięku albo obrazu i dźwięku dla celów procesowych w postępowaniu karnym (Dz. U. poz. 2344).

Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji stoi na stanowisku, że:

- Ad. 1.** Słowo „odbitka” określa zarówno tekst, rysunek itp. odtworzony sposobem drukarskim, fotochemicznym lub przez odciskanie. Natomiast słowo pozytyw określa otrzymany z negatywu obraz fotograficzny, na którym rozkład ciemnych i jasnych miejsc oraz barw jest taki jak fotografowanego obiektu. Zatem stwierdzenie „odbitka pozytykowa” odnosi się zarówno do zdjęć wykonanych aparatem cyfrowym oraz aparatem analogowym poprzez naświetlanie papieru fotograficznego lub utrwalenie obrazu na papierze światłoczułym, fotograficznym, a także w postaci wydruków komputerowych na różnych rodzajach papieru.
- Ad. 2.** Przywołany zapis oznacza, że w przypadku wykonania czynności, w trakcie których utrwalono obraz w postaci zdjęć, to obligatoryjnie należy dołączyć je do akt sprawy w formie papierowej.
- Ad. 3.** Przytoczone brzmienie przepisu nadal zezwala na wykonywanie wydruków zdjęć w formie materiału poglądowego na kartkach białego papieru przeznaczanego do wydruków kolorowych, czarno-białych i kopiowania, bez określenia gramatury papieru oraz tego czy jest on z polyskiem czy matowy.
- Ad. 4.** W ramach pojęcia „odbitki pozytywowe” można stosować wydruki zdjęć (indeksy), jako materiał poglądowy, natomiast do akt sprawy należy dołączyć nośnik, np. płyty CD-R/DVD-R z zapisanymi zdjęciami wykonanymi na miejscu zdarzenia⁵.

Mianowicie, o ile mogę się zgodzić z wyjaśnieniem pojęcia „odbitka pozytykowa”, obligatoryjnością wykonania i dołączenia dokumentacji fotograficznej w formie papierowej do akt sprawy, jeżeli czynności zostały utrwalone w postaci zdjęć oraz możliwością wykonywania wydruków zdjęć w formie materiału poglądowego na kartkach białego papieru do wydruków kolorowych, o tyle nie mogę się zgodzić z traktowaniem zdjęć, indeksowych jako materiału poglądowego, pomimo dołączenia nośnika. Zdjęcia indeksowe zawierają mało szczegółów, posiadają niewielkie rozmiary, brak jest możliwości naniesienia bezpośrednio pod każdym z nich stosownego opisu zdjęcia. Dokumentacja fotograficzna – materiał poglądowy – ma dopełniać opis słowny protokołu czynności procesowej, w ramach której została wykonana, a nie nasuwać pytania i wątpliwości.

Dokumentacja fotograficzna powinna zapewniać autentyczność i kompletność utrwalonego obrazu, a wypracowane w ciągu ponad 170 lat przez teorię i praktykę kryminalistyczną formy dokumentacji fotograficznej oraz przytoczone przeze mnie zasady i rodzaje możliwości tworzenia takich materiałów poglądowych nie upoważniają do tak daleko posuniętej dowolności, jak w przyjętym stanowisku. Wyraz temu dał Sąd Najwyższy w swoim orzeczeniu z 15 października 1974 r. (sygn. akt IV Kr 228/894). Zdaniem Sądu konieczne jest utrwalenie w protokole czynności niezbędnych wzmianek o rodzaju użytych środków technicznych, czasie ich uruchomienia oraz ewentualnych przerwach, a także wymienienie organów i osób uczestniczących. Dokumentacja z rejestracji powinna być wykonana niezwłocznie, z uwzględnieniem da-

nych zawartych w opisie, i dołączona do protokołu⁶. Źródłem istnienia fotografii kryminalistycznej jest niedoskonałość opisu słownego, z którym spotykamy się w protokole oględzin. Obraz zarejestrowany przez aparat fotograficzny wzbogaca opis słowny, co czyni go pełniejszym. Zdjęcia fotograficzne wykonywane na miejscach zdarzeń przybliżają nas do zasady bezpośredniości, która nakazuje zabezpieczenie materiału dowodowego w jego naturalnej postaci. Fotografia oględzinowa (dokumentacyjna) polega na wizualnym utrwaleniu w uporządkowany sposób obrazu miejsca, osoby lub rzeczy poddawanej oględinom. Stanowi dopełnienie opisu werbalnego zawartego w protokole oględzin (ilustracja). W licznych przypadkach fotografowanie staje się jednak jedynym możliwym technicznym sposobem ujawnienia lub zabezpieczenia śladu. Nie każdy ślad da się odłączyć od podłoża, przenieść na folię daktyloskopijną czy utrwalić w odlewie. Analiza odpowiednio przygotowanej dokumentacji fotograficznej z miejsca zdarzenia jest niezbędnym elementem opracowania profilu kryminalnego nieznanego sprawcy przestępstwa. Przede wszystkim powinna ukazywać nie tylko pełny obraz samego miejsca, ale także jego bliższego i dalszego otoczenia. Należy więc zobrazować możliwe drogi dojścia, przeszkody terenowe ograniczające widoczność, charakter okolicznej zabudowy itd.⁷ Przy tak wykonanej dokumentacji, jak wspomniane zdjęcia indeksowe, brak jest możliwości właściwego przeanalizowania szczegółów. Oczywiście, nośnik ze zdjęciami jest zabezpieczony na płycie CD/DVD, ale ma on służyć do stwierdzenia autentyczności wykonanej dokumentacji fotograficznej. Celem dokumentacji fotograficznej jest przede wszystkim ilustrowanie miejsca zdarzenia i opisu w protokole.

W związku z tym należy uznać, że język obrazu to język tkwiący w podświadomości wszystkich ludzi. Wszyscy, nie wyłączając uczestników procesu karnego, rozumieją ten język i potrafią odczytać jego znaczenie lepiej od jakiegokolwiek wywodu werbalnego⁸. Z tego też względu powinien pozostać przejrzysty i niezmienny w swojej wypracowanej formie.

¹ Z. Pękołowski, *Fotografia w praktyce amatorskiej*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974, s. 6.

² T. Kozieł, *Fotografia kryminalistyczna*, ODKK, Łódź 1987, s. 13–15.

³ Tamże, s. 16.

⁴ S. Kubiak, *Fotograficzne dokumentowanie miejsca zdarzenia*, ODKK, Łódź 1982, s. 71.

⁵ Pismo CLKP nr L-W4-17/7/16 z dnia 9 lutego 2016 r.

⁶ T. Kozieł, *Fotografia kryminalistyczna*, s. 83–84.

⁷ <http://www.janwojtasik.pl/teksty/starsze/68-fotografia-kryminalistyczna.html> [dostęp: 31.01.2017 r.].

⁸ Tamże.

Summary

Documentary photography – past and present

The article concerns the evolution of documentary photography in forensics and reference to its history. The author drew attention to technical capabilities of cameras and to the dynamic of changes in provisions of law. Currently it is legal to take photos with the use of analogue and digital technique. Moreover, the article stresses the role of forensic photography in proper preparation of clear and legible visual evidence that can be easily understood by the participants of the preparatory proceedings, especially if there is no possibility to provide everything in a descriptive form.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

FAVI

– zanim się zalogujesz...

podinsp. Wojciech Ceglarski

Starszy specjalista badawczo-techniczny
Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji

Forensic Aid for Vehicle Identification – Kryminalistyczne Wsparcie w Identyfikacji Pojazdów to aplikacja utworzona w Centralnym Laboratorium Kryminalistycznym Policji z wykorzystaniem środków finansowych Komendy Głównej Policji oraz funduszy Komisji Europejskiej w ramach programu ISEC – Prevention of and Fight against Crime (Zapobieganie i Zwalczanie Przestępczości).

WPROWADZENIE

W zwalczaniu przestępczości samochodowej jednym z kluczowych elementów jest ustalenie oryginalnego numeru identyfikacyjnego pojazdu – VIN (*Vehicle Identification Number*). Numer identyfikacyjny pojazdu jest nadawany i umieszczany w określonych miejscach pojazdu przez producenta. Przed 1981 r. nie było zaakceptowanego standardu określającego ten numer i producenci stosowali dla niego różne formaty. Współczesny numer VIN składa się z 17 znaków – cyfr i liter z wyłączeniem liter I, O oraz Q. W Unii Europejskiej numer VIN nadawany jest według normy ISO-3779, w Ameryce Północnej natomiast format zawiera dodatkową cyfrę kontrolną, ale jest kompatybilny z europejskim.

Funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej, prowadzący postępowanie w sprawie związanej z przestępczością samochodową szukają przede wszystkim odpowiedzi na pytania:

- czy w samochodzie występuje oryginalny numer VIN? jeśli jest oryginalny, to czy identyfikuje on pojazd? (zdarza się bowiem, że przestępcy wstawiają oryginalny numer VIN, lecz wycięty wraz z podłożem z innego pojazdu, który jest zezłomowany lub zniszczony w wyniku wypadku, albo kasacji);
- czy oznaczenia występujące na podzespołach samochodowych mogą służyć do identyfikacji indywidualnej podzespołu, a przez to do uzyskania numeru VIN pojazdu, w którym podzespół został fabrycznie zamontowany?

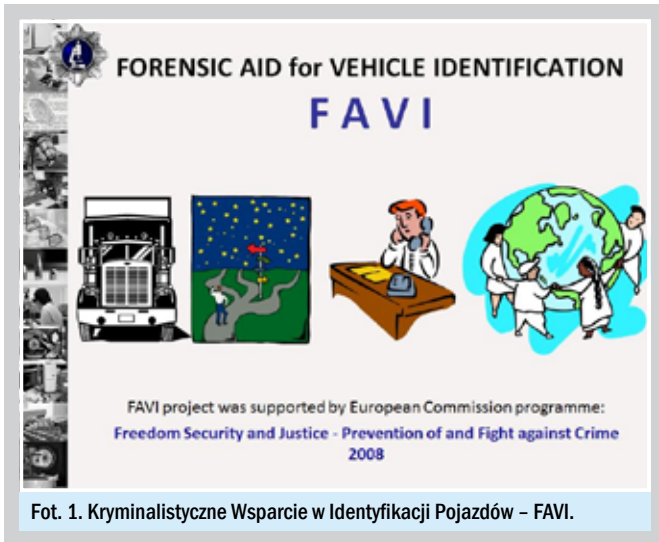
Każdy pojazd składa się z tysięcy podzespołów, a tylko niektóre z nich służą do identyfikacji pośredniej pojazdu. Ustalenie, który z podzespołów może służyć do identyfikacji po-

jazdu, narażało prowadzącym postępowania funkcjonariuszom, jak i prowadzącym badania biegłym, wiele problemów. W praktyce okazało się również, że samodzielne zbieranie informacji w zakresie możliwości identyfikacji pojazdów przez funkcjonariuszy organów ścigania jest nieefektywne, przede wszystkim z powodu braku mechanizmu pozyskiwania i wymiany informacji pomiędzy funkcjonariuszami. W celu zniewolenia tych trudności zaczęto tworzyć programy informacyjne wspierające identyfikację pojazdów.

Poniżej wymieniono takie aplikacje, stosowane przez instytucje z różnych państw.

- **ADESNET** – Advanced Detection of Stolen Vehicles Training (Zaawansowane Szkolenie do Wykrywania Skradzionych Pojazdów) – program opracowany ze wsparciem agencji unijnej FRONTEX; kierowany głównie do funkcjonariuszy straży granicznej z krajów Unii Europejskiej. Program początkowo rozwijany w Hiszpanii, Rumunii, ale także na Węgrzech i w Polsce. Obecnie działanie programu zostało zawieszone i podjęto próbę jego uruchomienia w ramach Interpolu.
- **EuVID** – European Vehicle Identification Database – program utworzony przez niemiecką policję we współpracy z producentami pojazdów niemieckich. W programie uczestniczą policjanci z Austrii, Włoch, Szwecji, Francji, Belgii, Holandii. Na podstawie zawartych porozumień wyznaczeni funkcjonariusze z tych krajów (członkowie grupy EuVID) odwiedzają okresowo wybrane fabryki produkujące pojazdy i wykonują niezbędną dokumentację fotograficzną oznaczeń identyfikacyjnych pojazdów, która następnie jest umieszczana

FAVI – KRYMINALISTYCZNE WSPARCIE W IDENTYFIKACJI POJAZDÓW

Fot. 1. Kryminalistyczne Wsparcie w Identyfikacji Pojazdów – FAVI.

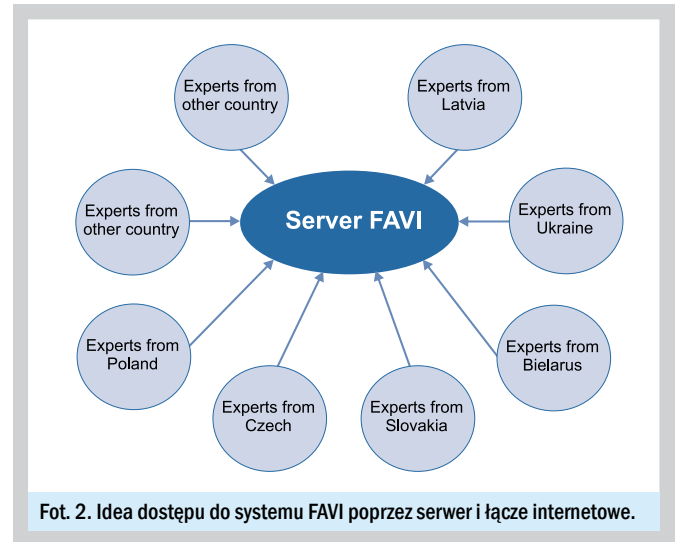
na na płycie DVD. Każdego roku ukazuje się nowa edycja programu EuVID, który potem jest tłumaczony na kilka języków. Obecnie są dostępne wersje w językach niemieckim, angielskim, francuskim, hiszpańskim i słoweńskim. Dystrybucja programu EuVID odbywa się w wersjach na trzech poziomach:

- **zielony** – wersja dostępna dla tzw. podmiotów zewnętrznych (pozapolicyjnych), np. wydziałów komunikacji; zawiera podstawowe informacje na temat umieszczenia numeru VIN w pojazdach, wyglądu tabliczek znamionowych;
- **niebieski** – wersja dostępna dla funkcjonariuszy policji i straży granicznej zajmujących się zwalczaniem przestępczości samochodowej;
- **czerwony** – limitowana i ewidencjonowana wersja programu EuVID, dostępna wyłącznie dla imiennie wskazanych funkcjonariuszy policji, straży granicznej, np. w Polsce ta wersja jest dostępna tylko dla 20 funkcjonariuszy z 17 województw (KWP, KSP) oraz 3 oddziałów SG.

Dużą zaletę programu EuVID stanowi jego dostępność. W Polsce program ten jest umieszczony w sieci PSTD, ze swobodnym dostępem dla użytkowników pracujących w tej sieci, w zakładce **European Vehicle Identification Database**. Ostatnia wersja programu pochodzi z lat 2015–2016 i jest w języku angielskim. W języku polskim dostępna jest wersja z 2008 r. Odstąpiono od tłumaczeń programu z lat późniejszych ze względu na ich duże koszty. Dystrybucja programu EuVID w Polsce odbywa się za pośrednictwem CLKP.

- **TVIS** – Thatcham Vehicle Identification System (System Identyfikacyjny Pojazdu) to brytyjski komercyjny program służący do identyfikacji pojazdów. Zawiera informacje w formie zdjęć wskazujących miejsca umieszczenia oznaczeń identyfikacyjnych w pojazdach.
- **VINassist** – amerykański program opracowany przez NICB (National Insurance Crime Bureau – Krajowe Biuro do Spraw Wyludzeń Ubezpieczeń). Program zawiera dane służące do dekodowania numeru identyfikacyjnego pojazdów VIN produkowanych na rynek Ameryki Północnej.
- **INNE** – np. FADA – system informatyczny łączący wybrane fabryki producentów pojazdów niemieckich, umożliwiającą policji niemieckiej wgląd w dane identyfikacyjne pojazdów oraz ich podzespołów.

Ze względu na ograniczoną dostępność aplikacji dla wszystkich zainteresowanych przedstawicieli organów ścigania z krajów

Fot. 2. Idea dostępu do systemu FAVI poprzez serwer i łącze internetowe.

Unii Europejskiej (np. program FADA jest dostępny wyłącznie dla policji niemieckiej i austriackiej, program ADESVET w Polsce jest dostępny tylko dla funkcjonariuszy Straży Granicznej), pojawiły się postulaty stworzenia nowych rozwiązań informatycznych bez ograniczeń w dostępie. Inną wadą istniejących aplikacji, zauważoną przez wielu funkcjonariuszy nie tylko z Polski, był brak wymiany informacji pomiędzy użytkownikami, co utrudniało pełne wykorzystanie zawartych w bazach danych informacji dotyczących identyfikacji pojazdów.

Powyższe sygnały spowodowały, że w 2008 r. Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji podjęło się (patrz „Problemy Kryminalistyki” 2008, nr 262 – artykuł *XIV ogólnopolskie sympozjum ekspertów mechanoskopii – Zakopane 2008*) opracowania, a następnie wdrożenia dostępnego w Internecie programu wspomagającego pracę organów ścigania w zakresie identyfikacji pojazdów samochodowych pod nazwą Forensic Aid for Vehicle Identification (fot. 1).

FAVI – FORENSIC AID FOR VEHICLE IDENTIFICATION

Pracę nad systemem FAVI prowadzono w ramach projektu finansowanego ze środków Komendy Głównej Policji oraz funduszy Komisji Europejskiej w ramach programu ISEC – Prevention of and Fight against Crime (Zapobieganie i Zwalczanie Przestępczości). Umowa o dofinansowanie projektu pomiędzy Dyrekcją Generalną Komisji Europejskiej ds. Wymiaru Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa (The Directorate General Justice, Freedom and Security of the European Commission) i Komendantem Głównym Policji jako beneficjentem została podpisana w grudniu 2009 r. Za merytoryczną realizację projektu odpowiedzialne było Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, które zarządza i administruje aplikacją. Projekt zakończono 29 listopada 2012 r. Jednym z głównych założeń projektu było zniesienie ograniczeń w międzynarodowym dostępie do aplikacji, więc od samego początku jest ona dostępna w Internecie (poprzez zabezpieczoną sieć), daje możliwość wymiany informacji pomiędzy funkcjonariuszami policji z różnych państw oraz korzystanie z centralnej bazy danych, dostępnej on-line, 24 godziny na dobę, przez 7 dni w tygodniu. Baza danych zawiera informacje dotyczące oznaczeń identyfikacyjnych stosowanych przez producentów w różnych modelach pojazdów i maszyn roboczych – miejsce ozna-

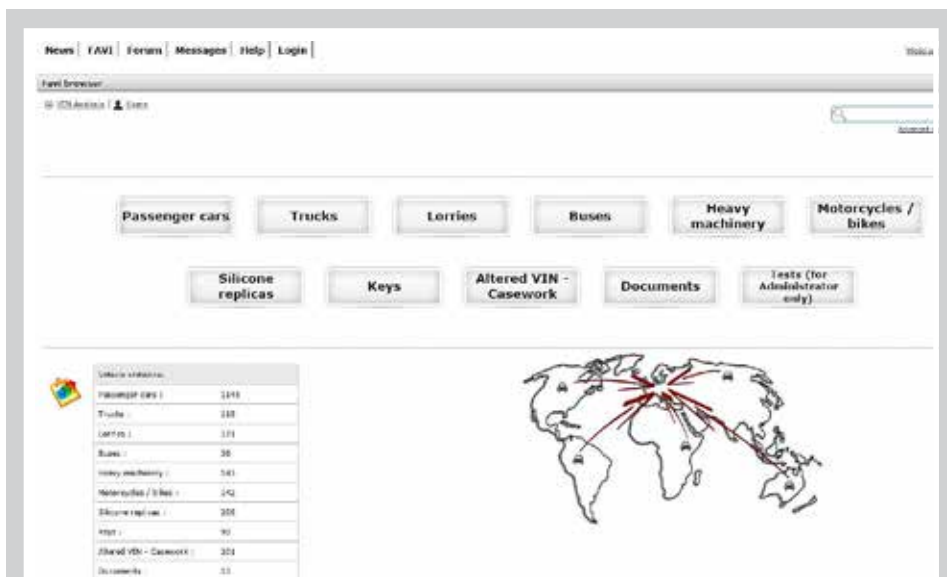
czenia, sposób naniesienia oznaczenia, wygląd pola numerowego, kształt cyfr oraz oznaczenia dodatkowe umożliwiające identyfikację pojazdu. Można tam również znaleźć informacje na temat różnych sposobów fałszowania numerów identyfikacyjnych. Baza uzupełniania jest także o dane identyfikacyjne pojazdów ze zbiorów lokalnych krajów, które przystąpiły do projektu. Co najistotniejsze, powstało również międzynarodowe forum dyskusyjne, które jest znakomitą platformą wymiany wiedzy nie tylko o stosowanych metodach badawczych, ale także o najnowszych wdrożeniach technologii. Cała aplikacja wraz z forum dyskusyjnym (oprócz forum krajowego), jak również wprowadzane do bazy dane są w języku angielskim. Nie jest to natomiast program, w którym zapisywane są dane niezbędne do prowadzenia postępowań przygotowawczych, takie jak: numer RSD, dane osób podejrzanych czy też inne informacje związane z konkretnym prowadzonym dochodem lub śledztwem. Ideę działania programu przedstawia poniższy rysunek (fot. 2). Do działającej w Internecie bazy danych on-line mają dostęp funkcjonariusze policji i straży granicznej z różnych państw. Zabezpieczenie dostępu do bazy standardem SSL VPN pozwala na bezpieczne połączenia użytkowników z bazą danych.

System FAVI składa się z dwóch niezależnych komponentów pracujących pod kontrolą systemu operacyjnego Linux:

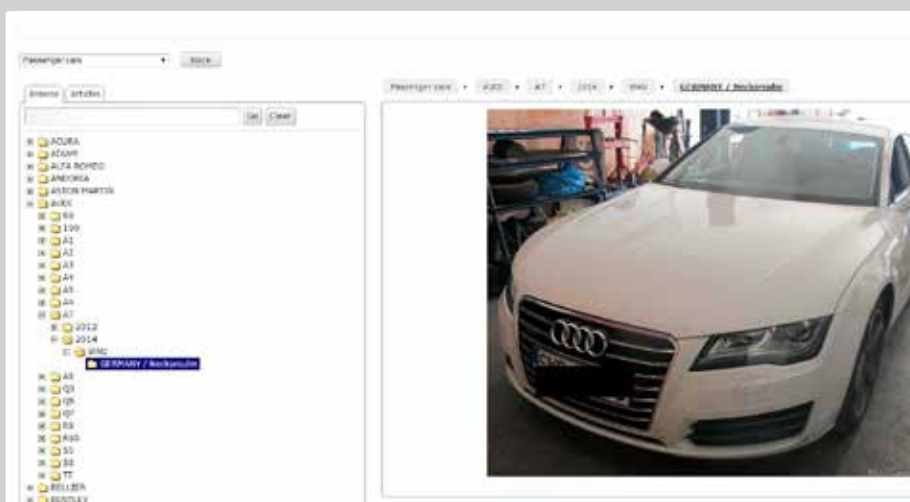
- **bazy danych** – zawierającej zdjęcia oznaczeń identyfikacyjnych pojazdu, zarówno jawnych, jak i ukrytych, a także dokumentację służącą do ujawnienia przerobienia oznaczeń identyfikacyjnych pojazdu;
- **forum dyskusyjnego** – w tym przypadku narzędzia będącego platformą do uzyskiwania odpowiedzi na szczegółowe pytania użytkowników dotyczące identyfikacji poszczególnych pojazdów lub ich podzespołów.

Użytkownicy podzieleni są na dwie grupy:

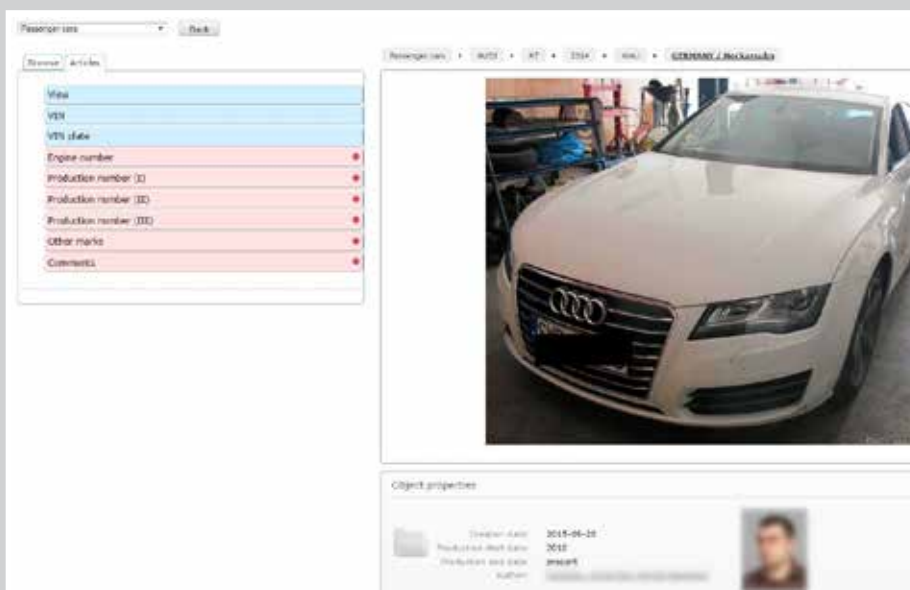
- **użytkownicy z podstawowym poziomem dostępu** (dane oznaczone kolorem niebieskim),
- **użytkownicy z zaawansowanym poziomem dostępu** (dane oznaczone kolorem czerwonym).

Fot. 3. Widok bazy danych z podziałem na poszczególne kategorie pojazdów.

Fot. 4. Struktura katalogu – elementu bazy danych wraz z widokiem pojazdu.

Fot. 5. Struktura katalogu – elementu bazy danych z podziałem na wiadomości o poziomie podstawowym oraz zaawansowanym.

FAVI – KRYMINALISTYCZNE WSPARCIE W IDENTYFIKACJI POJAZDÓW

Dane dotyczące identyfikacji poszczególnych rodzajów pojazdów umieszczono w następujących kategoriach (fot. 3):

- **Passenger Cars** – pojazdy osobowe,
- **Trucks** – pojazdy ciężarowe,
- **Lorries** – naczepy,
- **Buses** – autobusy,
- **Heavy Machinery** – maszyny budowlane,
- **Motorcycles/Bikes** – motocykle/rowery,
- **Keys** – klucze,
- **Altered VIN / Casework** – przerobione oznaczenia,
- **Documents** – dokumenty.

W tym obszarze znajduje się również katalog **Tests** (testy), który jest przeznaczony dla administratora systemu do testowania nowych rozwiązań mogących być składnikami aplikacji w przyszłości.

Istotną możliwością tej części aplikacji jest możliwość dodawania oraz publikowania własnych opracowań przez użytkowników, co – oprócz uczestnictwa w grupie dyskusyjnej – jest kolejną formą dzielenia się użytkownikami posiadanymi informacjami oraz spełnieniem założenia projektu FAVI.

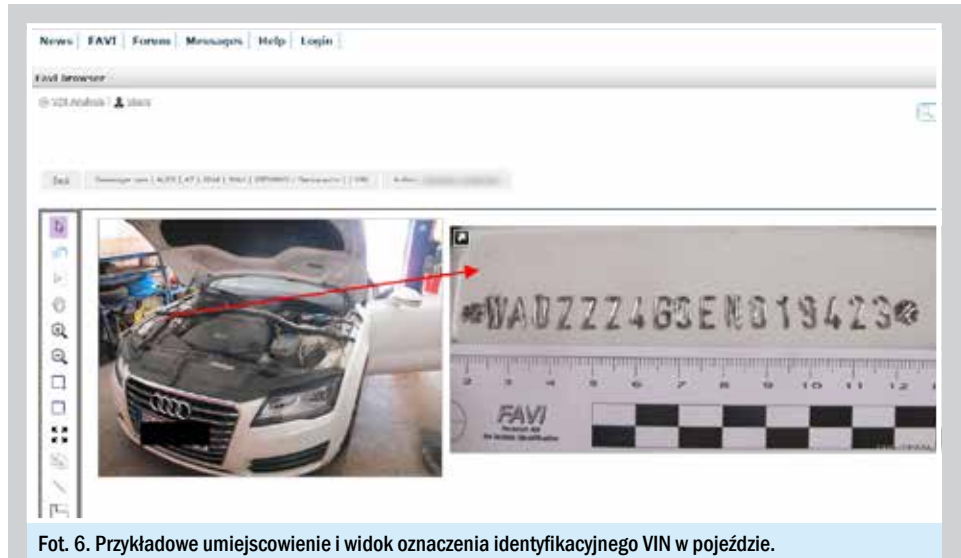
Użytkownik zgodnie z przygotowanym w programie schematem danych wprowadza informacje, które są dostępne w systemie dla innych użytkowników. Dane zostają umieszczone w odpowiednim katalogu i przypisane do właściwej marki, modelu

oraz rocznika prezentowanego w opracowaniu pojazdu (fot. 4). Zdjęcia muszą spełniać określone standardy rozdzielczości (nie większa niż 2500 dpi) oraz wielkości (maksymalna to 5 MB).

W każdym opracowaniu są wskazane dane autora wraz z kontaktem telefonicznym lub e-mailowym (fot. 5). W zależności od poziomu dostępu (dane oznaczone kolorem niebieskim i czerwonym) zakładki zawierają dane w postaci zdjęć wskazujących miejsca występowania oznaczeń identyfikacyjnych pojazdów (fot. 6–7), a także informacje o oznaczeniach dodatkowych. Większość dotychczas utworzonych katalogów (Passengers Cars, Trucks, Buses itp.) posiada zbliżoną strukturę oraz jeden cel, tj. zaprezentowanie oryginalnych oznaczeń identyfikacyjnych, a także oznaczeń dodatkowych, które umożliwiają identyfikację pojazdów.

Katalogiem dostępnym wyłącznie dla użytkowników poziomu zaawansowanego (kolor czerwony) jest katalog Casework. Zawiera on dane o pojazdach z fałszowanymi oznaczeniami identyfikacyjnymi, które zostały ujawnione i zidentyfikowane przez funkcjonariuszy organów ścigania. W tym katalogu zaprezentowane są także metody ujawniania przerobionych oznaczeń identyfikacyjnych (fot. 8–10).

W katalogu tym zamieszcza się również informacje związane z metodami odtwarzania usuniętych oryginalnych oznaczeń identyfikacyjnych (fot. 11–12).

Fot. 6. Przykładowe umiejscowienie i widok oznaczenia identyfikacyjnego VIN w pojeździe.

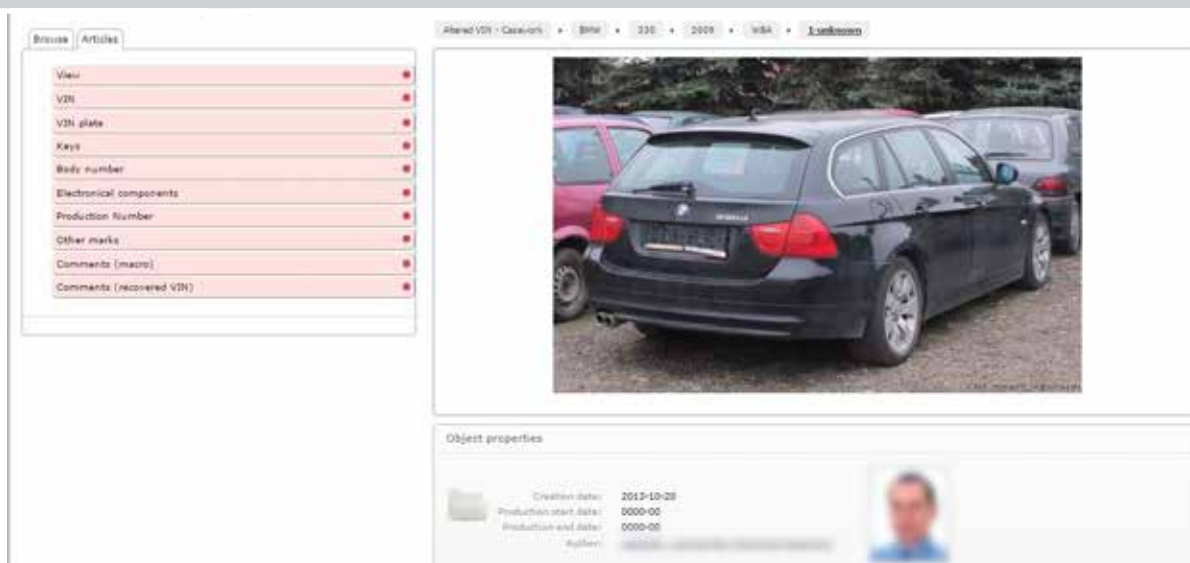

Fot. 7. Przykładowe umiejscowienie i widok tabliczki znamionowej w pojeździe.

Istotnym elementem systemu FAVI jest fakt nieingerowania w autorskie opracowania użytkowników przez administratora systemu. Nadzór ze strony administratora polega głównie na kontroli zamieszczania materiałów opracowanych samodzielnie przez użytkowników systemu (nie można zamieszczać kopii materiałów pochodzących od producentów pojazdów, dealerów, przedruków z gazet, materiałów ze stron internetowych itp.). Administrator systemu dodaje również do każdego opracowania tzw. indeksy umożliwiające wyszukiwanie w systemie kluczowych wyrażań, na przykład wpisanie słów: „Volkswagen Golf 2005 gearbox” powoduje wyszukanie w systemie opracowań zawierających oznaczenia i zdjęcia związane z identyfikacją skrzyń biegów stosowanych w pojazdach grupy Volkswagen dla modelu Golf z roku 2005.

Innym ciekawym rozwiązaniem są funkcje umożliwiające powiększanie zdjęć (fot. 13–14) oraz nakładania ich na siebie celem porównania szczegółów oznaczeń.

Należy zaznaczyć, że porównanie (nakładanie zdjęć na siebie – fot. 15) użytkownicy stosują głównie do tzw. replik silikonowych oznaczeń. Istotne jest bowiem zachowanie tych samych warunków, w jakich oznaczenia te zostały wykonane (w przypadku porównywania zdjęć wykonanych aparatem fotograficznym należy brać pod uwagę korekty związane z różną

Fot. 8. Opracowanie dotyczące pojazdu w katalogu Casework.

Fot. 9. Porównanie numeru identyfikacyjnego VIN występującego na nadwoziu pojazdu oraz zapisanego układzie elektronicznym pojazdu.

Fot. 10. Bezinwazyjne badanie powłoki lakierniczej w pojeździe przy użyciu miernika powłok lakierniczych.

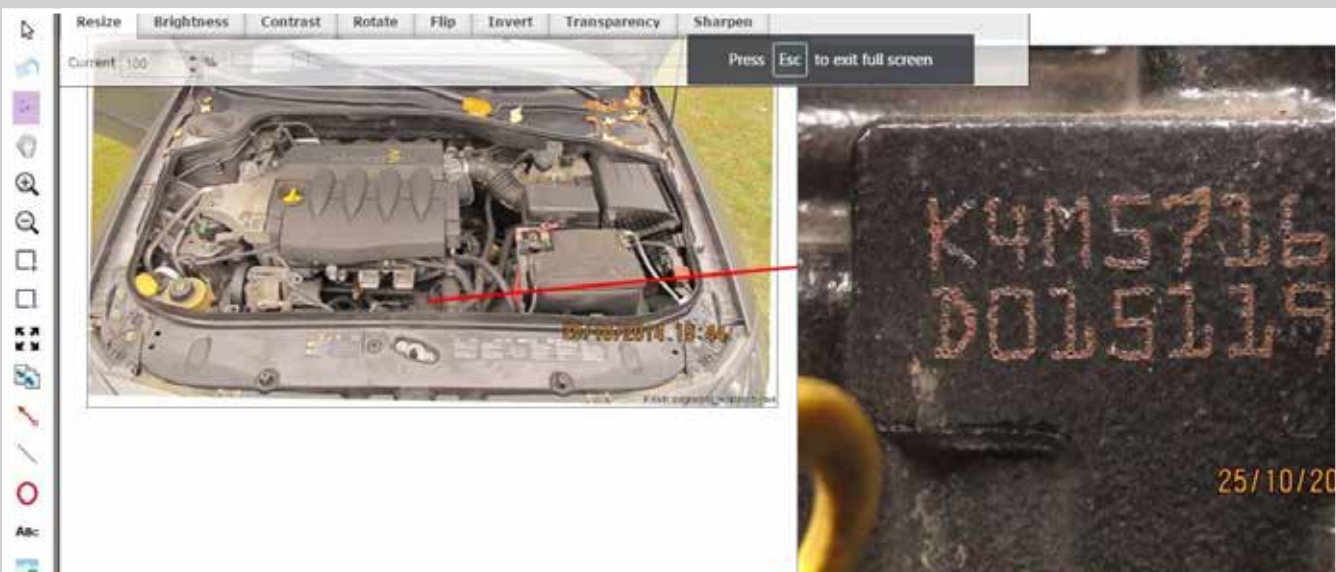
FAVI – KRYMINALISTYCZNE WSPARCIE W IDENTYFIKACJI POJAZDÓW

Fot. 11. Odtworzenie usuniętego oznaczenia identyfikacyjnego pojazdu VIN przy użyciu środków chemicznych.

Fot. 12. Odtworzony numer identyfikacyjny pojazdu VIN: WBAUY910X0A164523.

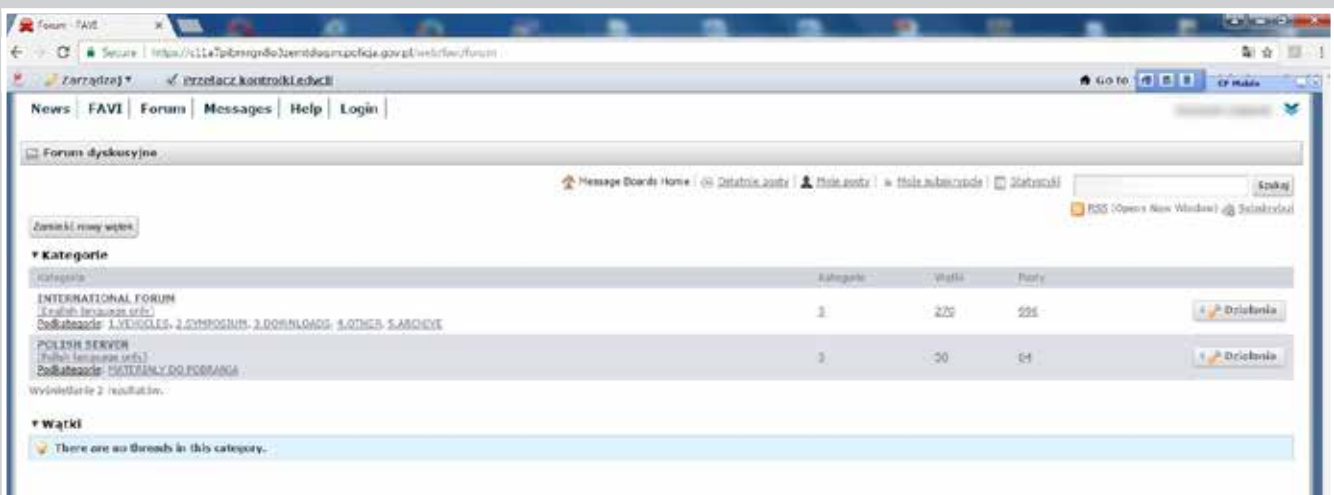
Fot. 13. Widok oznaczenia identyfikacyjnego silnika.

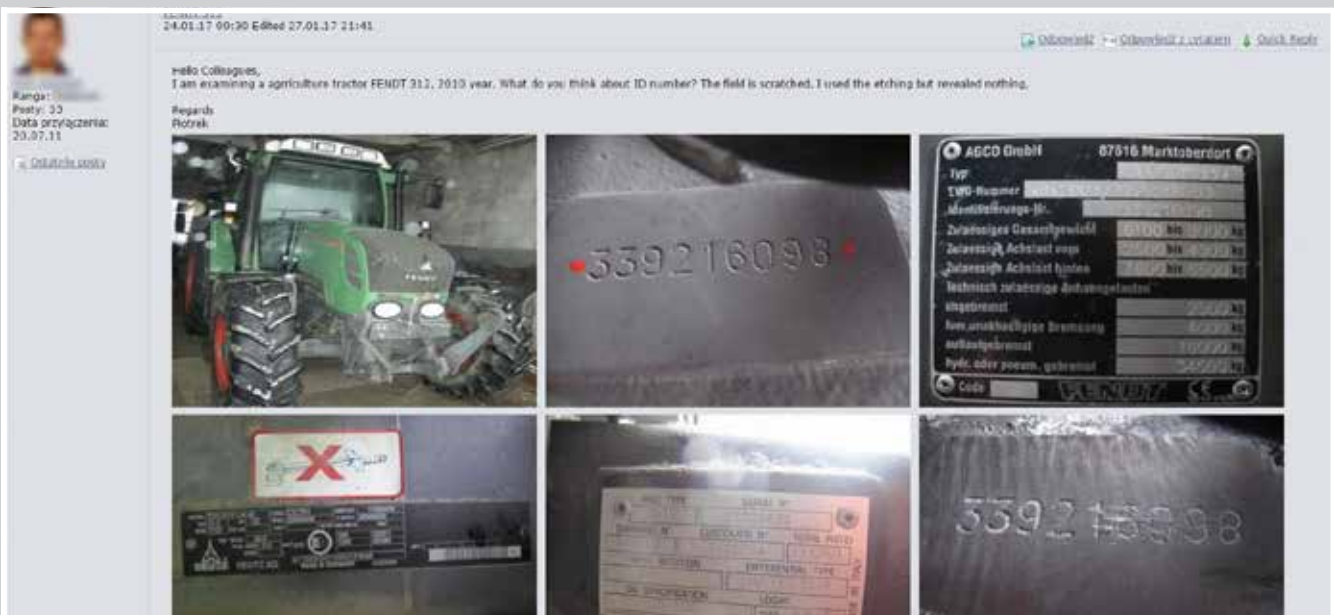
Fot. 14. Powiększenie zdjęcia przy użyciu dostępnych w systemie narzędzi.

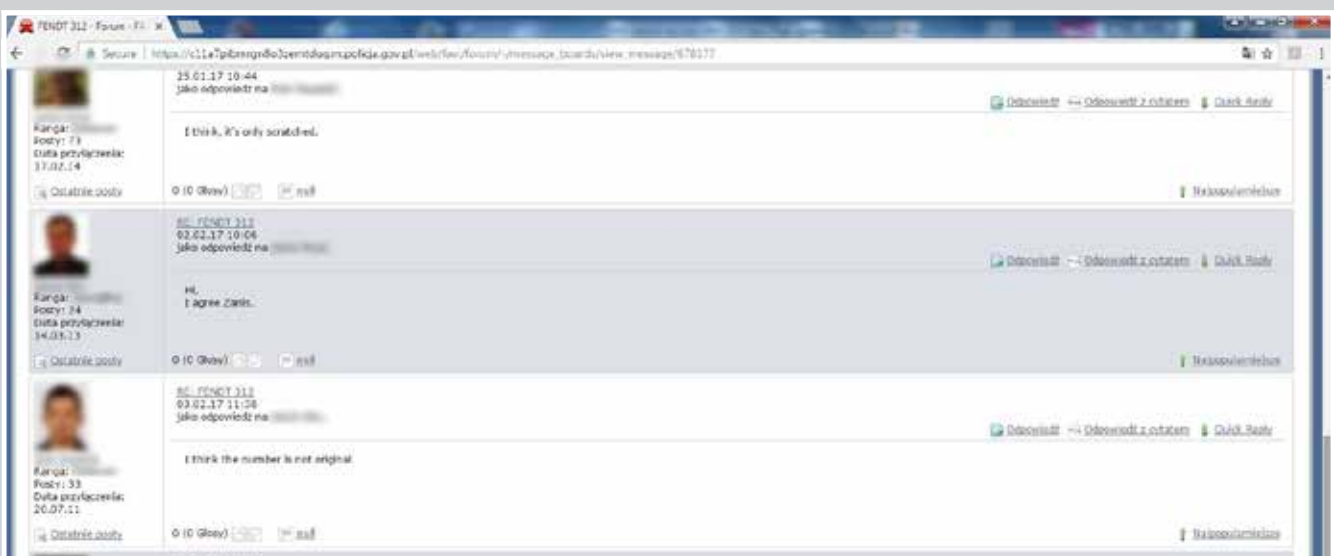
Fot. 15. Porównanie dwóch replik silikonowych przy użyciu funkcji powiększeń – odwrócenia obrazów oraz transparentności.

Fot. 16. Widok ogólny forum dyskusyjnego z podziałem na poszczególne podkategorie.

Fot. 17. Wątek dotyczący identyfikacji ciągnika rolniczego Fendt.

Fot. 18. Przykładowe informacje i opinie uzyskane od innych użytkowników systemu w zakresie identyfikacji ciągnika.

FAVI – KRYMINALISTYCZNE WSPARCIE W IDENTYFIKACJI POJAZDÓW

wielkością zdjęć, kątem, pod jakim zdjęcia zostały wykonane, itp.). Czynniki te często mają wpływ na ocenę porównywalnych oznaczeń.

Aplikacja zawiera także wiele innych użytecznych funkcji, które są aktywowane w poszczególnych zakładkach tego programu (np. analiza numeru identyfikacyjnego pojazdu, wyszukiwanie, wewnętrzna poczta pomiędzy użytkownikami, chat itp.).

Duże znaczenie ma fakt, że aplikacja nie stanowi zamkniętego programu. Istnieje możliwość budowania (otwierania) nowych katalogów. Przykładem tego jest ostatnia propozycja utworzenia katalogów związanych z oryginalnymi i podrobionymi dokumentami, dotyczących identyfikacji pojazdów.

Integralnym elementem systemu FAVI jest **forum dyskusyjne** (fot. 16). Jak można zauważyć, zaprezentowana wcześniej bazodanowa część systemu FAVI zawiera głównie zdjęcia w układzie od ogółu do szczegółu i w zasadzie nie wymaga znajomości języka angielskiego, gdyż zastosowany układ zdjęć sam prowadzi użytkownika po opracowaniu i prezentuje zapisane dane. Jednak żeby korzystać z forum dyskusyjnego, wskazana jest podstawowa znajomość tego języka lub stosowanie tłumacza do zadania pytania innym użytkownikom tego portalu.

W zaimplementowanym forum dyskusyjnym wyróżniono następujące obszary:

- **Vehicles** – panel, w którym poruszane są bieżące sprawy związane z identyfikacją pojazdów, najczęściej tych pojazdów, które nie są opracowane w bazie, lub inne wątki samochodowe, w których zakresie baza danych nie daje odpowiedzi;
- **Symposia** – panel zawierający informacje na temat sympozjów, warsztatów i innych wydarzeń związanych ze zwalczaniem przestępczości samochodowej;
- **Downloads** – panel, w którym są zamieszczane przez użytkowników materiały – dokumenty w postaci plików pdf – do zapoznania lub pobrania z serwera FAVI;
- **Others** – inne, niesklasyfikowane wątki związane z bazą danych FAVI;
- **Archive** – archiwum rozwiązanych problemów z zakresu identyfikacji pojazdów.

Każdy wątek forum dyskusyjnego jest prowadzony indywidualnie, a nierozwiązane problemy zazwyczaj są prezentowane podczas corocznych warsztatów samochodowych przeznaczonych dla aplikacji FAVI.

Obecnie w systemie pracuje 400 z użytkowników z policji, straży granicznej, służby celnej 16 krajów. Warto zaznaczyć, że informacje zawarte w systemie FAVI mają charakter specjalistyczny i wymagają od użytkownika posiadania podstawowej wiedzy z zakresu identyfikacji oznaczeń pojazdów.

Interfejs programu jest intuicyjny i łatwy w obsłudze, jedynie forum dyskusyjne wymaga znajomości języka angielskiego w stopniu podstawowym.

Dostęp do aplikacji FAVI na poziomie podstawowym (zakres danych oznaczony kolorem niebieskim) może otrzymać każdy funkcjonariusz Policji, Straży Granicznej czy Służby Celnej.

Dostęp do wersji zaawansowanej (zakres danych oznaczony kolorem czerwonym) przewidziany jest dla:

- funkcjonariuszy z laboratoriów kryminalistycznych KWP/KSP zajmujących się mechanoskopią i identyfikacją pojazdów;
- funkcjonariuszy SG – zajmujących się zwalczaniem przestępczości samochodowej;

- funkcjonariuszy Policji z komórek organizacyjnych powołanych do zwalczania przestępczości samochodowej lub przestępstw przeciwko mieniu;
- funkcjonariuszy Policji z innych komórek organizacyjnych, jeśli ich służba związana jest ze zwalczaniem przestępczości samochodowej.

Dostęp do systemu FAVI i jego użytkowanie są objęte polityką bezpieczeństwa zatwierdzoną przez Komendanta Głównego Policji i każdy z użytkowników systemu FAVI jest zobowiązany do stosowania się do postanowień zawartych w tym dokumencie.

Aby uzyskać dostęp do systemu FAVI, należy wysłać prośbę o udzielenie dostępu do systemu z imiennego służbowego adresu poczty e-mail, na adres administratora systemu: **faviadmin@policja.gov.pl**. Zostanie wtedy uruchomiona procedura nadania uprawnień.

PODSUMOWANIE

System FAVI daje duże możliwości w zakresie wymiany informacji pomiędzy użytkownikami – funkcjonariuszami z innych krajów. Pozwala na tworzenie nowych katalogów tematycznych, w zależności od bieżących potrzeb funkcjonariuszy, takich jak np. identyfikacja elektroniczna podzespołów, katalogi kluczy samochodowych.

FAVI umożliwia funkcjonariuszom różnych służb, zarówno z Polski, jak i z innych krajów, pozyskanie informacji, wymianę posiadanej wiedzy oraz doświadczenia. Jego użytkownicy mogą również uczestniczyć w warsztatach dotyczących programu. Raz w roku organizowane są warsztaty na poziomie krajowym. Warsztaty międzynarodowe przeznaczone dla użytkowników zagranicznych są organizowane raz na dwa lata.

Funkcjonowanie systemu FAVI zostało zauważone na arenie międzynarodowej i jest on stosowany przez różne służby w Europie. W przyszłości będzie możliwe włączenie tej aplikacji do Europol Platform for Experts – EPE, która jest platformą Europolu służącą do wspierania policjantów z krajów Unii Europejskiej zajmujących się zwalczaniem różnych przestępstw, m.in. przestępczości samochodowej. Funkcjonowanie i rozwój FAVI w głównej mierze jest zasługą polskich policjantów i funkcjonariuszy Straży Granicznej, do których należała inicjatywa stworzenia systemu i którzy prowadzą ten program od 2012 r.

Wykorzystane materiały: Microsoft PowerPoint oraz materiały zawarte w systemie FAVI.

Summary

FAVI – before you log in on...

System Forensic Aid for Vehicle Identification – FAVI was established by the Central Forensic Laboratory of the Police with financial support of the National Police Headquarters and EU funds. FAVI was officially launched on 29 November 2012. The System is used to exchange information on vehicle identification between police officers from various countries who deal with combating vehicle crime. The program is focused on the identification of vehicles with altered (obliterated) designations. Currently, System FAVI is used by 400 users from 16 countries.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

ZAGROŻENIE KONTAMINACJĄ¹

podczas czynności zabezpieczenia miejsca zdarzenia

kom. Iwona Bogusz

wykładowca Zespołu Techniki Kryminalistycznej
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

WSTĘP

Z pojęciem „miejsce zdarzenia” styka się prawie każdy policjant podczas wykonywania swoich obowiązków służbowych. Co ono dokładnie oznacza? Określenie obszaru, który będzie poddawany oględzinom, ma kolosalne znaczenie dla dalszego postępowania. Kodeks karny precyzuje, że miejsce popełnienia czynu jest miejscem, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić². Ograniczenie się tylko do zapisów Kodeksu karnego znacząco zawęziłoby nam obszar, na którym mogłyby występować ślady kryminalistyczne, a ich istotą, jak wiemy, jest między innymi obiektywna rekonstrukcja przebiegu zdarzenia³. I właśnie na ten aspekt zwrócił uwagę B. Hołyst⁴, stwierdzając, że miejsce zdarzenia nie może być ograniczone tylko do obszaru popełnienia czynu, ale będą to także te miejsca, w których mogą występować ślady kryminalistyczne mające związek z danym zdarzeniem. Autor podaje za Z. Czeczotem i T. Tomaszewskim, że do takich miejsc między innymi możemy zaliczyć także miejsce ukrycia się sprawcy, miejsce schowania przedmiotów pochodzących z przestępstwa lub służących do jego popełnienia oraz miejsce przygotowania czynu, a wszystkie te miejsca razem lub każde z osobna będą się składać na pojęcie „miejsce zdarzenia”. Istotą miejsca zdarzenia stanowi to, że jest ono źródłem wszelkich informacji o samym sprawcy oraz o jego sposobie działania i oczywisty wydaje się fakt, że powinno ono być niezmienione do czasu przeprowadzenia oględzin. Niestety, praktyka wskazuje, że policjanci przeprowadzający oględziny często muszą się zmierzyć z wyzwaniem polegającym na podjęciu decyzji dotyczących tego, które z zaistniałych na miejscu zdarzenia zmian można zaliczyć do śladów kryminalistycznych, a które były wynikiem późniejszego działania osób zupełnie niezwiązanych ze zdarzeniem. I tu dochodzimy do pojęcia „kontaminacji”, czyli zanieczyszczenia śladów kryminalistycznych obecnych na miejscu zdarzenia, wiążącego się z ryzykiem zmiany ich wartości dowodowej.

WPŁYW KONTAMINANTÓW NA ŚLADY KRYMINALISTYCZNE

Najczęściej występującym czynnikiem wpływającym na zanieczyszczenie lub zmianę śladów jest działanie osób poszkodowanych, które po zorientowaniu się, że doszło do przestępczego działania, próbują ustalić np. wartość poniesionych strat. Takie osoby, penetrując miejsce zdarzenia, często nieświadomie zacierają pozostawione przez sprawcę ślady. Na tego typu zanieczyszczenia nie mamy wpływu i jedyne, co możemy w tej sytuacji zrobić, to uzyskanie jak najwięcej informacji od osoby poszkodowanej oraz pobranie od niej materiału do eliminacji. Innym niebezpieczeństwem, niosącym ryzyko kontaminacji, są wykonywane przez Policję czynności na miejscu zdarzenia. Możemy je podzielić na dwa etapy. Pierwszy stanowią wszystkie czynności wykonywane do chwili oględzin i drugi – oględziny miejsca zdarzenia. W ramach drugiego etapu do kontaminacji dochodzi najrzadziej, co wynika między innymi z odpowiedniego przeszkolenia, jakim dysponuje technik kryminalistyki, oraz z posiadania specjalistycznego sprzętu, jaki jest w jego dyspozycji.

Podczas działań policyjnych na miejscu zdarzenia najbardziej niewralgicznym momentem, w którym istnieje duże ryzyko zanieczyszczenia tego miejsca, są czynności wykonywane w ramach pierwszego etapu, a więc czynności zabezpieczenia miejsca zdarzenia. Policjanci w ramach tych czynności, wykonując swe ustawowe zadania, są zmuszeni do bezpośredniej ingerencji w miejsce zdarzenia, a tym samym przyczyniają się do wzrostu ryzyka kontaminacji.

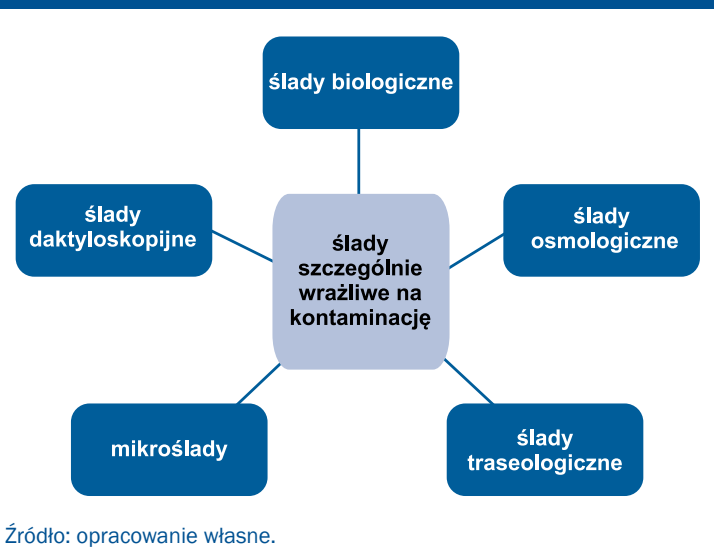
By uzmysłowić sobie, czym może być kontaminant, należy najpierw zrozumieć, czym jest ślad kryminalistyczny, jakie są jego cechy oraz do jakiej kategorii możemy go zaliczyć. Najtrafniejsze pojęcie śladu kryminalistycznego sformułował J. Sehn⁵, definiując go jako zmiany w obiektywnej rzeczywistości, które jako spostrzegalne znamiona po zdarzeniach będących przedmiotem postępowania mogą stanowić podstawę do odtworzenia i ustalenia przebiegu tych zdarzeń zgodnie z rzeczywistością. Innymi słowy, ślady to zmiany, na podstawie których możemy

ZAGROŻENIE KONTAMINACJA

rekonstruować przebieg zdarzenia. B. Hołyst⁶ wymienia wiele funkcji śladów kryminalistycznych, np. weryfikacyjne, typujące, identyfikacyjne, dowodowe oraz rekonstrukcyjne. Przy czym funkcję rekonstrukcyjną autor uważa za jedną z ważniejszych. Na miejscu popełnienia przestępstwa możemy spotkać ślady: traseologiczne, mechanoskopijne, daktyloskopijne, biologiczne, chemiczne, osmologiczne, użycia broni palnej oraz dokumenty. Część z nich może występować w postaci makrośladów – te widoczne gołym okiem, jak i w postaci mikrośladów – te, które są niewidoczne lub ledwo widoczne okiem nieuzbrojonym. Aby ograniczyć do minimum zagrożenie kontaminacją, zadania Policji na miejscu zdarzenia zostały ściśle określone w § 47 wytycznych nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 59). Wymieniono katalog zadań stanowiących obowiązek policjanta, który pierwszy przybył na miejsce zdarzenia, a jego najważniejszą powinnością jest ratowanie zdrowia, życia ludzi oraz ograniczenie ewentualnych zagrożeń dla otoczenia⁷. Okazuje się, że właśnie to zadanie może nastroić najwięcej trudności i często podczas jego wykonania uniknięcie kontaminacji staje się wręcz niemożliwe. Policjant, który chce się dostać do ofiary przestępstwa, by udzielić jej pierwszej pomocy, często nie mając wyboru, jest zmuszony do pokonania jedynej możliwej drogi dojścia, a tym samym przyczynia się do zanieczyszczenia miejsca zdarzenia. Bywa, że dotarcie do ofiary niejednokrotnie wiąże się z zdeptaniem śladów traseologicznych czy też plam krwawych, których kształt i ułożenie mogłyby pozwolić na wysnucie wniosków dotyczących przebiegu zdarzenia. Tu chyba nikt nie ma wątpliwości, że mając do wyboru ochronę śladów kryminalistycznych czy ratowanie ofiary, policjant zawsze stanie po stronie zdrowia i życia ludzkiego, nawet kosztem jakże cennych śladów. Inaczej sprawa wygląda, gdy do ofiary prowadzą inne drogi dojścia, niewiążące się z ryzykiem straty cennego czasu, a mimo to policjant udzielający ofierze pomocy wybiera tę, na której znajdują się ślady. Takie działanie należy nazwać wprost jako błędne, bo niechcąc nie da się usprawiedliwić bezmyślnego wejścia na miejsce zdarzenia bez spojrzenia na to, co się znajduje pod naszymi nogami. Ratowanie zdrowia i życia wiąże się z dużymi emocjami będącymi głównie wynikiem presji czasu, policjant powinien zwrócić uwagę na ewentualne ślady i jeśli to możliwe, ominąć je, a także zapamiętać tor, ścieżkę, po której się poruszał, by po przybyciu na miejsce specjalisty – technika kryminalistyki, mu ją wskazać.

Spośród znajdujących się na miejscu zdarzenia śladów do grupy wrażliwych na zanieczyszczenia należą zapewne ślady osmologiczne. Zapach pozostawiony na różnych rzeczach przez sprawców, ofiarę lub świadków może być przedmiotem badań. Psy wytresowane do tego celu zidentyfikują osobę, od której ów zapach pochodził. Niewłaściwe działanie policjanta podczas czynności zabezpieczania miejsca zdarzenia może się przyczynić do naniesienia jego zapachu na przedmioty i miejsca, które staną się w przyszłości obiektem badań osmologicznych. Teoretycznie, spośród gamy różnych zapachów pies powinien rozpoznać ten jedyny, należący do osoby, która miała kontakt z badanym przedmiotem lub miejscem. Należy jednak pamiętać, że zapachy dzielą się na te, które są bardzo pożądane, a wręcz wabiące psa – tzw. atraktanty, oraz te nie mile, odrażające, odpychające dla niego, tzw. repelenty. Łatwo sobie wyobrazić, jak zareaguje pies, gdy przedmiot, który będzie

Schemat 1. Ślady szczególnie wrażliwe na kontaminację

poddany badaniu, zostanie skażony jednym z tych zapachów. Właśnie z tego względu kontakt policjanta zabezpieczającego miejsce zdarzenia ze śladami kryminalistycznymi powinien być ograniczony do niezbędnego minimum, a dotykanie cze- gokolwiek na miejscu zdarzenia gołymi rękoma i to bez wyraźnego powodu jest wręcz niedopuszczalne.

Łatwo również zanieczyścić mikroślady, które najczęściej poddaje się badaniom chemicznym w celu ustalenia, z jakiego rodzaju substancją mamy do czynienia lub skąd ewentualnie może ona pochodzić. Takie drobiny mogą występować zarówno na ubraniu, jak i na ciele ofiar oraz sprawców. Wzajemny kontakt tych osób oraz z miejscem zdarzenia może doprowadzić do przeniesienia mikrośladów. Na ciele sprawcy możemy znaleźć włókna z odzieży ofiary lub drobiny substancji z miejsca, w którym pracowała ofiara. Z kolei na ciele ofiary można doszukać się mikrośladów pochodzących od sprawcy. Podobnie jest z różnymi przedmiotami na miejscu zdarzenia, z którymi sprawca i ofiara mieli kontakt. I tu dochodzimy ponownie do pojęcia kontaminacji, czyli zanieczyszczenia lub skażenia miejsca zdarzenia. Policjanci wykonujący czynności na miejscu zdarzenia powinni być świadomi, że działając niewłaściwie, mogą przyczynić się zarówno do usunięcia drobin już obecnych, jak i zanieczyścić je tymi, które sami wnieśli na swoim obuwiu lub odzieży. Kierujemy się zasadą, że jeśli czegoś nie widzimy na jakimś przedmiocie lub miejscu, to nie zakładamy, że niczego tam nie ma.

Do śladów najbardziej wrażliwych, narażonych na kontaminację, należą głównie ślady biologiczne, z których w laboratorium kryminalistycznym uzyskiwany jest profil DNA danej osoby. Duża wrażliwość tych śladów na kontaminację wynika z tego, że DNA występuje w każdej żywej komórce i wystarczy właśnie taka jedna, mała komórka, by zanieczyścić już obecne na miejscu zdarzenia ślady biologiczne. W codziennym życiu każdy z nas gubi wiele takich komórek: włosy z cebulkami, nabłonki w wydzielinie potowej, krople śliny z nabłonkami wydostające się na zewnątrz podczas kichania, kaszlu albo mówienia. Wniosek jest prosty – chcąc uchronić obecne, a często niewidoczne na miejscu ślady biologiczne, wystarczy zadbać o to, by nie pozostawić swoich komórek na miejscu zdarzenia.

ZASADY POSTĘPOWANIA NA MIEJSCU ZDARZENIA

Podczas analizy wcześniej wymienionych kategorii śladów, które mogą się pojawić na miejscu zdarzenia, nasuwa się prosty wniosek, że samo założenie rękawiczek nie wystarczy, by uchronić miejsce zdarzenia przed naniesieniem obcego lub swojego DNA, obcego lub swojego zapachu czy też obcych lub swoich mikrośladów. W rzeczywistości, aby uchronić to miejsce przed kontaminacją, poza rękawiczkami należałoby założyć kombinezon, maseczkę, okulary i czepek. W § 46 ust. 3 wytycznych nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. wyraźnie wskazano, że ochranianie materiału dowodowego przed zanieczyszczeniem podczas oględzin miejsca zdarzenia należy rozpocząć od chwili podjęcia pierwszych czynności służbowych, kontynuować podczas oględzin oraz zbierania i zabezpieczania dowodów. Wniosek nasuwa się sam – na policjantach zabezpieczających miejsce zdarzenia spoczywa taki sam obowiązek ochrony materiału dowodowego, jak i na osobach przeprowadzających oględziny. Podczas wykonywania czynności należy używać odzieży ochronnej i środków ochronnych. Niestety, policjanci z prewencji i ruchu drogowego, którzy najczęściej są pierwsi na miejscu zdarzenia, i na nich spada ciężar odpowiedzialności za udzielenie pierwszej pomocy, nie dysponują odpowiednią odzieżą ochronną. Tylko od ich świadomego, odpowiedzialnego postępowania będzie zależeć, czy spośród profili DNA wyizolowanych ze śladów zabezpieczonych podczas oględzin nie znajdzie się także ich profil, czy pozostawiony przez nich zapach nie stanie się atraktantem lub repelentem dla psa, czy też zabezpieczone przez specjalistę mikroślady w rzeczywistości nie będą pochodzić z odzieży policjanta zabezpieczającego miejsce. Jak się przed tym ustrzec? Przede wszystkim należy założyć rękawiczki jednorazowe. Czynności wykonywane w miejscu, w którym mogą występować ślady, trzeba ograniczyć do niezbędnego minimum, pamiętając o tym, żeby wyeliminować wszelkie odruchy typu: drapanie się, kaszel, kichanie, a nawet mówienie i – co najważniejsze – pomimo założonych rękawiczek pod żadnym pozorem nie należy dotykać przedmiotów, na których mogą się znajdować ślady kryminalistyczne. Niewłaściwe zachowanie na miejscu zdarzenia niesie ryzyko kontaminacji, które wzrasta wraz z każdym nieuprawnionym wejściem w takie miejsce. Dlatego też policjanci zabezpieczający miejsce zdarzenia w ramach wykonywanych czynności powinni dążyć do tego, aby żadne osoby – poza prowadzącymi akcję ratowniczą – nie wchodziły na wyznaczony teren⁸.

Istotnym problemem mogą być przedmioty pozostawione przez ratowników oraz ewentualne inne ślady ich bytności. Jeśli policjanci zabezpieczający miejsce zdarzenia byli obecni podczas prowadzenia akcji ratowniczej, to powinni zadbać o to, by wszelkie zmiany na miejscu zdarzenia, powstałe w wyniku działań służb ratowniczych, zostały szczegółowo odnotowane⁹, a następnie wskazane prowadzącemu oględziny. To właśnie na barkach osób zabezpieczających miejsce zdarzenia spoczywa obowiązek sporządzenia notatki urzędowej z zabezpieczania miejsca zdarzenia. Notatka ta może stanowić dodatkową dokumentację z oględzin miejsca i powinna zawierać wstępne informacje dotyczące obszaru lub obiektu oględzin oraz zdarzeń, jakie zaistniały przed rozpoczęciem oględzin, a także przyrządów użytych podczas udzielania pomocy medycznej w celu ratowania życia lub zdrowia albo ratowania mienia¹⁰.

Po przybyciu na miejsce zdarzenia i po udzieleniu pierwszej pomocy ofiarom policjant jest zobowiązany do zdania relacji dyżurnemu z tego, co udało mu się wstępnie ustalić¹¹. I tu pojawia się kolejny newralgiczny moment, w którym może dojść do zanieczyszczenia miejsca zdarzenia. Aby poznać, zrozumieć przebieg zdarzenia, policjant jest zmuszony dokonać penetracji miejsca, ustalając, co zaistniało, czy informacje, które przekazał pokrzywdzeni i świadkowie, pokrywają się z sytuacją zastaną oraz czy we wskazanym miejscu nie ma osób ani przedmiotów, które mogłyby stanowić potencjalne zagrożenie.

Kolejnym zadaniem, które spoczywa na policjantach zabezpieczających miejsce zdarzenia, jest dążenie do ograniczenia warunków mogących wpłynąć na zniszczenie oraz zmianę cech identyfikacyjnych lub wartości dowodowej śladów kryminalistycznych¹². Co należy rozumieć przez „dążenie”? Wytyczne nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. ściśle tego nie określają i mogłoby się zdawać, że inwencję twórczą zostawiają samemu policjantowi. Nic bardziej mylnego! Jedyną rozsądną rzeczą, jaką w sytuacji zagrożenia zanieczyszczeniem miejsca zdarzenia może zrobić policjant, jest odizolowanie tego miejsca od osób postronnych, zadbanie o to, by nikt nieuprawniony nie dostał się do niego, a następnie szczegółowe odnotowanie ewentualnego źródła zanieczyszczenia¹³. Notatka dotycząca ewentualnych źródeł zanieczyszczeń i wskazanie ich prowadzącemu oględziny pozwoli na pobranie materiału kontrolnego lub materiału do eliminacji¹⁴. Postępowanie wykraczające poza wymienione jest nieuprawnione i mogłoby mieć negatywny wpływ na dalsze czynności wykrywcze.

Izolując miejsce zdarzenia od osób postronnych, policjant jest zmuszony do wyznaczenia konkretnego obszaru, na którym mogą wystąpić ślady przestępstwa¹⁵. Pozornie zdawałoby się, że jest to prosta czynność, podczas której trudno jest popełnić błąd. Słowo „pozornie” odgrywa tu kluczową rolę, bo zdarzenie, które miało miejsce w terenie otwartym, wymusza na policjancie podjęcie decyzji dotyczącej tego, jak wielką przestrzeń ma odizolować i jak nie dopuścić do niej osób postronnych. Oczywiście jest to, że na tej przestrzeni powinny występować ślady kryminalistyczne. I tu nasuwa się pytanie – skąd policjant zabezpieczający miejsce zdarzenia i niedysponujący sprzętem do ujawniania śladów kryminalistycznych może wiedzieć, gdzie te ślady mogą występować? Niewłaściwe odgródzenie terenu poprzez rozciągnięcie taśmy policyjnej w celu ochrony miejsca zdarzenia już samo w sobie może być czynnikiem sprzyjającym kontaminacji. Taśma ma stanowić granicę, której nie wolno osobom nieuprawnionym przekraczać, natomiast jest dozwolone przebywanie poza nią. Jeśli policjant wydzieli zbyt mały obszar, wówczas nieświadomie przyczyni się do zniszczenia i zanieczyszczenia ewentualnych śladów kryminalistycznych, których nie potrafi dostrzec, a które znalazły się poza wyznaczonymi przez niego granicami. By uniknąć takiej sytuacji, należałoby wydzielać jak największy obszar, izolując go od osób postronnych. W tym celu najlepiej wykorzystywać naturalne granice, np. płoty, ściany budynków, ulice itp. Inaczej się postępuje, gdy do zdarzenia doszło w terenie zamkniętym, np. w mieszkaniu, domu czy pomieszczeniu biurowym. Granice wydzielonego obszaru, który zostanie poddany oględzinom, mogą zostać wyznaczone przez granice pomieszczeń. Należy jednak pamiętać, że sprawca musiał się jakoś dostać do domu, mieszkania czy biura, a droga dojścia i odejścia sprawcy powinna być także traktowana jako miejsce zdarzenia. Przykładem może być włamanie do mieszkania w bloku. Sprawca wszedł do niego przez balkon, na który wcześniej dostał się przez dach. Tu miejsce zdarzenia nie

ZAGROŻENIE KONTAMINACJA

może się jedynie ograniczyć do samego mieszkania i balkonu, ale powinno obejmować także i dach, a co za tym idzie – drogę, którą sprawca musiał pokonać, by się na niego dostać. W takim przypadku policjanci zabezpieczający to miejsce powinni też zadbać o odizolowanie możliwych dróg dostępu na dach. Policjanci zabezpieczający miejsce zdarzenia niejednokrotnie zastają na tym miejscu poza poszkodowanymi także inne osoby postronne, które albo widziały przebieg zdarzenia, albo niczego nie widziały, a na miejscu znalazły się przypadkowo. Oczywiście nie można wykluczyć, że pośród tych osób znajduje się też potencjalny sprawca, który nie zdążył się ukryć przed przybyciem policjantów. W takiej sytuacji rola policjantów ogranicza się do spisania danych osobowych: imię, nazwisko, adres miejsca zamieszkania osób, które znalazły się na miejscu zdarzenia, oraz osób wchodzących na to miejsce, a także do ustalania i odnotowania, w jakim czasie osoby te się tam znalazły oraz jaki był powód, cel ich przebywania. Policjanci ustalają dane osobowe na podstawie okazania dokumentu tożsamości. Ustnie można odebrać dane jedynie od osób prowadzących akcję ratowniczą i tylko wówczas, gdy nie będzie to utrudniać akcji ratowniczej. Jeśli utrudniałoby to prowadzenie akcji ratowniczej, policjanci zabezpieczający miejsce zdarzenia mogą się ograniczyć do spisania danych dotyczących pojazdów, którymi przybyli, tj.: rodzaj pojazdu i jego numery rejestracyjne albo taktyczne¹⁶. Takie postępowanie w jednoznaczny sposób nie tylko umożliwi nam weryfikację informacji uzyskanych od osób zastanych na miejscu zdarzenia, ale też pozwoli na ustalenie kręgu osób, które mogły przyczynić się do kontaminacji. Ewidencjonowanie osób zastanych na miejscu zdarzenia przeprowadza się do czasu zakończenia badania miejsca zdarzenia. Gdy na miejsce przybędzie zespół oględzinowy, policjant kierujący zabezpieczeniem miejsca ma obowiązek zdać relację z ustaleń, jakie poczynił podczas przebiegu zabezpieczenia¹⁷. Przekazuje relacje dotyczące zarówno rozmiaru zdarzenia oraz obszaru, który odgraniczył od osób postronnych, informacji o ewidencji osób zastanych, jak i ewentualnego ryzyka zanieczyszczenia miejsca, ze wskazaniem źródeł tego zanieczyszczenia, w tym także ze wskazaniem swojej ścieżki dojścia do ofiar oraz ewentualnych dróg przemieszczania się na wyznaczonym obszarze.

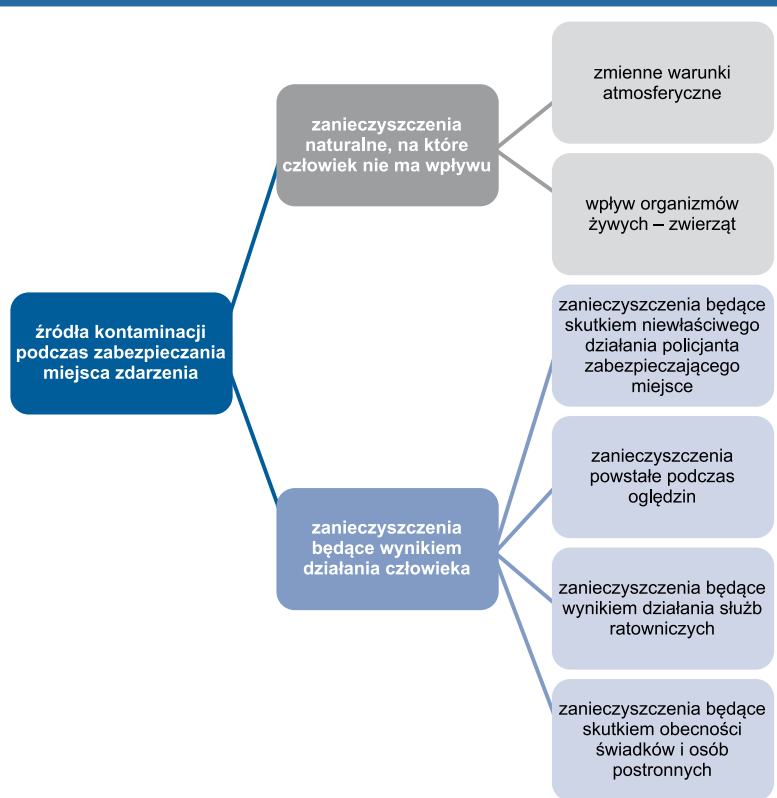
PODSUMOWANIE

Każda czynność policjanta na miejscu zdarzenia powinna być przemyślana, a decyzje podjęte podczas zabezpieczania miejsca zdarzenia powinny być przeanalizowane, a także pozostawać w zgodzie z obowiązującymi przepisami i oparte na wszechstronnej wiedzy na temat istoty śladu kryminalistycznego.

¹ Kontaminacja (łac. *contaminatio* – zetknięcie, zbrukanie) – termin oznaczający skażenie, zanieczyszczenie danego materiału innym czynnikiem. Kontaminant – czynnik biologiczny, chemiczny lub fizyczny powodujący zanieczyszczenie, skażenie.

² Art. 6 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137, z późn. zm.).

Schemat 2. Źródła kontaminacji podczas zabezpieczenia miejsca zdarzenia

Źródło: opracowanie własne.

³ Definicja śladu według Jana Sehna, *Z zagadnień kryminalistyki*, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 1960.

⁴ *Kryminalistyka*, Warszawa 2004, s. 463.

⁵ J. Sehn – profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i pierwszy kierownik Zakładu Kryminalistyki UJ.

⁶ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, wyd. X, Warszawa 2004, s. 571.

⁷ § 47 ust. 1 pkt 1 wytycznych nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 59).

⁸ § 47 ust. 1 pkt 5 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

⁹ § 47 ust. 3 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹⁰ § 45 ust. 2 pkt 8 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹¹ § 47 ust. 2 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹² § 47 ust. 3 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹³ § 47 ust. 3 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹⁴ § 46 ust. 5 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹⁵ § 47 ust. 4 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹⁶ § 47 ust. 6 pkt 1 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

¹⁷ § 47 pkt 3 wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.

Summary

Danger of contamination during providing security of the disaster site

The aim of actions taken at the disaster site is to gather information on the event through revealing and preserving criminalistic traces. Plenty of factors may exert negative influence on the probative value and distort the image of the real course of actions. The knowledge of their mechanisms and compliance with the appropriate principles at the disaster site are the only ways to combat the unfavorable conditions and achieve proper results.

Źródło: Joanna Łaszyn, WP

„TAŃCOWAŁA IGŁA Z NITKĄ”,

czyli dylematy technika kryminalistyki

podinsp. Jarosław Piotrowski

Zastępca Kierownika
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

Ślady dermatoskopijne należą do najczęściej ujawnianych śladów kryminalistycznych na miejscach zdarzeń o charakterze kryminalnym. Konsekwencją ujawnienia śladu na miejscu zdarzenia jest jego techniczno-procesowe zabezpieczenie, umożliwiające dalsze wykorzystanie materiału dowodowego w badaniach laboratoryjnych. Poniższe rozważania dotyczą pewnych specyficznych aspektów technicznego zabezpieczania śladów dermatoskopijnych i związanych z tym tytułowych dylematów technika kryminalistyki.

Kodeks postępowania karnego nie precyzuje, na czym konkretnie ma polegać „utrwalenie śladów” (art. 205 § 1) czy też ochrona materiału dowodowego przed „zniszczeniem lub zniekształceniem” (art. 207 § 2), i w żaden sposób nie odnosi się do technicznych aspektów zabezpieczania dowodów rzeczowych. Ogólnikowe dyspozycje ww. przepisów są uzupełnione wytycznymi nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów. Według § 46 ust. 2 i 3 wytycznych:

- „2. Materiał dowodowy podlega ochronie przed:
- 1) zniszczeniem lub zmianą cech identyfikacyjnych, w szczególności poprzez zatarcie śladów;
 - 2) wprowadzeniem materiału przypadkowego, w szczególności śladów pozostawionych przez osoby uczestniczące w oględzinach, a także przeniesieniem materiału z innego miejsca albo rzeczy;
 - 3) kontaktem z innym materiałem dowodowym, w tym doprowadzeniem do kontaktu bezpośredniego (np. kontaktu odzieży zabezpieczonej od pokrzywdzonego i od osoby podejrzananej przez składowanie odzieży razem bez zabezpieczenia) albo pośredniego (np. przez jednoczesne przesłuchiwanie kilku osób w tym samym pomieszczeniu lub przewożenie ich tym samym pojazdem przed zabezpieczeniem ich odzieży).
3. Ochronianie materiału dowodowego przed zanieczyszczeniem podczas oględzin miejsca zdarzenia należy rozpocząć od chwili podjęcia pierwszych czynności służbowych, kon-

tynuować podczas oględzin oraz zbierania i zabezpieczania dowodów. Należy używać odzieży ochronnej i środków ochronnych oraz stosować techniki pakowania materiału dowodowego określone w przepisach dotyczących postępowania z dowodami rzeczowymi stanowiącymi przedmiot badań w laboratoriach kryminalistycznych Policji”.

Do omawianych kwestii odnoszą się również przepisy zarządzenia nr 10 Komendanta Głównego Policji z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie sposobu postępowania z materiałem badawczym oraz trybu tworzenia i sposobu prowadzenia zbiorów kryminalistycznych w laboratoriach kryminalistycznych Policji. Zgodnie z § 3 ust. 1 tego zarządzenia:

„Przesyłka z materiałem badawczym powinna mieć opakowanie zapewniające ochronę zawartości przesyłki przed zamięnieniem lub zniszczeniem oraz odpowiednie oznaczenie identyfikacyjne”.

Z kolei w zarządzeniu nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym (§ 26 ust. 2) czytamy, co następuje:

„Dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne przekazuje się do składnicy dowodów rzeczowych w opakowaniach gwarantujących prawidłowe przechowanie i zachowanie ich właściwości”. Analiza zacytowanych fragmentów, jak i całości przytoczonych powyżej aktów prawnych pozwala stwierdzić, iż bezwzględnym nakazem jest ochrona esencji materiału dowodowego, czyli jego integralności i cech identyfikacyjnych.

DYLEMATY TECHNIKA KRYMINALISTYKI

Jednocześnie przepisy te nie określają konkretnych sposobów technicznego zabezpieczenia poszczególnych kategorii śladów kryminalistycznych, pozostawiając tę kwestię inwencji funkcjonariuszy prowadzących czynności oględzinowe. Nie oznacza to oczywiście pełnej dowolności postępowania w tym zakresie, wręcz przeciwnie – stosowane opakowania (w szerokim tego słowa znaczeniu) powinny uniemożliwiać bezprawną ingerencję (zniszczenie lub zamianę materiału dowodowego), która nie pozostawiłaby żadnych widocznych śladów. Wydaje się jednak, iż zasadnicze znaczenie należy przypisywać nie tyle kwestiom technicznym, co obiegowi dowodów rzeczowych, wykluczającemu dokonanie bezprawnej ingerencji celem zniszczenia bądź zamiany materiału dowodowego. Należy również uświadomić sobie, że istnieją takie kategorie śladów bądź obiektów podlegających badaniom i analizom kryminalistycznym, w przypadku których obiektywnie brak jest możliwości zastosowania tradycyjnych metod technicznego zabezpieczania śladów (np. pojazdy uczestniczące w wypadkach komunikacyjnych czy niektóre ze śladów charakterystycznych dla katastrof budowlanych). Ich zabezpieczenie polega jedynie na zabranii ich z miejsca zdarzenia i umieszczeniu w obrębie odizolowanego obiektu, placu lub parkingu, a przecież wyniki ich badań są przez organa władzy sądowniczej traktowane na równi z innymi dowodami. Dzieje się tak, ponieważ to ów wspomniany wyżej obieg dowodów rzeczowych w obrębie instytucji za nie odpowiedzialnych, wskazanych przez właściwe organy, jest w istocie dla sądu gwarantem wartości dowodowej zebranego w sprawie materiału.

W przypadku śladów dermatoskopijnych ich techniczne zabezpieczenie sprowadza się najczęściej do:

- przeniesienia odwzorowania na samoprzylepną folię daktyloskopijną, a następnie naklejenie jej na podkład papierowy bądź odwrotną stronę metryczki;
- przeniesienia odwzorowania na żelatynową folię daktyloskopijną, a następnie obszycie jej przy użyciu igły i nici;
- przeniesienia odwzorowania na folię daktyloskopijną bądź masę silikonową, a następnie umieszczenie go w kopercie, torebce z zapięciem strunowym lub pudełku kartonowym;
- przeniesienia przedmiotu stanowiącego podłoże, na którym ujawniono odwzorowanie, do koperty, torebki z zapięciem strunowym lub pudełka kartonowego.

W wymiarze procesowym zabezpieczenie śladu realizowane jest głównie poprzez opis śladu w protokole oględzin, uwzględniający wskazanie jego rodzaju, metodę i miejsce ujawnienia, a następnie zabezpieczenia oraz nadany numer. Część informacji, o których mowa wyżej, należy również zamieścić w metryczce śladu, a tę z kolei należy w trwały sposób połączyć z folią bądź opakowaniem śladu.

W przypadku powszechnie w Polsce stosowanych folii żelatynowych (czarnych, białych i przezroczystych) najczęstszą metodą zabezpieczenia przed niepożądaną ingerencją jest obszycie ich krawędzi przy użyciu igły i nici. **Znacznie mniej rozpowszechnionym sposobem technicznego zabezpieczenia tego rodzaju folii jest pakowanie do kopert papierowych bądź torebek z zapięciem strunowym, choć za tego typu rozwiązaniem przemawia wiele istotnych argumentów przedstawionych poniżej.**

- 1.** Pakowanie do kopert umożliwia znaczące skrócenie czasu, jaki technik kryminalistyki zmuszony jest poświęcić na zabezpieczenie śladu pod względem technicznym (kilka – kilkanaście sekund w porównaniu z kilkoma minutami, jakie zajmuje obszycie folii ze śladami).

- 2.** Pakowanie do kopert pozwala na wykonanie czynności technicznych w sposób zgodny z § 46 ust. 6 wytycznych, tj. na techniczne zabezpieczenie śladów na miejscu zdarzenia i przekazanie ich prowadzącemu oględziny tuż po ich zakończeniu. Obecnie w praktyce ten nakaz jest często niemożliwy do zrealizowania właśnie ze względu na długotrwałość czynności techniczno-kryminalistycznych wykonywanych przez specjalistę/technikę na miejscu zdarzenia. Dopuszczalne jest co prawda przemieszczenie śladu poza miejsce zdarzenia bez jego technicznego zabezpieczenia (§ 46 ust. 7 wytycznych), jednak jedynie wtedy, gdy nie ma możliwości wykonania stosownych czynności na miejscu zdarzenia, czego w większości przypadków nie można powiedzieć o zabezpieczaniu śladów dermatoskopijnych.
- 3.** Konsekwencją zapakowania śladów do odpowiednio oznakowanych kopert już na miejscu zdarzenia jest wyeliminowanie możliwości popełnienia przez specjalistę/technikę kryminalistyki błędu polegającego na przypisaniu konkretnego śladu/folii do innego zdarzenia (tj. pomyłkowego opisu miejsca i czasu prowadzenia czynności w metryczce śladu). Należy pamiętać, iż w praktyce technik bardzo często wykonuje swoje czynności na kilku miejscach zdarzeń po kolei, przed powrotem do jednostki i ostatecznym techniczno-procesowym zabezpieczeniem śladów, co może skutkować popełnieniem katastrofalnej w skutkach pomyłki. Oczywiście w żaden sposób nie można usprawiedliwić takich błędów, jednak należy zauważyć, że wykonywanie końcowych czynności związanych z technicznym zabezpieczeniem śladów dopiero po powrocie z kilku kolejno realizowanych czynności oględzinowych obiektywnie potęguje możliwość ich popełnienia. Warto dodać, że omawiany przypadek nie jest jedynie wyrazem myślenia abstrakcyjnego – autor zetknął się z nim wiele lat temu, praktykując jako biegły z zakresu badań daktyloskopijnych.
- 4.** Pakowanie do koperty zabezpiecza ślady dowodowe lepiej niż obszycie, chyba że ściąg szycia jest bardzo gęsty, w innym przypadku można się łatwo i bez pozostawiania śladów ingerencji dostać pomiędzy folię a nakładkę (w przypadku folii żelatynowych).
- 5.** Pakowanie do kopert co do zasady nie jest zabronione przez żaden przepis.
- 6.** Pakowanie do kopert i pudełek jest z powodzeniem stosowane w przypadku zabezpieczania śladów dermatoskopijnych wraz z podłożem oraz przy zabezpieczaniu innych kategorii śladów kryminalistycznych (traseologicznych, mechanoskopijnych, biologicznych, fizykochemicznych).
- 7.** Pakowanie śladów dermatoskopijnych do kopert jest tolerowane przez niektóre laboratoria kryminalistyczne KWP, i brak jest do chwili obecnej materialnych dowodów na to, aby ten stan rzeczy był nieakceptowany przez organa wymiaru sprawiedliwości (autor wielokrotnie konsultował tę kwestię z sędziami i prokuratorami).
- 8.** Pakowanie do kopert jest powszechnie stosowane przy zabezpieczaniu śladów dermatoskopijnych w innych krajach (np. w Stanach Zjednoczonych, Czechach, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Włoszech i na Słowacji), natomiast obszycie folii raczej nie jest praktykowane.

Umieszczanie folii ze śladami w kopertach jest też przez część biegłych z zakresu badań daktyloskopijnych oceniane krytycznie. Pod adresem tej metody formułowane są niżej wymienione zarzuty:

- 1.** Pakowanie śladów dermatoskopijnych do kopert nie jest w istocie właściwym zabezpieczeniem śladów, ponieważ po ich wyjęciu z opakowania możliwe jest zdjęcie nakładki (w przypadku folii żelatynowych) i dokonanie ingerencji.
- 2.** Utrudnia pracę ekspertom daktyloskopii, ponieważ może doprowadzić do pomieszania nieoznaczonych śladów po ich wyjęciu z kopert i – co za tym idzie – do niemożności ponownego ich przypisania właściwym opakowaniom i metryczkom.
- 3.** Utrudnia pracę ekspertom daktyloskopii, ponieważ zmusza ich do wykonywania dodatkowych czynności związanych z otwieraniem i zamykaniem kopert.
- 4.** Jest droższe niż obszywanie folii.
- 5.** Uniemożliwia dokonanie oceny śladów dowodowych bez ich otwierania, co niekiedy byłoby pożądane z uwagi na np. właściwe typowanie materiału porównawczego.
- 6.** Utrudnia wykorzystanie śladów do rejestracji w systemie AFIS, ponieważ po otwarciu koperty zostaje ona opieczętowana na nowo inną pieczęcią/referentką, co nie jest udokumentowane w aktach głównych, a jedynie w aktach kontrolnych sprawy, i stanowi w istocie niedopuszczalną ingerencję w materiał dowodowy.

Odnosząc się w kolejności do przedstawionych powyżej zastrzeżeń wobec stosowaniu kopert do zabezpieczania śladów dermatoskopijnych, można sformułować niżej wymienione kontrargumenty:

- 1.** Otwierania kopert ze śladami dokonują w naszych realiach jedynie biegli z zakresu badań daktyloskopijnych/operatorzy AFIS, a więc osoby co do zasady dające rękomię wykonywania swoich obowiązków zgodnie z całą sumiennością i bezstronnością, zobowiązane do właściwego postępowania z zabezpieczonym materiałem dowodowym. Warto też zdać sobie sprawę z tego, że obszycie folii nicią również nie eliminuje możliwości niepożądanego, bezprawnej ingerencji i to w praktyce w znacznie szerszym zakresie, bo również poza laboratorium kryminalistycznym.
- 2.** Możliwości pomieszania śladów po ich wyjęciu z kopert można łatwo zapobiec, zobowiązując techników kryminalistyki do odpowiedniego oznaczania samych folii już w trakcie zabezpieczania śladów na miejscu zdarzenia. Istotne jest również zapewnienie właściwej organizacji pracy przez samego eksperta daktyloskopii pracującego z danym materiałem dowodowym i porównawczym.
- 3.** Kwestię dodatkowych czynności związanych z koniecznością otwierania i ponownego zamykania kopert ze śladami trzeba ocenić przez pryzmat zadań spoczywających nie tylko na biegłym, ale również na specjalistce/techniku kryminalistyki. Przy założeniu, że obszywanie folii daktyloskopijnych co do zasady powinno się odbywać na miejscu zdarzenia, należy uznać, iż jest to zadanie częstokroć w praktyce trudne do zrealizowania z uwagi na wiele czynników o charakterze obiektywnym

(np. warunki, w jakich prowadzone są oględziny) bądź subiektywnym (np. oczekiwania kierującego zespołem oględzinowym dotyczące skrócenia czasu niezbędnego na przeprowadzenie czynności). W tym kontekście wspomniane powyżej dodatkowe zadania biegłego nie jawią się jako zbyt wymagające i pracochłonne.

- 4.** Zarzut, iż pakowanie śladów do kopert jest droższe niż obszywanie folii łatwo jest obalić, jeśli sobie uświadomimy, że obecnie zastosowanie tej drugiej metody oznacza konieczność przygotowania odrębnej metryczki, z której można zrezygnować, o ile jej formularz zostanie wydrukowany na kopercie, w związku z czym przygotowywanie metryczki w formie odrębnego dokumentu stanie się zbędne. Nawet bez szczegółowych wyliczeń można założyć, że koszty stosowania jednej i drugiej metody pozostałyby wtedy na zbliżonym poziomie.
- 5.** Argument, iż pakowanie śladów do kopert uniemożliwia dokonanie oceny charakteru śladów dowodowych bez ich otwierania ma charakter obiektywny, lecz jedynie w odniesieniu do kopert papierowych. W przypadku zastosowania opakowań całkowicie bądź częściowo (jednostronnie) przezroczystych, wgląd do ich wnętrza bez wcześniejszego otwierania jest możliwy.
- 6.** Problem informacji dot. „pozaprocesowego” otwierania kopert ze śladami celem ich rejestracji w AFIS-ie odnosi się do prawno-instytucjonalnego usytuowania owego systemu, a przede wszystkim interpretacji istniejących przepisów. Zgodnie z obowiązującą obecnie decyzją nr 384 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 października 2014 r. w sprawie prowadzenia zbioru danych o nazwie „Centralna Registratura Daktyloskopijna”, Automatyczny System Identyfikacji Daktyloskopijnej jest „systemem komputerowym umożliwiającym gromadzenie i przetwarzanie danych osobowych w postaci obrazów odcisków linii papilarnych”, do którego mają dostęp uprawnione podmioty wykorzystujące uzyskane informacje zarówno do celów wykrywczych, jak i związanych z innymi aspektami funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Wyniki uzyskane dzięki pracy AFIS-u nie mogą być bezpośrednio wykorzystane (w ich pierwotnej postaci) w procesie karnym, jednak przekształcenie ich w formułę procesową (z punktu widzenia potwierdzenia zbieżności pomiędzy materiałem dowodowym i porównawczym) w istocie należy uznać za formalność. W kontekście tematu niniejszych rozważań istotne jest jednak przede wszystkim to, iż ślady daktyloskopijne sprawdzane i rejestrowane w stosownym zbiorze trafiają wyłącznie do policyjnych laboratoriów kryminalistycznych, gdzie obowiązują rygory dotyczące obiegu dokumentacji i postępowania z materiałem dowodowym identyczne z tymi, które dotyczą realizacji badań zleczanych na drodze procesowej, tj. poprzez dopuszczenie dowodu z opinii biegłego. Trzeba również przypomnieć o śladach zabezpieczanych wraz z podłożem, w przypadku których co do zasady wprowadzanie do AFIS-u musi generować konieczność otwarcia opakowania – a przecież nie słychać głosów, aby z tego powodu zakazać utrwalania śladów w tej (częstokroć optymalnej) formie. Zachowanie procedur związanych z obiegiem materiału dowodowego można więc śmiało

DYLEMATY TECHNIKA KRYMINALISTYKI

uznać za spełnienie postulatów wynikających z cytowanych na wstępie przepisów, zaś otwieranie i ponowne zamykanie kopert ze śladami – za akceptowalną ingerencję; zarówno potencjalnie, jak i faktycznie bez znaczenia dla wartości identyfikacyjnej śladów daktyloskopijnych.

Biorąc pod uwagę, że:

- wiedza na temat AFIS-u i roli, jaką system ten odgrywa w procesie wykrywczym, jest powszechna i oczywista, również wśród sędziów i prokuratorów;
- jego wykorzystanie jako bazy danych jest usankcjonowane nie tylko przepisami wewnątrzpolicyjnymi, ale również m.in. przepisami Kodeksu karnego wykonawczego (art. 11 § 2);
- czynności związane z rejestracją śladów w AFIS-ie wykonywane są na wniosek organu uprawnionego do podejmowania decyzji w kwestii wykorzystania ich w procesie wykrywczym i zlecane wyłącznie laboratoriom policyjnym, w których obowiązują stosowne procedury postępowania z materiałem dowodowym;
- otwierania i zamykania kopert dokonują jedynie operatorzy AFIS-u (w praktyce biegli z zakresu badań daktyloskopijnych) zatrudnieni w laboratoriach kryminalistycznych;
- tego rodzaju praktyki nie spotkały się dotąd z negatywną oceną ze strony przedstawicieli organów wymiaru sprawiedliwości na terenie województw, gdzie są one stosowane i akceptowane przez LK KWP;
- praktyki te tak czy inaczej stają się koniecznością w przypadku śladów zabezpieczanych wraz z podłożem;

należy przyjąć, iż **są one dopuszczalne**, pod warunkiem umieszczenia stosownej informacji na kopercie/opakowaniu ze śladem bądź w notatce urzędowej dołączanej do akt głównych postępowania (cel i data otwarcia koperty, dane i podpis osoby dokonującej otwarcia, sposób ponownego zabezpieczenia). Wyżej wymienione dane umożliwiają jedynie udokumentowanie faktu uprawnionej ingerencji w opakowanie śladu w trakcie czynności wykonywanych w laboratorium kryminalistycznym, zleczanych przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, i w żaden sposób nie odnoszą się do wyników uzyskanych dzięki sprawdzeniu w AFIS-ie. Kończąc ten wątek, należy zauważyć, iż rozwiązaniem raz na zawsze eliminującym dyskusje toczące się wokół argumentu VI byłoby wprowadzenie możliwości bądź nakazu umieszczania dokumentacji dotyczącej wykorzystywania AFIS-u (wniosku o sprawdzenie i wyniku sprawdzenia) w aktach głównych postępowania przygotowawczego. Biorąc pod uwagę fakt, iż w aktach tych umieszcza się bardzo różnorodne materiały o charakterze nieprocesowym (pisma, notatki, wydruki z baz danych itp.), rozwiązanie to nie powinno rodzić żadnych negatywnych skutków procesowych.

Podsumowując przedstawione powyżej argumenty przemawiające za pakowaniem śladów dermatoskopijnych do kopert i przeciw, należy stwierdzić, iż pierwsze z nich znacząco przeważają nad drugimi. Pakowanie folii daktyloskopijnych do kopert pozwala na pełne zabezpieczenie nośników przed niepożądaną ingerencją, ogranicza nakład pracy i czasu poświęconego technicznemu zabezpieczeniu śladu, jest dopuszczalne przez przepisy, powszechnie stosowane w innych krajach i nie niesie ze sobą żadnych istotnych negatywnych skutków ubocznych w obszarze ich funkcji dowodowej. Należy też zauważyć, że pojęcie „koperta” ma w tym kontekście charakter nieco umowny, zaś stosowane opakowania mogą mieć postać nie tylko kopert papierowych, ale również kopert lub torebek

wykonanych z przezroczystych tworzyw sztucznych, w przypadku których ocena przydatności identyfikacyjnej śladu jest często możliwa bez naruszania opakowania. Zdaniem autora niezbędna jest refleksja nad zasadami zabezpieczania śladów dermatoskopijnych i stosowanymi środkami technicznymi, uwzględniająca punkt widzenia wszystkich podmiotów ponoszących odpowiedzialność za ich zabezpieczanie, badania, jak również wykorzystanie w procesie wykrywczym. Celem owej refleksji powinno być opracowanie jednoznacznych i ujednoliconych procedur stosowanych w technice kryminalistycznej w omawianym obszarze, przystających do potrzeb i realiów XXI wieku, oraz odejście od stosowania technologii igły i nitki, uważanej za archaiczną zarówno w wielu regionach Polski, jak i za granicą.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).

Zarządzenie nr 10 Komendanta Głównego Policji z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie sposobu postępowania z materiałem badawczym oraz trybu tworzenia i sposobu prowadzenia zbiorów kryminalistycznych w laboratoriach kryminalistycznych Policji (Dz. Urz. KGP poz. 30).

Zarządzenie nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym (Dz. Urz. KGP poz. 58).

Decyzja nr 384 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 października 2014 r. w sprawie prowadzenia zbioru danych o nazwie „Centralna Registratura Daktyloskopijna” (Dz. Urz. KGP poz. 112).

Wytyczne nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 59).

Literatura

Banaś R., *Daktyloskopia*, w: *Technika kryminalistyczna*, t. 2, red. W. Kędziński, Szczytno 1995.

Grzeszyk C., *Daktyloskopia*, Warszawa 1992.

Kędzińska G., Kobylas M., *Dermatoskopia*, w: *Technika kryminalistyczna*, t. 2, red. G. Kędzińska, Szczytno 2006.

Moszczyński J., *Daktyloskopia*, Warszawa 1998.

Summary***Dilemmas of forensic specialists***

The article describes the problems with practical aspects of forensic specialists' duties in the area of technical preserving dactyloscopic traces revealed during the scene examination. The author expresses his view on the method currently used in Poland in this field – sewing dactyloscopic foil with a needle and thread. The article presents arguments for diverging from this old method. It suggests using envelopes or any other similar packages. The author had previously presented his arguments during the International Scientific Conference “Modern methods of dactyloscopic examination” organised by the Police Academy in Szczytno.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

ŚLADY POWYSTRZAŁOWE na różnych podłożach

Ludomir Niewiadomski

specjalista

Cyklu Techniki i Taktyki Kryminalistycznej CSŻW

Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej w Mińsku Mazowieckim prowadzi wielokierunkową działalność dydaktyczną. Realizowane są tam kursy specjalistyczne w dziedzinach odpowiadających działalności Policji, m.in. corocznie odbywają się kursy techniki kryminalistycznej przeznaczone dla żołnierzy, którzy będą technikami kryminalistyki lub żołnierzami innych formacji, zajmujących się zabezpieczaniem śladów podczas wykonywanych czynności.

Charakterystyczna dla pracy technika kryminalistyki jest multidyscyplinarność – technik korzysta ze wszelkich dziedzin techniki kryminalistycznej, niezbędnych do prawidłowego zabezpieczenia śladów. Wiedza teoretyczna nabyta podczas kursu specjalistycznego jest uzupełniana na ogół doświadczeniem zdobytym podczas służby, a także wiedzą przekazaną przez doświadczonych techników.

Technik musi zdawać sobie sprawę z własnych umiejętności i posiadać zdolność oceny, co może zabezpieczyć na miejscu zdarzenia jako ślad, a co powinien zabezpieczyć jako przedmiot – nośnik śladów. Jeden przedmiot – ślad może być podstawą do badań z kilku różnych dziedzin. Ślady można wykorzystywać w procesie wnioskowania już na miejscu zdarzenia – na tej podstawie można wszcząć właściwe działania, nie tracąc czasu na gubienie się w domysłach.

Jedną z dziedzin badań kryminalistycznych stanowi badanie broni palnej i zabezpieczanie śladów jej użycia podczas oględzin. W trakcie wykładów teoretycznych okazało się, że uczestnicy kursu – żołnierze Żandarmerii Wojskowej byli obeznani z bronią wojskową i świetnie strzelali, ale nie mieli doświadczenia w kryminalistycznej ocenie śladów. Nie postrzegali amunicji i broni jako śladów, w odniesieniu do takich pojęć, jak np.: rąbek otarcia, rąbek zabrudzenia, osmaliny, odbicie szcancowe, kryza, półpłaszcz, które były im znane tylko z podręcznikowych rysunków i zdjęć.

W celu połączenia teorii z praktyką zajęcia przeniesiono na strzelnicę, gdzie w bezpiecznych warunkach można było poprzeć wiedzę teoretyczną rzeczowym przykładem. Zajęcia przeprowadzono 21 października 2016 r. W ich trakcie dysponowano kilkoma egzemplarzami broni, karabinem Sako

TRG-42 0.338, karabinkiem Mosin 7,62x54mm, sztucerem varmint Howa 0.223, karabinkiem AKMS 7,62x43mm, karabinkiem M-4 5,56x45mm (z możliwością strzelania także amunicją sportową 0.22 long), pistoletem Jerycho 9x19, pistoletem Grizzly 0.45, rewolwerem Colt Detective Special 0.38. Poza konstrukcyjnie współczesną bronią wykorzystano również broń czarnoprochową – odprzodową rozdzielnego ładowania: rewolwery kalibru 0.31 i 0.44, sztucer 0.45, a także strzelbę myśliwską kal. 12.

Broń i amunicja posłużyły do zilustrowania pojęcia i klasyfikacji broni palnej – mieliśmy przecież broń bojową, myśliwską i sportową (zabrakło gazowej, alarmowej i sygnałowej). Kursanci mogli mieć w rękach i używać każdego nieznanego dotychczas rodzaju broni. Niezależnie od typu, poznali jej istotne części: szkielec, lufę, komorę nabojową, zamek, baszkilę, komorę zamkową, bęben nabojowy. Biorąc pod uwagę inne kryteria, przedstawiono podział na broń krótką i broń długą.

Oczywiście, pierwszym elementem ułatwiającym szkolenie było nauczenie kursantów bezpiecznego posługiwania się niestandardową bronią. Następnie skupiliśmy się na zajęciach praktycznych. Nie tylko strzelanie i zabezpieczenie śladów użycia broni było ich celem. Technicy poznali również doświadczać broń i amunicję oraz ich części jako nośniki wszelkich śladów kryminalistycznych. Oglądaliśmy łuski wystrzelonych nabojów pod kątem odwarstwionych śladów linii papilarnych na okopconych łuskach i właściwego ich zabezpieczenia. Łuski, na których nie ujawniono widocznych śladów daktyloskopijnych, zostały zabezpieczone w całości do badań laboratoryjnych. Ćwiczone także zabezpieczanie

ŚLADY POWYSTRZAŁOWE

niewypałów naboju z myślą o całej gamie przyszłych badań. Kolejnym etapem szkolenia było strzelanie. Jednym z ostrzeliwanych celów było wieprzowe mięso na podłożu kostnym, o łącznej grubości około 40 cm. Stwierdzono, że bezpłaszczowe pociski wystrzeliane z rewolwerów, pomimo znacznych uszkodzeń i deformacji, nosiły dostatecznie wiele cech nadających się do identyfikacji broni. Zaobserwowano, że pociski wystrzeliane z rewolwerów powodują postrzały ślepe, na których końcu znajdowały się pociski. Przestrzały natomiast powstawały w wyniku działania pocisków wystrzelonych z pistoletów. Podobne efekty uzyskano po ostrzeleniu miękkiego kulochwyty z rozmoczonego papieru: ołowiane pociski rewolwerowe zachowały się doskonale – bez zmiany cech w ślepym kanale postrzałowym. Półpłaszczowe i pełnopłaszczowe pociski pistoletowe – mimo że przebijały kulochwyty – również zachowywały cechy kwalifikujące do identyfikacji broni. Kursanci mieli też możliwość oceny skutków użycia amunicji niepenetrującej (woreczkowej) wystrzelianej z rewolweru 0.38 i lufie o długości 2 cali. Okazało się, że przy strzałach z odległości około 1 metra woreczek ze śrutem nie opuszcza plastikowego sabotu i przebija typowe mieszkaniowe drzwi wewnętrzne, a także metalową obudowę komputera. W okolicy wlotu pocisków nie zauważono śladów (pozostałości powystrzałowych) tak wyraźnych, jak podczas użycia amunicji bojowej.

Obserwowano także skutki działania innych pocisków wystrzelonych w podłoże drewniane (typowe drzwi wewnętrzne stosowane w mieszkaniach). Zauważono powstawanie przestrzałów promienistych i koncentrycznych na szybie drzwi, co pozwoliło kursantom na określenie kolejności strzałów. Trudniejsze okazało się to w przypadku śladów na przedniej szybie samochodowej, do której również oddano serię strzałów. Linie spękań na każdej warstwie klejonej szyby biegły inaczej i nie pokrywały się, co poważnie zamaskowało charakter przestrzałów. Bardzo dobrze były widoczne kratery w szkłe, które wskazując stronę wylotową przestrzału, umożliwiły określenie kierunku padania strzałów. W wyniku ostrzelenia drzwi samochodowych ślady na lakierowanej blasze również dawały możliwość określenia kierunku ostrzału. Wyraźnie wskazywały na to kierunek wgłębienia blachy na obwodzie przestrzelin oraz kształt i odwarstwienia warstw lakierniczych. Zauważono, że otwory wlotowe na plastikowych elementach listew znajdujących się na drzwiach samochodowych mają mniejszą średnicę niż otwory wlotowe w blasze karoserii po strzałach z tej samej broni. Strzelano także do celów okrytych tkaniną (biały podkoszulek i mundur w wielobarwnym kamuflażu). Strzały były oddawane z przystawienia, bezpośredniego pobliża, bliższej i dalszej odległości. Widoczne ślady porównywano z rysunkowymi schematami przedstawiającymi ślady pozostałości powystrzałowych, w zależności od rodzaju broni i odległości broni od celu. Istniała możliwość oceny, jak nietrwałe i podatne na zniszczenie są ślady osmalin sadzy i ziaren niespalonego prochu. Z części garderoby, które nie zostały od razu zabezpieczone w papierowych pakietach, ślady powystrzałowe zostały utracone. Rąbek otarcia był słabo widoczny na maskującej tkaninie munduru polowego, tak samo jak osmaliny i ziarna prochu wokół otworu wlotowego. Cechy pozwalające ocenić odległość strzału były za to doskonale widoczne na białej tkaninie oraz na naturalnej skórze. Pewnym zaskoczeniem był mało widoczny rąbek otarcia, który na podręcznikowych zdjęciach jest ciemny i wyraźnie widoczny na tle

skóry. Widziany przez nas był wyraźnie jaśniejszy niż skóra, prawie biały. Można chyba przyjąć, że staje się on ciemniejszy wraz z pośmiertnym wysychaniem otartej tkanki.

Ćwiczone również filmowanie miejsca zdarzenia i fotografowanie śladów użycia broni palnej. Zauważono, jak trudno wykonać prawidłowe zdjęcia w warunkach zbliżonych do rzeczywistych oględzin. Duża liczba osób na niewielkiej przestrzeni, październikowe zimno (deszcz i wiatr), szybko zapadający zmrok spowodowały, że każdemu ze zdjęć mieliśmy coś do zarzucenia – źle dobrane warunki ekspozycji, niewłaściwe kadrowanie, brak numerów śladów, nieużywanie statywów itp. Stanowiło to też podstawę do samooceny zdjęć przez kursantów, zrozumienie błędów i umiejętności uniknięcia ich w przyszłości. Na zdjęciach, a szczególnie filmach, było widoczne, jak chmura gazów powystrzałowych otula postać strzelca i wskazuje, gdzie mogą się osadzać ślady określane jako GSR (*Gun Shot Residue*).

Mimo starań nie wszystkie ślady zostały zabezpieczone prawidłowo. Uzmysłowiło to kursantom, czego mogą się spodziewać podczas rzeczywistych oględzin, i pozwoliło zabezpieczać ślady wzorowo podczas dalszych zajęć.

Dla prowadzących zajęcia strzelanie stanowiło sprawdzian umiejętności organizacji całodziennych zajęć. Zauważono, że jest konieczna ścisła korelacja zajęć teoretycznych i praktycznych – omówione w czasie wykładów zagadnienia powinny być następnie przedstawione podczas ćwiczeń. Podkreślono potrzebę dokładnego zaplanowania zajęć, w tym harmonogramu czasowego, oraz określenia oczekiwanych wyników zdjęć. Ponadto istotną kwestię stanowiło zapewnienie materiałów do zabezpieczenia śladów, oświetlenia, sprzętu fotograficznego, ale także odpoczynku i posiłków dla kursantów w przerwach zajęć.

Zajęcia prowadzili:

- kierownik Cyklu Techniki i Taktyki Kryminalistycznej CSŻW kpt. Bartosz Klepczyński,
- specjalista Cyklu Techniki i Taktyki Kryminalistycznej CSŻW Ludomir Niewiadomski.

Summary

Gunshot residues on different surfaces

On 21 October 2016, to consolidate theoretical knowledge, trainees of forensic technique of Military Gendarmerie Training Centre in Minsk Mazowiecki took part in the all-day training devoted to firearms and the examination of the scene where this weapon was used. Thanks to securing a dozen pieces of different weapon the trainees could practically increase their basic knowledge about the notion and classification of weapon, its structure and operation. They acquainted themselves with different types of ammunition used with this weapon. They operated the weapon independently and fired at targets, which resulted in learning about different gunshot residues. They learnt practically how to secure the weapon and traces of using it as well as how can these traces be connected with the complex of forensic traces and research possibilities of laboratories.

Thumaczenie: Renata Cedro, WP

MOŻLIWOŚCI IDENTYFIKACJI ZWŁOK LUDZKICH

w różnym stadium przemian pośmiertnych

podinsp. Marek Bogusz

starszy wykładowca Zespołu Techniki Kryminalistycznej
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

WSTĘP

Zgodnie z art. 193 § 1 kpk¹ organ procesowy, przeprowadzając postępowanie w sprawie śmierci gwałtownej, musi dążyć do uzyskania informacji od osób posiadających specjalistyczną wiedzę, w tym lekarza medycyny sądowej. Procedury związane z powoływaniem biegłego do udziału w oględzinach zewnętrznych zwłok są regulowane szczegółowo przez wiele aktów prawnych. O ile art. 207 § 1 kpk² mówi, iż w razie potrzeby dokonuje się oględzin miejsca, osoby lub rzeczy, co daje pewną dowolność odnośnie do dokonywania oględzin i tym samym powoływania biegłego biorącego w nich udział, o tyle art. 209 § 1 kpk³ nakłada wręcz obowiązek przeprowadzenia oględzin w przypadku postępowania w sprawie śmierci gwałtownej. W tym przypadku konieczne jest powołanie biegłego (art. 209 § 2 kpk⁴) w celu dokonania oględzin zwłok na miejscu zdarzenia (art. 209 § 3 kpk⁵). Rola lekarza medycyny sądowej podczas oględzin zwłok na miejscu ich znalezienia jest nie do przecenienia. Informacje dostarczone przez niego stanowią nieraz kluczową przesłankę do podjęcia odpowiednio ukierunkowanych działań operacyjno-śledczych.

Należy pamiętać, że oględzin miejsca dokonuje się w określonym celu, którym jest oczywiście ewentualna późniejsza rekonstrukcja przebiegu zdarzenia. Wyróżnia się ponadto cele podstawowe oraz dodatkowe oględzin zewnętrznych zwłok na miejscu ich ujawnienia.

Celami podstawowymi są: stwierdzenie zgonu, określenie przypuszczalnego czasu zgonu i ustalenie przypuszczalnej przyczyny śmierci.

Konieczność stwierdzenia zgonu podczas oględzin zwłok na miejscu ich znalezienia może pozornie zawierać wewnętrzną sprzeczność. Przecież zwłoki muszą być martwe! Niestety, praktyka wskazuje, że zaniedbanie tej czynności może prowadzić do komicznych lub tragicznych sytuacji. Niewiele złego się dzieje, gdy podczas prób badania stężenia pośmiertnego „denat” nagle przytomnieje i w słowach powszechnie uważanych za obraźliwe wyprasza grupę oględzinową ze swego mieszkania (autentyczne!). Gorzej jest, gdy ofiara wypadku

drogowego mylnie uznana za nieżywą naprawdę umiera dopiero pod koniec oględzin (niestety, również prawdziwe).

Nie da się przecenić wagi informacji uzyskanych na podstawie określenia przypuszczalnego czasu zgonu i ustalenia przypuszczalnej przyczyny śmierci w celu odtworzenia przebiegu zdarzenia. Należy jednak pamiętać o tym, iż informacje te nie są ścisłe. Przyczyna śmierci zawsze będzie przypuszczalna na etapie oględzin zewnętrznych zwłok, bowiem nikt rozsądny nie wyda opinii w tym zakresie bez otwarcia zwłok i badań specjalistycznych, np. toksykologicznych. Sekcja sądowo-lekarska na ogół (choć nie w każdym przypadku) daje rozstrzygnięcie odnośnie do przyczyny śmierci. Natomiast czas śmierci przypuszczalny pozostanie zawsze. Nie ma metody badawczej, która pozwoliłaby precyzyjnie określić czas zgonu, a im później nastąpi badanie, tym mniej precyzyjne są wyniki. Nawet sekcja nie daje stuprocentowej pewności dotyczącej czasu śmierci.

Poza celami podstawowymi oględzin zwłok rozróżnia się cele dodatkowe, czyli ustalenie tożsamości osoby zmarłej, poszukiwanie, zabezpieczanie i przygotowanie do wysyłki śladów biologicznych i innych oraz ustalenie, czy miejsce znalezienia zwłok jest zbieżne z miejscem zgonu.

Realizacja celów dodatkowych nie zawsze będzie konieczna. Wiedza dotycząca tożsamości denata jest oczywiście kluczowa dla odtworzenia przebiegu zdarzenia, jednak często nie ma potrzeby dochodzenia do niej poprzez oględziny – po prostu tożsamość jest znana organowi procesowemu z innych źródeł. Jeśli organ procesowy uzna te źródła za wiarygodne, odstępuje się od realizacji tego celu.

Ujawnianie i zabezpieczanie śladów kryminalistycznych na zwłokach nie wydaje się również konieczne, np. w przypadku ewidentnej śmierci samobójczej lub podczas oględzin zwłok kierowcy, który zginął w wyniku czołowego zderzenia z ciężarówką. Oczywiście decyzję o wykonaniu lub niewykonaniu czynności poszukiwania, zabezpieczania i przygotowania do wysyłki śladów biologicznych i innych należy podejmować z pełnym rozmysłem i po dogłębnym przeanalizowaniu konkretnego zdarzenia.

Podobnie rzecz się ma z ustaleniem, czy miejsce znalezienia zwłok jest tożsame z miejscem zgonu. Organ procesowy może posiadać pełną i niepodważalną wiedzę w tym zakresie i wów-

IDENTYFIKACJA ZWŁOK LUDZKICH

czas skupianie się nad badaniem tego faktu podczas oględzin wydaje się zbędne. Niniejszy artykuł jest poświęcony pierwszemu z wyżej wymienionych celów dodatkowych, tj. ustaleniu tożsamości osoby zmarłej.

POJĘCIE I RODZAJE ŚMIERCI

Śmierć jest nieodłącznym elementem życia. Jedno nie może istnieć bez drugiego. Podobnie jak pojęcie życia nie jest jednoznaczne i trudne do zdefiniowania, tak i pod pojęciem śmierci może się kryć wiele treści. Wyróżnia się wiele rodzajów śmierci; niektóre funkcjonują na zasadzie alternatywy, np. śmierć: naturalna – gwałtowna, nagła – powolna.

Śmierć naturalna jest skutkiem normalnie zachodzących w organizmie żywym zmian fizjologicznych związanych z upływem czasu (proces starzenia), a także następuje w wyniku działania na organizm czynników chorobotwórczych lub wad rozwojowych, o ile zaistniały one w sposób samoistny (nie były efektem działania zbrodniczego). W szczególnych przypadkach śmierć naturalna przypomina zapadnięcie w głęboki sen, z którego nie ma przebudzenia. Przykładem może być osoba, która przeżyła 130 lat i mimo braku jasnej do sprecyzowania przyczyny umiera – śmierć następuje w wyniku naturalnego „wyeksploatowania” poszczególnych organów organizmu. Innym przykładem śmierci naturalnej może będzie śmierć wcześniaka, który urodził się bez wykształconego przewodu pokarmowego i z poważną wadą serca. Zgon spowodowany zawałem serca, o ile nie został on celowo wywołany, również zaliczony zostanie do śmierci naturalnej. Przypadki śmierci naturalnej z oczywistych przyczyn nie pozostają w zainteresowaniu organów ścigania.

Śmierć gwałtowna jest spowodowana działaniem ogólnie pojętego urazu, np. mechanicznego, termicznego, elektrycznego, chemicznego. Ten rodzaj śmierci jest badany przez organy ścigania, przybiera postać zabójstwa, samobójstwa lub wypadku. Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, iż również osoba 130-letnia lub noworodek mogą zostać otrute lub uduszone w sposób niepozostawiający wyraźnych śladów, a zawał serca można wywołać, podając odpowiednie specyfiki.

Śmierć nagła następuje bezpośrednio po zadziałaniu bodźca (urazu), który do niej prowadzi. Jeśli siła bodźca jest niewielka w stosunku do zdolności obronnych organizmu, to śmierć jest poprzedzona agonią, która może trwać bardzo długo – nawet kilka tygodni. Taka śmierć nazywana jest śmiercią powolną. Nie jest przy tym jasno sprecyzowany minimalny czas, jaki powinien upłynąć od urazu do zgonu. Na pewno śmierć w wyniku zawału mięśnia sercowego w większości przypadków będzie uznana za nagłą, a zmiany nowotworowe narządów wewnętrznych będą prowadzić do śmierci powolnej. Jednak już trucizna może być zarówno przyczyną śmierci nagłej (cyjanek potasu), jak i powolnej (strychnina). Podobnie rzecz ma się z ranami postrzałowymi. Życie organizmu trwa tak długo, jak długo w sposób skoordynowany współpracują ze sobą trzy kluczowe układy ciała ludzkiego: krążenia, oddychania i ośrodkowego układu nerwowego – stan ten zapewnia właściwe funkcjonowanie całego ustroju poprzez regulację i podtrzymywanie przemiany materii. Ustanie krążenia i oddychania na czas nie dłuższy niż 8–10 min, kiedy to obumiera ośrodkowy układ nerwowy (mózg), określa się mianem śmierci klinicznej, która może być w pełni odwracalna. Symptomami śmierci klinicznej są: zmniejszenie napięcia mię-

śni (zapadnięcie się gałek ocznych i zmiana wyrazu twarzy), bezwład ciała, brak świadomości i odruchów, brak tętna, tonów serca i oddechu, błądność powłok i oziębienie ciała.

Przedłużający się stan śmierci klinicznej, o ile funkcjonowanie organizmu nie jest wspomagane zabiegami reanimacyjnymi, prowadzi nieodwołalnie do śmierci biologicznej organizmu. Następuje ona wtedy, gdy dojdzie do nieodwracalnych zmian w ważnych dla życia narządach, a zwłaszcza w mózgu. Czas obumierania tkanek poszczególnych narządów jest zróżnicowany: mózg – ok. 8–10 min, serce – ok. 15–30 min, wątroba – ok. 30–35 min, płuca – ok. 60 min, nerki – ok. 90–120 min, ale np. komórki skóry odpowiedzialne za wzrost włosów żyją jeszcze do 72 godz. od ustania akcji serca.

Układy te mogą wprawdzie funkcjonować, ale poziom ich metabolizmu może być drastycznie niski, wręcz niezauważalny. Powodem takiego stanu – śmierci pozornej – bywają czynniki chorobotwórcze, niektóre leki lub toksyny. Badaniem rozstrzygającym, czy nastąpiła śmierć pozorna, czy biologiczna, przed którą nie da się już człowieka uratować, jest elektrokardiografia (EKG) i elektroencefalografia (EEG). Inne „próby życiowe”, takie jak słuchanie, czy bije serce, albo sprawdzanie obecności oddechu za pomocą lusterka lub świecy, są wielce niedoskonałe i przez minione stulecia prowadziły do wielu pomyłek w ocenie, czy osoba żyje, czy nie.

Obecnie (od 1990 r.) za decydujące o uznaniu człowieka za zmarłego jest rozpoznanie śmierci pnia mózgowego. Stwierdza się ją za pomocą badania EEG. Zapis liniowy funkcji mózgowych, mimo zastosowania bodźców dźwiękowych, termicznych i świetlnych, uzyskiwany w kilku kolejnych badaniach z zastosowaniem co najmniej ośmiu elektrod świadczy niezbicie o śmierci mózgowej. Elementami pozwalającymi na stwierdzenie śmierci pnia mózgowego są: śpiączka, brak odruchów oddechowych i strukturalne, nieodwracalne uszkodzenia mózgu. Powyższe obserwacje należy dwukrotnie potwierdzić, odnotowując: brak reakcji źrenic na światło, brak odruchu rogówkowego i ruchów gałek ocznych, brak reakcji bólowych, wymiotnych i kaszlowych. Niedotlenienie mózgu niesie ze sobą drastyczne skutki. Już po ok. 3–4 min następuje nieodwracalne uszkodzenie kory mózgowej – zespół odkorowania. Przejawia się on ustaniem czynności psychicznych, tj. świadomości, pamięci i kojarzenia, a więc końcem życia intelektualnego, co jest określane śmiercią obywatelską.

Dalsze niedotlenienie mózgu prowadzi po ok. 8–10 min do trwałego uszkodzenia niższych piętér centralnego układu nerwowego – zespołu odmłodzenia. Zjawisko to, będące wyrazem śmierci biologicznej mózgu, nazywane jest śmiercią osobniczą. Postęp w rozwoju technik reanimacyjnych podtrzymujących sztucznie funkcjonowanie układu oddechowego i krwionośnego, a więc pośrednio i innych, spowodował, że nawet po obumarciu mózgu można te układy prawie dowolnie długo utrzymywać przy życiu. Twór taki trudno jednak określić człowiekiem, lecz raczej za Marcinkowskim – „preparatem sercowo-płucnym”⁷⁶.

PRZEMIANY POŚMIERTNE

Od momentu zgonu w organizmie zaczynają się pojawiać znamiona śmierci. Te z nich, które w pełni wykształcają się w czasie pierwszych 12 godzin po ustaniu pracy serca, są nazywane wczesnymi zmianami pośmiertnymi, natomiast pozo-

stałe – późnymi zmianami pośmiertnymi. Wczesne znamiona śmierci w sposób ewidentny wiążą się z brakiem krążenia krwi w organizmie – późne nie są z nim powiązane.

Wczesne przemiany pośmiertne

Po ustaniu krążenia najpierw zanika charakterystyczne różowawe zabarwienie ciała, wynikające z przepływu krwi pod skórą za życia, i pojawia się słomkowo-szary odcień, określany jako „trupia bledość”. Zmiana ta określana jest jako bledość powłok. Nie jest to specyficzne zjawisko dla zwłok, ponieważ może występować także u osób żywych podczas drastycznego spadku ciśnienia krwi, np. wskutek zmian chorobowych, omdlenia lub stresu. Ponadto wiele osób w sposób dla nich naturalny ma bladą skórę.

Ludzka skóra fizjologicznie pokryta jest potem, który ma za zadanie schładzanie organizmu poprzez ciągłe parowanie. Jego ubytki uzupełniane są przez wodę dostarczaną przez krew przepływającą w naczyniach podskórnych. Drugim następstwem ustania krążenia jest brak uzupełniania ubytków odparowanej wody ze skóry, czyli wysychanie pośmiertne. Występuje ono tylko w miejscach nieosłoniętych grubą warstwą naskórka, takich jak rógówka, spojówki, czerwień wargowa, wargi sromowe, skóra worka mosznowego. Również ten objaw nie jest specyficzny, ponieważ podobne symptomy daje przyżyciowe silne odwodnienie organizmu lub nadmierna suchość skóry wynikająca z przyczyn fizjologicznych.

Trzecim objawem związanym z brakiem krążenia krwi jest oziębienie ciała. Każdy przedmiot, w tym ludzkie ciało, zgodnie z prawami fizyki dąży do zrównania swej temperatury z otoczeniem. Ciepło oddawane otoczeniu przez skórę za życia uzupełniane jest przez krew krążącą w naczyniach krwionośnych. Po zaniku krążenia ubytek nie jest uzupełniany. Niespecyficzność tego znamienia śmierci przejawia się w tym, że oziębienie ciała może się pojawiać również w stanach chorobowych, a w przypadku śmierci poprzedzonej chorobami zakaźnymi z wysoką gorączką temperatura ciała po śmierci nawet wzrasta, a wrośnie na pewno wtedy, gdy zwłoki będą się znajdować w pomieszczeniu o temperaturze przekraczającej 37°C.

Jednym z dwóch wczesnych znamion, które niewątpliwie świadczą o śmierci, są plamy opadowe. Jest to sinowśniowe z odcieniem siniofioletowym lub żywoczerwone zabarwienie powłok ciała, pojawiające się w najniższej położonych częściach ciała w wyniku braku krążenia i opadania grawitacyjnego krwi, częściowo już zhemolizowanej.

Brak przepływu krwi przez mięśnie powoduje brak ich odżywiania, a to z kolei wpływa na skrócenie i usztywnienie włókien mięśniowych. Prowadzi to do wystąpienia pośmiertnego stężenia ciała. Stwierdzenie stężenia pośmiertnego i plam opadowych jest niepodważalną oznaką zgonu.

Późne przemiany pośmiertne

W dalszej kolejności w organizmie dochodzi do bardziej drastycznych zmian, określanych jako późne znamiona śmierci. Polegają one na rozpadzie tkanek w wyniku działania własnych enzymów, pozbawionych kontroli przez niefunkcjonujący już układ nerwowy i endokrynologiczny (autoliza) lub przez enzymy bakterii beztlenowych, które to bakterie mają znakomite warunki rozwoju w wilgotnym i ciepłym środowisku zwłok (gnicie). Rozpoczyna się ono zwykle po ok. dwóch dniach od zgonu. Można je rozpoznać np. po zielonkawym zabarwieniu

powłok brzucha. Podobnie jak w przypadku pozostałych późnych znamion śmierci, szybkość przebiegu procesu zależy od czynników środowiskowych. Długotrwałe działanie enzymów autolitycznych prowadzi do zeszkieleutowania zwłok, czyli całkowitego pozbawienia ich tkanek miękkich.

Nie zawsze występują dogodne warunki dla procesów gnilnych. Zwłoki znajdujące się w suchym i przewiewnym pomieszczeniu mogą utracić znaczną część wody, zanim jeszcze dojdzie do rozkładu gnilnego. W takich specyficznych warunkach dochodzi do strupieszczenia zwłok, czyli mumifikacji. Temu przeobrażeniu ulegają łatwiej zwłoki osób, które za życia były bardzo szczupłe lub odwodnione.

Odwrotny proces zachodzi w środowisku wybitnie wilgotnym i pozbawionym dostępu powietrza – tkanka tłuszczowa ulega przeobrażeniom tłuszczowo-woskowym w masę z domieszką utwardzonych kwasów tłuszczowych oraz mydeł wapniowych i magnezowych. Im silniej rozwiniętą tkankę tłuszczową miał człowiek za życia, tym bardziej jego ciało będzie podatne na to przeobrażenie, a idealnym środowiskiem byłoby dno głębokiego jeziora.

Zarówno strupieszczenie, jak i przeobrażenie tłuszczowo-woskowe nazywane są zmianami utrwalającymi. Oznacza to, że takie zwłoki mogą być poddane sekcji sądowo-lekarskiej w takim samym zakresie jak zwłoki „świeże”, nieobjęte jeszcze żadnymi, znaczącymi zmianami związanymi ze śmiercią. Jak wykazano powyżej, wygląd zwłok zmienia się wraz z upływem czasu, a przeobrażenia te rzutują na możliwości identyfikacyjne zwłok. Im więcej czasu upłynęło od chwili zgonu, tym trudniej jest zidentyfikować zwłoki. Oprócz wyżej opisanych przemian pośmiertnych należy również pamiętać o wpływie zwierząt, które albo żerują na zwłokach (np. larwy much, mole), albo wręcz je zjadają (np. szczury, ale także zwierzęta domowe – koty i psy).

Osobnym problemem jest identyfikacja ofiar katastrof – rozkawałkowane zwłoki (szczątki ludzkie) znajdowane są w różnym czasie od chwili katastrofy i w różnych miejscach, a także identyfikacja śmiertelnych ofiar pożarów, gdy dochodzi do znacznego zwęglenia zwłok.

METODY IDENTYFIKACJI ZWŁOK

Kolejność stosowania metod identyfikacji NN⁷ zwłok, od metod najbardziej wiarygodnych do tych, które tylko sugerują tożsamość, została opracowana na V Konferencji Komisji Interpolu do spraw Identyfikacji Ofiar Katastrof Masowych i Klęsk Żywiołowych, zorganizowanej w Lyonie w 1993 r. Obejmuje:

- 1) porównanie profilu genetycznego DNA;
- 2) porównanie odwzorowań linii papilarnych palców;
- 3) badania uzębienia i innych danych odontologicznych;
- 4) badania radiologiczne;
- 5) porównanie danych medycznych (przebyte zabiegi lecznicze i chirurgiczne);
- 6) porównanie znaków szczególnych – blizn, tatuaży;
- 7) porównanie danych rysopisowych;
- 8) identyfikację rzeczy osobistych, w tym odzieży, biżuterii itp.;
- 9) identyfikację na podstawie dokumentów ujawnionych przy zwłokach lub szczątkach;
- 10) rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych⁸.

IDENTYFIKACJA ZWŁOK LUDZKICH

Porównanie profilu genetycznego DNA

DNA⁹ (kwas deoksyrybonukleinowy, dawniej – dezoksyrybonukleinowy) ma strukturę niciową i pod względem chemicznym zbudowany jest z nukleotydów. Każdy nukleotyd składa się z cukru dezoksyrybozy, reszty fosforanowej oraz jednej z zasad organicznych: adeniny (A), tyminy (T), guaniny (G) albo cytozyny (C). Nukleotydy są ze sobą połączone, tworząc olbrzymią cząsteczkę w formie podwójnej nici skręconej spiralnie (podwójna helisa) o długości około 2 m (sic!)¹⁰, która jest tak zwinięta i upakowana, że mieści się w jądrze komórkowym o średnicy 0,005 mm.

DNA występuje w prawie każdej komórce organizmu. Specyficzne ułożenie nukleotydów względem siebie stanowi zapis informacji genetycznej m.in. o wyglądzie, cechach charakterystycznych, tendencjach do zapadalności na choroby oraz po części – usposobieniu. Okazuje się jednak, że ten specyficzny zapis nie występuje na całej nici DNA. Informacja genetyczna znajduje się tylko na niektórych fragmentach DNA (kodujący DNA) i zajmuje ok. 5% całej nici DNA. Pozostała część helisy (niekodujący DNA), której jest zdecydowanie więcej, nie zawiera informacji genetycznej.

W zainteresowaniu kryminalistyki pozostaje wyłącznie część niekodująca DNA. Ta część DNA, jak sama nazwa wskazuje, nie ma zakodowanej informacji genetycznej. W niekodującym DNA można wyróżnić sekwencje występujące w jednej kopii (introny) oraz występujące w wielu kopiach (repetytywny DNA). To właśnie w repetytywnym DNA pojawiają się tzw. krótkie powtarzające się sekwencje, tak zwane STR¹¹.

Analiza STR-ów pozwala na ustalenie profilu DNA osoby¹². Należy jednak pamiętać, że wyniki otrzymane z badań DNA nie są tzw. „genetycznym odciskiem palca”. Wbrew szeroko rozpowszechnionemu przekonaniu, wszelkie badania biologiczne, w tym i badania genetyczne, są badaniami grupowymi. Zatem można jedynie z całkowitą pewnością wykluczyć pochodzenie badanej próbki od konkretnej osoby, jeśli układy STR-ów różnią się od siebie. W przypadku wyniku pozytywnego pochodzenie próbki od danej osoby jest tylko w znacznym stopniu prawdopodobne. Dla formalności należy dodać, że prawdopodobieństwa przypadkowej zgodności¹³, obliczone na podstawie częstotliwości występowania konkretnych STR-ów, uzyskanej z badań populacyjnych, zwykle wahają się od 1 : 500 000 do 1 : 10 000 000 000. Jednakże jeśli na Ziemi są (teoretycznie) dwie czy trzy osoby o takim samym profilu genetycznym w zakresie badanych układów STR-owych, badania takiego nie można nazwać indywidualnym. Ponadto bliźnięta jednojajowe mają identyczny profil DNA¹⁴, co również uniemożliwia zaliczenie badań biologicznych do badań indywidualnych.

Wielką zaletą tego rodzaju badań jest to, że teoretycznie wystarczy jedna żywa komórka, aby uzyskać profil DNA osoby. Przyczyna tego tkwi w samym DNA, które w odpowiednich warunkach można powielić tyle razy, aby otrzymać wystarczający do badań jego poziom. Dzięki temu niewielka ilość materiału biologicznego umożliwia uzyskanie profilu DNA¹⁵.

W sytuacji ujawnienia NN zwłok podczas sekcji sądowo-lekarskiej do badań identyfikacyjnych zabezpiecza się materiał biologiczny w postaci:

- próbek krwi,
- włosów (z cebulkami włosowymi),
- fragmentów tkanek miękkich,

- kości i ich fragmentów – szczególnie kości udowej i paliczków oraz części skalistej kości skroniowej,
- zębów,
- wymazu z jamy ustnej.

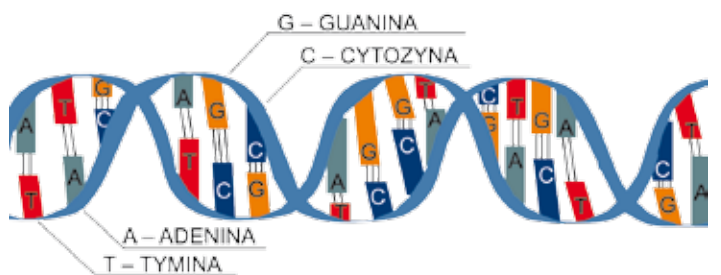
Materiałem porównawczym do takich badań mogą być:

- przedmioty codziennego użytku osoby, z których korzystała za życia (szczoteczka do mycia zębów, maszynka do golenia, pędzel do golenia, grzebień),
- materiał biologiczny w postaci wymazu ze śluzówki policzków, próbek krwi oraz włosy wyrwane od członków rodziny tej osoby.

W pierwszej kolejności materiał porównawczy do celów identyfikacyjnych pobiera się od rodziców i dzieci oraz rodzeństwa. Niestety DNA stosunkowo łatwo ulega degradacji. Głównymi czynnikami, które degradują DNA, są: wilgoć, wysoka temperatura oraz bezpośrednie działanie słońca, a ściślej rzecz ujmując – promieniowanie ultrafioletowe. Inne czynniki niszczące DNA to: metale ciężkie, kwasy, zasady, detergenty. Silnej degradacji ulega materiał biologiczny znajdujący się w glebie, a więc na przykład w zakopanych zwłokach lub szczątkach ludzkich. Należy przy tym podkreślić, że zwłoki pochowane w trumnie są znacznie łatwiejsze do odnalezienia z wykorzystaniem np. georadaru¹⁶, lecz stopień degradacji DNA jest wielokrotnie silniejszy niż w przypadku zwłok pochowanych bezpośrednio w ziemi¹⁷. Zaleca się pobieranie materiału ze zwłok w mobilnych laboratoriach, a nie w prosektorium, gdzie prawdopodobieństwo kontaminacji jest ogromne z uwagi na nagminne nieprzestrzeganie zasad sterylności¹⁸.

Omówiony powyżej DNA to tak zwany DNA jądrowy, czyli zlokalizowany w jądrze komórki. W przypadku całkowitej degradacji jądrowego DNA, który z oczywistych przyczyn występuje w komórce w jednej kopii, oznacza się sekwencję nukleotydów DNA mitochondrialnego (mtDNA¹⁹). Ma on odmienn-

Schemat 1. Budowa skręconej podwójnej nici DNA

Autor: Iwona Bogusz.

Schemat 2. Przykład układu STR

Źródło: zbiory własne.

na strukturę od DNA jądrowego – jego cząsteczka jest kolista i o wiele mniejsza, ale przede wszystkim w każdej komórce występuje w licznych kopiach, nawet do kilkuset. Wiąże się to z tym, że mtDNA jest zlokalizowany w mitochondriach, organellach komórkowych odpowiedzialnych za wytwarzanie energii dla komórki, a mitochondriów w komórce jest dużo. Jeśli więc nawet 99% DNA mitochondrialnego ulegnie zniszczeniu w wyniku procesów gnilnych lub działania czynników zewnętrznych, to i tak może pozostać więcej niż jedna kopia. Znaczącą wadę oznaczeń mtDNA stanowi jego dziedziczenie u ludzi w linii matczynej. Oznacza to, że identyczny profil posiada potomstwo danej kobiety (niezależnie od ojca dzieci), jej wnuki po córkach, rodzeństwo i dzieci siostr po tej samej matce, ciotki i wujowie po tej samej babce itd. Wpływa to istotnie na obniżenie prawdopodobieństwa przypadkowej zgodności w tego typu badaniach i zmusza do wykluczenia wszystkich osób linii matczynej za pomocą innych metod.

Podsumowanie

Analiza profili genetycznych w celu identyfikacji zwłok jest możliwa na każdym etapie przemian pośmiertnych organizmu. Przed upływem pierwszych dwunastu godzin od zgonu (wcześnie przemiany pośmiertne) nie następuje żadnych trudności. Później może to już nie być takie proste, gdyż zmiany gnilne zaczynają niszczyć DNA. Jednak nawet wówczas istnieje możliwość posilkowania się badaniami mtDNA, który w komórkach występuje w wielu kopiach. Nawet całkowite zeszkietowanie nie jest przeszkodą, ponieważ materiał do badań można wydobyc z szpiku kości i miazgi zębów. Szczególnie to drugie źródło DNA jest cenne, gdyż szkliwo zębów jest wyjątkowo odporne na działanie czynników zewnętrznych i doskonale chroni miazgę.

Porównanie odwzorowań linii papilarnych palców

Pojęcie daktyloskopia (z języka greckiego, w którym *daktylos* oznacza palec, zaś *skopein* – patrzeć, oglądać) obecnie często jest wypierane przez nazwę dermatoskopia (*dermatos* – skóra), która stanowi jeden z podstawowych działów techniki kryminalistycznej i zajmuje się głównie śladami palców rąk i dłoni, rzadziej stóp (linie papilarne) i innych części ciała człowieka (poletkowa budowa skóry) oraz czerwieni wargowej i małżowiny usznej, a także identyfikacją osób i zwłok na podstawie tych śladów. W ramach badań daktyloskopijnych dokonuje się także ujawniania i badania śladów rękawiczek, lecz nie mają one w oczywisty sposób znaczenia dla identyfikacji zwłok. Wysokość linii papilarnych wynosi od 0,1 do 0,4 mm, a szerokość od 0,2 do 0,7 mm. Układają się one w charakterystyczne wzory. Zakłada się, że badania daktyloskopijne dają możliwość identyfikacji indywidualnej, a to dzięki trzem cechom linii papilarnych, które im się przypisuje:

- niezmiennosc – wzór linii papilarnych powstający pomiędzy 100. a 120. dniem życia płodowego nie zmienia się zasadniczo aż do chwili rozkładu gnilnego zwłok po śmierci;
- nieusuwalność (trwałość) – pierwotny wzór zniszczonych (np. startych) listewek na opuszkach palców ulega całkowitej regeneracji; linie papilarne są więc nieusuwalne, jeżeli poważnemu uszkodzeniu nie ulegnie skóra właściwa; można je usunąć tylko za pomocą zabiegów medycznych, np. przeszczepu skóry, jednakże wówczas na opuszcze palca powstaje charakterystyczna blizna, która też pozwala na identyfikację człowieka;
- niepowtarzalność – z powodu mnogości możliwych kombinacji wzorów linii papilarnych zakłada się, że praktycznie

nie jest możliwe, aby jeden i ten sam wzór linii papilarnych wystąpił u dwóch różnych osób, a zatem wzory linii papilarnych są indywidualne; zasada ta jest kontrowersyjna, ponieważ nie ma dowodu na to, by układ linii papilarnych powtórzył się u dwóch różnych osób, lecz nie ma też dowodu na to, że się nie powtórzył – przekonującym dowodem byłoby jedynie przebadanie wszystkich ludzi żyjących na Ziemi oraz tych, którzy już zmarli. Oczywiście jest to niemożliwe.

W kryminalistyce stosuje się wiele różnych podziałów wzorów linii papilarnych. Najprostszy i zarazem podstawowy podział obejmuje wzory wirowe, wzory pętlcowe (pętlice prawe i lewe) i wzory łukowe (bezdeltowe).

Zanim przejdziemy do meritum sprawy, należy jednak najpierw dokonać rozróżnienia pomiędzy odciskiem a odbitką palca. W literaturze, nawet tej o najwyższym stopniu fachowości, oba te pojęcia są nagminnie mylone, a w zasadzie nie są rozróżniane. Otóż z wiedzy na temat mechanizmu powstawania śladu kryminalistycznego jasno wynika, że odcisk i odbitka są to odwzorowania, czyli ślady powstałe w wyniku kontaktu dwóch powierzchni: narzędzia (w tym przypadku palca) i podłoża. Jak łatwo zauważyć, w układzie narzędzie-podłoże są dwie możliwości: narzędzie może być bardziej twarde od podłoża albo bardziej miękkie. W pierwszym przypadku mówi się o odciskach, czyli śladach wgłębionych, w drugim – o odbitkach, czyli śladach powierzchniowych²⁰. W znaczącej większości przypadków autorzy, pisząc „odcisk”, mają na myśli odbitkę...

W przypadku znalezienia NN zwłok obowiązujące przepisy nakładają obowiązek pobrania odbitek linii papilarnych palców rąk lub dłoni na osoby prowadzące oględziny²¹. Daktyloskopowanie tuż po zgonie, szczególnie gdy nie doszło do deformacji w obrębie obszarów, gdzie występują linie papilarne, nie następuje żadnych trudności i odbywa się na takich samych zasadach, jak w przypadku osoby żywej. Sytuacja taka występuje jednak stosunkowo rzadko. Niezależnie od czasu zgonu, jeżeli osoba długo przebywała w wodzie, na palcach pojawia się tzw. skóra praczek²². Wówczas, w celu ujędrnienia opuszek palców przed daktyloskopowaniem należy wstrzyknąć pod skórę glicerynę lub parafinę, wbijając igłę strzykawki w drugi człon palca. Bardzo długie (kilka tygodni) przebywanie zwłok w wodzie lub procesy gnilne prowadzą do całkowitego złuszczenia naskórka w postaci tzw. rękawiczek – w takim przypadku najlepiej zdjąć „rękawiczkę” albo naskórek z poszczególnych palców. Wycinki naskórka umieszcza się w próbkach z wodą i w takim stanie, po uprzednim opisanu, przesyła do badań. Dobre wyniki daje metoda wykorzystująca taśmę samoprzylepną, na którą odwzorowuje się linie papilarne uwidocznione za pomocą farby drukarskiej²³. Do daktyloskopowania zwłok można również stosować masy silikonowe²⁴. Sporadycznie wykorzystuje się także amputacje palców czy też całych rąk. Konieczne jest wówczas niezwłoczne zamrożenie uzyskanego materiału badawczego²⁵ w celu zatrzymania procesów gnilnych.

Podsumowanie

W przypadku identyfikacji na podstawie porównania odwzorowań linii papilarnych można powiedzieć, że im później się ona odbywa, tym gorzej. Daktyloskopowanie zwłok przed upływem sześciu godzin *post mortem*²⁶ w niczym nie różni się pod względem technicznym od daktyloskopowania osób żywych. Jednak wraz z pojawiającym się stężeniem pośmiertnym, przejawiającym się m.in. zeszytywnieniem palców zwłok, trudności zaczynają się nasilać. Z przyczyn oczywistych

IDENTYFIKACJA ZWŁOK LUDZKICH

o wiele trudniej manipulować sztywną ręką niż giętką. Gdy uwidaczniają się procesy gnilne, problemy rosną. Naskórek marszczy się, utrudniając dokładne odwzorowanie układu linii papilarnych. Następnie, w wyniku postępującego gnicia, naskórek oddziela się od skóry właściwej, zaczyna „płynąć” i, o ile nie zostanie zabezpieczony jako tzw. rękawiczka, przestaje być użyteczny w badaniach daktyloskopijnych. Podobne problemy, spowodowane tym razem „skórą praczką”, występują podczas identyfikacji zwłok długo przebywających w wodzie. Przemiany utrwalające, zwłaszcza mumifikacja, w niewielkim stopniu przeszkadzają w pobieraniu materiału badawczego do badań identyfikacyjnych. Znane są przypadki pomyślnego daktyloskopowania mumii egipskiej pochodzącej sprzed ponad 2000 lat²⁷.

Badania uzębienia i innych danych odontologicznych

Metody, które można ogólnie nazwać medycznymi, mają w Polsce zdecydowanie mniejsze zastosowanie²⁸. Należy do nich identyfikacja NN zwłok za pomocą kartotek leczenia stomatologicznego. Techniki identyfikacji związane z oceną stomatologiczną zwłok i szczątków ludzkich znane były już od stuleci. Jako ciekawostkę można przytoczyć fakt, że w czasach Nerona (I w. n.e.) Agrypina, matka Nerona, uznała przebarwiony siekacz zamordowanej Lali Pauliny (narzeczonej Klaudiusza) za znak rozpoznawczy denatki²⁹. Między innymi głównie w ten sposób identyfikowano tożsamość osób zmarłych w wyniku tsunami w Azji Południowo-Wschodniej w roku 2004, a pochodzących z Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych. Zęby charakteryzują się dużą odpornością i trwałością na czynniki zewnętrzne, tj. wpływ wysokiej temperatury, odczynniki chemiczne, zmiany środowiska itp. Nawet bardzo wysoka temperatura nie niszczy mikrostruktury zębów. Poza tym dokumentacja stomatologiczna jest bardziej dostępna w porównaniu z daktyloskopią. Wielką zaletą identyfikacji zwłok na podstawie badania uzębienia i innych danych odontologicznych jest niezawodność i niskie koszty tej metody. Czynności badawcze polegają jedynie na porównaniu stanu uzębienia zwłok z kartą dentystyczną osoby, co do której istnieje przypuszczenie, że jej zwłoki leżą przed obducentem. Czynność ta jest niekłopotliwa, można ją wykonać szybko i praktycznie w każdych warunkach, nie wymaga drogiego sprzętu oraz wysoce wyspecjalizowanej wiedzy. Prawdopodobieństwo, by dwie zaginione osoby miały identyczny stan uzębienia (braki i ubytki w uzębieniu, zęby zaleczone, wady zgryzu, implanty, protezy itp.), jest bliskie zeru. Jedyny problem stanowi uzyskanie w miarę pełnej dokumentacji stomatologicznej, najlepiej pochodzącej z okresu bezpośrednio poprzedzającego zaginięcie danej osoby. W warunkach polskich jest to olbrzymia przeszkoda. W wielu przypadkach taka identyfikacja jest wręcz niemożliwa z uwagi albo na brak rejestru dentystycznego, albo na prowadzenie dokumentacji medycznej przez wielu dentystów z różnych ośrodków, których często nie da się ustalić³⁰.

Podsumowanie

Metoda badania uzębienia i innych danych odontologicznych jest bardzo dobra. Można ją stosować na każdym etapie przemian pośmiertnych. Nawet zwłoki w pełni zeszkieletonowane poddają się tej metodzie – z punktu widzenia obducenta wygodniej jest porównywać stan uzębienia czaszki pozbawionej tkanek miękkich niż zajmować się zwłokami na etapie rozkładu gnilnego czy objętych przemianą tłuszczowo-woskową (zapach!). Jednak warunkiem koniecznym jest uzyskanie pełnej dokumentacji stomatologicznej, co w przypadku wielu zaginionych osób jest niemożliwe, bo po prostu za życia nie chodzili oni do dentysty.

kiem koniecznym jest uzyskanie pełnej dokumentacji stomatologicznej, co w przypadku wielu zaginionych osób jest niemożliwe, bo po prostu za życia nie chodzili oni do dentysty.

Badania radiologiczne

Badania radiologiczne są kolejną metodą „medyczną” identyfikacji zwłok. Wykorzystuje się w niej promieniowanie elektromagnetyczne o długości fali w zakresie od ok. 10 pm do 10 nm, nazwane od nazwiska jego odkrywcy Wilhelma Röntgena³¹ promieniowaniem rentgenowskim lub promieniowaniem X. Zakres promieniowania rentgenowskiego mieści się pomiędzy nadfioletem i promieniowaniem gamma. Röntgen odkrył promienie pod koniec 1895 r., a już w styczniu następnego roku dziennik „Czas”, ukazujący się w Krakowie, przekazał informacje z Wiednia: „Z Wiednia telegrafują nam: prof. Mosetig robił przy dwóch operacjach doświadczenia z promieniami Roentgena, które wydały doskonale rezultaty. Obrazy fotograficzne okazują z największą dokładnością i wyraźnie uszkodzenie lewej ręki spowodowane postrzałem z rewolweru i zupełnie wyraźnie wskazują miejsca, w których kula utkwiała (...)”³². W tym samym czasie zaczęto także wykonywać badania radiologiczne zwłok ludzkich. Jako jedne z pierwszych były zdjęcia rentgenowskie wykonane ofiarom pożaru sali tanecznej w Paryżu w roku 1897. Uzyskane w ten sposób radiogramy posłużyły po raz pierwszy w historii do identyfikacji zwłok ofiar pożaru³³. Oczywiście oczekiwany efekt zostanie osiągnięty tylko i wyłącznie wtedy, gdy badacz dysponuje dokumentacją radiologiczną osób zaginionych, a na niej będą widoczne np. zrosty po przebytych złamaniach czy zniekształcenia kości. Należy podkreślić, że uzupełnieniem, a właściwie rozwinięciem badań radiologicznych jest stosowana od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia tomografia komputerowa³⁴ oraz wprowadzona na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych technika spiralna³⁵, pozwalająca na tworzenie wiarygodnych trójwymiarowych rekonstrukcji. Niewątpliwą wadą opisywanej metody (podobnie zresztą jak w metodzie odontologicznej) jest brak możliwości obliczenia matematycznego współczynnika prawdopodobieństwa zgodności badanego materiału z dokumentacją radiologiczną osoby zaginionej – prawdopodobieństwo jest doskonale policzalne w zasadzie tylko w odniesieniu do badań genetycznych. Jednak przy dostatecznie obszernej dokumentacji wydaje się wręcz niemożliwe, aby dwie osoby miały identyczne przyżyciowe uszkodzenia układu kostnego³⁶ – zachodzi tu analogia do metody odontologicznej.

Podsumowanie

Podobnie jak badania uzębienia i innych danych odontologicznych, tę metodę można stosować na każdym etapie przemian pośmiertnych. Badaniom podlega kość, a więc tkanki miękkie nie stanowią przeszkody w badaniach z wykorzystaniem promieniowania rentgenowskiego. Problemem natury organizacyjno-technicznej jest jedynie konieczność posiadania odpowiedniego aparatu rentgenowskiego, którego użycie w warunkach polowych jest kłopotliwe z powodu konieczności dostępu do zasilania prądem elektrycznym oraz szkodliwości promieni X dla osób obsługujących i postronnych.

Porównanie danych medycznych (przebyte zabiegi lecznicze i chirurgiczne)

Tak jak w metodzie radiologicznej oraz w metodzie identyfikacji na podstawie uzębienia, także w metodzie identyfikacji na podstawie danych medycznych wymagany jest materiał

porównawczy w postaci dokumentacji medycznej. Potrzebna jest wiedza o stanie zdrowia domniemanej osoby, czerpana z dokumentacji medycznych utworzonych w placówkach służby zdrowia, np. o przebytych operacjach (gwoździe w kościach, klamry, rozrusznik serca, sygnowane indywidualnym numerem biomateriały, protezy, blizny pooperacyjne itp.) czy o zmianach pourazowych, np. wygojone złamania. Wykorzystuje się także informacje o wadach wrodzonych zaginionej osoby, takich jak np. zajęcza warga i rozszczep podniebienia, polidaktylia³⁷.

Podsumowanie

Zastosowanie tej metody na poszczególnych etapach przemian pośmiertnych jest uzależnione od obiektu badań. Implanty czy klamry bywają trwalsze nie tylko od tkanek miękkich, ale też od kości i zębów, więc służą identyfikacji bez ograniczeń czasowych. Szczególnie implanty (np. piersi) opatrzone zwykle indywidualnym numerem, przypisanym konkretnej osobie, pozwalają na jednoznaczną identyfikację. Wady rozwojowe kośćca widoczne są na każdym etapie przemian pośmiertnych. Gorzej sprawa ma się w przypadku blizn pooperacyjnych oraz wad ograniczających się do tkanek miękkich – pozostają one widoczne tylko w początkowej fazie rozkładu gnilnego oraz na zwłokach objętych zmianami utrwalającymi, a są zupełnie nierozpoznawalne w zwłokach zeszkieletowych.

Porównanie znaków szczególnych – blizn, tatuaży

Znaki szczególne dotyczą przede wszystkim zmian na skórze. O ile zmarła osoba posiada charakterystyczne tatuaże, blizny (po nieleczonych urazach, a więc nieuwzględnione w dokumentacji medycznej – patrz wyżej) czy znamiona, o tyle się może to przyczynić do jej identyfikacji. Oczywiście podmiot dokonujący identyfikacji musi posiadać wiedzę o znakach szczególnych zaginionej osoby. Mogą wystąpić tu przekłamania – w szczególności, gdy śmierć była wynikiem przestępstwa, a sprawca usunął charakterystyczne znamiona, blizny oraz tatuaże z ciała zmarłego, by utrudnić identyfikację, a zarazem pracę organów ścigania.

Podsumowanie

Ponieważ znaki szczególne dotyczą głównie skóry, identyfikacja na ich podstawie jest możliwa jedynie w przypadku zwłok objętych zmianami utrwalającymi. Wyjątkowo można ją zastosować w przypadku zwłok znajdujących się w początkowej fazie przemian gnilnych.

Porównanie danych rysopisowych

Pojęcie „rysopis” definiuje się jako opis – w formie słownej lub za pomocą obrazu – wyglądu całego ciała człowieka. Używane jest ponadto analogiczne pojęcie „portret pamięciowy”, które odnosi się jednak tylko do samej ludzkiej twarzy. Cechy wyglądu człowieka zmieniają się wraz z upływającym czasem, a zatem metoda jest wielce zawodna. Dotyczy to zwłaszcza zwłok objętych przemianami pośmiertnymi lub zniekształconych w inny sposób (zwierzęta żerujące na zwłokach). Na osobne omówienie zasługują dwie metody odtwarzania przeżyciowego wyglądu zeszkieletowanych czaszek ludzkich. Pierwsza z nich – metoda rekonstrukcji plastycznej głowy, opracowana przez Gierasimowa³⁸ – polega na wykonaniu

odlewu czaszki osoby, której tożsamość nie jest znana, wbić w ważne anatomicznie miejsca kołeczków, na których zaznacza się grubość tkanki mięśniowej, oraz na nałożeniu na odlew czaszki gliny rzeźbiarskiej na wysokość zaznaczyć na kołeczkach, celem uzupełnienia brakujących tkanek miękkich. Następnie dokonuje się uzupełnienia rekonstrukcji o domniemane włosy, brwi i inne szczegóły, takie jak blizny czy znamiona. Tak odtworzony wygląd jest hipotetyczny. Wiele cech charakterystycznych dla tkanek miękkich (np. kolor oczu i włosów) jest tylko wynikiem inwencji twórczej biegłego dokonującego rekonstrukcji.

Drugą metodą identyfikacji zwłok jest metoda superprojekcji. Polega na nakładaniu na fotografię czaszki zdjęcia domniemanej osoby, wykonanego za jej życia, i porównywaniu punktów antropometrycznych, np. największej długości i szerokości głowy, wysokości głowy usznej, szerokości jarzmowej twarzy, szerokości nasady nosa. Oczywiście obie fotografie muszą być wykonane pod takim samym kątem. Jeśli główne punkty się pokrywają, można z dużą pewnością stwierdzić, że czaszka i zdjęcie należały do tej samej osoby³⁹.

Podsumowanie

Metodę porównania danych rysopisowych można z powodzeniem zastosować w zasadzie jedynie w odniesieniu do zwłok „świeżych”, niezmiennych ani przez przemiany pośmiertne, ani zwierzęta. W przypadku zwłok zeszkieletowanych dobrym rozwiązaniem jest zastosowanie metody rekonstrukcji plastycznej głowy Gierasimowa lub metody superprojekcji.

Identyfikacja rzeczy osobistych, w tym odzieży, biżuterii itp.

Metoda ta jest jeszcze bardziej zawodna od metody opisanej powyżej. Na podstawie rzeczy osobistych znalezionych przy zwłokach nie uda się przeprowadzić identyfikacji nieznanych zwłok z akceptowalnym prawdopodobieństwem. Można sobie wyobrazić sytuację, w której obok ciała osoby zmarłej ktoś przypadkowo lub świadomie zostawił np. okulary, biżuterię lub pamiątkowe zdjęcia należące do innej osoby. Metoda ta była z powodzeniem wykorzystywana jako badania przesiewowe przy wstępnej identyfikacji zwłok żołnierzy Armii Czerwonej poległych podczas II wojny światowej, o ile posiadali przy sobie w chwili śmierci odznaczenia bojowe. Pomocne było to, że każde odznaczenie miało swój indywidualny numer odnotowany w wojskowych archiwach Rosji (obecnie dostępnych w Internecie)⁴⁰.

Podsumowanie

Metodę identyfikacji zwłok na podstawie rzeczy osobistych można stosować na każdym etapie przemian pośmiertnych – od zmian zwłok ważniejsze są ewentualne zmiany rzeczy osobistych, spowodowane wpływem niekorzystnych warunków (np. wilgoci, działaniem substancji żrących, wysokiej temperatury). Z powodu dużej zawodności należy ją traktować jako badanie przesiewowe.

Identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy zwłokach lub szczątkach

Ta metoda jest obciążona tymi samymi wadami, co metoda identyfikacji zwłok na podstawie rzeczy osobistych. Ponadto

IDENTYFIKACJA ZWŁOK LUDZKICH

ze zrozumiałych względów dokumenty, szczególnie papierowe, są mało trwałe – ulegają zniszczeniu łatwiej niż np. biżuteria lub odznaczenia i medale. Oczywiście, jeżeli z jakiegoś powodu można mieć pewność, że dokumenty na pewno należą do osoby, której zwłoki są identyfikowane – wówczas identyfikacja nie budzi wątpliwości.

Podsumowanie

Metoda ta może być stosowana zarówno do identyfikacji zwłok „świeżych”, jak i skrajnie zmienionych pośmiertnie. Stan zwłok nie ma znaczenia – liczy się stan znalezionych przy zwłokach dokumentów. A ulegają one łatwo zniszczeniu.

Rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych

Zastosowanie metody identyfikacji wykorzystującej rozpoznanie zwłok przez świadków, członków rodziny lub znajomych wydaje się najbardziej oczywiste. Przecież członkowie rodziny i znajomi muszą umieć rozpoznać swego zmarłego krewnego lub przyjaciela! Nic bardziej błędnego. Z doświadczeń autora wynika, że wielokrotnie nawet najbliżsi błędnie identyfikują zwłoki. Przyczyną może być stres związany

z potencjalną utratą bliskiej osoby, syndrom wyparcia („nie-możliwe, mój syn, córka, ojciec, przecież na pewno żyje, to nie on”), ogólna niechęć do przyglądania się zwłokom ludzkim itp. Należy zatem traktować z dużym dystansem wyniki identyfikacji zwłok przez osoby bliskie i potwierdzić je innymi metodami.

Podsumowanie

Bezpośrednio przez świadków, członków rodziny lub znajomych mogą być zidentyfikowane tylko zwłoki niezmienione przez przemiany pośmiertne. Dotyczy to przede wszystkim twarzy. Praktycznie nadają się do tego tylko zwłoki, w których nie wykształciły się późne przemiany pośmiertne, oraz nieuszkodzone przez zwierzęta. Problemy będą nastrożać też obrażenia przeżyciowe lub pośmiertne w obrębie twarzy.

WNIOSKI

Zestawienie możliwości wykorzystania poszczególnych metod identyfikacji zwłok ludzkich w zależności od stopnia ich przemian pośmiertnych zawiera poniższa tabela:

Lp.	Metoda identyfikacji zwłok	Przemiany pośmiertne uniemożliwiające zastosowanie metody identyfikacji	Uwagi
1.	Porównanie profilu genetycznego DNA	Brak	Trudności z identyfikacją związane z ewentualną degradacją DNA i kontaminacją
2.	Porównanie odwzorowań linii papilarnych palców	Zaawansowany proces gnilny, zeszkietowanie	Gnicie w obrębie występowania linii papilarnych uniemożliwia identyfikację
3.	Badania uzębienia i innych danych odontologicznych	Brak	Mechaniczne zniszczenie uzębienia uniemożliwia identyfikację
4.	Badania radiologiczne	Brak	–
5.	Porównanie danych medycznych (przebyte zabiegi lecznicze i chirurgiczne)	Zaawansowany proces gnilny	Nie dotyczy w przypadku zmian na kośćcu
6.	Porównanie znaków szczególnych – blizn, tatuaży	Zaawansowany proces gnilny, zeszkietowanie	Szczególnie niekorzystne są zmiany gnilne w obrębie blizn, tatuaży itp.
7.	Porównanie danych rysopisowych	Zaawansowany proces gnilny, zeszkietowanie	Szczególnie niekorzystne są zmiany gnilne w obrębie twarzy
8.	Identyfikacja rzeczy osobistych, w tym odzieży, biżuterii itp.	Brak	Od zmian ciała istotniejszy jest stan odzieży, biżuterii itp.
9.	Identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy zwłokach lub szczątkach	Brak	Od zmian ciała istotniejszy jest stan dokumentów
10.	Rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych	Każda przemiana pośmiertna utrudnia identyfikację	–

- ¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).
- ² Tamże.
- ³ Tamże.
- ⁴ Tamże.
- ⁵ Tamże.
- ⁶ T. Marcinkowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993.
- ⁷ Z jęz. łac. *nomen nescio* – imienia nie znam, ktoś nieznany.
- ⁸ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, PWN, Warszawa 2000.
- ⁹ Z jęz. ang. *deoxyribonucleic acid*.
- ¹⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Kwas_deoksyrybonukleinowy [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ¹¹ Z jęz. ang.: *short tandem repeat*.
- ¹² I. Bogusz, M. Bogusz, *Technika kryminalistyczna – ślady biologiczne*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2013.
- ¹³ Prawdopodobieństwo, że dana próbka nie pochodzi od danej osoby, lecz od innej; biorąc pod uwagę uzyskiwane wyniki, na ogół prawdopodobieństwo to jest mniejsze od wytypowania 100 razy z rzędu „szóstki” w totolotku.
- ¹⁴ W celu odróżnienia genomu bliźniąt jednojajowych obecnie stosuje się badania zmutowanych fragmentów DNA, co pozwala na odróżnienie np. szczątków zwłok pochodzących od bliźniąt jednojajowych.
- ¹⁵ R. Pawłowski, *Medyczno-sądowe badanie śladów biologicznych*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1977.
- ¹⁶ Urządzenie wykorzystywane w mobilnej metodzie opartej na emitowaniu fal elektromagnetycznych o częstotliwości z zakresu krótkich do ultrakrótkich fal radiowych i rejestracji fal odbitych od warstw charakteryzujących się zmianami własności, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Georadar> [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ¹⁷ A. Ossowski, *Metodologia poszukiwań, podejmowanie szczątków szkieletowych ofiar systemów totalitarnych i wojen – doświadczenia własne*, referat wygłoszony na II Ogólnopolskiej Konferencji Biologii Kryminalistycznej, Jachranka 2016, niepublikowany.
- ¹⁸ Tamże.
- ¹⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Mitochondrialny_DNA [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ²⁰ M. Bogusz, I. Bogusz, *Ślady kryminalistyczne dla słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2015.
- ²¹ Zarządzenie nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok oraz szczątków ludzkich.
- ²² M. Bogusz, I. Bogusz, *Specyfika oględzin zwłok ludzkich ujawnionych w wodzie*, „Kwartalnik Policyjny” 2014, nr 29.
- ²³ J. Zaforymski, *Daktyloskopowanie zwłok z użyciem przezroczystej taśmy samoprzylepnej*, „Problemy Kryminalistyki” 1988, nr 17.
- ²⁴ *Technika Kryminalistyczna*, red. W. Kędziński, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 1995.
- ²⁵ T. Kulczyk, T. Szczepański, R. Łabaj, *Laboratoryjne metody użytkowania odwzorowań linii papilarnych z palców i dłoni NN osób – z praktyki LK KSP*, „Problemy Kryminalistyki” 2007, nr 256.
- ²⁶ Z jęz. łac. *post mortem* – po śmierci.
- ²⁷ H. Mańkowska-Pliszka, J. Piotrowski, L. Niewiadomski, *Specyficzny przypadek daktyloskopowania zmumifikowanych zwłok*, „Problemy Kryminalistyki” 2016, nr 292.
- ²⁸ M. Szramka, *Kryminalistyczne i sądowo-lekarskie metody identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich. Otwarcie zwłok – przesłanki, cel, przebieg*, http://www.kryminalistyka.fr.pl/praktyka_otwarcie_zwlok.php [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ²⁹ B. Lewandowski, R. Brodowski, *Wykorzystanie badania stomatologicznego do identyfikacji szczątków ludzkich*, „Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie” 2011, nr 3.
- ³⁰ D. Lorkiewicz-Muszyńska, Z. Przybylski, *Znaczenie porównawczych badań odontologicznych w całokształcie postępowania identyfikacyjnego na podstawie czaszki*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2002, nr 52.
- ³¹ Wilhelm Conrad Röntgen (1845–1923) – niemiecki fizyk, laureat pierwszej Nagrody Nobla w dziedzinie fizyki (1901), https://pl.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_R%C3%B6ntgen [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ³² A. Urbanik, R. Chrzan, *Zastosowanie badania tomografii komputerowej (TK) dla potrzeb medycyny sądowej*, „Przegląd Lekarski” 2013, nr 70.
- ³³ Tamże.
- ³⁴ Metoda diagnostyczna pozwalająca na uzyskanie obrazów tomograficznych (przekrojów) badanego obiektu. Wykorzystuje ona złożenie projekcji obiektu wykonanych z różnych kierunków do utworzenia obrazów przekrojowych (2D) i przestrzennych (3D), https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomografia_komputerowa [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ³⁵ Badanie polegające na połączeniu ciągłego ruchu obrotowego układu lampa-detektor i przesuwu stołu wzdłuż powierzchni badanej, https://pl.wikipedia.org/wiki/Spiralna_tomografia_komputerowa [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ³⁶ J.A. Berent, *Wartość dowodowa zdjęć radiologicznych dla identyfikacji zwłok*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminalistyki” 1997, nr XLVII.
- ³⁷ Wada wrodzona polegająca na obecności dodatkowego palca bądź palców.
- ³⁸ Michał Michajłowicz Gierasimow (1907–1970), rosyjski (radziecki) antropolog, archeolog i rzeźbiarz, źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Michai%C5%82_Gierasimow_\(antropolog\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Michai%C5%82_Gierasimow_(antropolog)) [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ³⁹ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Superprojekcja> [dostęp: 8.02.2017 r.].
- ⁴⁰ A. Ossowski, *Metodologia poszukiwań, podejmowanie szczątków szkieletowych ofiar systemów totalitarnych i wojen – doświadczenia własne*.

Summary

Identification of human corpses at the various stages of decomposition

Judicial body that carries out an investigation is also responsible for the inspection, the aim of which is to establish identity of a deceased person. There are many methods of human corpses identification. Their usefulness depends among others on the stage of human decomposition. The above article intends to help one choose suitable identification methods.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

MECHANIZM UDUSZENIA

w kontekście oględzin zwłok na miejscu ich znalezienia

mł. asp. Jarosław Michalski

instruktor Zespołu Techniki Kryminalistycznej
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

Do wielu czynności, które wykonuje technik kryminalistyki, należą oględziny miejsca znalezienia zwłok, dotyczące zdarzeń związanych z samobójstwami, zabójstwami, zgonami z przyczyn naturalnych, wypadkami komunikacyjnymi oraz szeroko rozumianymi wypadkami. Technik kryminalistyki jako wezwany do oględzin specjalista wraz z prokuratorem lub policjantem pionu dochodzeniowo-śledczego przeprowadza oględziny zewnętrzne zwłok, tzn. korzystając ze swojej wiedzy i doświadczenia, dokonuje opisu stanu zwłok w chwili rozpoczęcia oględzin oraz dokumentuje ten stan fotograficznie. Szczegółowo przedstawia sposób ich ułożenia na miejscu znalezienia, oczywiście z uwzględnieniem umiejscowienia w przestrzeni. Kolejne istotne treści dotyczą ubioru i widocznych przedmiotów mających związek ze zdarzeniem (np. broni palnej, wbitego w ciało noża, pętli wisielczej itp.). Następnie, w miarę możliwości, dokonuje opisu obrażeń, a także wczesnych i późnych zmian pośmiertnych.

Jak widzimy, wielość czynności zmusza osoby przeprowadzające oględziny do zachowania skrupulatności, ostrożności i szczególnej uwagi, aby w żaden sposób nie nastąpiło zatarcie śladów lub ich pominięcie, a przedstawiony w oględzinach stan zastany mógł rzetelnie posłużyć do rekonstrukcji przebiegu zdarzenia. Jednym z problemów, z jakim spotyka się technik kryminalistyki, jest wstępna ocena przyczyny zgonu, a tym samym – kwalifikacja czynu związana z szeroko rozumianym procesem duszenia. Nie zawsze łatwo jest ocenić, czy mamy do czynienia z samobójstwem czy z zabójstwem, a może po prostu wypadkiem. Aby to zrozumieć, trzeba wiedzieć, czym jest śmierć gwałtowna. Ma ona miejsce, gdy na ważne dla życia układy bądź narządy miał wpływ zewnętrzny czynnik w postaci urazu, którego siła przekracza wytrzymałość organizmu. Mogą to być urazy mechaniczne, ciepłe, elektryczne, wywołane promieniowaniem jonizującym lub ogólnie rzecz biorąc, wstrząsatorodne. Różnorakie czynniki i niekorzystne warunki mogą przyczynić się do śmierci gwałtownej. Typowym przykładem takiej śmierci jest uduszenie. Polega ono na zahamowaniu lub utrudnianiu funkcjonowania układu oddechowego lub procesów związanych z wymianą gazową w płucach. Duszenie może więc doprowadzić do całkowitego przerwania wymiany gazowej, czyli uduszenia. Następuje ono, gdy na przykład w atmosferze czy też w konkretnym pomieszczeniu (np. w pokoju, we wnętrzu pojazdu) brakuje tlenu lub nie może on wiązać się z hemoglobina (np. przy zatruciach czadem). Ma także miejsce podczas zamknięcia górnych dróg oddechowych lub nacisku na szyję (zagardlenie) oraz przy unieruchomieniu klatki piersiowej¹.

W dalszej części artykułu zostanie szczegółowo opisany proces uduszenia gwałtownego. Wyróżnia się w nim najczęściej cztery okresy:

- okres duszności – trwający ok. 1–1,5 minuty; charakteryzuje się dusznością wdechową połączoną z intensywną pracą mięśni oddechowych i pomocniczych; występuje sinica twarzy oraz błon śluzowych;
- okres drgawek – trwa ok. 1,5 minuty; pojawia się wówczas duszność wydechowa; organizm ludzki traci świadomość i wpada w gwałtowne drgawki; może dojść też do charakterystycznego wygięcia się kręgosłupa; odruchy zanikają, a źrenice rozszerzają się; ponadto możliwe jest tu niekontrolowane wypróżnianie w postaci oddania moczu i kału;
- okres zamartwicy – trwa ok. 2 minut; ruchy oddechowe zanikają przy odbywającej się jeszcze, aczkolwiek zmienionej pracy serca;
- okres oddechów końcowych – trwa on najczęściej kilka minut; pojawiają się jeszcze nieregularne, często pojedyncze ruchy oddechowe².

Zgon następuje po upływie kolejnych trzech do siedmiu minut, licząc od początku procesu duszenia. Warto zaznaczyć, iż zdrowi ludzie mogą lepiej i dłużej znosić głód tlenowy aniżeli chorzy i osoby w zaawansowanym wieku³.

W wyniku śmierci w procesie uduszenia na zwłokach widoczne są przede wszystkim zasinienia skóry, szczególnie na twarzy i błonach śluzowych, najczęściej wraz z ich obrzękiem. Zauważalne są także tzw. wybroczyny w postaci drobnych plamek (tzw. plamki Tardieu) w obrębie spojówek, jednakże nie stanowią one dowodu śmierci w wyniku uduszenia. Plamy pośmiertne (opadowe) są obfite i przyjmują barwę sinofioletową, co charakteryzuje często śmierć nagłą⁴.

Wspomniany wcześniej termin „zagardlenie” określa specyficzny rodzaj uduszenia gwałtownego, wynikający z bezpośredniego, fizycznego ucisku na narządy szyi. Mamy tu najczęściej do czynienia ze śmiercią wskutek powieszenia, zadzierzgnięcia lub zadławienia.

Powieszenie jest często formą samobójstwa. Spowodowane jest ono uciskiem pętli wisielczej na szyję, przy czym siłę tego ucisku generuje masa ciała. Do zamknięcia światła tętnic szyjnych wystarcza niewielka siła, rzędu około 3–4 kg, w związku z tym nie zawsze osoba dopuszczająca się takiego czynu musi zawisnąć całym swym ciężarem. Może być podparta o podłoże, z czym najczęściej spotykamy się w praktyce tego typu oględzin miejsc znalezienia zwłok. Autorowi znany jest przypadek, w którym do zgonu dorosłej osoby doprowadziła siła

nacisku ręki kilkuletniego dziecka, przytulającego ww. osobę (rodzica) podczas snu.

Pętłe wisielcze wykonywane są z różnego rodzaju materiałów. Mogą to być sznury, liny, przewody elektryczne, paski, ścinki materiału itp. Różnią się one również rodzajami wiązań i splotów (najczęściej spotyka się pojedyncze i podwójne). Charakterystyczna dla nich część pionowa znajduje się z tyłu, z przodu lub po bokach głowy. Ma to znaczenie w procesie powstawania bruzdy wisielczej, która układa się w sposób określony, zgodnie z przebiegiem pętli.

Bruzda wisielcza jest najważniejszą cechą pozwalającą stwierdzić śmierć wskutek powieszenia. Jej charakterystyczny przebieg oraz oznaki jej powstania jeszcze za życia, takie jak krwawe wybroczyny wzdłuż brzegów lub tzw. grzebień bruzdy, stają się niezwykle pomocne w jej określeniu. Bruzda posiada płytkie zagłębienie, którego głębokość jest niejednakowa w różnych miejscach. Jej dno jest początkowo miękkie i wiotkie, lecz później może ulec stwardnieniu wskutek wysychania. Staje się ono wówczas pergaminowate, twarde. Do takiego stwardnienia dochodzi tym łatwiej, im bardziej szorstka jest powierzchnia pętli w odcinku stykającym się z szyją. Pętla może spowodować powierzchniowe otarcia naskórka w dnie bruzdy, gdyż umiejscowienie i rozległość tych otarć warunkują wielkość obszaru podlegającego wysychaniu w dnie lub brzegach bruzdy, a tym samym zajętego przez „twardą” i pergaminową część bruzdy⁵. Dno bruzdy posiada najczęściej odwzorowanie powierzchni pętli np. uzwojenie sznura⁶.

Patomechanizm śmierci wskutek powieszenia jest bardzo złożony. Toteż nie można go wyjaśnić zamknięciem dopływu powietrza do płuc poprzez ucisk wywierany na szyję za pośrednictwem pętli. Nie tłumaczy tego procesu również zamknięcie drogi dla dostępu powietrza do płuc przez przyleganie podstawy języka do tylnej ściany gardła. Oba wymienione czynniki niewątpliwie mogą odgrywać pewną rolę przy powieszeniu, ale nie jest ona zasadnicza. Głównym czynnikiem bowiem jest tu zamknięcie dopływu krwi do mózgu wskutek ucisku na tętnice szyjne, a niekiedy również tętnice kręgowe⁷.

Ucisk na naczynia szyjne, powodujący zamknięcie dopływu krwi do mózgu szybko wywołuje utratę świadomości, dlatego rzadko i tylko wyjątkowo zdarzają się przypadki uratowania od śmierci osoby, która postanowiła popełnić samobójstwo przez powieszenie⁸. Śmierć wskutek powieszenia zwykle jest wynikiem działania samobójczego. Niekiedy jednak ten rodzaj śmierci stanowi następstwo czynu zbrodnicy, choć przypadki takie nie są częste. Zazwyczaj w zbrodni takiej bierze udział kilku sprawców, gdyż powieszenie osoby dorosłej, zdrowej i przytomnej nie jest zbyt proste. Jeśli działa tylko jeden sprawca, to albo używa podstępów, by zwabić ofiarę w miejsce, gdzie zamierza zarzucić pętlę, wykorzystując moment zaskoczenia, albo też doprowadza uprzednio ofiarę do stanu utraty przytomności⁹.

Zdarzają się jednak powieszenia w wyniku wypadku. Jednakże wówczas oględziny miejsca znalezienia oraz oględziny zewnętrzne zwłok, a po nich rzetelna rekonstrukcja pomoże w przedstawieniu przebiegu zdarzenia¹⁰.

Podczas uwalniania zwłok z pętli na miejscu ich znalezienia trzeba zachować całą pętlę wraz z węzłami, gdyż mogą one stanowić niekiedy ważną wskazówkę dotyczącą osoby, która je wiązała¹¹. Zadziergnięcie polega również na zaciskaniu szyi przez pętlę, ale za pomocą rąk. Bruzda w tych przypadkach przebiega okrężnie na jednym poziomie, co na ogół różni ją dość wyraźnie od bruzdy wisielczej, której rozchodzące się ramiona zbiegają ku górze do miejsca zaczepienia pętli (tj. zamocowania pętli do jakiegoś przedmiotu).

Wyjątkowo zdarzyć się może zadziergnięcie samobójcze. Z reguły jednak śmierć wskutek zadziergnięcia prawie zawsze jest wynikiem działania zbrodnicy, a więc rąk osoby obcej¹².

Mechanizm śmierci przy zadziergnięciu jest nieco odmienny od powieszenia. Zwykle bowiem następuje tu, przynajmniej w początkowej fazie, zaciśnięcie tylko naczyń żylnych. Powoduje to utrudnienie lub zamknięcie odpływu krwi z głowy przy zachowanym jej dopływie. W związku z tym dochodzi do powstania przekrwienia i zastoju krwi w obrębie głowy (powyżej pętli) i w wyniku tego do takich objawów jak: sinica twarzy, wybroczyny w spojówkach oczu i w błonach śluzowych jamy ustnej, a zwłaszcza nosa oraz do krwinkotoków lub krwawienia z nosa¹³. Śladom ucisku samej pętli towarzyszą też inne obrażenia, np. działania paznokci¹⁴, a w innych obszarach ciała czasami tzw. obrażenia obronne.

Zadławienie polega na doprowadzeniu do uduszenia się ofiary przez ucisk wywierany na jej szyję rękami sprawcy. Dochodzi więc do niego w wyniku zbrodni¹⁵. Na szyi widoczne są charakterystyczne obrażenia w postaci otarć naskórka i zasinień, które mogą odwzorowywać lub przypominać kształty palców, dłoni¹⁶. Bardzo często podobnie jak przy zadziergnięciu ujawnić można obrażenia powstałe w wyniku zachowań obronnych ofiary. Mogą to być zadrapania, ślady po ugryzieniach, zasinienia itp. Omówione powyżej zagadnienia dotyczą złożoności i różnorodności procesów związanych z doprowadzeniem do śmierci, jak i samego mechanizmu śmierci wskutek uduszenia gwałtownego. Autor wyraża nadzieję, że zwrócenie uwagi na pewne kwestie pomoże zrozumieć skomplikowany i żmudny proces prowadzenia oględzin miejsca znalezienia zwłok i oględzin zewnętrznych przez zespoły oględzinowe.

¹ Por. T. Marcinkowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze „Ars boni et aequi”, Poznań 2000, s. 229.

² Por. tamże, s. 229–230.

³ Por. tamże, s. 230.

⁴ Por. tamże, s. 230.

⁵ Por. tamże, s. 249–250.

⁶ Por. tamże, s. 248, 255, 256.

⁷ Por. tamże, s. 250.

⁸ Por. tamże.

⁹ Por. tamże, s. 256.

¹⁰ Por. tamże.

¹¹ Por. tamże, s. 258.

¹² Por. tamże, s. 258–259.

¹³ Por. tamże, s. 259.

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Por. tamże, s. 260.

¹⁶ Por. tamże.

Summary

The mechanism of suffocation in the context of the victim's body examination at the place it was found

The article presents issues related to the mechanism of suffocation in the context of examination of the location where the body was discovered. The author presents several terms connected with sudden suffocation and indicates their importance in relation to actions taken by forensic specialists. The range of knowledge in this field facilitates legal qualification and helps to target actions taken during examination. The article includes a compendium of knowledge for forensic technicians who conduct the examination especially on the site of actions connected with suicides or murders.

Thłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

OGŁĘDZINY MIEJSC KATASTROF

– uwagi praktyczne

asp. szt. Ireneusz Stasiszyn

specjalista Laboratorium Kryminalistycznego
KWP w Katowicach

Zgodnie z definicją, katastrofa to nagłe i zaskakujące wydarzenie, które jest negatywne w swoich skutkach. Przyjmuje się, iż pojęcie katastrofy ma zastosowanie wobec zdarzeń wywołanych bezpośrednio lub pośrednio przez ludzi. Niejednokrotnie ten właśnie związek przyczynowo-skutkowy obejmuje zdarzenia określone katastrofą budowlaną, lotniczą, katastrofą w ruchu lądowym czy też morską. Jednak dla uściślenia definicji katastrofy należy wspomnieć, że katastrofy o przyczynach naturalnych określa się mianem kataklizmów lub klęsk żywiołowych¹.

Z punktu widzenia kryminalistyki i metodyki postępowania na miejscach zdarzeń, praca na miejscu katastrofy stawia przed jednostkami Policji, na których terenie zaistniało takie zdarzenie, zgoła inne zadania niż podczas występowania kataklizmów i klęsk żywiołowych. W przypadku wystąpienia tych ostatnich wszelkie organa administracji publicznej mają na celu reagowanie w ramach przygotowanych planów, procedur i scenariuszy działania. W fazie wystąpienia zdarzenia kryzysowego, takiego jak kataklizm czy klęska żywiołowa, organa administracji publicznej szacują skalę zagrożenia, przygotowują działania, ograniczając skutki, a w kolejnych fazach przygotowują działania ewakuacyjne i ratunkowe. Przebieg sytuacji kryzysowej zamyka faza odbudowy infrastruktury zniszczonej w wyniku wystąpienia kataklizmu czy też klęski żywiołowej. W przypadku wystąpienia katastrof z przyczyn naturalnych Policja zabezpiecza teren, udrażniając jednocześnie ciągi komunikacyjne dla służb ratunkowych i pomocniczych. Po deeskalacji zdarzenia kryzysowego prowadzi, wraz z innymi służbami (Państwową Strażą Pożarną, Ochotniczą Strażą Pożarną, Wojskiem Polskim, Żandarmerią Wojskową), poszukiwania osób zaginionych, ochrania mienie pozostawione przez osoby poszkodowane i ewakuowane. Dokumentuje zakres i stopień zniszczeń infrastruktury. Prowadzi także czynności identyfikacyjne zwłok osób, które zginęły w wyniku działania żywiołu.

Wobec katastrofy, jako niezamierzonego i gwałtownego zdarzenia, stosuje się opisane powyżej procedury postępowania, zgodnie z planem działania, w ramach scenariuszy przygotowanych przez wojewódzkie centra zarządzania kryzysowego. Zadania Policji w tym zakresie nie odbiegają od tych, które są realizowane w wyniku wystąpienia katastrof z przyczyn naturalnych. Niemniej jednak zakładając, że katastrofa zaist-

niała w wyniku błędu człowieka bądź niesprawności maszyn, urządzenia, pojazdu mechanicznego czy też statku powietrznego, równoległe do czynności ograniczających skutki katastrofy, prowadzonych akcji ratunkowych, wykonywane są oględziny kryminalistyczne miejsca. Podstawą prawną oględzin poza Kodeksem postępowania karnego² są wytyczne nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r.³, *Metodyka oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał ofiar*⁴, a także *Procedury postępowania Policji podczas organizowania i przeprowadzania oględzin miejsca przestępstwa*⁵.

W mojej ocenie, ze wszystkich wymienionych podstaw prawnych, Procedury stanowiące załącznik do pisma KGP z 2001 r. są najbardziej spójne i szczegółowo określają zakres obowiązków poszczególnych rodzajów służb Policji pracujących na miejscu zdarzenia o skomplikowanym stanie faktycznym. Jako koordynator czynności techniczno-kryminalistycznych na miejscach zdarzeń o charakterze złożonym, postaram się opisać organizację czynności procesowych i zakres zadań realizowanych przez techników kryminalistyki na podstawie zaistniałej na terenie garnizonu śląskiego katastrofy kolejowej. Ocenę sposób organizacji czynności procesowych i wskażę przyjęte rozwiązania, które pozytywnie wpłynęły na organizację i tryb pracy na miejscu zdarzenia.

3 marca 2012 r. w miejscowości Chałupki, w pobliżu Szczekocin, o godzinie 20.55 doszło do czołowego zderzenia dwóch pociągów pospiesznych TLK 31100 BRZECHWA i InterRegio 13126 JAN MATEJKO. Do zderzenia doszło w niedostępnym i nieoświetlonym terenie, poprzedzającym kompleks leśny. Mimo wyjątkowo niesprzyjających warunków terenowych już po sześciu minutach od zdarzenia rozpoczęła się akcja ratunkowa, zapoczątkowana przez strażaków z Ochotniczej Straży Pożarnej w Szczekocinach. Przed upływem pierwszej godziny od zdarzenia na miejscu pracowało ponad dwieście osób ze służb ratunkowych, a teren i drogi dojazdowe zostały zabezpieczone przez funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji w Zawierciu. O godzinie 23.00 zawierciańska Policja potwierdziła informację o ofiarach śmiertelnych zaistniałej katastrofy kolejowej. Po potwierdzeniu przez zespoły medyczne ustania funkcji życiowych ciała czternastu ofiar katastrofy zostały przeniesione do wyznaczonego w tym celu punktu przechowywania zwłok i szczątków ludzkich. W pierwszych godzinach po zdarzeniu, w skomplikowanej akcji ratunkowej wzięło udział blisko pięciuset strażaków, stu policjantów oraz zespoły ratownicze z trzech województw.

Wydobyci z wraków pociągów pasażerowie, po doraźnym zaopatrzeniu, zostali przewiezieni i rozmieszczeni w wyznaczonych do przyjęcia szpitalach. W dniu 4 marca 2012 r. od godziny 5.30 do godziny 10.00 wszystkie czynności ratunkowe zostały wstrzymane.

Po wznowieniu czynności, o godzinie 11.00 w dniu 4 marca 2012 r., dzięki zastosowaniu ciężkiego sprzętu z wraku wagonu wydobyto kolejne dwa ciała: były to piętnasta i szesnasta ofiara katastrofy. Równolegle do akcji ratowniczej prowadzono czynności procesowe z udziałem ekspertów Państwowej Komisji Badania Wypadków Kolejowych (4 i 5 marca 2012 r.). Zakończenie szczegółowego przeszukania miejsca katastrofy, a tym samym akcji ratunkowej, miało miejsce w dniu 5 marca 2012 r. o godzinie 17.00, w tym czasie zakończono także czynności procesowe. W kolejnych dniach z miejsca katastrofy zostały usunięte wszystkie pojazdy szynowe.

Opisując zakres prowadzonych przez techników kryminalistyki czynności, należy wspomnieć, że w trakcie prowadzonej akcji ratunkowej na miejscu katastrofy nie są prowadzone oględziny, a w większości przypadków technicy mają za zadanie udokumentowanie przebiegu samej akcji. Taka dokumentacja może posłużyć do odtworzenia mechanizmu przebiegu zdarzenia, a przede wszystkim obrazuje rzeczywistą formę jego skutków. W przypadku przedmiotowej katastrofy przybyłym w dniu 3 marca 2012 r. technikom kryminalistyki z Komendy Powiatowej Policji w Zawierciu zostało przydzielone zadanie zorganizowania punktu przejmowania odnalezionych w trakcie akcji ratunkowej bagaży i przedmiotów osobistych pasażerów. Odnalezione przedmioty osobiste dostarczane były przez pracowników Służby Ochrony Kolei bądź przez samych strażaków. Brak szczegółowych informacji o miejscu ich odnalezienia spowodował, że w tej fazie akcji nie wydano polecenia o obowiązku prowadzenia rejestru przechowywania przedmiotów i dowodów rzeczowych. W konsekwencji w kolejnych dniach zawierciańscy policjanci katalogowali zabezpieczone przedmioty i bagaże w celu okazania ich osobom poszkodowanym. Sposób dostarczenia przedmiotów do punktu spowodował, że osoba przyjmująca nie była w stanie określić, z którego z pociągów mogły one pochodzić, a tym samym dokonać wstępnego podziału.

Na polecenie kierownika grup oględzinowych w dniu 4 marca 2012 r. o godzinie 1.00 pięcioosobowy zespół techniki kryminalistycznej KPP w Zawierciu wraz z prokuratorem i patomorfologiem Laboratorium Kryminalistycznego KWP w Katowicach przystąpił do przeprowadzenia oględzin ciał czternastu ofiar katastrofy. Prowadzący czynności prokurator, mimo wytycznych określających sposób oznaczania zwłok, opierał się na trwałych oznaczeniach (opaska/odręcznie zapisany numer na ciele z użyciem środka kryjącego), pozostawionych przez służby ratunkowe, powiązanych z dokumentacją medyczną danych zwłok. Wykonane przez zespół oględzinowy czynności miały na celu opisanie wyglądu osoby, w tym określenie płci, przypuszczalnego wieku, wzrostu, obrażeń ciała, a także widocznych indywidualnych cech w postaci blizn i tatuaży. Dodatkowo w protokole został opisany ubiór, rodzaj posiadanej biżuterii, dokumentów i przedmiotów wartościowych znalezionych przy zwłokach. Dokumenty i przedmioty wartościowe znalezione przy osobie zostały zabezpieczone w kopercie bezpiecznej i opisane numerem indywidualnym, zgodnym z oznaczeniem dokumentacji medycznej.

Po ujawnieniu kolejnych dwóch ciał, które odnaleziono w dniu 4 marca 2012 r. o godzinie 11.00, zespół oględzino-

wy, w którego skład weszli tym razem technicy kryminalistyki z Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie, przeprowadził czynności procesowe wobec zwłok, postępując analogicznie do przypadku poprzednich ofiar. Po zakończeniu oględzin zwłok technicy zostali przydzieleni do dwóch odrębnych zespołów oględzinowych, które pracowały na terenie posterunków kolejowych w Starzynach i w Sprowie. Czynności procesowe na terenie posterunków kolejowych były prowadzone we współpracy z ekspertami Państwowej Komisji Badania Wypadków Kolejowych i miały na celu udokumentowanie położenia urządzeń sterujących, wskazań wskaźników technicznych oraz zabezpieczenie bieżącej dokumentacji kolejowej. Równolegle do czynności wykonywanych na posterunkach prowadzono oględziny elektrowozów pociągów biorących udział w zdarzeniu. Przy prowadzeniu tych czynności prokurator również był wspomagany przez ekspertów Państwowej Komisji Badania Wypadków Kolejowych, a technicy kryminalistyki dokumentowali fotograficznie wskazane do zabezpieczenia elementy urządzeń sterujących i dokumentacje techniczne elektrowozów. Z uwagi na gabaryty zabezpieczanych urządzeń były one dostarczane bezpośrednio do punktu przechowywania przedmiotów i dowodów rzeczowych, nie zapomniano przy tym o wskazaniu, z którego elektrowozu pochodzą. Wszystkie czynności grup oględzinowych z udziałem techników kryminalistyki skończyły się równocześnie z ustaniem akcji ratunkowej, tj. 5 marca 2012 r. o godzinie 17.00, co potwierdziło brak kolejnych ofiar katastrofy.

Analizując prowadzone w wyniku zdarzenia czynności, należy podkreślić, że zostały one dostosowane do miejsca wystąpienia i rozmiaru katastrofy. Natomiast brak wiarygodnych informacji o liczbie pasażerów podróżujących w obydwu pociągach w połączeniu z ogromem deformacji pojazdów szynowych wydłużył czas prowadzonej akcji ratunkowej i nie pozwolił na udokumentowanie początkowego usytuowania pojazdów szynowych, bezpośrednio po zdarzeniu. Dlatego też przy tego rodzaju katastrofach, które występują w porze nocnej, należy założyć, że w większości zdarzeń zostanie pominięta faza statyczna, pierwszy z etapów oględzin. Zakładany w przypadku katastrof model prowadzenia oględzin złożonych (sektorowych) zapewne nie zostanie wprowadzony z uwagi na zakres działań ratunkowych i użycie w tym celu ciężkiego sprzętu. Wprowadzenie ciężkiego sprzętu w rejon wyznaczony do oględzin stwarza zagrożenie dla zespołów oględzinowych, a to z kolei uniemożliwia wydzielenie sektorów i prowadzenie oględzin.

Mimo obowiązujących wówczas wytycznych⁶, określających sposób oznaczania ciał, należy wskazać, że zastosowane przez służby medyczne oznaczenie ciał uporządkowało i powiązało informacje dotyczące miejsca ujawnienia zwłok z danymi zawartymi w dokumentacji medycznej, w sporządzonych protokołach oględzin (przygotowujących do czynności identyfikacyjnych), a także z zabezpieczonymi przy zwłokach przedmiotami wartościowymi. Mając na uwadze powyższe stwierdzenie, należałoby się zastanowić, czy taki sposób oznaczania ciał nie powinien zostać przyjęty na stałe w metodyce postępowania na miejscach katastrof. Rzeczą wiadomą jest przecież, że pierwsze czynności wykonywane są przez zespoły ratunkowe.

Czy jako formacja jesteśmy przygotowani do zdarzenia o wymiarze katastrofy? Myślę, że doskonalenia umiejętności w tym zakresie nigdy dość. Policjanci służby kryminalnej biorący udział w oględzinach złożonych powinni posiadać przeszkolenie z zakresu kierowania grupami oględzinowymi (KZO),

OGŁĘDZINY MIEJSC KATASTROF – UWAGI PRAKTYCZNE

a także świadectwo ukończenia kursu z zakresu oględzin miejsc katastrof (OMK). Program przedmiotowych szkoleń umożliwia wykonywanie ćwiczeń praktycznych i poszerza wiedzę z zakresu współpracy z państwowymi komisjami badania wypadków (lotniczych, kolejowych i morskich) oraz inspektorami nadzoru budowlanego. Wiedza ta pozwoli uczestnikom szkolenia profesjonalnie poruszać się po miejscu zdarzenia i zapewni wysoki poziom wykonywanych czynności. Niemniej jednak uczestnikami takich szkoleń, jak KZO i OMK powinni być policjanci służby kryminalnej (dochodzeniowcy/technicy kryminalistyki), którzy nabyli umiejętności w przeprowadzaniu oględzin sektorowych (oględzin złożonych), a w jednostkach macierzystych zostali powołani do grupy oględzinowej pracującej na miejscu zdarzenia o charakterze katastrofy. Musimy też pamiętać o tym, iż wszystkie tego rodzaju czynności są prowadzone pod kierownictwem prokuratora. Dlatego też należałoby rozważyć, czy w realizacji kolejnych edycji kursu OMK nie powinni uczestniczyć prokuratorzy i niejako automatycznie obejmować podczas zajęć praktycznych stanowisko kierownika grup oględzinowych.

Czego na pewno brakuje? Dynamika prowadzonych czynności ratunkowych na miejscu katastrofy powoduje, że częstokroć nie jesteśmy w stanie w sposób wzorcowy dokumentować ich przebiegu. Brak nam (myślę tu o Policji) urządzeń i systemów o wysokiej rozdzielczości do bezdotykowego pomiaru kształtu obiektów trójwymiarowych z zachowaniem ich tekstury i koloru. Nie dysponujemy urządzeniami, które zapewnią rejestrację obrazu miejsca zdarzenia z różnych perspektyw, takimi jak choćby drony. Należy podkreślić, że wykorzystanie tego rodzaju sprzętu niejednokrotnie jest wymuszone charakterystyką topograficzną miejsca, w którym doszło do katastrofy. Pracowałem na miejscu trzech najpoważniejszych katastrof, do których doszło na terenie Śląska w ostatnim pięcioleciu (katastrofa kolejowa 3 marca 2012 r., Szczekociny – 16 ofiar; katastrofa lotnicza 5 lipca 2014 r., Topolów – 11 ofiar; katastrofa budowlana 23 października 2014 r., Katowice – 4 ofiary), i mogę stwierdzić, że zaplecze logistyczne (namioty dowodzenia, namioty socjalne, zapewnienie posiłków regeneracyjnych) dla tak poważnego zdarzenia, jakim jest katastrofa, nadal z konieczności opiera się wyłącznie na zasobach Państwowej Straży Pożarnej. Należy pamiętać, że wszystkie nasze umiejętności, w tym odporność na stres, zostaną zweryfikowane przez to, co zastaniemy na miejscu katastrofy. Dlatego w ramach działań sztabowych, czy też na zajęciach praktycznych, powinniśmy ćwiczyć realizację zadań służbowych w oparciu o obowiązującą metodykę postępowania. Natomiast pracując na miejscu katastrofy, nie bójmy się podzielić swoimi spostrzeżeniami z przełożonym czy też kierownikiem grupy oględzinowej, może przecież to być i dla niego pierwsze zdarzenie tego rodzaju.

Podsumowując powyższe rozważania, można się pokusić o sformułowanie kilku porad i wskazówek odnoszących się do praktycznych aspektów realizacji oględzin miejsca katastrofy:

1. Należy poznać, przeanalizować i starać się wykorzystywać *Metodykę oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał ofiar*, mając na uwadze głównie usystematyzowanie pracy różnych zespołów realizujących czynności w tym samym czasie, niejednokrotnie równolegle do prowadzonych czynności ratunkowych.
2. Czas poświęcony na prowadzenie akcji ratowniczej należy wykorzystać, przygotowując plan działania, uwzględniający wszelkie możliwe aspekty pracy zespołu bądź zespołów prowadzących oględziny miejsca zdarzenia.

3. Niezwykle istotna jest analiza w zakresie posiadanych sił i środków – wykonywanie czynności powinno być nią poprzedzone i do niej dostosowane.
4. Ponieważ może dojść do sytuacji nieprzewidzianych, wymagających rozwinięcia dodatkowych sił i środków, już na wstępie należy wnioskować o ich przydział w zakresie przekraczającym bieżące potrzeby, aby reakcja na zmieniającą się sytuację była płynna i adekwatna do potrzeb.
5. Słabym ogniwem pracy w dużych zespołach bywa często logika i praktyka wytyczania sektorów, a także orientacja w topografii terenu, dlatego niezwykle ważne jest, aby ten element czynności został wykonany w sposób szczególnie przemyślny i dobrze udokumentowany w protokole głównym.
6. Kolejnym elementem specyficznym dla oględzin miejsc katastrof jest udział w nich przedstawicieli komisji badających tego rodzaju zdarzenia (w przypadku opisywanej katastrofy w Szczekocinach była to Państwowa Komisja Badania Wypadków Kolejowych) – dobra współpraca z nimi jest koniecznością, choćby z uwagi na znajomość tematyki i właściwej nomenklatury prezentowanej przez te osoby, tak więc jedynie wsparcie merytoryczne, jakiego udzielają w trakcie wykonywania czynności, jest gwarancją, iż zostaną one przeprowadzone na dobrym poziomie.

Na koniec życzę Państwu jak najmniej zdarzeń, a jeśli już do nich dojdzie, to niech zarówno Państwa przełożeni, jak i Państwo wykonają swoją pracę jak najbardziej profesjonalnie.

¹ Definicja katastrofy na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej http://www.wiedza24h.pl/pojecie/473/katastrofa_definicja.html.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).

³ Wytyczne nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 59).

⁴ Metodyka została wprowadzona pismem nr Aom-1369/2012 Zastępcy Komendanta Głównego Policji z dnia 24 października 2012 r. Informacja ta została powielona w wytycznych nr 1 KGP z dnia 23 lipca 2015 r. w § 44.

⁵ Procedury postępowania Policji podczas organizowania i przeprowadzania oględzin miejsca przestępstwa – załącznik do pisma nr Ad-1078/2001 z dnia 7 sierpnia 2001 r.

⁶ Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 7).

Summary

Disaster scene investigation – practical remarks

Over the past few years there were plenty of communication and construction disasters in Poland with a significant number of victims. The article concerns actions taken during the train crash that took place on 3 March 2012 near to Szczekociny in Poland resulting in the death of 16 people and dozens of others injured. The article presents the mentioned operation from the point of view of the police officers who participated in the scene examination. Presented problems and dilemmas concerning real actions taken during that fatal accident are an interesting starting point of a discussion on model solutions in the area of organization, coordination and logistics, which should be practically used in case of such disasters.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

CZESKI ZESPÓŁ DVI

Col. Petr Bendl, Ph.D.

Autor artykułu, insp. dr Petr Bendl, służy w policji Republiki Czeskiej od 1988 r. Do Instytutu Kryminalistyki w Pradze został przyjęty najpierw jako ekspert w 1992 r., następnie w 2008 r. objął funkcję kierownika wydziału. Od 2006 r. angażuje się w prace związane z zadaniami DVI (*Disaster Victim Identification* – Identyfikacja Ofiar Katastrof) w Republice Czeskiej. W 2014 r. obronił pracę doktorską na temat „Kryminalistyczne problemy w zakresie identyfikacji osób i rzeczy podczas katastrof – użycie zespołów DVI”. Otrzymując tytuł doktora, insp. Petr Bendl pełnił funkcję szefa Projektu Badań nad Bezpieczeństwem, w ramach którego zrealizowano również projekt stanowiący podstawę utworzenia grup DVI w Czechach. Od 2010 r. dr Petr Bendl jest managerem projektu „Zespoły DVI w Czechach – przygotowanie teoretyczne i praktyczne oraz wsparcie techniczne”. Szkolenie 40 specjalistów w zakresie identyfikacji ofiar katastrof, jak również zakup technicznego wyposażenia czeskiego zespołu DVI odbyły się dzięki finansowemu wsparciu partnera szwajcarskiego.

Zespół DVI został oficjalnie powołany latem 2016 r., a insp. dr Petr Bendl objął funkcję jego szefa. Jest on również członkiem międzynarodowych grup roboczych ENFSI (*European Network of Forensic Science Institutes*) – DIWG (*Digital Imaging Working Group*) oraz SoCWG (*Scene of Crime Working Group*), a także stałym delegatem grupy roboczej DVI w Interpolu.

1. HISTORIA

Utworzenie zespołów do identyfikacji ofiar nie było w przeszłości nawet tematem rozmów w Republice Czeskiej (wcześniej Czechosłowacji). Identyfikacja ofiar katastrof odbywała się z wykorzystaniem nieetatowych zespołów zadaniowych lub grup roboczych. Nigdy wcześniej, mimo jasnej rekomendacji Interpolu co do konieczności utworzenia krajowych zespołów DVI, nie powstała żadna zorganizowana jednostka, która specjalizowałaby się w identyfikacji dużej liczby ofiar i działała na podstawie poświęconemu tej tematyce programowi szkolenia.

Inicjatywa utworzenia w Czechach takiego zespołu pojawiła się dopiero podczas Bożego Narodzenia w 2004 r., kiedy eksperci Instytutu Kryminalistyki w Pradze zostali wysłani do Tajlandii w celu identyfikacji czeskich ofiar katastrofy naturalnej spowodowanej przez tsunami. Wstępnie planowano skierować tam dużą grupę ekspertów, jednak ostatecznie na miejsce katastrofy pojechały zaledwie 2 osoby specjalizujące się w badaniach genetycznych.

Instytut Kryminalistyki w Czechach rozpoczął budowę zespołu DVI w 2006 r. W 2008 r. kadra Instytutu wspólnie z ekspertami z Wojskowego Szpitala Uniwersyteckiego w Pradze oraz Instytutu Medycyny Sądowej i Toksykologii zrealizowała projekt badań nad bezpieczeństwem pod nazwą „Tworzenie struktury zespołu do identyfikacji ofiar katastrof w Czechach jako sposób poradzenia sobie z problemami w zakresie dochodzeń karnych i medycyny sądowej podczas identyfikacji ofiar i mienia w przypadku katastrof”. Jednym z efektów projektu było wypracowanie wstępnego planu utworzenia zespołu DVI w Czechach.

Kolejny etap stanowiło nawiązanie współpracy z partnerem szwajcarskim w zakresie implementacji projektu „Zespół DVI (Identyfikacja Ofiar Katastrof) policji czeskiej – szkole-

nie teoretyczne i praktyczne oraz wyposażenie techniczne”. Z perspektywy czasu można śmiało stwierdzić, że bez tego projektu Czechy nie posiadałyby obecnie zespołu DVI, który nie byłby właściwie wyposażony, a jego członkowie nie byliby przeszkoleni.

2. OBECNIE

Przewodnik Identyfikacji Ofiar Katastrof¹ wprowadzający do użycia termin **zespół DVI²** to opracowana przez Interpol procedura działań, która powinna być stosowana przez wszystkie istniejące zespoły DVI. Przewodnik ten zawiera, poza sugerowanymi metodami i procedurami działań, opis rekomendowanej struktury zespołów DVI. Rekomendacja ta jest obecnie uzgodniona z wszystkimi członkami Interpolu.

Na podstawie przedmiotowej rekomendacji, czeskie zespoły DVI prowadzą:

- **działania *post mortem* (pośmiertne)** – badania ofiary prowadzone tuż po katastrofie oraz działania identyfikacyjne podejmowane przez patologa medycyny sądowej jako element badań (odbywające się w kostnicach na terenie instytutów medycyny sądowej lub innych właściwych); dokumentacja jest oparta na standardowych różowych formularzach Interpolu, dzięki czemu proces ich wypełniania jest ogólnie jednolity, określony przez Interpol; działania *post mortem* składają się z:
 - **działań podejmowanych na miejscu zdarzenia** – opracowywanie dokumentacji z oględzin na miejscu zdarzenia przed transportem ciała ofiary oraz otaczających je przedmiotów do wyznaczonego miejsca, a następnie do kostnicy; to zadanie jest szczególnie ważne w związku

CZESKI ZESPÓŁ DO IDENTYFIKACJI OFIAR KATASTROF

z koniecznością opracowania dokumentacji umożliwiającej identyfikację ofiary;

- **działań podejmowanych w kostnicy** – późniejsze zadania, które nie mogą zostać zrealizowane na miejscu zdarzenia; z ciała ofiary pobierane są próbki, które służą ustaleniu jej tożsamości; mówiąc ogólnie, kostnica jest miejscem, gdzie podejmowane są wszystkie pozostałe działania, niezrealizowane na miejscu zdarzenia (a także, w niektórych przypadkach, te, które zostały podjęte na miejscu zdarzenia, są ponowione lub doprecyzowane);
- **działania ante mortem (przedśmiertne)** – działania mające na celu zebranie wszystkich informacji dotyczących potencjalnej ofiary, a szczególnie danych identyfikujących ofiarę w miejscach, gdzie osoba ta przebywała – próbki włosów, odciski palców, zdjęcia etc.; dokumentacja *ante mortem* (przedśmiertna) jest prowadzona na żółtych drukach Interpolu;
- **uzgodnienia** – połączenie wszystkich danych pośmiertnych i przedśmiertnych oraz próba podsumowania procesu identyfikacji; uzgodnienia są dokumentowane na białych drukach Interpolu.

3. CZESKI ZESPÓŁ DVI

Czeski zespół DVI powstał na podstawie zarządzenia Komendanta Głównego Policji czeskiej nr 150 w sprawie zespołu DVI. Zarządzenie jasno określa zadania, uprawnienia oraz strukturę zespołu. Cechą charakterystyczną czeskiego zespołu DVI jest jego struktura – niezależna od innych jednostek organizacyjnych i – co najważniejsze – wystarczająco elastyczna, aby dostosować działania do codziennych wymagań.

Zasoby ludzkie oraz rzeczowe zespołu zapewniane są przez Instytut Kryminalistyki w Pradze – ogólnokrajową jednostkę policji czeskiej, podlegającą zastępcy komendanta głównego policji nadzorującego pion kryminalny.

Członkami zespołu mogą zostać przedstawiciele komend wojewódzkich policji, patolodzy medycyny sądowej, psycholodzy lub/ oraz inni specjaliści, w zależności od okoliczności danej sprawy. Kandydaci, którzy chcą z powodzeniem dołączyć do zespołu, muszą posiadać odpowiednią specjalistyczną wiedzę oraz bogate doświadczenie w zakresie metod identyfikacji lub, alternatywnie, w innych powiązanych dziedzinach (informatyce, logistyce itp.). Członkowie zespołu na co dzień wykonują swoje rutynowe zadania wynikające z rangi lub zajmowanego stanowiska. Do pracy w ramach zespołu DVI są powoływani tylko wtedy, kiedy Zespół ten realizuje działania lub przechodzi szkolenia (w liczbie wymaganej, w zależności od natury, zakresu i znaczenia danej sytuacji).

Struktura czeskiego zespołu DVI została opracowana zgodnie z rekomendacją Interpolu, ale również była wynikiem analizy struktur tego typu zespołów w innych krajach Europy, w tym partnera szwajcarskiego, który szkolił Czechów w zakresie identyfikacji ofiar katastrof.

Strukturę organizacyjną zespołu DVI określono w taki sposób, aby mieć pewność, że poszczególne indywidualne zespoły wykonują określone zadania w zakresie identyfikacji. Skład grup jest bardzo zróżnicowany, ponieważ niektórzy członkowie mogą być przydzielani do wielu zespołów, w zależności od nagłych i doraźnych potrzeb oraz sytuacji.

Podstawowym kryterium doboru poszczególnych członków do konkretnego zespołu jest ich **wiedza specjalistyczna**. Oprócz ich podstawowej specjalizacji, ważne są również wiedza/umiejętności nabyte podczas szkoleń i ćwiczeń. Każdy obecny członek zespołu został przeszkolony w dodatkowych dziedzinach, takich jak oprogramowanie PlassData SW, formularze DVI Interpolu etc. Powyższe zasady znalazły swoje odzwierciedlenie w programie szkolenia dla obecnych i nowych członków zespołów.

3.1. Zespół PM (*Post Mortem*)

3.1.1. Zespół PM na miejscu zdarzenia

Zadaniem zespołu PM (*Post Mortem*) na miejscu katastrofy jest badanie zwłok lub części ciała ofiar, śladów biologicznych oraz przedmiotów znalezionych na miejscu zdarzenia, które pomogłyby w identyfikacji ofiar poddanych badaniom. Na proces badawczy składa się zebranie i utrwalenie ważnych dokumentów (pisemnych, fotograficznych, topograficznych i wideo).

Misją zespołu jest:

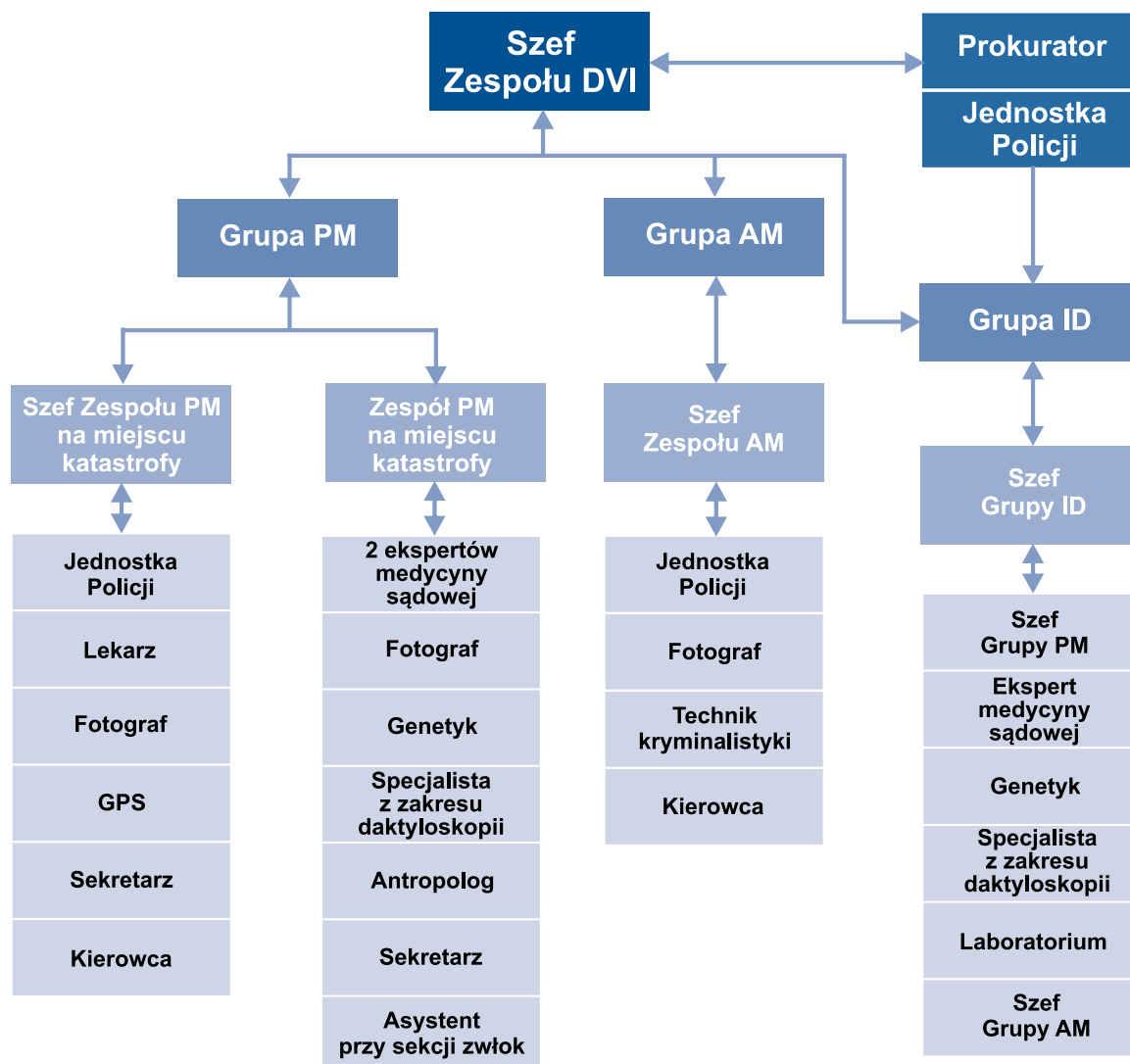
- badanie ciała ofiary lub jego części w celu określenia ich stanu na miejscu zdarzenia;
- zapisanie wszystkich istotnych informacji na wydrukowanych formularzach lub wprowadzenie ich w formie elektronicznej do laptopa lub innego sprzętu przenośnego;
- opracowanie dokumentacji fotograficznej;
- określenie lokalizacji (współrzędnych) znaleziska z użyciem profesjonalnego urządzenia GPS (z marginesem błędu maksymalnie 60 cm); odbywa się to wyłącznie w przypadku znalezisk na zewnątrz;
- dopilnowanie transportu znaleziska do tymczasowej kostnicy, we współpracy z jednostkami IRS.

Skład zespołu PM na miejscu katastrofy:

- **lider zespołu** koordynuje zadania zespołu, porozumiewa się z dowódcami zespołów i innymi upoważnionymi osobami, od których otrzymuje informacje dotyczące odnalezionych obiektów badań; jego zadaniem jest również przekazywanie informacji o zakończonych działaniach; jest odpowiedzialny za pracę zespołów PM na miejscu katastrofy; w przypadku, gdy na miejscu znajduje się więcej niż jeden zespół PM, każdy z nich powinien mieć swojego lidera (na wypadek nagłych sytuacji), ponadto może być powołany dodatkowy lider do koordynacji wszystkich zespołów PM;
- **przedstawiciel władz policji** – osoba odpowiedzialna za aspekty formalne działań zespołu;
- **patolog medycyny sądowej** – wykonuje podstawowe zadania z zakresu badania zwłok;
- **fotograf** – przygotowuje dokumentację fotograficzną na miejscu zdarzenia;
- **sekretarz** – wprowadza dane w formie papierowej lub elektronicznej, jest przeszkolony w zakresie wymaganych technologii komputerowych oraz właściwego wypełniania obowiązujących formularzy, odpowiada za poprawność wypełnionych formularzy;
- **operator GPS** – osoba wyposażona w profesjonalne urządzenie GPS i przeszkolona w zakresie lokalizacji obiektów niezbędnych do poddania badaniu.

Wszyscy członkowie zespołu składają raport z przebiegu działań liderowi zespołu, ponieważ to on jest w pełni odpowiedzialny za pracę zespołu.

STRUKTURA CZESKIEGO ZESPOŁU DVI

3.1.2. Zespół PM w prosektorium

Zadaniem tego zespołu jest badanie zwłok lub ich części, uzyskanie niezbędnych informacji i pobranie próbek. Odbывается to w kostnicy lub innym przeznaczonym do tego celu miejscu. Badanie to może również obejmować autopsję przeprowadzaną przede wszystkim na zwłokach, które pozwalają na odkrycie powodów i genezy katastrofy (zwłoki pilotów i drugich pilotów samolotów pasażerskich). Ponadto jest ona niezbędna w sytuacjach, gdy istnieje podejrzenie, że śmierć ofiary nie ma związku ze zdarzeniem. W takim przypadku sekcja zwłok jest wykonywana wyłącznie przez patologa medycyny sądowej (choć zewnętrzni członkowie zespołu również mogą zostać wezwani do wzięcia udziału) we współpracy z odontologami, antropologami, specjalistami w zakresie daktyloskopii i genetyki.

Do zadań zespołu należy:

- dokładne zbadanie zwłok (lub ich części);
- wprowadzenie istotnych informacji do papierowych formularzy lub elektronicznie;
- opracowanie dokumentacji fotograficznej zwłok, rzeczy osobistych oraz przedmiotów znalezionych w ubraniach;

- zebranie odcisków palców, odcisków dłoni, a nawet odcisków gołej stopy ofiary;
- pobranie próbek do badań genetycznych;
- badanie uzębienia w celu opracowania raportu odontologicznego;
- przeprowadzenie autopsji w celu określenia przyczyny zgonu i wykonania badań toksykologicznych.

Wszystkie informacje powinny zostać wprowadzone do formularzy DVI Interpolu. Znalezione przedmioty powinny być zapakowane, należy je oznaczyć, schować w bezpiecznym miejscu, na wypadek gdyby prosili o nie ocaleni. Pobrane próbki również powinny być właściwie oznaczone, odnotowane w formularzach i następnie przekazane w postaci dokumentu – do odpowiedniego laboratorium w celu dalszego badania, którego wynik powinien być wprowadzony do formularzy, a próbki odpowiednio zachowane.

Skład zespołu PM w prosektorium:

- **lider zespołu** – koordynuje zadania zespołu, porozumiewa się z dowódcami zespołów i innymi upoważnionymi osobami, od których otrzymuje informacje dotyczące odnalezienia

CZESKI ZESPÓŁ DO IDENTYFIKACJI OFIAR KATASTROF

zionych obiektów do badań; jego zadaniem jest również przekazywanie informacji o zakończonych działaniach; lider jest odpowiedzialny za pracę zespołów w kostnicy; w przypadku ustanowienia więcej niż jednego zespołu każdy z nich powinien mieć swojego lidera (na wypadek nagłych sytuacji), ponadto może być powołany dodatkowy lider do koordynacji wszystkich zespołów PM;

- **patolog medycyny sądowej** – przeprowadza badanie zwłok; autopsja – jeśli wystąpi konieczność jej przeprowadzenia – jest realizowana w sposób standardowy, ze szczególnym uwzględnieniem elementów ułatwiających identyfikację; na koniec patolog sporządza protokół z sekcji zwłok;
- **odontolog** – przeprowadza badanie uzębienia ofiary w celu osobistej identyfikacji; badanie to może zostać przeprowadzone alternatywnie przez patologa specjalizującego się w odontologii;
- **ekspert w zakresie daktyloskopii** – jest wyposażony w niezbędne materiały umożliwiające pobranie odcisków palców, które zostają następnie porównane z odciskami zebranymi w krajowym rejestrze odcisków palców (AFIS) lub z odciskami pozyskanymi w innym miejscu;
- **genetyk** – nadzoruje lub samodzielnie pobiera próbki do dalszych badań genetycznych w celu opracowania profilu genetycznego danej osoby;
- **fotograf**;
- **sekreterarz** – wprowadza dane w formie papierowej lub elektronicznej; jest przeszkolony w zakresie wymaganych technologii komputerowych oraz właściwego wypełniania obowiązujących formularzy; odpowiada za poprawność ich wypełnienia.

3.2. Zespół AM (*Ante Mortem*)

Zadaniem zespołu AM jest pozyskanie wszelkich informacji ułatwiających identyfikację badanej osoby. Źródła tych danych są bardzo zróżnicowane, jednak nie wszystkie mają jednakową wartość i znaczenie dowodowe. Należą do nich:

- dokumentacja medyczna – pozyskiwana od lekarza pierwszego kontaktu, placówek opieki medycznej, stomatologa;
- informacje od najbliższych członków rodziny – dotyczące wyglądu, widocznych zmian na ciele, np. tatuaży czy blizn pourazowych;
- archiwa rodzinne – zdjęcia, prywatne nagrania, filmy, rękopisy oraz nagrania głosowe, jeśli identyfikacja dotyczy osoby żyjącej;
- rzeczy osobiste – dowód osobisty, prawo jazdy, paszport, karty kredytowe (niektóre mogą posiadać zdjęcie), a także przedmioty codziennego użytku;
- archiwa policji, sądów, zakładów karnych i innych organów administracji państwowej.

Poszukiwanie informacji umożliwiających identyfikację jest zadaniem odpowiednio wyszkolonych śledczych kryminalnych. Jeśli dane zawierają ślady (takie jak odciski palców, ślady DNA, włosy, włókna), niezbędna staje się także obecność technika kryminalistyki, który wie, jak je zabezpieczyć. Zadaniem zespołu jest nawiązanie kontaktu z bliskimi ofiary w celu pozyskania jak największej ilości informacji. Możliwe jest zatem zebranie danych dotyczących danej ofiary tylko w jednym miejscu.

Skład zespołu AM:

- **lider zespołu**,
- **śledczy kryminalny** – przedstawiciel władz policji,
- **technik kryminalistyki** – policjant.

3.3. Zespół ID (zespół do identyfikacji)

Głównym zadaniem zespołu ID jest porównanie i ocena danych zebranych przez zespoły PM i AM. Może być to dokonane dopiero po zakończeniu prac przez powyższe zespoły. Tylko wtedy zespół ID rozpoczyna realizację zadań.

Działania zespołu są kontrolowane przez jego szefa. Może być nim którykolwiek z szefów indywidualnych zespołów roboczych, główny szef zespołu DVI lub upoważniony przez niego przedstawiciel. Najważniejszym ogniwem jest właściwy organ policji, który potwierdza prawidłowość procesu identyfikacji. Określenie tożsamości odbywa się na podstawie porównania wszystkich dostępnych informacji na temat danej osoby z danymi pozyskanymi z różnych źródeł i wynikami badań laboratoryjnych. W tym celu są analizowane formularze DVI wypełnione podczas wcześniejszych czynności przez zespoły PM i AM.

Jak wspomniano wcześniej, głównymi metodami identyfikacyjnymi są analiza DNA, odontologia i daktyloskopia. Te trzy metody są równie ważne, a każda z nich z osobna jest w stanie określić tożsamość osoby. Dodatkowo jako metodę stosuje się analizę zdjęć (porównanie fotografii osoby zmarłej ze zdjęciem osoby zaginionej) czy badanie antropologiczne (nałożenie porównywanych zdjęć i obrazu czaszki ofiary).

Dla porównania i określenia tożsamości służy formularz DVI ID. Stanowi on część programu PlassData, którego zadaniem jest porównanie i ocena informacji zebranych przez Zespoły PM i AM. Skład i działania poszczególnych członków zespołu ID:

- **szef zespołu ID** – zwykle szef zespołu DVI; może być zastąpiony przez szefów indywidualnych zespołów roboczych lub osobę upoważnioną;
- **przedstawiciel władz policji** – potwierdza poprawność procedur procesu identyfikacji;
- **szef zespołu AM** – osoba ta może rozwiązać wszelkie niejasności i zarządzić ewentualnym niedociągnięciom, ponadto odpowiada za interpretację informacji pozyskanych przez zespół AM;
- **szef zespołu PM** – podobnie jak w przypadku szefa zespołu AM, osoba ta interpretuje dane zebrane przez zespół PM i dostarcza dodatkowych wyjaśnień w sprawie uzyskanych wyników;
- **patolog medycyny sądowej** – przede wszystkim interpretują wyniki badań ofiary lub wykonują sekcję zwłok;
- **przedstawiciel laboratorium** – interpretuje badania laboratoryjne;
- **specjalista w zakresie daktyloskopii** – interpretuje porównania odcisków palców;
- **specjalista w zakresie genetyki** – interpretuje wyniki badań genetycznych;
- **inni eksperci w dziedzinach związanych z identyfikacją** – np. antropolog etc.

3.4. Zespół wsparcia technicznego

Jest to grupa, której rola w prawidłowym funkcjonowaniu trzech podstawowych zespołów wchodzących w skład zespołu DVI jest nie do przecenienia. Zadaniem zespołu jest zapewnienie sprawnych działań realizowanych przez zespoły PM, AM i ID w terenie, w prosektorium i w każdym innym niezbędnym miejscu.

Podstawowe zadania zespołu wsparcia technicznego:

- logistyczne wsparcie zespołu – zespół dba o właściwe wyposażenie i zaplecze zespołu DVI, w szczególności o ma-

teriału eksploatacyjnego; ponadto odpowiada za sprawdzanie stanu użytkowanego sprzętu oraz pozyskanie nowego poprzez swoich przełożonych; co więcej, zespół zapewnia transport materiałów i sprzętu do wyznaczonych lokalizacji z wykorzystaniem pojazdów służbowych;

- zadania z zakresu informatyki i łączności – zespół udziela wsparcia w dziedzinie informatyki, zarówno w zakresie sprzętu, jak i oprogramowania;
- wsparcie psychologiczne – psychologzy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Policji Czeskiej zapewniają wsparcie psychologiczne dla członków zespołu i ofiar katastrof;
- działania z zakresu public relations;
- współpraca z organizacjami międzynarodowymi (Interpol etc.) – w tym celu do udziału w danym przedsięwzięciu jest zapraszana kadra Biura Międzynarodowej Współpracy Policji Komendy Głównej Policji Republiki Czeskiej; podobna współpraca może być nawiązana z Ministerstwem Spraw Zagranicznych Republiki Czeskiej.

4. PODSUMOWANIE

W ciągu ostatnich kilku lat zwiększyła się liczba zdarzeń powodujących śmierć dużej grupy osób. Dotyczy to katastrof naturalnych (takich jak powodzie, wichury, tsunami, trzęsienia ziemi etc.), a także zamachów terrorystycznych i wypadków komunikacyjnych (katastrofy lotnicze, zatonięcia statków, wypadki drogowe etc.).

We wszystkich tych przypadkach duża liczba ofiar może być jednoznacznie zidentyfikowana. Identyfikacja ofiar katastrof jest zadaniem niezbędnym nie tylko ze względów prawnych,

ale również z pobudek humanitarnych i religijnych. Nie sposób zatem nie docenić jej wagi i znaczenia.

Artykuł ten stanowił podstawowy przegląd spraw dotyczących identyfikacji ofiar katastrof w Czechach na podstawie analizy rozbieżności, porównania posiadanej wiedzy z jej implementacją w środowisku czeskim. Tekst zawiera również opis modelowego zespołu ds. identyfikacji, zakresu jego działań oraz współpracy z innymi przedstawicielami Zintegrowanego Systemu Ratunkowego.

W 2012 r. Instytut Kryminalistyki w Pradze przystąpił do szwajcarsko-czeskiego programu współpracy, w ramach którego opracowano projekt „Zespoły DVI Policji w Czechach – przygotowanie teoretyczne i praktyczne oraz wsparcie techniczne”. Celem projektu było utworzenie Zespołu DVI w Czechach, zapewnienie wsparcia finansowego, przeszkolenie członków Zespołu oraz opracowanie programu szkolenia. Po rozpoczęciu projektu w 2013 r. został utworzony czeski Zespół DVI. Obecnie Zespół skupia 40 członków reprezentujących Instytut Kryminalistyki w Pradze, komendy rejonowe Policji w Pradze oraz Instytut Medycyny Sądowej.

W tej chwili Zespół jest w stanie realizować działania związane z katastrofami, których skutkiem jest duża liczba ofiar, zarówno na terenie Czech, jak i za granicą.

*Tłumaczenie z języka angielskiego na język polski
Joanna Łaszyn, specjalista WP CSP*

¹ *Przewodnik Identyfikacji Ofiar Katastrof*, w: *Interpol* [online]. Lyon, 2011 [cit. 2016-01-29], <http://www.interpol.int/Public/DisasterVictim/Guide.aspx> [dostęp: 15.02.17 r.].

² Termin ten został rozpowszechniony i zaczęto go stosować także w Czechach.

TEKST ORYGINALNY

CZECH REPUBLIC DVI TEAM

The author has been working with the Police of the Czech Republic since 1988. He was assigned at the Institute of Criminalistics at first as an expert in 1992, and since 2008 he has been a head of the department. Since 2006, he has been intensively involved in issues covering DVI (Disaster Victim Identification) activities in the Czech Republic. In 2014, the author successfully defended his thesis titled "Forensic problems in identification of persons and objects in cases of mass disasters – use of DVI Teams", receiving the title Ph.D. Petr Bendl was the chief of the Security Research Project, which contained also a project laying a theoretical base for establishment of DVI Team in the Czech Republic. Since 2010, he has been the manager of the project titled "DVI Team of the Czech Republic – theoretical and practical preparation and technical support". The training of 40 specialist for mass disaster victim identification issues was conducted from financial support of the Swiss donor and further, a technical equipment was purchased for Czech DVI Team, which was officially established in the summer 2016, whose leader he is. The author is a member of international ENFSI working groups – DIWG and SoCWG, he is also a permanent delegate in the DVI working group in Interpol.

1. HISTORY

In the Czech Republic (and former Czechoslovakia), issues relating to building of victim identification teams were in the past not even on agenda. Identification of disaster victims was dealt with by way of establishing ad-hoc teams and work groups (task forces). Never was any organised structure set up beforehand that would specialise in identification of large numbers of victims and operate on the basis of a targeted training programme, even though Interpol issued a recommendation that clearly spoke of the necessity to build national DVI Teams.

The first initiative leading to the establishment of a concept-based identification team in the Czech Republic came at Christmas of 2004: experts of the Institute of Criminalistics Prague were dispatched to Thailand in order to identify Czech victims of the natural disaster caused by tsunami. Even though the initial intent was to send over a large team of victim identification experts, in the end the plan was scaled down and a mere two experts specialised in victim identification based on genetic examination were dispatched to the scene of the disaster.

The Institute of Criminalistics Prague has been building the DVI Team in the Czech Republic since 2006. As the first step its staff, along with experts from the Military University Ho-

CZECH REPUBLIC DVI TEAM

spital in Prague and the Institute of Forensic Medicine and Toxicology, implemented a security research project in 2008 that came to be known as “Designing the structure of disaster victim identification team in the Czech Republic as a vehicle to tackle problems relating to criminal investigation and forensic medicine when identifying persons and objects in disasters”, addressing the challenges described above. Project outputs included an initial guide to establishing a victim identification team specific to the Czech Republic.

Next came the Swiss-Czech cooperation project titled “Police of the Czech Republic DVI (Disaster Victim Identification) Team – theoretical and practical training and technical equipment” that was running from 2012 through 2016. In the hindsight, it is fair to say that without this project the Czech Republic would not have its DVI Team today, the team would not be properly equipped, its members would not be trained.

2. PRESENT

Interpol drafted a recommended procedure to which all identification teams should adhere, namely **Disaster Victim Identification Guide**,¹ and it also established the use of the term **DVI Team**². The guide to DVI Team operation includes, in addition to methods and procedures, description of recommended DVI Team structure. This recommendation is currently complied with by close to all Interpol member states.

Based upon Interpol recommendation, the Czech Republic DVI Team operation breaks down into three basic areas:

- **post mortem actions** – victim examination performed right after the disaster, plus subsequent identification actions carried out as part of examination by forensic pathologists (taking place in mortuaries at institutes of forensic medicine, or elsewhere as relevant); the process of documentation employs structured Interpol pink forms, providing that the process of filling them out is managed by their owners; *post mortem* actions consist of:
 - **actions at the scene** – documentation tasks performed at the disaster scene prior to transporting the corpse and surrounding objects to an assigned place and, afterwards, to the mortuary; the activity is exclusively aimed to complete documentation tasks for the purpose of victim identification;
 - **actions at the mortuary** – further tasks that cannot be performed at the disaster scene; samples from the corpse are taken for forensic investigation aimed to establish the victim’s identity; in general, the mortuary is a place where all remaining tasks are carried out that were not performed at the scene (and, as the case may be, some of those that were performed at the scene are added to or made more specific);
- **ante mortem actions** – collecting all information available regarding the potential victim; most importantly, collecting identification data at places of the specified person’s whereabouts – trichologic samples, fingerprints, photographs etc.; *ante mortem* documentation process employs Interpol yellow forms.

- **reconciliation** – matching all *post mortem* data with *ante mortem* data and pronouncing the conclusion from the identification process; reconciliation process employs Interpol white forms.

3. CZECH REPUBLIC DVI TEAM

The Czech DVI Team was established pursuant to the Regulation of Czech Police President No. 150/2016 on DVI Team. The Regulation clearly defines tasks, authorisations, powers and structure of the team. The hallmark of the Czech DVI Team is a resilient structure that is independent of any other organisational units, and most importantly, flexible enough to adjust as required.

Human resources and physical assets are provided by the Institute of Criminalistics Prague – a country-wide division of the Czech Police falling under the responsibility of deputy police president for criminal police operation and criminal investigation. Team members may further comprise staff members of regional police headquarters, forensic pathologists, psychologists, and/or others as needed. In order for candidates applying for membership in the DVI Team to succeed, they need to possess adequate expertise and practical experience in the area of identification methods, or, alternatively, in other relevant fields (IT, logistics, etc.). Depending on their rank or job position the team members carry on their routine work and are only called upon (in required numbers depending on the nature, scope and relevance) to operate as part of DVI Team if and when the team is to be deployed or undergo training.

The Czech DVI Team structure has been proposed according to Interpol recommendations but also as a result of analysing the organisational structures of other European DVI Teams including the partner DVI Team of Switzerland who trained the members of the Czech Team.

The DVI Team organisational structure was set up in such a manner as to make sure that individual teams perform specified identification actions.

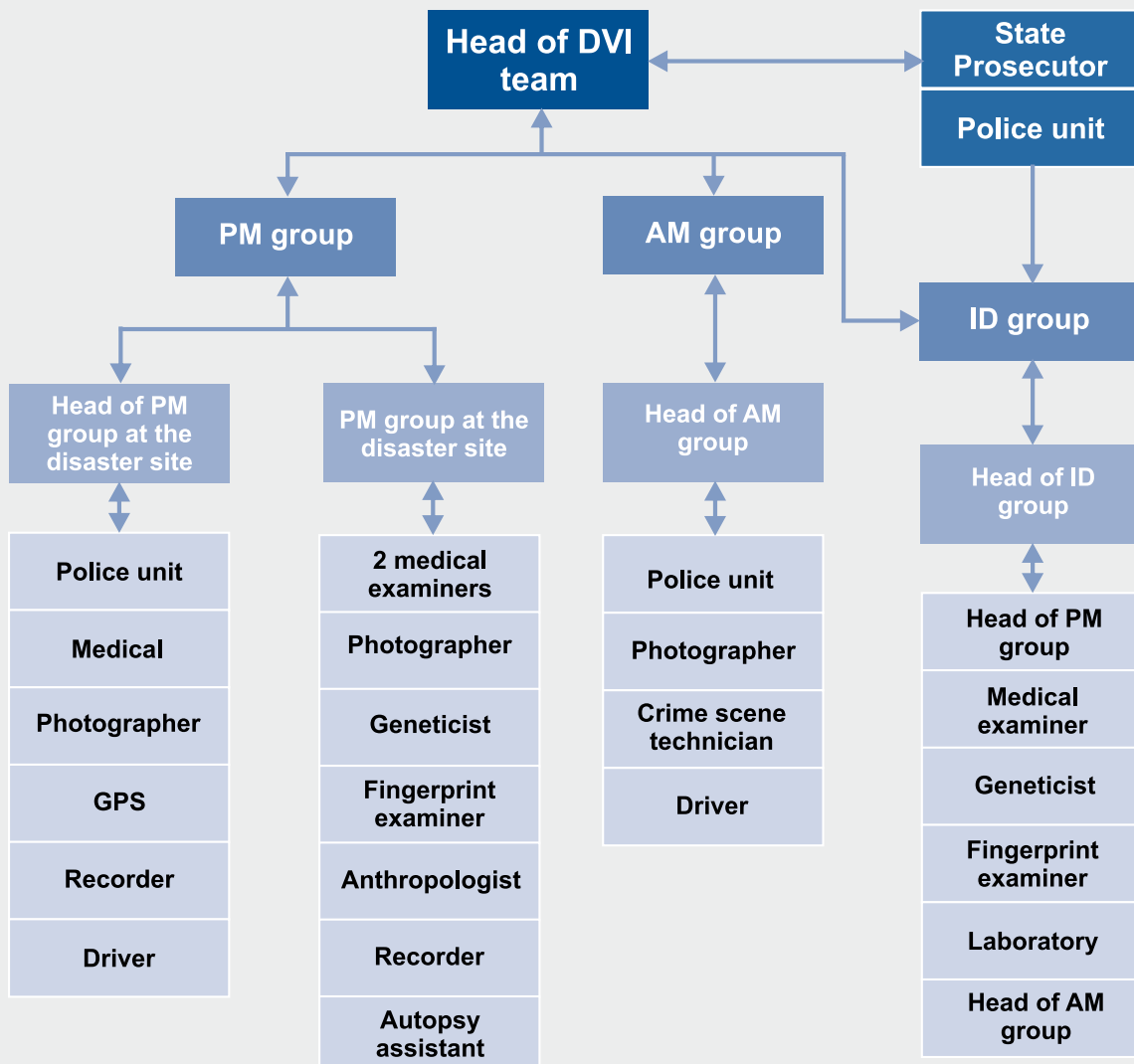
Staffing of the teams may vary in the sense that some of the team members may be assigned to multiple teams according to ad-hoc requirements and the situation the team is responding to. The prime criterion when allocating individual members to teams is their **expertise**. Besides their core expertise, also taken into account is knowledge/skills acquired in trainings and exercises. Each current team member has been trained in additional disciplines such as the use of PlassData SW, Interpol DVI forms, etc. These considerations find their way into concepts of the team’s training curricula for courses in which existing and new members can be enrolled alike.

3.1. PM Team

3.1.1. PM Team at the disaster site

The task of PM team at the disaster site is to examine corpses or body parts, traces of biological origin and objects found at the disaster scene that could be linked to the disaster and can help identify the individual under examination. The examination process

THE STRUCTURE OF THE DVI TEAM IN THE CZECH REPUBLIC

includes collecting and consolidation of relevant documentation (written, photographic, topographic and video documentation).

The team's mission is to:

- examine the body or body parts in terms of what condition they were found in at the place of the finding,
- write down all relevant information into printed forms, or type it into a notebook in electronic form,
- produce photo documentation,
- determine the location (coordinates) of the finding, using a professional GPS receiver (with a margin of error 60 cm max); this is done for outdoor findings only,
- subsequently make sure the finding is transported to a provisional corpse collection point, in coordination with other IRS units.

Composition of PM Team at the disaster site:

- **team leader** – coordinates the team's operation, communicates with the team commander or another authorised person from whom he receives information regarding recovered objects of examination; for his part, he passes the information on

regarding completed actions; the team leader is responsible for PM team activity at the scene; there should be more than one team operating at the scene, each of PM teams at the disaster site shall have their own leader (as per momentary needs and the situation at the scene); in addition, yet another leader may be appointed to take responsibility for all PM teams;

- **police authority** – a person accountable for procedural aspects of the team's operation;
- **forensic pathologist** – performs basic acts of corpse examination;
- **photographer** – produces photographic documentation at the scene;
- **record keeper** – enters records into printed or electronic forms and is duly trained in filling out relevant forms and knows how to use required computer technology; record keeper is responsible for the correctness of forms filled out;
- **GPS operator** – a person equipped with a professional GPS receiver and trained in localising objects that need to be examined.

CZECH REPUBLIC DVI TEAM

All members report to the team leader whilst the team leader has all responsibility for the team's operation.

3.1.2. PM Team at autopsy room

The task of this team is to examine corpses and collect required information and samples from corpses or parts thereof in a mortuary or another dedicated space. These may include forensic autopsy. Autopsy shall primarily be performed on persons that may be linked to cause and origin of the disaster (such as commercial aircraft pilot and co-pilot). It also needs to be carried out if there are suspicions that the person's death had nothing to do with the incident.

If this is the case, autopsy shall be performed exclusively by a forensic pathologist (whilst external team members may also be requested to take part) in cooperation with odontologists, anthropologists, specialists in fingerprints and genetics.

The team's mission is to:

- thoroughly examine the corps (or body parts);
- enter all relevant information to a printed form or – electronically – to a notebook;
- produce photo documentation of the corpse, personal belongings and objects found in the clothing;
- take fingerprints as well as prints of palms, and perhaps also bare feet;
- take samples needed for genetic investigation;
- examine teeth for the purpose of odontological expert report;
- perform forensic autopsy in order to determine the cause of death, and perform toxicological examination.

All information shall be entered in Interpol DVI forms. Recovered objects shall be wrapped up again, duly marked, and secured at a safe place in case they are requested by the survivors. Samples taken shall be duly marked, recorded in forms, and subsequently passed on – in a documented way – to relevant laboratory for further examination, the outcome of which shall be entered in the forms and samples shall be duly preserved.

Composition of PM team at autopsy room:

- **team leader** – coordinates the team's operation, communicates with the team commander or another authorised person from whom he receives information regarding recovered objects of examination; for his part, he passes the information on regarding completed actions; the team leader is responsible for the team's activity in the mortuary; there should be more than one autopsy room team set up, each of them shall have their own leader (as per momentary needs); in addition, yet another leader may be appointed to take responsibility for all PM teams;
- **forensic pathologist** – examines the corpse; if an autopsy is to be done, it is carried out in a standard way with special focus on identification markants; in the end the forensic pathologist draws up an autopsy protocol;
- **odontologist** – examines the teeth with special focus on personal identification; alternatively, the examination may be carried out by a forensic pathologist specialised in forensic odontology;
- **fingerprint expert** – is equipped with required kits making it possible to take fingerprints of the person dissected so as to compare them with fingerprints stored in the national fingerprint collection (AFIS) or with fingerprints obtained elsewhere;

- **geneticist** – supervises or himself takes samples for subsequent genetic examination in order to establish genetic profile of the person dissected;
- **photographer**;
- **record keeper** – enters records into printed or electronic forms and is duly trained in filling out relevant forms and knows how to use required computer technology; record keeper is responsible for the correctness of forms filled out.

3.2. AM Team

The task of AM team is to capture all identification data – markants – regarding the pre-selected person(s). Sources of identification data (markants) are plentiful but not all of them have equal value as pieces of evidence.

Sources of markants include:

- medical documentation – obtained from general practitioner, healthcare facilities, dentist;
- information from the close ones – concerning the person's looks, conspicuous bodily alterations such as tattoos or marks of surgery;
- family archives – of photographs, videos, films, handwritten documents – plus voice recordings if the identification pertains to a live person;
- personal belongings – identity card, driving license, passport, credit cards (some of these may bear photographs) – and objects of daily use;
- archives held by police, courts, corrective institutions, civil service.

Searching through sources of markants is a task for duly trained criminal investigators – searchers. Since markants also include traces (such as fingerprints, DNA samples, hairs, fibres) it is critical that the team comprise a technician knowledgeable in how to secure traces.

The task of this team is to get in touch with the victim's close ones and obtain as much data as possible. Thus it may be possible to collect data on a single person at a single place.

AM Team Composition:

- **team leader**;
- **criminal investigator** – Police Authority;
- **criminal investigation technician** – Police Officer

3.3. ID Team

The main task of the ID Team is to compare and evaluate AM and PM findings. This is done after the completion of the activities of individual PM and AM teams. Only then can start the work of the Identification Team.

The team's activities are controlled by its head. It can be anyone from the heads of individual work teams or the very head of the DVI team, or its authorized representative. The most important link is the police body which "confirms" accuracy of the identification process.

The principle of determining identity is based on comparison of all the available information about the identified person with the findings from various data sources and laboratory findings about the missing person. For these purposes, PM and AM DVI forms are evaluated which were completed based on the previous activity of the aforementioned PM and AM teams. As already mentioned, the main identification methods are

DNA analysis, forensic odontology, and fingerprints. These three methods have equal weight and each individually can prove identity. As a supplementary method, image analysis (comparing photographs of the deceased and of the missing persons) or anthropological examination (superimposition comparing photographs and images of the skull of the deceased) may be used.

For comparison and determination of identity serves an DVI ID form. This form is part of Plass Data program, which is used to compare and evaluate PM and AM information.

Composition and activities of individual members of ID team:

- **head of the ID team** – usually the head of the DVI team; can be replaced by heads of individual work groups or other authorized persons;
- **police authority** – confirms the procedural correctness of identification process;
- **head of the AM team** – in the case of any ambiguity, this person can immediately dispel doubts or rectify shortcomings; this person also interprets findings of the AM team;
- **head of the PM team** – as in the case of the head of the AM team, this person may interpret the results of the PM team and provide further explanation of its findings;
- **forensic pathologists** – these team members primarily interpret the results of the examination of the deceased or perform forensic dissections;
- **laboratory representative** – interprets laboratory findings;
- **fingerprint specialist** – interprets the results of fingerprints comparison;
- **genetics specialist** – interprets the results of genetic examination;
- **other identification experts** – anthropologist, etc.

3.4. Back Office Team

A support group whose role is irreplaceable for the functioning of the three basic teams of the DVI team. The team's task is to ensure a smooth operation of the Post Mortem, Ante Mortem, and ID Teams in the field, in the autopsy room, or anywhere else.

The basic tasks of the Back Office Team include:

- **logistical support team** – the team maintains, replenishes, and procures the DVI team's equipment and facilities, especially consumables; it further checks the lifetime of stored equipment and orders new equipment through its superiors; furthermore, the team ensures transportation of materials and equipment by official vehicles to designated locations;
- **IT and telecommunication activities** – ensures IT support for the team; this support includes both hardware and software;
- **psychological services** – psychologists of the Ministry of the Interior or of the Police of the Czech Republic provide psychological services for team members or families of victims of mass disasters;
- **PR activity**;
- **cooperation with international organizations (Interpol, etc.)** – for this purpose, staff of the Department of International Police Cooperation of the Police Presidium of the Czech Republic may be invited to participate in a particular event for the purpose of carrying out the activities of a police in-

ternational contact centre; similarly, cooperation with the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic may be established.

4. CONCLUSION

The events in which have occurred a larger number of deaths have increased in a few last years. These accidents can be caused by natural forces (such as floods, gales, tsunamis, earthquake, etc.), terrorist attacks, and traffic accidents (falls of airplanes, the sinking of a ship, car crash, etc.).

In all cases, a large number of victims can have a common phenomenon – a great number of victims to be unambiguously identified. The identification of mass disaster victims is needed not only for legal reasons, but also for humanitarian or religious reasons. Therefore, it is impossible to underrate issues related to the identification of a larger number of victims.

This article brings a basic overview of issues concerning mass disaster victim identification on the territory of the Czech Republic based on the gap analysis, the comparison of obtained knowledge and its implementation into Czech environment. The text includes also a basic description of model of the identification team, its scope of powers and cooperation with other components of the Integrated Rescue Service.

In 2012, the Institute of Criminalistics Prague joined the program of Swiss – Czech cooperation in which the project “DVI Team of the Police of the Czech Republic – theoretical and practical preparation and technical support” was prepared. The objective of the project is to establish the DVI team in the Czech Republic, provision of material support, training of DVI members and development of the training program.

After the start of the project – in 2013, the Czech DVI team was formed. At present, the team comprises 40 members from the Institute of Criminalistics Prague, Regional Directorate of the Police of the Capital City of Prague and Institutes of Forensic Medicines.

The team is currently able to respond to any event with large number of victims both in the Czech Republic and abroad.

References:

- BENDL, Petr. DVI tým České republiky. Praha: Kriminalistický ústav Praha, 2016. ISBN 978-80-270-0387-7;
 BENDL, Petr. Czech Republic DVI Team. Prague: Institute of Criminalistics Prague, 2016. ISBN 978-80-270-0686-1;
 Bendl, P., Pilin, A. DVI týmy v Evropě. Kriminalistický sborník, 2007, č. 2.

Col. Petr Bendl, Ph.D.,
 Institute of Criminalistics Prague,
 manager of Czech DVI team.

¹ *Disaster Victim Identification Guide*. In: *Interpol* [online]. Lyon, 2011 [cit. 2016-01-29]. Available at: <http://www.interpol.int/Public/DisasterVictim/Guide.aspx>

² It has become a wide-spread term and starts to be routinely used in the Czech Republic, too.

WYBRANE ASPEKTY ANALIZY ŚLADÓW NA MIEJSCU ZDARZENIA DROGOWEGO

i ich znaczenie w rekonstrukcji wypadku

st. asp. Jolanta Zawaleń

młodszy wykładowca
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

Kilkuletnie prowadzenie postępowań w sprawach o wypadki drogowe nasuwa wiele istotnych, choć wydawałoby się oczywistych kwestii, na które należy zwrócić szczególną uwagę w czasie realizacji czynności procesowych na miejscach zdarzeń. Niektóre z nich dotyczą ujawniania, dokumentowania i zabezpieczania śladów, inne opisu użytego mianownictwa, czy właściwej kontroli stanu technicznego pojazdów (w zakresie możliwym do zrealizowania na miejscu zdarzenia lub w miejscu zabezpieczenia procesowego).

WSTĘP

Większość kwestii jest bezpośrednio związana z merytorycznym przygotowaniem funkcjonariuszy Policji do tego typu zadań, sposobu ich realizacji, współdziałania ze strażą pożarną, która najczęściej dociera na miejsce zdarzenia drogowego przed Policją, oraz sposobu zabezpieczenia miejsca zdarzenia na czas akcji ratowniczej i czynności procesowych.

Kolejne aspekty dotyczą wykorzystania już zgromadzonego materiału dowodowego w prowadzonym postępowaniu, zarówno przez referenta sprawy, realizującego czynności w ramach założeń procesowych, jak i biegłych wydających opinię przed ostatecznym rozstrzygnięciem sądowym.

Należyta staranność wykonania każdej z wymienionych czynności zwiększa szanse szybszego i pełniejszego wyjaśniania przyczyn wypadku drogowego i jego przebiegu.

W niniejszym artykule, adresowanym głównie do policjantów, którzy na co dzień obsługują zdarzenia drogowe, zostaną przedstawione pewne ogólne informacje na temat specyfiki wybranych zdarzeń drogowych, a jednocześnie zostanie przybliżona istota czynności procesowych realizowanych na miejscu zdarzenia.

Pomimo ogólnej, dość prostej, prawnej klasyfikacji zdarzeń drogowych na kolizje, wypadki drogowe i katastrofy w ruchu lądowym, każde zdarzenie, choć rodzajowo zbieżne, jest inne i wymaga indywidualnego poznania, zrozumienia jego prze-

biegu już na etapie oględzin miejsca zdarzenia, czy oględzin pojazdów, bowiem wówczas wspomniane czynności są pełniejsze, połączone z poszukiwaniem śladów, jakie mogły lub powinny być powstać zarówno na drodze, jak i na elementach infrastruktury drogowej, pojazdach, a także osobach biorących udział w zdarzeniach.

ŚLADY NA MIEJSCU ZDARZENIA DROGOWEGO

Na miejscu zdarzenia drogowego z udziałem pojazdów można i należy się spodziewać śladów, jakie wymieniono poniżej. W przypadku zdarzeń polegających na potrąceniu osób pieszych powstają ślady na osobach i ślady z nimi związane (rzeczy niesione przez pieszego czy też do niego należące). Jednak w praktyce nie wszystkie z tych śladów powstają w sposób możliwy do odnalezienia i identyfikacji, choćby po pewnym czasie po zdarzeniu, gdyż np. opady deszczu w trakcie zdarzenia drogowego lub po jego zaistnieniu spowodują „zamaskowanie” śladów, które mogą się ujawnić dopiero po wyschnięciu jezdni.

Na miejscu zdarzenia i w jego otoczeniu mogą powstać ślady:

- **traseologiczne** – pochodzące od ogumionych kół, tj.: ślady jazdy, przyspieszania, hamowania, blokowania, znoszenia czy zarzucania kół;

- **mechanoskopijne** – zarysowania nawierzchni jezdni, naniesień metalicznych (np. z obręczy kół wykonanych ze stopu metali lekkich itp.), ślady deformacji, przełamów, zagięć, rozerwów konstrukcji metalowej pojazdów;
 - **mikroślady** – w postaci położenia płytek lakieru, przyczepienia ich na pojazdach, na barierach drogowych, ekranach dźwiękochłonnych, na odzieży osób kontaktujących się z pojazdami, w formie obszaru rozrzutu odłamków szkła z kloszy lamp (reflektorów, kierunkowskazów), szyby czołowej lub bocznej;
 - **rozrzutu elementów z nadwozia** (podkładek pod tablicę rejestracyjną lub ich fragmentów, tablicy rejestracyjnej, fragmentów poszycia zderzaka, fragmentów reflektorów itp.);
 - **biologiczne** – fragmenty tkanek (miękkie, twarde);
 - w postaci **plam**:
 - cieczy eksploatacyjnych (np. z uszkodzonego układu chłodzenia silnika, układu hamulcowego),
 - substancji brunatno-czerwonej;
 - w formie fragmentów **nawierzchni o innej wilgotności** (np. suchej jezdni pod pojazdem po wystąpieniu opadów atmosferycznych);
 - **naniesienia** żwiru, gleby, podłoża trawiastego z pobocza – w przypadku ruchu pojazdu/pojazdów poza jezdnią itp.
- Na miejscu zdarzeń drogowych z niechronionymi uczestnikami ruchu (w szczególności pieszymi) mogą powstać ślady:

- **związane z osobą**:
 - ślad tarcia na nawierzchni, pochodzący od podeszwy buta (niezwykle ważny ślad, identyfikujący miejsce potrącenia z dokładnością do kilku centymetrów, rzadko ujawniany, gdyż jako wyizolowany od reszty znajduje się w znacznej odległości przed resztą śladów),
 - ślady tarcia odzieży o jezdnię,
 - ślady wleczenia, sunięcia,
 - plamy cieczy koloru brunatno-czerwonego,
 - fragmenty tkanek,
 - powypadkowe położenie pieszego (ew. zwłok),
 - położenie rzeczy należących do pieszego (czapki, okularów lub ich fragmentów, siatki, torebki, parasola, rękawiczek, obuwia itp.),
 - położenie opakowań z opatrunków, rzeczy związanych z udzielaniem pierwszej pomocy (np. poduszka, koc itp.), fragmentów odzieży;
- **związane z pojazdem** – przedstawiono powyżej.

Każdy ślad jest ważny i niesie ze sobą niepowtarzalną informację, niezbędną do rozwiązania zainicjowanego „kazu” – powstania, przebiegu i procesowej identyfikacji wypadku drogowego.

Ujawnienie śladów, ich właściwe nazwanie, zabezpieczenie techniczne i procesowe stanowi fundament pozwalający na odtworzenie sytuacji wypadkowej. Bardzo ważnym elementem konstrukcji materiału dowodowego i parametrem przemawiającym wprost do wyobraźni jest szkic wykonany na miejscu wypadku drogowego oraz dokumentacja fotograficzna z miejsca zdarzenia, dokumentacja dotycząca pojazdów uczestniczących w kolizji lub wypadku, z uwzględnieniem zarówno zdjęć ogólnorientacyjnych, lokujących zdarzenie w przestrzeni, jak też sytuacyjnych i szczegółowych.

Mimo iż pewną trudnością w poprawnym formułowaniu opisu śladów i uszkodzeń jest ter-

minologia, to właśnie m.in. dzięki poprawnie wykonanej dokumentacji fotograficznej, problem jednolitości mianownictwa oględzinowego w minimalnym stopniu schodzi na drugi plan.

Przykładem może być opis zawarty w protokole oględzin pojazdu wielośladowego, przedstawiający uszkodzenie szyby czołowej pojazdu w postaci: „(...) promienistego pęknięcia wzdłużnego” czy też „zagięcie blachy drzwi przednich lewych”. Opisy te, z pozoru klarowne i zrozumiałe (jedno pęknięcie promieniste szyby, zagięta blacha drzwi), po analizie dokumentacji fotograficznej, okazały się być uszkodzeniami; spękaniami szyby czołowej w stopniu całkowitym i rozerwaniem poszycia blachy drzwi przednich, lewych na całej ich długości.

Te dwa przykłady ukazują, jak ważnym czynnikiem spójności z rzeczywistymi uszkodzeniami jest dokumentacja techniczna z miejsca zdarzenia. Często, samym tylko opisem nie byłibyśmy w stanie oddać rzeczywistego obrazu zastanego po zdarzeniu. Podobnie przedstawia się problem, gdy w protokole oględzin miejsca wypadku drogowego ujawniony na nawierzchni asfaltowej ślad traseologiczny zostanie błędnie opisany jako „śląd blokowania koła”, a ponadto, w toku powypadkowych oględzin pojazdu, utrwalonych m.in. w dokumentacji fotograficznej, okaże się, że samochód, który go pozostawił, był wyposażony w system ABS.

Po pierwsze, może się pojawić problem dotyczący sprawności ABS w warunkach ujawnienia śladów „blokowania kół”, jak też, jeżeli stan techniczny samochodu nie zostanie należycie sprawdzony pod kątem jego sprawności, to ta kwestia będzie podnoszona przy „obronie” kierowcy w kontekście mniejszego opóźnienia uzyskiwanego przez samochód hamujący z zablokowanymi kołami (czyli mniejszej prędkości początkowej hamowania niż w przypadku hamowania z wykorzystaniem systemu ABS). Podobne uwagi można poczynić w odniesieniu do śladów bocznego znoszenia kół, często mylonych ze śladami zarzucania kół (samochód jest zarzucany na skutek intensywnego bocznego znoszenia lub bocznego poślizgu kół). Nieumiejętne rozpoznanie i opisywanie ich zamiennie jest kategorią błędem. Ślady te pozwalają m.in. na odtworzenie usytuowania kół znaczących je, a tym samym na ustalenie położenia pojazdu (także kątownego, np. w stosunku do osi jezdni) w każdej fazie ruchu, ze znaczeniem śladów.

Na fot. 1 pokazano przykładowe wzajemne usytuowanie śladów traseologicznych na miejscu wypadku typu pojazd – pojazd (uderzenie boczne).

Ślad nr 1 – zanieczyszczenie jezdni błotem, które odpadło z wnęki błotnika jednego z kolidujących samochodów.

Fot. 1. Ślady traseologiczne (nr 3, 5, 7) ujawnione na miejscu wypadku drogowego. Zdj. dr inż. R. Janczur, biegły sądowy.

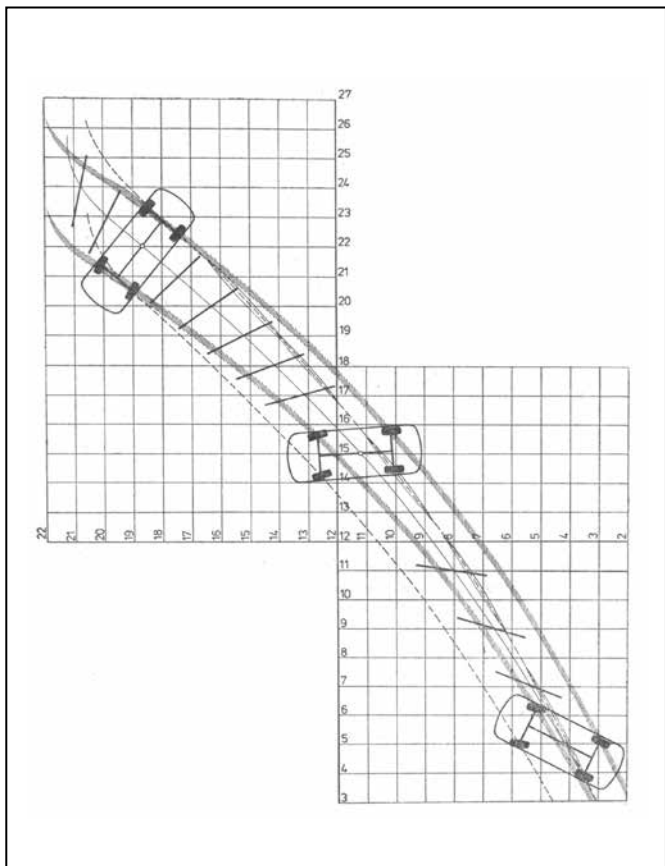
ANALIZA ŚLADÓW NA MIEJSCU ZDARZENIA DROGOWEGO

Fot. 2. Obraz śladów traseologicznych nr 5 i 7 w powiększeniu. Zdj. dr inż. R. Janczur, biegły sądowy.

Ślady 5 i 7 – boczne znoszenie kół, z charakterystycznym skośnym układem ciemnych linii, pozostawionych przez kostki bieżnika znoszonych kół (szczególnie dobrze widocznych w miejscach zaznaczonych elipsami koloru czerwonego).

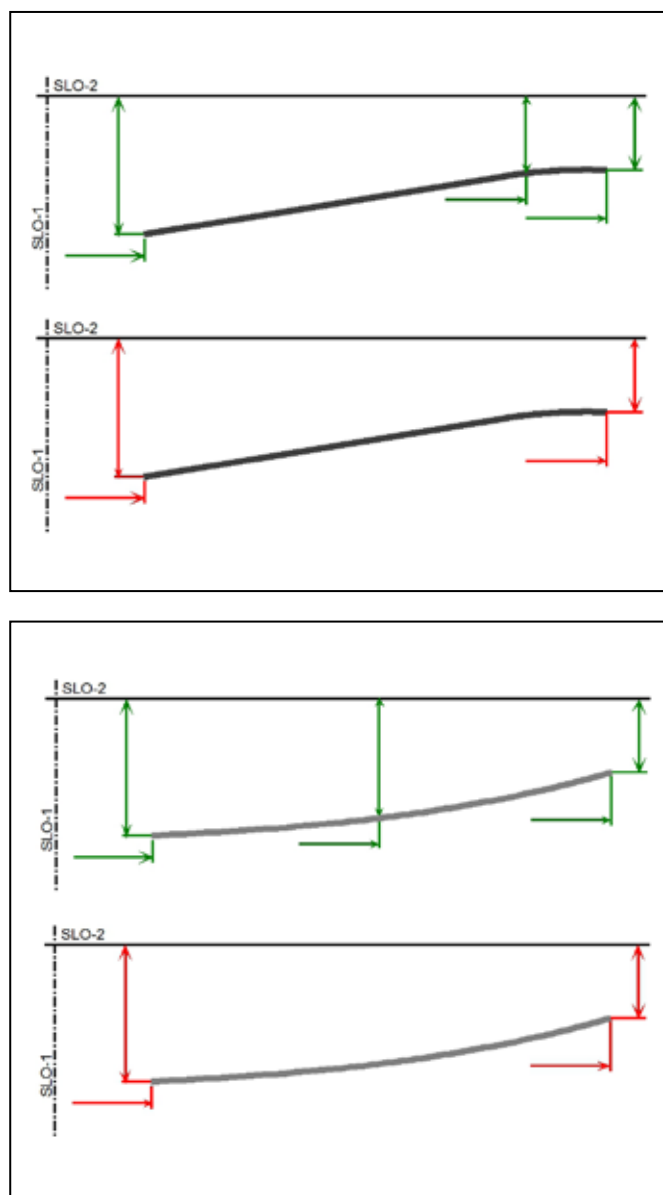
Przykład wykorzystania położenia i charakteru śladów znoszenia kół do ustalenia pozycji samochodu pokazano na rys. 1.

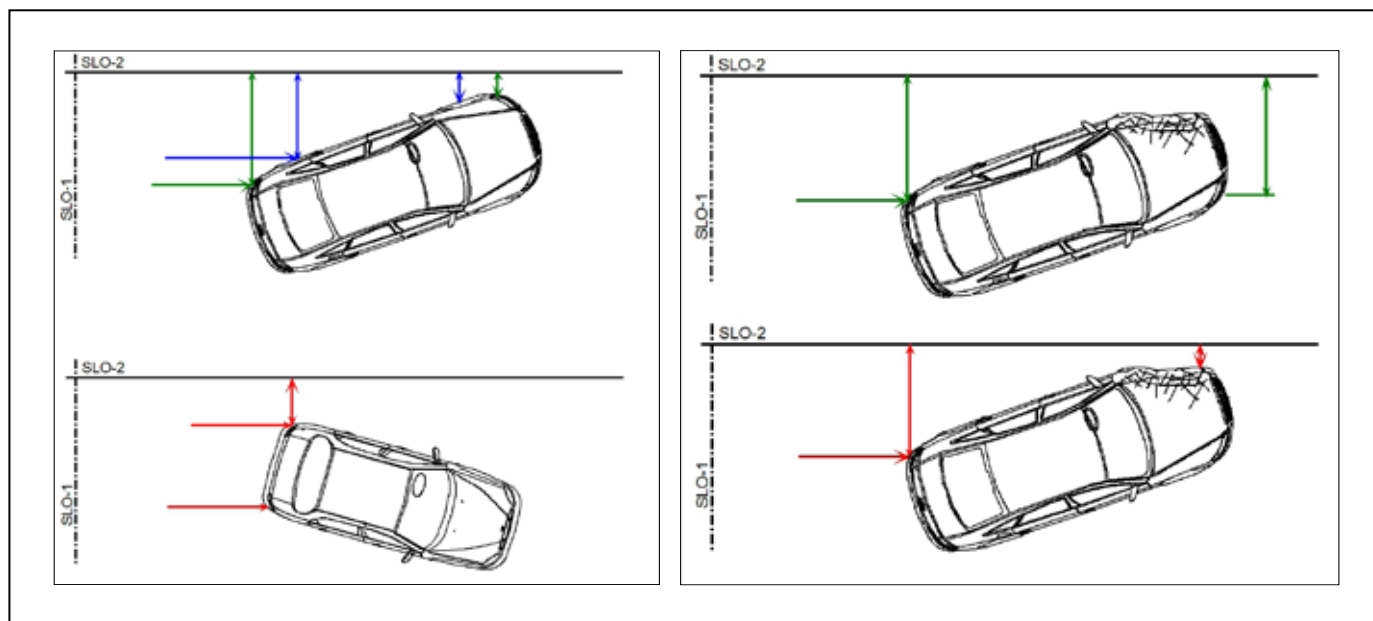
Rys. 1. Fazy ruchu samochodu na podstawie śladów znoszenia kół. Źródło: J. Wierciński, *Wypadki drogowe – elementy analizy technicznej i opiniowania*, WKiŁ, Warszawa 1985, s. 78.

Większość funkcjonariuszy likwidujących zdarzenia drogowe wykorzystuje kółka pomiarowe (drogomierze) i taśmy miernicze w celu wykonania odpowiednich pomiarów położenia śladów. Z doświadczenia procesowego wynika, że najczęściej pomiary są wykonywane w zakresie położenia początku i końca śladu, a pomiary śladów krzywoliniowych czy wykazujących miejsce lokalnej zmiany ich kierunku (zmiany identyfikującej miejsce zadziałania na pojazd siły zewnętrznej, a więc pochodzącej od kolidowania pojazdów) pozostają opisane i zwymiarowane jako prostoliniowe. Brakuje często pomiaru dodatkowego w punktach „zmienności” śladu, leżących na jego długości.

Przykłady poprawnego i niepoprawnego wymiarowania śladów i położenia pojazdu pokazano na rys. 2 i 3.

Rys. 2. Poprawne (rysunki górne) i niepoprawne (rysunki dolne) wymiarowanie śladów kół.
Źródło: materiały własne z wykorzystaniem systemu sporządzania planów sytuacyjnych dla potrzeb dokumentacji wspomaganie rekonstrukcji zdarzeń drogowych Cybid PLAN 3D. Licencja PL340-008-A7963AEF.

Rys. 3. Poprawne (rysunki górne) i niepoprawne (rysunki dolne) wymiarowanie położenia pojazdu.

Źródło: materiały własne z wykorzystaniem systemu sporządzania planów sytuacyjnych dla potrzeb dokumentacji wspomagania rekonstrukcji zdarzeń drogowych Cybid PLAN 3D. Licencja PL340-008-A7963AEF.

Fot. 3. Ślady traseologiczne na nawierzchni asfaltowej i krawężniku. Zdj. dr inż. R. Janczur, biegły sądowy.

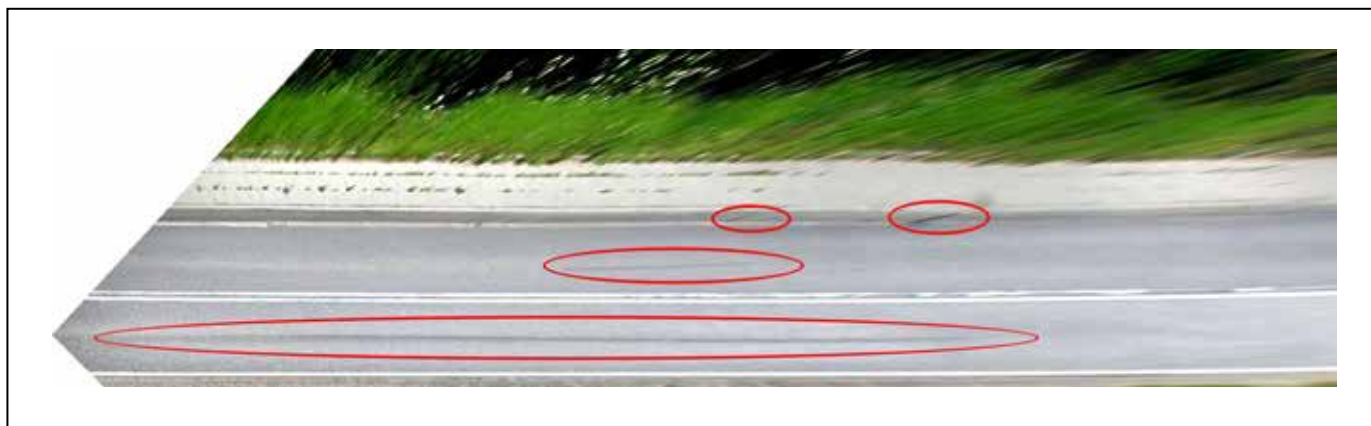
Ogólnościową tendencją (potwierdzającą się corocznie na międzynarodowych konferencjach i sympozjach z zakresu wypadków drogowych) w dokumentowaniu miejsc zdarzeń drogowych jest wykonywanie bardzo dobrych jakościowo

zdjęć, z dodatkowym wzorcem prostokąta (kwadratu) lub równoramiennego krzyża, umożliwiające ich fotogrametryczne przekształcenie w celu uzyskania widoku miejsca zdarzenia z góry (prostopadle do nawierzchni jezdni).

Specjalistycznymi programami dającymi takie możliwości są: Cybid PHOTORECT (Cybid, Polska), PC-Rect (DSD Dr. Steffan Datentechnik, Austria), PhotoModeler Pro (Eos Systems, Kanada)¹.

Zdjęcie z miejsca zdarzenia (fot. 3) przedstawia ślady traseologiczne, nieutrwalone procesowo; ich przekształcenie fotogrametryczne, które wykonano w programie Cybid PHOTORECT, pokazano na fot. 4.

Czy takie możliwości, jakie wykazują wspomniane programy komputerowe, pozwalają na niefrasobliwość pominięcia śladów w toku czynności procesowych czy ich niezabezpieczenia? Kategorycznie nie. Tylko właściwe utrwalenie na potrzeby procesu jest gwarantem ich istnienia jako dowodu w sprawie oraz „powołania” się na nie w opinii biegłego rekonstruującego „(...) przebieg zdarzenia zgodnie z rzeczywistością”².

Fot. 4. Odtworzenie położenia śladów traseologicznych na miejscu wypadku drogowego (zaznaczonych elipsami koloru czerwonego). Zdj. dr inż. R. Janczur, biegły sądowy.

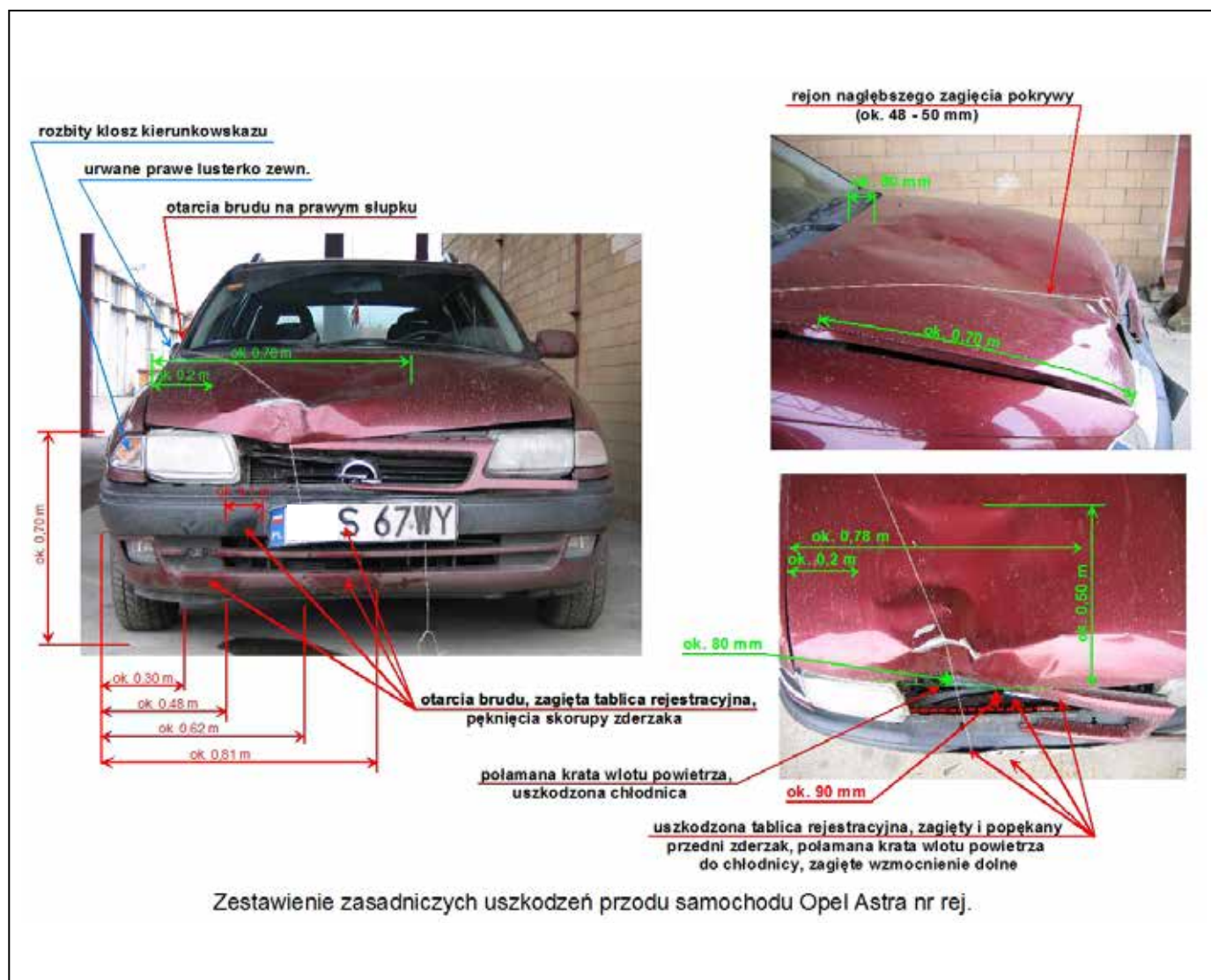
ANALIZA ŚLADÓW NA MIEJSCU ZDARZENIA DROGOWEGO

ŚLADY NA POJAZDACH

Ślady na pojazdach powstają w czasie ich wzajemnych zderzeń i kolidowania także z niechronionymi uczestnikami ruchu oraz z różnymi przeszkodami. Dokumentowanie położenia i charakteru takich śladów wymaga wykonania zdjęć ogólnorientacyjnych (prostopadle do fotografowanych powierzchni pojazdu), sytuacyjnych i szczegółowych, przy czym często znaczną trudnością jest udokumentowanie fotograficzne różnicy pomiędzy tym, co „widzi nasze oko” podczas przyglądania się śladom w różnych kierunkach i pod różnym kątem do powierzchni, na której powstały ślady, a tym, co „zapisuje” aparat fotograficzny.

Odblaski słońca, cienie, odbicia na powłoce lakierowej nadwozia pojazdu, oświetlonej i mokrej nawierzchni jezdni czy też osób i rzeczy znajdujących się w pewnej odległości w przestrzeni nieoświetlonej utrudniają identyfikację niektórych śladów. Stąd często większa liczba zdjęć, wykonanych w czasie oględzin, właściwy dobór przysłony lub doświetlenia miejsca (np. metodą wielobłysku) pozwalają na uzyskanie lepszego „obrazu” pojazdu i jego uszkodzeń.

Tematyka dokumentowania uszkodzeń na pojazdach zarówno w wypadkach drogowych, jak i w kolizjach, które bardzo często stanowią podstawę postępowań o próbę wyłudzenia odszkodowania, jest dość obszerna i może stanowić oddzielną serię publikacji. Należy jednak pamiętać, że wykonywanie zdjęć uszkodzeń pojazdów z przymiarami skalowymi lub łatami geodezyjnymi, pozwalającymi na ustalenie wielkości uszkodzeń, ich wysokości, szerokości i położenia, powinno być dodatkowym etapem tych czynności po wykonaniu pełnej dokumentacji fotograficznej ogólnej i szczegółowej, bez żadnych elementów dodatkowych zasłaniających uszkodzenia lub „optycznie” zniekształcających ich obraz (zdjęcia „skośne” do powierzchni pojazdu).

Fot. 5. Przykład udokumentowania uszkodzeń pojazdu przez biegłego w opinii. Autor: dr inż. R. Janczur, biegły sądowy.

Obecnie wykonywanie dużej liczby zdjęć i zamieszczanie ich na nośnikach CD lub DVD w aktach sprawy nie stanowi problemu ani technicznego, ani ekonomicznego. Dokumentacja poglądowa odpowiednio opisana i wyselekcjonowana z całości wykonanych zdjęć będzie stanowić załącznik do protokołu oględzin miejsca wypadku drogowego, a biegły, korzystając i tak z całości materiału, może zawsze tę dokumentację rozszerzyć, zamieszczając w swojej opinii dodatkowe zdjęcia prezentujące szczegóły przez niego akcentowane i istotne z punktu widzenia odtworzenia przebiegu wypadku.

PROBLEM REKONSTRUKCJI PRZEBIEGU ZDARZENIA

Powyższe, ogólnie zarysowane aspekty pracy policjantów, w istocie decydujące o jakości materiału dowodowego zebranego w danej sprawie, są niezmiernie ważne. Niektórych czynności bowiem nie można powtórzyć. Po kilku godzinach czy kilku dniach, ślady na miejscu zdarzenia najczęściej nie są już widoczne, a pojazdy zwrócone właścicielom mogą już być rozebrane lub zezłomowane, co prowadzi do nieodwracalnej utraty „treści” procesowej. Na bazie tak zgromadzonego materiału dowodowego będzie rozstrzygana sprawa, a im konkretniejszy jest materiał, tym mniej wątpliwości będzie się pojawiać w toku postępowania.

Biegli sądowi powołani do zdarzeń, znający specyfikę wypadków drogowych, chcą mieć do dyspozycji maksymalnie obszerny materiał dowodowy, bowiem pewne ustalenia, oparte na dowodach rzeczowych, prawach fizyki i matematyki, nie mogą być podważane wersjami zdarzenia, prezentowanymi przez jego uczestników. I tak, według biegłych, co wydaje się „brutalnym argumentem”, łatwiej opiniuje się szczegółowo udokumentowany ciężki wypadek drogowy niż niejedną kolizję, w której interwencja Policji ograniczała się do sporządzenia notatki urzędowej i kilku zdjęć (wykonanych np. w nocy) oraz późniejszych przesłuchań, podczas których zdarzenie jest odmiennie opisywane przez uczestników lub świadków zdarzenia.

Wśród zagadnień istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, a więc i tych, które stanowią podstawę powoływania biegłych sądowych, jest też kwestia obliczania faktycznej prędkości jazdy pojazdu na podstawie ujawnionych śladów i skutków zdarzenia, określania czasu trwania stanu zagrożenia, badania związku przyczynowego przekroczenia prędkości dopuszczalnej z zaistnieniem wypadku. To tylko część kwestii będących tematem pytań adresowanych do biegłych. Od precyzji i sposobu sformułowania odpowiedzi na tego typu pytania, organy procesowe i sądy niejednokrotnie uzależniają przedstawienie zarzutów czy wysokość wyroku.

Jak wiadomo, początek gromadzenia materiału dowodowego i jego jakość w znakomitej części zależy od funkcjonariuszy Policji obecnych na miejscu zdarzenia i początkowo współdziałających ze służbami ratunkowymi. To od ich zaangażowania, wiedzy i doświadczenia zależy „jakość fundamentu” postępowania przygotowawczego, przekładająca się wprost na czasochłonność i koszty postępowań w sprawach o wypadki czy kolizje drogowe, a także życie i wolność osób biorących udział w losowym przecieź zdarzeniu drogowym.

PODSUMOWANIE

W niniejszym artykule zwrócono uwagę na:

- wagę śladów kryminalistycznych na drodze, na pojazdach i problemu jedynej szansy ich należytego udokumentowania podczas czynności wykonywanych na miejscu zdarzenia;
- sposoby wykorzystania śladów w dalszych etapach postępowań – przez osoby prowadzące postępowania, strony postępowań (uczestników i ich pełnomocników), biegłych;
- problem miarodajności opinii biegłego w zależności od „jakości” dokumentacji policyjnej;
- kierunki rozwoju metod zabezpieczania śladów i wykorzystania ich w dalszych działaniach.

¹ Wypadki drogowe. *Vademecum biegłego sądowego*, praca zbiorowa, wyd. II poprawione, Wydawnictwo IES, Kraków 2010, s. 996–997.

² J. Sehn, *Ślady kryminalistyczne*, w: *Z zagadnień kryminalistyki*, 1960, t. 1.

Literatura

- Materiały własne i udostępnione za zgodą biegłego sądowego dla potrzeb niniejszego artykułu i w procesie dydaktyczno-naukowym.
- Sehn J., *Ślady kryminalistyczne*, w: *Z zagadnień kryminalistyki*, 1960.
- Wierciński J., *Wypadki drogowe – elementy analizy technicznej i opiniowania*, WKiŁ, Warszawa 1985.
- Wypadki drogowe – elementy analizy technicznej i opiniowania*, pod red. J. Wiercińskiego, WKiŁ, Warszawa 1985.
- Wypadki drogowe. Vademecum biegłego sądowego*, praca zbiorowa, wyd. II poprawione, Wydawnictwo IES, Kraków 2010.

Summary

Selected aspects of a road accident analysis and their importance for the reconstruction of an accident

On the basis of the real road accidents the author presents and comments selected aspects of the analysis of forensic traces collected at the site of the traffic incident. She indicates their great importance for the reconstruction of the course of events. It is significant for both judicial parties which expect an explanation of the causes of accidents and the identification of perpetrators and for bodies which rule on criminal matters. The author discusses the proper process of registering procedural steps and analyses that issue from legal and forensic point of view. She also indicates the possibility to use computer programmes to support the reconstruction of road accidents and describes their role in supplementing the evidence.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

KOLIZJA Z UDZIAŁEM ZWIERZĄT

Sposób postępowania, odszkodowanie

asp. szt. Robert Doliński

instruktor
Zakładu Ruchu Drogowego CSP

mł. asp. Marta Paw

instruktor
Zakładu Ruchu Drogowego CSP

Zderzenie pojazdu ze zwierzęciem kwalifikowane jest jako kolizja. W 2015 r. miało miejsce 345 zdarzeń z udziałem zwierząt, co stanowi 13,6% ogółu takich kolizji, w których śmierć poniosło 15 osób, co stanowi 3,6% ogółu, a rannych zostało 421 osób, co stanowi 14,7%.

Jednym ze sposobów ograniczających liczbę zdarzeń z udziałem zwierząt jest oznakowanie dróg, na których najczęściej występują zwierzęta. Powszechność znaków drogowych i brak przekonania kierowcy o istniejącym zagrożeniu powodują, że często nie spełniają swojej roli. Znaki ostrzegawcze zobowiązują uczestników ruchu m.in. do zachowania szczególnej ostrożności polegającej na zwiększeniu uwagi i dostosowaniu zachowania do warunków i sytuacji zmieniających się na drodze, w stopniu umożliwiającym odpowiednio szybkie reagowanie. Najwięcej zdarzeń ma miejsce przy dobrych warunkach pogodowych i suchej nawierzchni, a przyczyną jest niedostosowanie prędkości do sytuacji w ruchu łącznie z przekraczaniem dozwolonej prędkości, co ogranicza możliwość manewru w przypadku pojawienia się zwierzęcia na drodze oraz zwiększa drogę hamowania. Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. Nr 170, poz. 1393, z późn. zm.) określa dwa rodzaje znaków ostrzegających przed zwierzętami:

A-18a „Zwierzęta gospodarskie”

Znak ostrzega o możliwości napotkania na drodze zwierząt gospodarskich; stosuje się go do oznaczania miejsc, w których odbywa się regularny przepęd zwierząt wzdłuż lub w poprzek (przy ośrodkach hodowlanych, pastwiskach itp.);

A-18b „Zwierzęta dzikie”

Znak ostrzega o możliwości napotkania na drodze zwierząt dzikich; stosuje się go do oznaczania miejsc, w których zwierzęta dziko żyjące często przekraczają drogę (las z dużą liczbą zwierząt, szlaki wędrowek zwierząt).

Źródło: Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych.

Kierowcy, dostosowując prędkość w lasach i obszarach zabudowanych, szczególnie w okresie od zmierzchu do świtu, zmniejszają prawdopodobieństwo zaistnienia kolizji ze zwierzęciem. Pamiętajmy, że gdy wbiegające na drogę zwierzę zostanie oślepione przez światło reflektorów, rzadko ucieka, zaś w większości przypadków zatrzymuje się i staje w bezruchu. Jest to zjawisko *freeze*, czyli tzw. zamrożenia. Zwierzę tkwi w nim tak długo, dopóki nie pojawi się inny bodziec, np. mrukanie światłami, trąbienie lub inny pojazd.

Jak zachować się w sytuacji, kiedy dojdzie do potrącenia zwierzęcia? Niestety bardzo częstą praktyką spotykaną na naszych drogach jest odjechanie z miejsca zdarzenia i pozostawienie rannego zwierzęcia na drodze lub w przydrożnym rowie. Kierujący, który dopuszcza się takiego czynu, wykazuje dużą nieodpowiedzialność i nie zdaje sobie sprawy, że zgodnie z prawem kierowca, który potrącił zwierzę, ma obowiązek mu pomóc i zastosować zbliżone procedury, jak w przypadku zdarzenia drogowego. Kierujący zobowiązany jest do zatrzymania pojazdu, włączenia świateł awaryjnych, a jeżeli pojazd nie jest w nim wyposażony – włączenia świateł pozycyjnych. Jest obowiązany sygnalizować postój pojazdu poprzez rozstawienie ostrzegawczego trójkąta odblaskowego na jezdni lub poboczu, odpowiednio do miejsca unieruchomienia pojazdu. Jeżeli unieruchomienie pojazdu nastąpiło na obszarze zabudowanym, ostrzegawczy trójkąt odblaskowy umieszcza się za pojazdem lub na nim, na wysokości nie większej niż 1 m, poza obszarem zabudowanym – w odległości 30–50 m za pojazdem, natomiast na autostradzie lub drodze ekspresowej – w odległości 100 m za pojazdem. Jeżeli zwierzę jest ranne, należy powiadomić jedną ze służb wymienionych w art. 33 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt (Policję, Inspektorat Weterynarii, straż gminną, Służbę Leśną, Straż Graniczną, Polski Związek Łowców, Państwową Straż Łowiecką, Państwową Straż Rybacką, straż ochrony kolei). Zgodnie bowiem z art. 25 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. z 2013 r. poz. 856, z późn. zm.): „Prowadzący pojazd mechaniczny, który potrącił zwierzę, obowiązany jest, w miarę możliwości, do zapewnienia mu stosownej pomocy lub zawiadomienia jednej ze służb (...)”.

Osoba naruszająca zakaz z art. 25 ustawy o ochronie zwierząt podlega karze aresztu lub grzywny do 5 tys. złotych, zgodnie z art. 37 ust. 1 tejże ustawy.

Powiadomione służby mają obowiązek podjęcia działań związanych ze zniwelowaniem zagrożenia stwarzanego przez

zwierzę, udzieleniem mu pomocy oraz usunięciem zwłok, jeśli zajdzie taka potrzeba. Zasady te obowiązują również w przypadku zdarzenia z udziałem zwierząt domowych.

Sposób postępowania policjantów na miejscu zdarzenia drogowego szczegółowo opisują wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 lipca 2007 r. w sprawie postępowania policjantów na miejscu zdarzenia drogowego (Dz. Urz. KGP Nr 17, poz. 133). Natomiast zarządzenie nr 31 Komendanta Głównego Policji z dnia 22 października 2015 r. w sprawie metod i form prowadzenia przez Policję statystyki zdarzeń drogowych (Dz. Urz. KGP poz. 85, z późn. zm.) określa wzór karty zdarzenia drogowego, sposób jej wypełniania oraz postępowania z nią.

Wytyczne nr 3 precyzują sposób postępowania policjantów na miejscu wypadku drogowego i kolizji drogowej. Określają również czynności policjanta, który jako pierwszy przybył na miejsce wypadku drogowego, i dla tego, który go obsługuje.

Niezależnie od powyższego podziału, każdy policjant, który przybędzie na miejsce zdarzenia drogowego, zobowiązany jest do:

- ustawienia pojazdu służbowego w sposób zapewniający bezpieczeństwo własne oraz uczestników ruchu drogowego;
- włączenia niebieskich świateł błyskowych;
- stosowania urządzeń technicznych służących do zabezpieczania miejsca zdarzenia drogowego, jeżeli posiada je na wyposażeniu.

Policjant, który jako pierwszy przybył na miejsce zdarzenia, informuje dyżurnego jednostki Policji o podjęciu czynności, które polegają w szczególności na:

- dokonaniu wstępnej oceny zdarzenia i przekazaniu informacji dyżurnemu jednostki, w szczególności o konieczności przybycia innych służb ratowniczych;
- zapewnieniu porządku i bezpieczeństwa na miejscu zdarzenia oraz współdziałaniu z innymi służbami ratowniczymi w celu zminimalizowania skutków zdarzenia;
- udzieleniu pierwszej pomocy ofiarom wypadku;
- ustaleniu i rozpytaniu osób uczestniczących w zdarzeniu oraz jego świadków, a także odnotowaniu ich danych personalnych;
- uzyskaniu informacji od zespołu medycznego o obrażeniach osób poszkodowanych oraz miejscu ich hospitalizacji;
- poddaniu, w miarę możliwości, badaniu na zawartość w organizmie alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu kierującego (kierujących) pojazdem oraz innej osoby, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mogła kierować pojazdem uczestniczącym w wypadku drogowym;
- sporządzeniu dokumentacji z przeprowadzonych czynności, m.in. notatki urzędowej oraz karty statystycznej zdarzenia drogowego PRD – 2/2.

Jeżeli pojazdy uczestniczące w zdarzeniu znajdują się poza jezdnią, a wykonywane czynności nie stwarzają zagrożenia bezpieczeństwa dla policjanta i innych uczestników ruchu drogowego, nie wymaga się włączania przy radiowozie niebieskich świateł błyskowych oraz stosowania urządzeń technicznych.

W myśl art. 33 ust. 4 ustawy o ochronie zwierząt, w razie konieczności bezzwłocznego uśmiercenia zwierzęcia policjant powinien wezwać osobę odpowiedzialną za przeprowadzenie działań, tj. lekarza weterynarii. Zgodnie z art. 33 ust. 1a ustawy: „Uśmiercanie zwierząt może odbywać się wyłącznie w sposób humanitarny polegający na zadawaniu przy tym minimum cierpienia fizycznego i psychicznego”.

Art. 33 ust. 4 ustawy określa, że w razie konieczności bezzwłocznego uśmiercenia, czynność tę dokonuje się przez:

- podanie środka usypiającego – przez lekarza weterynarii;
- zastrzelenie zwierzęcia wolno żyjącego (dzikiego) – przez osobę uprawnioną do użycia broni palnej.

Powyższy artykuł stanowi, że wobec zwierząt policjant może użyć broni palnej. Niemniej jednak niniejszy przepis może być zastosowany w opisywanych okolicznościach tylko i wyłącznie, gdy zajdzie taka konieczność.

Pamiętajmy, że w całym kraju istnieją ośrodki rehabilitacyjne, które zajmują się zwierzyną, która ucierpiała m.in. na skutek zdarzenia drogowego.

ODSZKODOWANIE – ZDARZENIE ZE ZWIERZĘCIEM ŻYJĄCYM W STANIE WOLNYM

Zdarza się, że poszkodowany w wyniku zdarzenia ze zwierzęciem zwraca się o odszkodowanie do Skarbu Państwa. Art. 2 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz. U. z 2015 r. poz. 2168, z późn. zm.) definiuje zwierzęta łowne w stanie wolnym jako dobro ogólnonarodowe, które stanowi własność Skarbu Państwa. Na podstawie art. 50 ust. 1 ustawy – Prawo łowieckie, Skarb Państwa odpowiada tylko za szkody określone w art. 46 ust. 1 tej ustawy, tj. „Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone w uprawach, płodach rolnych przez dziki, łosie, jelenie, daniela i samy, w tym przez te zwierzęta w przypadku objęcia ich całoroczną ochroną”.

Art. 415 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2017 r. poz. 459) stanowi: „Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”. Szkoda może być wyrządzona drugiej osobie poprzez swoje działanie lub zaniechanie. Oznacza to, iż obowiązek naprawienia szkody powstaje w razie takiego działania lub zaniechania (zaniedbania), w tym przypadku zarządcy drogi. Jednym z obowiązków zarządcy drogi jest ostrzeganie kierujących znakami drogowymi o występującej na zalesionych odcinkach dróg dzikiej zwierzyny, zwłaszcza, gdy zarządca był powiadamiany o zdarzeniach ze zwierzyną leśną. Powstanie szkody w wyniku zaniechania lub wadliwego wypełnienia obowiązków, które ciąży na zarządcy, może prowadzić do odpowiedzialności odszkodowawczej po jego stronie. Zgodnie bowiem z treścią art. 20 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 1440), do zarządcy drogi należy w szczególności utrzymanie nawierzchni drogi, chodników, drogowych obiektów inżynierskich, urządzeń zabezpieczających ruch i innych urządzeń związanych z drogą. Przez utrzymanie drogi natomiast należy rozumieć wykonywanie robót remontowych, porządkowych i innych zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa oraz komfortu podróży. W zakresie tych obowiązków jest więc także stosowne oznakowanie drogi, szczególnie w przypadku tego typu zagrożeń dla bezpieczeństwa ruchu. Na podstawie przepisów ustawy o drogach publicznych zarządcami dróg są: Generalny Dyrektor Dróg Krajowych i Autostrad – drogi krajowe, zarząd województwa – drogi wojewódzkie, zarząd powiatu – drogi powiatowe, wójt (burmistrz, prezydent miasta) – drogi powiatowe, ale też Skarb Państwa. Ten ostatni odpowiada za szkody wyrządzone przez zwierzęta łowne objęte ochroną przez cały rok.

KOLIZJA Z UDZIAŁEM ZWIERZĄT

Znaki ostrzegawcze stosuje się nie tylko w miejscach, gdzie występuje niebezpieczeństwo stałe, ale także tam, gdzie występuje ono okresowo, np. w miejscach pojawiania się zwierząt. Analizując potrzebę zastosowania znaku, należy wiedzieć, jakie miejsca mogą być niebezpieczne. Można je ustalić m.in. na podstawie informacji służby leśnej o szlakach wędrówek dzikich zwierząt. Podkreślenia jednak wymaga, iż informacja z koła łowieckiego nie jest jedynym sposobem na wskazanie powyższego. Zwolnienie z tego obowiązku nie może opierać się na argumentie niezawiadomienia przez dzierżawcę lub zarządcę kół łowieckich o fakcie migracji. Znaki ustawia się również na podstawie dotychczasowych zgłoszeń o wypadkach. W przypadku braku znaku (A-18b) „uwaga dzikie zwierzęta” istnieje adekwatny związek przyczynowy z powstałą szkodą. Kierowca nie mógł spodziewać się wtargnięcia dzikiego zwierzęcia na jezdnię, bo zarządca drogi nie postawił znaku ostrzegawczego o tym niebezpieczeństwie.

Ciężar udowodnienia okoliczności zaniechania lub niedopełnienia obowiązków przez zarządcę drogi spoczywa, zgodnie z art. 6 ustawy – Kodeks cywilny, na poszkodowanym.

Osoba dochodząca odszkodowania powinna zgromadzić wszelkie dowody, które potwierdzą zdarzenie i zaniebdania zarządcy drogi. Są to np.: notatka Policji z miejsca zdarzenia, zdjęcia, zeznania i dane świadków.

Jeżeli szkoda pozostaje w związku z odbywającym się polowaniem lub nagonką, wówczas istnieje możliwość zwrócenia się z odpowiednim roszczeniem do osób, które zajmują się organizacją polowań. Warto w tym miejscu wspomnieć, że zgodnie z art. 32 ust. 6 ustawy – Prawo łowieckie istnieje obowiązek ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej dla członków Polskiego Związku Łowieckiego w zakresie czynności związanych z gospodarką łowiecką i polowaniami, jak również przedsiębiorcy świadczącego usługi turystyczne mające postać polowania wykonywanego przez cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub polowania za granicą (art. 18 ust. 3 pkt 1 ustawy – Prawo łowieckie).

ODSZKODOWANIE – KOLIZJA ZE ZWIERZĘCIEM GOSPODARSKIM

Wtargnięcie na jezdnię psa, kota lub innego zwierzęcia hodowanego często zmusza kierowcę do wykonania gwałtownych manewrów. W konsekwencji może to prowadzić do groźnego w skutkach wypadku oraz powstania szkód osobowych i majątkowych. Podstawą prawną odpowiedzialności cywilnej za zwierzęta domowe jest art. 43 § 1 i § 2 ustawy – Kodeks cywilny:

„§ 1. Kto zwierzę chowa albo się nim posługuje, obowiązany jest do naprawienia wyrządzonej przez nie szkody niezależnie od tego, czy było pod jego nadzorem, czy też zabił się lub uciekło, chyba że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność, nie ponoszą winy.

§ 2. Chociażby osoba, która zwierzę chowa lub się nim posługuje, nie była odpowiedzialna według przepisów paragrafu poprzedzającego, poszkodowany może od niej żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i tej osoby, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego”.

Powyższa regulacja wskazuje, że właściciel będzie odpowiadał na zasadzie winy za tzw. winę w nadzorze. Należy dodać, że posiadacze zwierząt domowych, zabezpieczając się przed koniecznością osobistego (z własnego majątku) naprawienia szkody, korzystają z ofert zakładów ubezpieczeń, kupując ubezpieczenia dobrowolne – OC w życiu prywatnym, w ramach których można dochodzić roszczeń odszkodowawczych bezpośrednio od ubezpieczyciela, z którym posiadacz zwierzęcia zawarł tego typu umowę.

Podobne zasady odpowiedzialności istnieją w przypadku szkód wyrządzonych przez zwierzęta hodowlane (gospodarskie), za które ponosi odpowiedzialność rolnik. Należy zaznaczyć, że ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolnika ma charakter powszechny i obowiązkowy. Wynika to z faktu, iż rolnik posiadający gospodarstwo rolne podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej rolników. Ubezpieczenie OC rolników reguluje ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 2060).

Ustawa wyraźnie wskazuje zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela, ograniczając ją jedynie do szkód, które powstały w związku z posiadanym gospodarstwem. Jeżeli więc szkoda wyrządzona przez zwierzęta hodowlane nastąpi w związku z posiadanym gospodarstwem rolnym, odpowiedzialność za nią będzie obciążać zakład ubezpieczeń z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia OC rolnika. Natomiast jeżeli szkoda zostanie wyrządzona bez związku z posiadanym gospodarstwem rolnym, może zaistnieć sytuacja, w której mimo posiadania obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników, za szkodę odpowiedzialny będzie sam rolnik na zasadach ogólnych.

W sytuacji kiedy kierowca przyczynił się do spowodowania kolizji lub w znacznym stopniu zwiększył prawdopodobieństwo jej wystąpienia, może stać się/staje się współodpowiedzialnym za powstanie szkody. Jazda z nadmierną prędkością, niezachowanie stosownej ostrożności czy ignorowanie znaków drogowych ostrzegających o niebezpieczeństwie na drodze mogą przesądzać o uznaniu kierującego współwinnym lub winnym powstałej szkody. W związku z tym obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przez zwierzę ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, a zwłaszcza do stopnia winy obu stron.

Najlepszym zabezpieczeniem przed ewentualnymi szkodami osobowymi i majątkowymi, powstałymi w wyniku zdarzeń drogowych, jest oczywiście zawarcie umowy ubezpieczenia (AC) obejmującego swym zakresem szkody powstałe w wyniku zdarzenia ze zwierzęciem. Warto zatem dokładnie zapoznać się z warunkami zawieranego ubezpieczenia przed podpisaniem umowy z towarzystwem ubezpieczeniowym. Niektórzy ubezpieczyciele umieszczają jednak zderzenie ze zwierzęciem wśród wyłączeń od odpowiedzialności.

PAMIĘTAJMY, ABY:

- dostosować prędkość jazdy do warunków, szczególnie nocą, kiedy widoczność spada do 50 m, czyli w sytuacjach, w których mamy mało czasu, by ominąć zwierzę przekraczające drogę;
- jechać ostrożnie, rozglądać się za zwierzętami, uważać na ruch i świecące oczy na poboczu drogi; zachować szczególną ostrożność, podróżując po zmierzchu.

EWIDENCJONOWANIE I PRZECHOWYWANIE DOWODÓW RZECZOWYCH ORAZ ŚLADÓW KRYMINALISTYCZNYCH

Opracowanie na podstawie
zarządzenia nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 lutego 2017 r.

podinsp. Agnieszka Mańko-Czajka

p.o. ekspert
Wydziału Organizacji Dydaktyki i Dowodzenia CSP

Zgodnie z art. 207 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.), Policja, prowadząc postępowanie karne, w razie potrzeby powinna dokonać oględzin. To ujawnione w toku oględzin ślady przestępstwa, ich nośniki oraz rzeczy mogące mieć związek z przestępstwem oraz prawidłowo zabezpieczone pod względem procesowym i techniczno-kryminalistycznym wpływają na kwestię odpowiedzialności karnej za zarzucony oskarżonemu czyn.

UJAWNienie I ZABEZPIECZENIE DOWODÓW RZECZOWYCH I ŚLADÓW KRYMINALISTYCZNYCH

Na podstawie § 51 ust. 1 wytycznych nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 59), do czynności, które policjant podczas oględzin na miejscu zdarzenia powinien dokonać, należy:

- 1) ujawnienie materiału dowodowego oraz **oznaczenie kolejnymi numerami** śladów przestępstwa lub nośników śladów oraz rzeczy mogących mieć związek z przestępstwem;
- 2) **fotograficzne utrwalenie** wyglądu miejsca zdarzenia, sporządzenie szkiców i **wykonanie pomiarów** w celu utrwalenia umiejscowienia materiału dowodowego;
- 3) **zabezpieczenie techniczno-kryminalistyczne** materiału dowodowego za pomocą sprzętu technicznego i odpowiednich środków fizykochemicznych;
- 4) **procesowe udokumentowanie** zabezpieczenia materiału dowodowego poprzez **dokładne opisanie w protokole oględzin**:
 - **miejsca** ujawnienia materiału dowodowego, a także **odległości**, w jakich znajdował się w stosunku do stałych punktów odniesienia;

- **nośnika** śladu przestępstwa bądź **podłoża**, na którym ślad lub nośnik śladu ujawniono, w tym jego właściwości;
- charakterystyki śladu przestępstwa, a w przypadku nośnika lub rzeczy – **rodzaju, wymiarów, materiału, koloru i cech szczególnych**;
- metody, jaką ślad przestępstwa został ujawniony;
- numeracji materiału dowodowego, która musi być zgodna z numeracją na dokumentacji fotograficznej oraz szkicu;
- **sposobu, w jaki materiał dowodowy został zabezpieczony**.

EWIDENCJONOWANIE I PRZECHOWYWANIE DOWODÓW RZECZOWYCH I ŚLADÓW KRYMINALISTYCZNYCH

Po dokonaniu zabezpieczenia dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych podczas czynności procesowych, np. oględzin, kolejnym krokiem jest ich ewidencjonowanie oraz przechowywanie. Problematyka ewidencjonowania i przechowywania dowodów rzeczowych oraz śladów kryminalistycznych została uregulowana

EWIDENCJONOWANIE I PRZECHOWYWANIE

wana w rozdziale 7 zarządzenia nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 lutego 2017 r. (Dz. Urz. KGP poz. 9), które weszło w życie 1 marca 2017 r.

Zgodnie z zarządzeniem ewidencjonowaniu i przechowywaniu w postępowaniu karnym podlegają **rzeczy (przedmioty) zatrzymane** w drodze dobrowolnego wydania lub odebrania albo po uprzednim przeszukaniu, a także ujawnione i zabezpieczone podczas innych czynności (np. przesłuchania), które:

- 1) służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (np. nóż, broń czy łamak lub magnes do zdejmowania zabezpieczeń z ubrań w sklepie itp.);
- 2) zachowały na sobie ślady przestępstwa, w szczególności w postaci substancji, deformacji, odkształceń, odwzorowań, cech zjawiskowych (np. koszula z odbiciem podeszwy obuwia, przepiłowana kłódka, przestrzelina w szybie, zakrwawione buty itp.);
- 3) pochodzą bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa (np. tzw. fanty w postaci artykułów spożywczych czy narzędzi pochodzących z kradzieży, a także pieniądze lub inne rzeczy otrzymane w zamian za skradzione rzeczy itp.);
- 4) mogą służyć jako środek dowodowy do wykrycia sprawcy czynu lub ustalenia przyczyn i okoliczności przestępstwa (np. listy, pamiętniki lub inne zapiski pokrzywdzonego albo sprawcy, a także karta SIM do telefonu komórkowego itp.);
- 5) których posiadanie bez zezwolenia jest zabronione (np. broń palna, amunicja do niej, środki odurzające lub substancje psychotropowe itp.).

Zarządzenie określa te rzeczy i przedmioty jako **dowody rzeczowe**.

Ewidencjonowaniu i przechowywaniu, zgodnie z zarządzeniem, podlegają również ujawnione ślady przestępstwa, po ich przeniesieniu i utrwaleniu za pomocą odpowiedniej techniki kryminalistycznej na innym, właściwym dla danego śladu przestępstwa nośniku. Tak zabezpieczone ślady przestępstwa zarządzenie określa jako **ślady kryminalistyczne**.

Dowody rzeczowe, które należy przechować do czasu uznania ich zbędności w postępowaniu karnym, lub ślady kryminalistyczne przechowuje się w specjalnie wydzielonym pomieszczeniu lub w pomieszczeniach wyposażonych w regały lub szafy, odpowiednio zabezpieczonych przed dostępem osób nieuprawnionych, lub w przeznaczonych wyłącznie do tego celu szafach metalowych, zwanych **składnicą dowodów rzeczowych**, oraz na placach, parkingach, w przystaniach lub w hangarach albo w innych podobnych obiektach lub miejscach będących we władaniu Policji.

Dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne przekazuje się do składnicy dowodów rzeczowych w opakowaniach gwarantujących prawidłowe przechowanie i zachowanie ich właściwości. W miarę możliwości dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne zabezpieczone w postępowaniu przechowuje się w jednym opakowaniu zbiorczym.

Na opakowaniach oznacza się nazwę jednostki Policji, sygnaturę akt postępowania oraz numer porządkowy książki dowodów rzeczowych, pod jakim dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne zostały zarejestrowane.

Dowody rzeczowe oraz ślady kryminalistyczne, ujawnione i zabezpieczone podczas wykonywania czynności procesowych, a w szczególności podczas przeszukania lub zatrzymania rzeczy, niezabrane po zakończeniu tych czynności przez specjalistę – najczęściej technika kryminalistyki, do czasu ich przejścia przez uprawnioną osobę (np. biegłego), można przechowywać, poza składnicą dowodów rzeczowych, w miejscu

wyznaczonym przez kierownika jednostki Policji lub upoważnionego przez niego policjanta, jeżeli miejsce to zapewnia ich przechowywanie w sposób uniemożliwiający dostęp do nich osób nieuprawnionych.

Podczas prowadzenia postępowania karnego dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne, po ich pobraniu ze składnicy dowodów rzeczowych, w okresie ich **wykorzystywania w toku czynności procesowych** (np. okazania) można przechowywać w pomieszczeniu służbowym użytkowanym przez policjanta prowadzącego postępowanie lub w miejscu wyznaczonym przez kierownika jednostki Policji.

Dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne w toku postępowania karnego, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej, załącza się do akt głównych. Umieszcza się je w dołączonej do nich kopercie lub podobnym opakowaniu – w miarę możliwości za materiałami z czynności dokumentującej ich uzyskanie (np. za protokołem przeszukania) – na którym umieszcza się sygnaturę akt postępowania, opisuje się zawartość i wskazuje datę ich uzyskania oraz czynność, podczas której zostały zabezpieczone (np. KR RSD-123/2017, list, znaleziony podczas przeszukania pomieszczeń należących do Jana Nowaka w dniu 21.02.2017 r.).

Jeżeli dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne nie mogą być załączone do akt głównych ze względu na ich rozmiar, właściwości fizyczne lub znaczenie dla postępowania, przechowuje się je w składnicy dowodów rzeczowych oraz na placach, parkingach, w przystaniach lub w hangarach albo w innych podobnych obiektach lub miejscach będących we władaniu Policji.

Zwierzęta domowe lub laboratoryjne, zwierzęta gospodarskie albo zwierzęta wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych lub utrzymywane w ogrodach zoologicznych przekazuje się pod opiekę odpowiednio schronisku dla zwierząt, gospodarstwu rolnemu wskazanemu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo ogrodowi zoologicznemu, po uzyskaniu zgody podmiotu, któremu zwierzę ma być przekazane. W przypadku braku zgody lub wystąpienia innych okoliczności uniemożliwiających przekazanie zwierzęcia ww. podmiotom, zwierzę może zostać przekazane innej osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej albo osobie fizycznej, która zapewni mu właściwą opiekę. Podczas przekazywania zwierząt właściwym podmiotom Policja współdziała z organizacjami społecznymi, których statutowym celem działania jest ochrona zwierząt.

Z przekazania zwierzęcia sporządza się protokół, który zawiera:

- datę przekazania zwierzęcia;
- nazwę i siedzibę osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej albo imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i adres osoby fizycznej, której zwierzę jest przekazywane;
- w miarę możliwości określenie gatunku, wieku, płci oraz informacje o stanie zdrowia zwierzęcia.

Pojazdy, statki wodne lub powietrzne można przekazać podmiotom gwarantującym prawidłowe wykonanie umowy przechowania na parkingach, w przystaniach, hangarach albo w innych podobnych obiektach lub miejscach, jeżeli jednostka Policji nie włada obiektami lub miejscami gwarantującymi odpowiednie ich przechowywanie.

Pieniądze obiegowe polskie i zagraniczne, jeżeli nie muszą być zachowane w konkretnych egzemplarzach, wpłaca się na rachunek bankowy otwarty przez Ministra Finansów w Banku Gospodarstwa Krajowego prowadzony na podstawie art. 83a

ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 1870, z późn. zm.), albo wyjątkowo na konto sum depozytowych Prokuratury Krajowej, właściwych prokuratur regionalnych lub prokuratur okręgowych.

Złoto, platynę, srebro, w tym monety, wyroby użytkowe ze złota, platyny lub srebra, kamieni szlachetnych, pereł oraz koralu (kosztowności), zagraniczne środki płatnicze, krajowe i zagraniczne papiery wartościowe oraz pieniądze obiegowe polskie lub zagraniczne, które powinny być zachowane w konkretnych egzemplarzach, przekazuje się na przechowanie do banku jako depozyt wartościowy.

Znajdujące się czasowo w jednostce Policji kosztowności, krajowe i zagraniczne papiery wartościowe oraz pieniądze obiegowe polskie lub zagraniczne, a także dokumenty stwierdzające tożsamość osób przechowuje się w szafie metalowej zamykanej na klucz.

Przed złożeniem depozytu wartościowego w banku lub oddaniem na przechowanie właściwej instytucji można wykonać fotografie lub kopie rzeczy wchodzących w jego skład. Depozyt należy przekazać do banku lub instytucji bez zbędnej zwłoki.

Kosztowności, zagraniczne środki płatnicze, krajowe i zagraniczne papiery wartościowe oraz pieniądze obiegowe polskie lub zagraniczne przekazywane do banku należy komisyjnie zapakować w sposób trwały, uniemożliwiający wyjęcie zawartości bez widocznego uszkodzenia opakowania, a opakowanie dodatkowo zabezpieczyć pieczęciami lub stemplami. Ponadto sposób opakowania i zabezpieczenia depozytu należy dostosować do wymagań banku, w którym będzie on przechowywany. Na opakowaniu depozytu wpisuje się nazwę i adres składającego depozyt, numer deklaracji depozytowej oraz określa się zawartość depozytu. Należy także sporządzić w trzech jednobrzmiących egzemplarzach protokół zapakowania depozytu, którego jeden egzemplarz umieszcza się wewnątrz opakowania depozytu, a pozostałe – w aktach głównych postępowania przygotowawczego i w aktach kontrolnych.

Po wydaniu składającemu dowodu depozytowego na dowód przyjęcia depozytu, jego kopię załącza się do akt głównych postępowania i do akt kontrolnych.

Składający depozyt jest obowiązany wypełnić deklarację depozytową w co najmniej pięciu jednobrzmiących egzemplarzach:

- dwa dla banku,
- jeden do umieszczenia wewnątrz opakowania,
- po jednym do akt głównych i kontrolnych postępowania.

Jeśli składający depozyt określi w deklaracji depozytowej przedmiot, do którego dyspozycji depozyt jest składany, przekazuje temu podmiotowi kolejny egzemplarz deklaracji depozytowej wraz z dowodem depozytowym.

Deklarację depozytową podpisuje upoważniony policjant lub pracownik Policji, którego wzór podpisu znajduje się w banku. W przypadku zmiany podmiotu, do którego dyspozycji depozyt został złożony, należy niezwłocznie pisemnie zawiadomić bank o tej zmianie. Pismo podpisuje policjant lub pracownik Policji, którego wzór podpisu został złożony w banku. Przekazania dowodu depozytowego i deklaracji depozytowej nowemu podmiotowi dysponującemu dokonuje podmiot dotychczas dysponujący depozytem.

Wydanie depozytu następuje na podstawie pisemnego polecenia wydania depozytu za zwrotem dowodu depozytowego. Pisemne polecenie wydania depozytu podpisuje policjant lub pracownik Policji, którego wzór podpisu znajduje się w banku. Depozyt zapakuje się i rozpakowuje komisyjnie. W skład komisji wchodzi co najmniej trzy osoby, w tym policjant lub

pracownik Policji wyznaczony przez kierownika jednostki Policji prowadzącej postępowanie.

Rzeczy o wartości naukowej, artystycznej lub historycznej, w szczególności zabytki ruchome, muzealia, materiały biblioteczne i materiały archiwalne, o których mowa w odrębnych przepisach, oddaje się na przechowanie właściwej instytucji, w szczególności muzeum, archiwum lub bibliotece. Przed oddaniem na przechowanie można wykonać fotografię lub kopię tych rzeczy.

Broń oraz amunicję kalibru do 20 mm przechowuje się w magazynach broni i amunicji właściwych miejscowo komend Policji, o czym stanowi § 5 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 2012 r. w sprawie podmiotów uprawnionych do przechowywania oraz zniszczenia w postępowaniu karnym przedmiotów i substancji stwarzających niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia (Dz. U. poz. 1486). Broń i amunicja mogą być przechowywane w składnicy dowodów rzeczowych, jeżeli spełnia ona wymagania określone dla magazynów broni i amunicji. Komendant wojewódzki (Stołeczny) Policji może wyznaczyć jeden dla wszystkich podległych jednostek Policji magazyn broni i amunicji.

Ww. rozporządzenie reguluje również tryb postępowania i miejsca przechowywania **przedmiotów i substancji stwarzających niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia**, a w szczególności materiałów wybuchowych lub łatwopalnych, materiałów radioaktywnych, substancji trujących, duszących lub parzących, środków odurzających, substancji psychotropowych lub ich preparatów oraz prekursorów kategorii 1. Zgodnie z tym aktem prawnym podmiotami uprawnionymi do przechowywania przedmiotów i substancji oraz ich próbek są **podmioty gwarantujące bezpieczne ich przechowywanie oraz dysponujące miejscami, które uwzględniają właściwości danego przedmiotu i substancji oraz zapewniają prawidłowość ich zabezpieczenia na potrzeby postępowania karnego**.

Miejscami tymi w odniesieniu do **materiałów łatwopalnych, substancji trujących, duszących lub parzących** są magazyny przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w zakresie ich wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania, dystrybucji lub obrotu nimi oraz przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie odzysku lub unieszkodliwiania odpadów, którzy posiadają zezwolenia na podstawie odrębnych przepisów, lub magazyny instytutów badawczych nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej.

Natomiast **materiały radioaktywne** przechowuje się w obiektach Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów Promieniotwórczych. Natomiast **środki odurzające, substancje psychotropowe**, ich preparaty i prekursory kategorii 1 – w magazynach właściwych miejscowo komend wojewódzkich Policji.

Niebezpieczne materiały mikrobiologiczne bez przywołania do jednostki Policji przekazuje się odpowiednim podmiotom. Najczęściej będą to wojewódzkie stacje sanitarno-epidemiologiczne. Jeżeli odmówią przyjęcia, wówczas Policja występuje do prokuratora o skierowanie do sądu wniosku o natychmiastowe zniszczenie z uwagi na brak możliwości przechowywania.

Dowody rzeczowe w postaci przedmiotów stanowiących wielokrotność egzemplarza tego samego rodzaju i zawartości, w szczególności w sprawach z zakresu prawa autorskiego i praw pokrewnych, prawa własności przemysłowej, przekazuje się do składnicy dowodów rzeczowych w opakowaniu zbiorczym, z podaniem ich łącznej liczby, określeniem rodzaju i nazwy, a także wskazaniem cech pozwalających na ich identyfikację.

DOKUMENTOWANIE

DOKUMENTOWANIE

Dokumentację związaną z dowodami rzeczowymi i śladami kryminalistycznymi stanowią:

- protokół oddania rzeczy na przechowanie osobie godnej zaufania, o której mowa w art. 228 kpk;
- wykaz dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych;
- księga dowodów rzeczowych;
- postanowienie w przedmiocie dowodów rzeczowych;
- dowód wpłaty na konto sum depozytowych;
- deklaracja depozytowa i dowód depozytowy;
- dokumenty przyjęcia, wydania lub przekazania rzeczy;
- protokoły zdawczo-odbiorcze;
- protokoły okresowych inwentaryzacji dowodów rzeczowych.

Policjant wyznaczony do prowadzenia postępowania karnego niezwłocznie przejmuje dowody rzeczowe i ślady kryminalistyczne, dokonuje ich zaewidencjonowania przez sporządzenie wykazu dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych. W opisie uwzględnia się cechy pozwalające na identyfikację dowodu rzeczowego lub śladu kryminalistycznego oraz wskazuje czynność, w której toku został zabezpieczony.

W wykazach ujmuje się wszystkie dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne zabezpieczone w toku postępowania, niezależnie od miejsca i sposobu ich przechowywania.

Sporządza się odrębne wykazy dotyczące dowodów rzeczowych będących bronią lub amunicją albo będących środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi lub ich preparatami oraz prekursorami kategorii 1.

Wykaz sporządza się w Elektronicznym Rejestrze Czynności Dochodzeniowo-Śledczych. Wydruku wykazu dokonuje się w co najmniej trzech egzemplarzach, z przeznaczeniem:

- egzemplarz nr 1 – do akt głównych postępowania;
- egzemplarz nr 2 – do akt kontrolnych postępowania;
- egzemplarz nr 3 i kolejne – do wykorzystania jako pokwitowanie w przypadku przekazywania dowodów rzeczowych lub śladów kryminalistycznych do sądu, prokuratury, innej jednostki Policji lub innego organu albo instytucji.

Kierownik jednostki lub komórki organizacyjnej Policji wyznacza depozytariusza, czyli osobę lub osoby odpowiedzialne za prowadzenie ewidencji dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych oraz ich przechowywanie.

Księgi dowodów rzeczowych są prowadzone w Elektronicznym Rejestrze Czynności Dochodzeniowo-Śledczych na podstawie sporządzanych wykazów. Depozytariusz, przyjmując dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne, każdorazowo sprawdza ich zgodność z opisem w wykazie oraz ich oznaczeniami na opakowaniach albo na przymocowanych do nich metryczkach, a także inne cechy pozwalające na ich identyfikację. Jeżeli zachodzi potrzeba pobrania dowodu rzeczowego lub śladu kryminalistycznego ze składnicy, pobierający sporządza pokwitowanie, a depozytariusz odnotowuje pobranie w odpowiedniej kolumnie księgi dowodów rzeczowych. W księdze dowodów rzeczowych odnotowuje się również zwrot pobranego dowodu rzeczowego lub śladu kryminalistycznego.

Policjant prowadzący postępowanie w jego toku systematycznie weryfikuje dowody rzeczowe pod kątem ich niezbędności (przydatności) w postępowaniu karnym. W razie stwierdzenia zbędności (nieprzydatności) dowodu rzeczowego policjant jest obowiązany niezwłocznie:

- bez uprzedniego wydania postanowienia o oddaniu dowodu rzeczowego osobie uprawnionej oddać dowód rzeczowy osobie uprawnionej (art. 230 § 1 kpk), w przypadku gdy osobą uprawnioną jest osoba, u której dowód rzeczowy został zatrzymany lub od której został odebrany;
- wydać postanowienie o oddaniu dowodu rzeczowego osobie uprawnionej (art. 230 § 1 kpk) i oddać go tej osobie po uprawomocnieniu się postanowienia, w przypadku gdy osobą uprawnioną jest osoba inna niż ta, u której dowód rzeczowy został zatrzymany lub od której został odebrany;
- wydać postanowienie o przekazaniu dowodu rzeczowego właściwemu urzędowi lub instytucji, gdy jego posiadanie jest zabronione, a jeżeli ma on wartość naukową, artystyczną lub historyczną, na wniosek lub za zgodą muzeum – o jego przekazaniu muzeum (art. 230 § 3 kpk);
- w przypadku powstania wątpliwości, komu należy dowód rzeczowy wydać, wystąpić do prokuratora z wnioskiem o oddanie go do depozytu sądowego lub osobie godnej zaufania (art. 231 § 1 kpk), a w przypadku dowodu rzeczowego o wartości naukowej, artystycznej lub historycznej – o oddanie na przechowanie do muzeum lub innej właściwej instytucji (art. 231 § 2 kpk), albo z wnioskiem o sprzedaż i złożenie kwoty pieniężnej do depozytu (art. 232 § 1 i 2 kpk).

W przypadku zwrotu dowodu rzeczowego osobie uprawnionej, policjant odnotowuje ten fakt w wykazie dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych, a do akt postępowania dołącza pokwitowanie uzyskane od osoby uprawnionej.

W postępowaniach kończonych przez Policję, przed ich przekazaniem prokuratorowi z odpowiednim wnioskiem co do sposobu zakończenia, policjant jest obowiązany dokonać sprawdzenia przechowanych dowodów rzeczowych, zwłaszcza pod kątem ich dalszej niezbędności (przydatności) dla postępowania. Przesyłając prokuratorowi materiały postępowania przygotowawczego z odpowiednim wnioskiem co do sposobu jego zakończenia, przekazuje się również dowody rzeczowe i ślady kryminalistyczne. W piśmie przewodnim umieszcza się informację o miejscu przechowywania tych dowodów rzeczowych lub śladów kryminalistycznych, których ze względu na właściwości fizyczne nie przekazano prokuratorowi wraz z aktami oraz wnioskuje o podjęcie decyzji co do dowodów rzeczowych w razie umorzenia postępowania karnego.

Dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne w sprawach zakończonych kierowanych do sądu Policja przekazuje prokuratorowi lub po uzgodnieniu z prokuratorem – bezpośrednio sądowi. Dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne przekazuje się za pokwitowaniem odbioru, czyli wykorzystując egzemplarz wykazu dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych. Jeżeli te dowody lub ślady nie są załączone do akt postępowania, należy je przekazać w odpowiednim zbiorczym opakowaniu.

Policja przekazuje za pokwitowaniem odbioru dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne wraz z aktami sprawy organom innym niż prokurator lub sąd – w siedzibie organu przejmującego. Rzeczy wielkogabarytowe lub w znacznych ilościach przekazuje się w miejscu wskazanym przez organ przejmujący i w terminie z nim uzgodnionym.

Po uprawomocnieniu się postanowienia o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw policjant prowadzący postępowanie na podstawie art. 323 kpk w związku z art. 325e ust. 2 kpk, wydaje postanowienie co do dowodów rzeczowych stosownie do przepisów art. 230–233 kpk.

W przypadku będących nośnikami śladów kryminalistycznych dowodów rzeczowych nieprzedstawiających wartości material-

nej policjant wydaje postanowienie o ich przechowaniu do czasu przedawnienia karalności i ich zniszczeniu po upływie tego terminu. Postanowienie to, stosownie do przepisu art. 323 § 2 kpk, doręcza się osobie uprawnionej, czyli osobie, u której dowód rzeczowy został zatrzymany lub od której został odebrany. Policja na podstawie art. 323 § 3 kpk kieruje do sądu wniosek o orzeczenie przepadku dowodu rzeczowego, jeżeli przepis przewiduje orzeczenie przepadku (art. 45 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2016 r. poz. 1137, z późn. zm.) oraz art. 43 § 1 i 2 oraz art. 47 § 4 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz. U. z 2016 r. poz. 2137, z późn. zm.).

W dochodzeniach umorzonych i wpisanych do rejestru przestępstw na podstawie art. 325f § 1 kpk dowody rzeczowe, co do których zostało wydane postanowienie o dalszym ich przechowaniu, oraz ślady kryminalistyczne przechowuje się w składnicy dowodów rzeczowych do czasu upływu terminu przedawnienia karalności. Przed przekazaniem do archiwum lub składnicy akt Policji akt głównych wyłącza się z nich dowody rzeczowe i ślady kryminalistyczne wraz z ich opakowaniami i składa w składnicy dowodów rzeczowych, co należy odnotować w wykazie.

Akta główne oraz – jeżeli były założone – akta kontrolne dochodzenia umorzonego w trybie art. 325f § 1 kpk przekazuje się do archiwum lub składnicy akt Policji na jednym spisie akt przekazanych jako dwie odrębne pozycje. W spisie akt przekazanych należy odnotować sygnaturę akt, np. KR RDS 313/2017, a w polu kolumny spisu „uwagi” zawrzeć informację w brzmieniu „dowody rzeczowe i ślady kryminalistyczne”. Po upływie terminu przedawnienia karalności przestępstwa dowody rzeczowe i ślady kryminalistyczne w dochodzeniach umorzonych w trybie art. 325f § 1 kpk Policja przechowuje do czasu brakowania dokumentacji niearchiwalnej kategorii „B” i „BE”, o którym mowa w przepisach o metodach i formach wykonywania zadań w zakresie działalności archiwalnej w Policji. Komórka właściwa do spraw archiwalnych przed planowanym brakowaniem akt dochodzeń umorzonych w trybie art. 325f § 1 kpk przekazuje kierownikowi jednostki lub komórki organizacyjnej Policji, której akta będą podlegać brakowaniu, lub jego następcy prawnemu, wykaz dokumentacji niearchiwalnej planowanej do brakowania, ze wskazaniem sygnatury akt.

W jednostce lub komórce organizacyjnej Policji, której akta dochodzeń umorzonych w trybie art. 325f § 1 kpk będą podlegać brakowaniu, sporządza się listę dowodów rzeczowych na podstawie wykazu dokumentacji niearchiwalnej planowanej do brakowania oraz listę śladów kryminalistycznych w sprawach, których akta będą podlegać brakowaniu.

Komórka właściwa do spraw archiwalnych może wybrakować akta główne i kontrolne dochodzeń umorzonych w trybie art. 325f § 1 kpk po uzyskaniu z jednostki lub komórki organizacyjnej Policji, której akta dochodzeń umorzonych w trybie art. 325f § 1 kpk, będą podlegać brakowaniu, lub od ich następcy prawnego informacji, że nastąpiło komisyjne zniszczenie śladów kryminalistycznych oraz dowodów rzeczowych albo wydano dowody rzeczowe lub nośniki, na których znajdują się ślady kryminalistyczne, osobie uprawnionej.

W razie niepodjęcia ich przez osobę uprawnioną w odpowiednim terminie, zastosowanie mają przepisy ustawy z dnia 18 października 2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów (Dz. U. Nr 208, poz. 1537, z późn. zm.).

Dokumenty wytworzone z tych czynności, a w szczególności protokół komisyjnego zniszczenia śladów kryminalistycznych

oraz dowodów rzeczowych czy pokwitowanie odbioru rzeczy przez osobę uprawnioną, włącza się do dokumentacji dotyczącej dowodów rzeczowych, o której mowa w przepisach o jednolitym rzeczowym wykazie akt Policji.

Kierownicy jednostek Policji nie rzadziej niż raz na dwa lata, w styczniu, zarządzają komisijną inwentaryzację dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych przechowywanych w składnicy dowodów rzeczowych.

Kierownicy jednostek Policji podległych komendantowi wojewódzkiemu (Stołecznemu) Policji i kierownicy komórek komend wojewódzkich (Komendy Stołecznej) Policji, w których są prowadzone postępowania, przekazują jeden egzemplarz protokołu inwentaryzacji – odpowiednio – kierownikowi komórki, który sprawuje zwierzchni nadzór o charakterze ogólnym nad postępowaniami z dowodami rzeczowymi lub śladami kryminalistycznymi.

UWAGI PRAKTYCZNE

Odnosząc się do przypominanych regulacji prawnych, w podsumowaniu warto przybliżyć najczęstsze błędy w praktyce popełniane w związku z uzyskaniem, ewidencjonowaniem i przechowywaniem dowodów rzeczowych oraz śladów kryminalistycznych. Według informacji uzyskanych z Biura Kontroli KGP należą do nich:

- niesporządzenie niezwłocznie przez policjanta wyznaczonego do prowadzenia postępowania wykazu dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych;
- nieewidencjonowanie w wykazie dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych wszystkich zabezpieczonych w toku postępowania dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych;
- niezłączenie do akt kontrolnych kopii wykazu dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych;
- brak w piśmie przewodnim kierowanym do prokuratora w związku z przesłaniem materiałów postępowania przygotowawczego wniosku co do dowodów rzeczowych – art. 323 kpk;
- nieopisanie lub nieprawidłowe opisanie dowodu rzeczowego lub śladu kryminalistycznego załączonego do akt głównych toczącego się postępowania przygotowawczego;
- niezarejestrowanie śladu kryminalistycznego drukiem KSIP-12D zgodnie z decyzją nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. (Dz. Urz. KGP poz. 28.);
- niezgodny opis dowodu rzeczowego lub śladu kryminalistycznego w metryczce i protokole oględzin.

Summary

Recording and storing the physical evidence and forensic traces

In the present article legal regulations concerning recording and storing the physical evidence and forensic traces, included into the ordinance No 4 of Commandant-in-Chief of the Polish Police from 9 February 2017, were discussed. Places were indicated, where the physical evidence and forensic traces are stored and the way of documenting activities associated with this issue was discussed. In the final part the most frequent mistakes, made in practice while dealing with the physical evidence and forensic traces, were presented.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP

SZKOLENIE

TECHNIKÓW KRYMINALISTYKI Z CZECH, SŁOWACJI I POLSKI

podinsp. Krzysztof Misiewicz

starszy wykładowca
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

asp. szt. Paweł Woźniakowski

młodszy wykładowca
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

W dniach od 12 do 16 września 2016 r. w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie odbyło się szkolenie techników kryminalistyki z Czech i Słowacji w ramach projektu (Erasmus+) „Wspólnie przeciwko przestępczości przez edukację”. W uroczystej inauguracji kursu wzięli udział: Komendant CSP insp. Anna Rosół, nauczyciele policyjni z Zakładu Szkoleń Specjalnych, przedstawiciele Wydziału Prezydialnego, Zespołu Zamówień Publicznych i Funduszy Pomocowych oraz nauczyciele policyjni i technicy kryminalistyki z Czech i Słowacji.

Celem projektu, realizowanego w latach 2015–2017, jest wypracowanie jednolitych programów szkolenia dla techników kryminalistyki oraz biegłych policyjnych, przeznaczonych do wdrożenia w policyjnych instytucjach szkoleniowych w Czechach, Polsce i Słowacji. Certyfikaty wystawiane uczestnikom przedmiotowych szkoleń będą honorowane we wszystkich krajach partnerskich. Liderem projektu jest Instytut Kryminalistyki w Pradze, który pozyskał dofinansowanie na jego realizację z Programu Erasmus+. Dodajmy, że w trakcie trwania kursu w CSP przebywał koordynator przedsięwzięcia ze strony czeskiej – Milan Bandas, zaś zajęcia odbywały się w językach narodowych wszystkich trzech partnerów. Podczas szkolenia omówiono system szkolnictwa policyjnego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem szkoleń realizowanych na potrzeby pionu techniki kryminalistycznej. Scharakteryzowano programy szkolenia z zakresu techniki kryminalistycznej wykorzystywane w szkołach policyjnych. Przedstawiono status prawny, zadania specjalisty oraz strukturę i organizację ogniw techniki kryminalistycznej. Istotnym elementem zajęć było omówienie reguł dotyczących ujawniania i zabezpieczania śladów kryminalistycznych oraz obiegu dowodów rzeczowych wynikających z wytycz-

nych nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP poz. 59) i zarządzenia nr 25 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji (Dz. Urz. KGP poz. 58), a także przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym oraz zaprezentowanie stosowanych w Polsce metod i środków służących do ujawniania i zabezpieczania poszczególnych kategorii śladów kryminalistycznych (daktyloskopijnych, traseologicznych, mechanoskopijnych, biologicznych, chemicznych i osmologicznych). Zwrócono również uwagę na znaczenie procesowego zabezpieczenia śladów kryminalistycznych i wynikające stąd reguły związane ze sporządzaniem zapisów w protokole oględzin i na metryczce śladowej.

Kolejne zajęcia obejmowały swoją tematyką czynności wykonywane w ramach kryminalistycznego badania miejsca zdarzenia oraz skład i zadania grupy operacyjno-procesowej. Scharakteryzowano przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.)

Fot. 1. Zajęcia pokazowe.

zdj. P. Woźniakowski

dotyczące oględzin miejsca zdarzenia oraz zasady i metody ich prowadzenia, z uwzględnieniem oględzin sektorowych. Przedstawiono reguły towarzyszące wymiarowaniu śladów i obiektów na miejscu zdarzenia. Zwrócono również uwagę na zagrożenia wynikające z wykonywania czynności na miejscu zdarzenia, a także zaprezentowano środki ochrony stosowane w Polsce. Następnie omówiono metody dokumentowania oględzin wykorzystywane w naszym kraju. Przedstawiono zasady sporządzania protokołu oględzin i szkiców kryminalistycznych. Zaprezentowano druki protokołów oględzin stosowane zależnie od rodzaju zdarzenia. Omówiono rolę i zasady sporządzania notatki pooględzinowej. Dużo uwagi poświęcono również problematyce wykonywania dokumentacji fotograficznej na miejscu zdarzenia. Omówiono zasady fotografowania nn. zwłok i wykonywania zdjęć sygnalitycznych. Zaprezentowano przykładowe dokumentacje poglądowe z oględzin miejsca zdarzenia, zarówno w formie tablic poglądowych, jak i prezentacji multimedialnej. Podkreślono także rolę, zadania i funkcjonalność Elektronicznego Rejestru Czynności Techniczno-Kryminalistycznych.

Program szkolenia obejmował również zapoznanie się ze strukturą organizacyjną, rolą, zadaniami, wyposażeniem technicznym (wyposażeniem pomieszczeń służbowych, materiałami i środkami techniki kryminalistycznej, sprzętem fotograficznym, stanowiskiem do wykonywania zdjęć sygnalitycznych UDZS, pojazdami) i systemem pracy ogniwa techniki kryminalistycznej na przykładzie konkretnej jednostki Policji. W tym przypadku odbyły się zajęcia wyjazdowe do zespołu techniki kryminalistycznej Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji w Warszawie. Na zajęciach wyjazdowych przedstawiono strukturę organizacyjną, zadania i zakres badań laboratorium kryminalistycznego oraz wyposażenie i specyfikę pracy wybranych zakładów/pracowni w Centralnym Laboratorium Kryminalistycznym Policji w Warszawie. Podczas pobytu w CSP uczestnicy kursu zapoznali się z bazą szkoleniową oraz obiektami znajdującymi się na terenie szkoły. Zaprezentowano Policyjne Centrum Dowodzenia, które jest głównym ośrodkiem koordynacji działań Policji podczas odbywających się w Polsce imprez masowych, takich jak np. Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012, Światowe Dni Młodzieży 2016. To tu podejmowane są decyzje i wymieniane informacje o prowadzonych w całym kraju policyjnych działaniach. Obiekt ten spełnia również funkcje szkoleniowe dla wszystkich funkcjonariuszy zajmujących się między innymi obsługą imprez masowych. Uczestnicy kursu obejrzeli także autodrom, halę gimnastyczną z basenem, halę technik interwencji CSP, kompleks strzelnic oraz sale dydaktyczne Zakładu Szkoleń Specjalnych. Chętni mieli możliwość sprawdzenia swoich umiejętności strzeleckich na strzelnicy multimedialnej oraz skorzystania z basenu. Podsumowując, należy stwierdzić, iż zarówno tematyka szkolenia, jak i jego forma spotkały się z niezwykle pozytywnym przyjęciem ze strony naszych czeskich i słowackich gości, o czym świadczy analiza wyników przeprowadzonej wśród nich ankiety ewaluacyjnej. Podkreślenia wymagają również wielokrotnie wywiązujące się dyskusje na temat zarówno praktycznych, jak i prawnych aspektów pracy technika kryminalistyki we wszyst-

Fot. 2. Zajęcia pokazowe w Centralnym Laboratorium Kryminalistycznym Policji.

zdj. I. Bogusz

Fot. 3. Pokaz ambulansu kryminalistycznego w Laboratorium Kryminalistycznym KSP.

zdj. P. Woźniakowski

kich trzech krajach. Wzajemnemu poznaniu towarzyszyła też konstatacja, iż znacznie więcej nas na tych płaszczyznach łączy, aniżeli dzieli. Dodajmy na koniec, iż szkolenie w Polsce było pierwszym z serii takich przedsięwzięć realizowanych w ramach programu „Wspólnie przeciwko przestępczości przez edukację” – kolejne międzynarodowe spotkania odbędą się w 2017 r. w policyjnych ośrodkach szkoleniowych w Czechach i na Słowacji.

Summary

Training of forensic technicians from Czech Republic, Slovakia and Poland

The Police Training Centre was the organizer of the training for forensic technicians from Czech Republic, Slovakia and Poland as a part of Erasmus + project "Fighting together against Crime through Training". Preparation of single training programmes for forensic technicians and police experts from Czech Republic, Slovakia and Poland was the aim of the project. The training course included the presentation of Polish system of police education with special regard to the training in the area of forensic technique. Classes concerned among others revealing and preserving forensic traces, the site of event examination and its registering. Participants also got acquainted with training facilities of the Police Training Centre. The training subject as well as the form of the course were highly appreciated by its participants.

Thumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

ASPEKTY PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 11 marca 2016 r.
Wybrane zagadnienia

Adam Grochoła

prokurator Prokuratury Rejonowej w Słubicach

Prowadzi i nadzoruje postępowania karne, w tym o przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, prowadzi referat pozakarny, gdzie zajmuje się m.in. postępowaniami wyjaśniającymi z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz na ich kanwie kieruje środki prawne i występuje przed sądem; członek Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy Urzędzie Miasta i Gminy w Słubicach. Od 2012 r. prowadzi szkolenia dla pracowników socjalnych, pracowników oświaty oraz kuratorów sądowych z zakresu prawa karnego, prawa rodzinnego i przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Współpracuje z ośrodkami pomocy społecznej z województwa lubuskiego oraz Fundacją Rozwoju Demokracji Lokalnej i Stowarzyszeniem „Niebieska Linia”.

asp. Dorota Kozłowska

instruktor Zakładu Służby Prewencyjnej CSP

Certyfikowany specjalista w zakresie pomocy ofiarom przemocy w rodzinie (certyfikat wydany przez Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”), absolwentka I st. Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Stowarzyszenia na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” oraz II st. Studium Pomocy Ofiarom Przemocy w Rodzinie Instytutu Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”.

Zmieniona rzeczywistość prawnokarna, spowodowana nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z dnia 11 marca 2016 r.¹, zrodziła liczne pytania przedstawicieli podmiotów realizujących obowiązki z zakresu przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie o możliwości podejmowania działań na rzecz ochrony prawnej interesów osób pokrzywdzonych oraz kierunki prawnego oddziaływania na sprawców przemocy wobec swoich najbliższych. Problemy te były zgłaszane częstokroć podczas szkoleń z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Odpowiadając na wyżej określone potrzeby, autorzy niniejszego artykułu przedstawiają najważniejsze, ich zdaniem, zagadnienia z tego obszaru, tak aby umożliwić podmiotom zaangażowanym w przeciwdziałanie przemocy domowej nabycie i poszerzenie umiejętności interpretacji norm prawnych regulujących omawianą problematykę. Autorzy mają jednocześnie nadzieję, że uzyskana w ten sposób wiedza przyczyni się do zwiększenia skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie ze strony instytucji i organizacji służbowo lub zawodowo zajmujących się tą tematyką.

Założenia znowelizowanej procedury karnej

Głównym założeniem nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 11 marca 2016 r. było uczynienie procesu karnego bardziej skutecznym w dążeniu do ustalenia stanu faktycznego oraz do ustalenia, czy osoba oskarżona o popełnienie danego przestępstwa rzeczywiście się go dopuściła. Modyfikacja mode-

lu postępowania miała służyć przywróceniu aktywniejszej roli sądu w toku procesu i zapewnieniu w maksymalnym stopniu zgodności ustaleń faktycznych z prawdą materialną, a także miała podnieść efektywność ścigania.

Z drugiej natomiast strony, niniejszą nowelizacją utrzymano w mocy te przepisy poprzedniej nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, obowiązującej w okresie od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r.², które przyczyniały się do przyspieszenia i odformalizowania procesu karnego, jak również poszerzały prawną ochronę osób pokrzywdzonych.

W szczególności pozostawiono rozwiązania dające możliwości orzekania pod nieobecność oskarżonego, gdy sąd uzna jego obecność na rozprawie za uprawnienie, a nie obowiązek i jedynie za wiadomi go o terminie rozpoznania sprawy. Utrzymano w mocy też katalog środków zapobiegawczych ustalony przez wcześniejszą nowelizację Kodeksu postępowania karnego, łącznie z obowiązującym właśnie od 1 lipca 2015 r. art. 275a kpk, stanowiącym podstawę do zastosowania wobec sprawcy przemocy w rodzinie nakazu natychmiastowego opuszczenia lokalu zajmowanego z osobą pokrzywdzoną przestępstwem z użyciem przemocy.

Poprzednia nowelizacja przepisów postępowania karnego – z 2015 r. – wprowadzała proces kontradiktoryjny, w którym rola sądu uległa znacznemu zmarginalizowaniu. Sąd ograniczał się jedynie do oceny dowodów przedstawionych przez strony. Tylko w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnie okolicznościami, sąd mógł dopuścić i przeprowadzić dowód

z urzędu. To na prokuratorze prowadzącym śledztwo ciążył obowiązek udowodnienia winy oskarżonego.

Przywrócenie modelu postępowania karnego obowiązującego do 30 czerwca 2015 r. oznacza, że zasada prawdy materialnej, zgodnie z którą podstawą wszelkich rozstrzygnięć powinny być prawdziwe ustalenia faktyczne, na nowo odgrywa podstawową rolę w procesie.

Ustawodawca nie zrezygnował z zasady kontradiktoryjności, jednak ograniczył jej zastosowanie. Nadal jest ona obecna w procedurze karnej, jednak już nie w tak dominującym stopniu, jak to miało miejsce dotychczas.

Zgodnie z przyjętą nowelizacją obowiązuje mieszany, kontradiktoryjno-inkwizycyjny model postępowania jurysdykcyjnego oraz funkcjonalnie z nim połączony rozpoznawczy charakter postępowania przygotowawczego, przewidujący utrwalanie dowodów. W celu ponownego skorelowania ze sobą przyjętych rozwiązań prawnych powrócono do obowiązującej przed 1 lipca 2015 r. dyrektywy, wedle której należy dążyć do wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, a dopiero w razie niemożności usunięcia istniejących wątpliwości – rozstrzygnąć je na korzyść oskarżonego³.

W obecnym stanie prawnym strony postępowania (oskarżyciel publiczny, oskarżyciel posiłkowy, oskarżony) zachowują jednakowe uprawnienia, gwarancje procesowe, prawo do zgłaszania wniosków dowodowych, uczestnictwa w czynnościach procesowych czy też polemiki. Jednakże w przeciwieństwie do poprzedniego modelu postępowania karnego sąd posiada pełne prawo do dopuszczania dowodów z urzędu i samodzielnego prowadzenia czynności procesowych, a jego zadaniem jest ustalenie, czy rzeczywiście osoba, którą postawiono w stan oskarżenia, dopuściła się zarzucanego jej czynu, a także ustalenie, jak w rzeczywistości przebiegało inkryminowane zdarzenie.

Zgodnie z treścią art. 2 § 1 kpk⁴, przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby:

- 1) sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności (a nie – jak było w okresie od 1 lipca 2015 r. do 15 kwietnia 2016 r. – sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba, której nie udowodniono winy, nie poniosła tej odpowiedzialności);
- 2) przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa zostały zrealizowane zadania postępowania karnego dotyczące nie tylko zwalczania przestępstw, lecz także zapobiegania im oraz umacniania poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego;
- 3) zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności;
- 4) rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

Z kolei art. 2 § 2 kpk stanowi, że podstawą wszelkich rozstrzygnięć powinny być prawdziwe ustalenia faktyczne.

Przywrócenie pełnej inicjatywy dowodowej sądu oraz zasada szybkości postępowania

Jak wynika z art. 366 § 1 kpk, przewodniczący kieruje rozprawą i czuwa nad jej prawidłowym przebiegiem, bacząc, aby zostały wyjaśnione wszystkie istotne okoliczności sprawy. Natomiast zgodnie z § 2 tegoż artykułu przewodniczący powinien dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło na pierwszej rozprawie głównej. Sąd jednakże może się skutecznie bronić przed przerzucaniem nań odpowiedzialności za poszukiwanie dowodów, gdyż nic nie zwalnia prokuratora z ich przedstawienia w akcie oskarżenia.

W zasadzie aktywność sądu powinna się ograniczać do przeprowadzenia dowodów zawnioskowanych przez strony.

W myśl art. 344a § 1 kpk sąd przekazuje sprawę prokuratorowi w celu uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia, jeżeli akta sprawy wskazują na istotne braki tego postępowania, zwłaszcza na potrzebę poszukiwania dowodów, zaś dokonanie niezbędnych czynności przez sąd powodowałoby znaczne trudności.

Przekazując sprawę prokuratorowi, sąd wskazuje kierunek uzupełnienia, a w razie potrzeby także odpowiednie czynności, jakie należy przedsięwziąć (art. 344a § 2 kpk). Na postanowienie, o którym mowa powyżej, służy stronom zażalenie.

Po uzupełnieniu śledztwa lub dochodzenia oskarżyciel publiczny składa nowy akt oskarżenia lub podtrzymuje poprzedni, kieruje do sądu wnioski o warunkowe umorzenie postępowania albo postępowanie umarza (art. 344b kpk).

W sprawach związanych z przemocą domową sąd przekazuje sprawę prokuratorowi w celu uzupełnienia w szczególności w sytuacji, gdy:

- 1) nie uzyskano opinii biegłych dotyczących charakteru i dotkliwości obrażeń pokrzywdzonych;
- 2) są dowody na to, że sprawca jest uzależniony od alkoholu i narkotyków, a nie uzyskano opinii biegłych psychiatrów dotyczących poczytalności;
- 3) na etapie dochodzenia pokrzywdzony przedłożył nośniki danych z zapisem obrazu i dźwięku, a nie dokonano ich oględzin i odtworzenia.

Jak wynika z treści art. 167 kpk, dowody przeprowadza się na wniosek stron albo z urzędu. Przepis ten pozwala na składanie w pełnym zakresie wniosków dowodowych przez strony postępowania, ale także na wykonywanie wszystkich czynności procesowych z urzędu przez organy procesowe – w szczególności przez sąd.

Co może być dowodem w sprawie dotyczącej przemocy domowej?

W wypadku, gdy pokrzywdzony zgłasza wniosek dowodowy, zgodnie z art. 169 § 1 kpk, konieczne jest, aby sformułował tezę dowodową, czyli wskazał, na jaką okoliczność ma być przeprowadzony dany dowód, i fakultatywnie wskazał sposób jego przeprowadzenia. Wnioski dowodowe mogą zmierzać do wykrycia lub oceny właściwego dowodu (tzw. dowody pośrednie – art. 169 § 2 kpk). Brak wskazania tezy dowodowej, czyli określenia, na jaką okoliczność (odnośnie do jakich zdarzeń) dani świadkowie mają być przesłuchani, jakie zdarzenie ma być udokumentowane przedstawioną dokumentacją medyczną itp., nie stanowi podstawy do oddalenia wniosku, lecz uzasadnia zwrot wniosku z żądaniem uzupełnienia go w określonym terminie⁵. Niewskazanie tezy dowodowej i nieuzupełnienie tego braku w wynikającym z art. 120 § 1 kpk terminie siedmiu dni może skutkować oddaleniem wniosku dowodowego. Postanowienie w tym przedmiocie jest niezaskarżalne, ale organ postępowania korzystający z prawa do pełnej inicjatywy dowodowej może w każdym czasie dopuścić ten dowód z urzędu na podstawie art. 170 § 4 kpk.

W aktualnym stanie prawnym w sprawie o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby najbliższej wspólnie zamieszkującej istnieje pełna dopuszczalność wykorzystania dowodów powstałych poza postępowaniem karnym i wytworzonych nie na jego potrzeby, np. w postaci: prywatnych nagrań, dokumentacji medycznej, opinii lekarskich powstałych poza zleceniem sądu czy dokumentów prywatnych.

Dodany nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z 11 marca 2016 r. art. 168a mówi o tym, że dowodu nie można uznać za niedopuszczalny wyłącznie na tej podstawie, że został uży-

DOWODY W SPRAWIE DOTYCZĄCEJ PRZEMOCY DOMOWEJ

skany z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego⁶, chyba że dowód został uzyskany w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności.

W sprawach z zakresu przemocy domowej pozwala to domniemywać, że praktycznie każda informacja przyczyniająca się do wyjaśnienia okoliczności sprawy (np. zapisy obrazu lub dźwięku, niezależnie od legalności ich pozyskania) będzie mogła być procesowo wykorzystana. Nie uchyła to konsekwencji, jakie mogą grozić w razie naruszenia prawa przy uzyskiwaniu dowodów (np. uzyskiwanie w celu wykorzystania przed sądem informacji za pomocą nielegalnego urządzenia podsłuchowego, włamanie się do skrzynki e-mailowej, przekroczenie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego i uzyskanie do celów prywatnych danych z billingów połączeń itp.).

W związku z powyższym dopuszczalne jest przedstawienie przez osobę dotkniętą przemocą domową prywatnego nagrania awantury domowej jako dowodu w sprawie o przestępstwo z użyciem przemocy na jej szkodę. Jeżeli pokrzywdzony będzie uczestnikiem takiej awantury, nie będzie ponosił odpowiedzialności karnej za rejestrację dźwięku czy obrazu bez wiedzy osoby nagrywanej. Zgodnie ze stanowiskiem orzecznictwa i doktryny bowiem z punktu widzenia prawa karnego osoba rejestrująca rozmowę, w której sama uczestniczy i w trakcie której uzyskuje informacje, do których jest uprawniona, nie ponosi odpowiedzialności karnej. Nie odpowiada bowiem za przestępstwo z art. 267 § 3 kk ten, kto posługuje się urządzeniem podsłuchowym w celu uzyskania informacji, do której jest uprawniony⁷.

Udział pełnomocników w postępowaniu

Z racji specyficznego charakteru spraw, a także właściwości psychofizycznych osób dotkniętych przemocą domową (w szczególności przewlekłego stresu oraz zaburzonej decyzyjności) celowe jest, aby w sprawach karnych w jak najszerszym zakresie korzystały one z pomocy pełnomocnika. W myśl art. 81 § 1 kpk w zw. z art. 88 kpk w brzmieniu określonym nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z 11 marca 2016 r. pełnomocnika przyznaje nie tylko prezes sądu, ale może także tego dokonać referendarz sądowy.

Pełnomocnik może również być przyznany do konkretnej czynności procesowej (art. 87a § 2 kpk). Należy jednak pamiętać, że oczekiwanie na jego wyznaczenie nie wstrzymuje biegu terminów do wniesienia środków odwoławczych od rozstrzygnięć wydawanych przez sądy rejonowe. Zażalenie na postanowienie, zamykające drogę do wydania wyroku, jak również apelacja od wyroku sądu rejonowego nie są bowiem czynnościami objętymi przymusem adwokacko-radcowskim.

Dlatego należy przyjąć jako regułę, że do zaskarżania postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego nie ma zastosowania art. 127a § 1 kpk, mówiący, iż jeżeli warunkiem skuteczności czynności procesowej jest jej dokonanie przez obrońcę lub pełnomocnika, termin do jej dokonania ulega zawieszeniu dla strony postępowania na czas rozpoznania wniosku o przyznanie pomocy prawnej w tym zakresie.

Zgodnie ze stanowiskiem S. Steinborna: „chodzi tu zatem o czynności procesowe objęte przymusem adwokacko-radcowskim:

- sporządzenie i podpisanie subsydiarnego aktu oskarżenia (art. 55 § 2 kpk),
- sporządzenie i podpisanie apelacji od wyroku sądu okręgowego (art. 446 § 1 kpk),
- sporządzenie i podpisanie kasacji (art. 526 § 1 kpk),

- sporządzenie i podpisanie wniosku o wznowienie postępowania sądowego (art. 545 § 2 kpk) – w tym przypadku przepis art. 127a kpk ma zastosowanie tylko w sytuacji określonej w art. 540b § 1 kpk, ponieważ tylko wówczas złożenie wniosku o wznowienie łączy się z terminem⁸.

W katalogu wymienionych powyżej czynności procesowych nie zostały ujęte zażalenia na postanowienia wydawane w postępowaniu przygotowawczym, w szczególności o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania. Zgodnie z omawianymi przepisami nie ma także konieczności sporządzenia i podpisania przez adwokata czy radcę prawnego apelacji od wyroku sądu rejonowego⁹. Dlatego też złożenie wniosku o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu w sprawach o przestępstwa związane z przemocą w rodzinie nie wstrzymuje biegu terminu do wniesienia środka odwoławczego. Wzmacnia to tezę, iż pokrzywdzony chcący skorzystać z fachowej, nieodpłatnej pomocy powinien złożyć wniosek w tym przedmiocie na jak najwcześniejszym etapie postępowania.

Na podstawie art. 87 § 1 kpk strona inna niż oskarżony (czyli m.in. pokrzywdzony) może ustanowić pełnomocnika. Zdanie pierwsze art. 88 kpk określa, iż pełnomocnikiem może być adwokat lub radca prawny.

Pokrzywdzony może być reprezentowany z urzędu przez fachowy podmiot w razie trudnej sytuacji materialnej. Wynika to z faktu, iż do pełnomocnika ma odpowiednie zastosowanie art. 78 § 1 kpk, co oznacza, że pokrzywdzony, który nie ma pełnomocnika z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono pełnomocnika z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów reprezentacji w sprawie bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (tzw. prawo ubogich). To „należyte wykazanie” polega na wypełnieniu i dołączeniu wraz z wnioskiem o wyznaczenie pełnomocnika (lub w terminie 7 dni od wezwania) oświadczenia o stanie rodzinnym, majątkowym i dochodach. Sąd nie wymaga uwiarygodniania tego oświadczenia zaświadczeniami z urzędu pracy, ośrodka pomocy społecznej itp.

Zaskarżenie postanowień o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania

Pokrzywdzony w postępowaniu przygotowawczym może zaskarżyć każdą decyzję kończącą postępowanie oraz tę, która narusza jego prawa, w szczególności:

- postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia,
- postanowienie o umorzeniu postępowania.

Z uwagi na doniosłość decyzji procesowej o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania oraz uproszczenia towarzyszące wymogom formalnym tych rozstrzygnięć w sprawach prowadzonych w formie dochodzenia (brak konieczności uzasadnienia postanowienia), celowe będzie ustanawianie pełnomocnika z urzędu dla ofiar przemocy. Zalecane także będzie składanie zawiadomień o przestępstwie przez instytucje państwowe i samorządowe zajmujące się w ramach swoich kompetencji przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, co da im prawo do złożenia zażalenia w razie odmowy wszczęcia bądź umorzenia postępowania.

Zażalenie wnosi się w terminie 7 dni od daty doręczenia postanowienia. O zachowaniu terminu decyduje: jeżeli wnosimy zażalenie bezpośrednio do organu – data wpływu do organu (tzw. prezentata), jeżeli za pośrednictwem poczty – data stempla pocztowego na kopercie i potwierdzenie nadania.

Zażalenie wnosi się zawsze za pośrednictwem organu, który wydał daną decyzję. Jeżeli postanowienie wydał lub zatwierdził prokurator, zażalenie składa się do sądu za pośrednictwem prokuratora.

Tryb wydawania postanowień o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu dochodzenia

Uchyłono obowiązujące od 1 lipca 2015 r. uregulowanie, zgodnie z którym w postępowaniach prowadzonych w formie dochodzenia, jeżeli nie wydano wobec sprawcy postanowienia o przedstawieniu zarzutów, istniała możliwość ich umorzenia przez organ prowadzący (w szczególności Policję) bez zatwierdzania tych decyzji przez prokuratora. Obecnie każde postanowienie o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu dochodzenia zatwierdza prokurator.

Według obecnie obowiązujących przepisów, na podstawie art. 325e § 2 kpk, postanowienia, o których mowa w § 1 (czyli postanowienia wydawane w trakcie dochodzenia, w szczególności o umorzeniu postępowania), z wyjątkiem postanowienia o wszczęciu dochodzenia oraz umorzeniu i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw, zatwierdza prokurator. W tym miejscu należy zaznaczyć, że postanowienia o umorzeniu postępowania i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw dotyczą tylko sytuacji, gdy podstawą do umorzenia jest niewykrycie sprawcy; z reguły taka sytuacja nie zdarza się w sprawach związanych z przemocą w rodzinie. Konsekwencje obowiązującej regulacji są następujące:

- akta sprawy po umorzeniu postępowania przechowywane są w prokuraturze i tam istnieje możliwość zapoznania się z nimi,
- postanowienie o umorzeniu dochodzenia pomimo obowiązku zatwierdzenia przez prokuratora nie wymaga uzasadnienia, choć w wielu wypadkach wskazane będzie jego sporządzenie.

W tej sytuacji w sprawach o przemoc domową każde postanowienie o umorzeniu postępowania traktowane jest jako wydane przez prokuratora. Dlatego też zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania wnosi się do sądu za jego pośrednictwem.

Zgodnie z treścią art. 427 § 1 kpk, w zażaleniu skarżący powinien wskazać rozstrzygnięcie, od którego się odwołuje, oraz podać, czego się domaga. Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 11 marca 2016 r. w art. 427 § 1 kpk zniósła obowiązujący w okresie od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r. obowiązek wskazywania przez każdy podmiot w środku odwoławczym konkretnych zarzutów stawianych przeciwko skarżonemu orzeczeniu. Obecnie do ich formułowania są zobowiązane jedynie podmioty fachowe, tj. oskarżyciel publiczny, obrońca, pełnomocnik (art. 427 § 2 kpk).

Środki zapobiegawcze

Środki zapobiegawcze można stosować w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Stosuje się je tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełni przestępstwo. W postępowaniu przygotowawczym można stosować środki zapobiegawcze tylko względem osoby, wobec której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów (art. 249 § 1 i § 2 kpk). Poszczególne środki zapobiegawcze mają zastosowanie, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że podejrzany ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Prawo do zastosowania środków zapobiegawczych wobec sprawcy przemocy w rodzinie przysługuje w postępowaniu przygotowawczym prokuratorowi, z wyjątkiem tymczasowego aresztowania, które stosuje wyłącznie sąd. W postępowaniu sądowym organem stosującym wszystkie środki zapobiegawcze jest sąd, który może utrzymać w mocy ich obowiązywanie aż do chwili rozpoczęcia wykonania kary.

Katalog środków zapobiegawczych przewidzianych w polskim Kodeksie postępowania karnego został określony w obecnym kształcie przez nowelizację obowiązującą w okresie od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r. i nie uległ zasadniczym zmianom w wyniku nowelizacji z 11 marca 2016 r.

Do środków tych należą:

- tymczasowe aresztowanie,
- poręczenie majątkowe,
- poręczenie społeczne,
- dozór Policji,
- nakaz okresowego opuszczenia przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- zawieszenie oskarżonego w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu zawodu albo nakazanie powstrzymania się od określonej działalności lub od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów lub zakazanie ubiegania się o zamówienia publiczne na czas trwania postępowania,
- zakaz opuszczania kraju (może być połączony z zatrzymaniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy albo z zakazem wydania takiego dokumentu)¹⁰.

Organy uprawnione do stosowania środków zapobiegawczych

Uprawnienie do zastosowania tymczasowego aresztowania posiada wyłącznie sąd, na wniosek prokuratora. Postanowienie sądu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania prokurator może uchylić lub zamienić na inny środek zapobiegawczy w formie postanowienia.

Pozostałe środki zapobiegawcze stosują: w postępowaniu przygotowawczym – prokurator, zaś po skierowaniu sprawy do sądu z aktem oskarżenia – sąd. Przedmiotowe środki mogą być stosowane aż do momentu rozpoczęcia wykonywania kary, przy czym zgodnie z art. 249 § 4 kpk środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania stosuje się tylko w razie orzeczenia przez sąd kary pozbawienia wolności.

W postępowaniu karnym o przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby najbliższej wspólnie zamieszkującej ze sprawcą, w przeważającej większości wypadków szczególną rolę będzie odgrywało odizolowanie sprawcy od pokrzywdzonego. Ta czynność pozwoli na zapewnienie osobie dotkniętej przemocą bezpieczeństwa i zapobiegnie jej dalszemu krzywdzeniu. Ponadto zapewni jej przywrócenie decyzyjności w obrębie toczącego się postępowania, poprzez zapobieżenie naciskom ze strony sprawcy, który mógłby nakłaniać ją do odmowy składania zeznań w trybie art. 182 § 1 kpk bądź do składania zeznań o treści dla niego korzystnej. Opuszczenie przez podejrzanego lokalu ułatwi także udzielenie kompleksowej pomocy osobie dotkniętej przemocą. Do środków zapobiegawczych, wymienionych w dziale VI, w rozdziale 28 Kodeksu postępowania karnego, służących do oddzielenia sprawcy od osoby pokrzywdzonej należą: tymczasowe aresztowanie, oddanie pod dozór Policji (w przypadku żołnierzy – dozór przełożonego wojskowego) wraz z wymienionymi w art. 275 § 2 kpk ograniczeniami swobody podejrzanego, a także wymieniony w art. 275a § 1 kpk nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego przez podejrzanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną.

Tymczasowe aresztowanie

Tymczasowe aresztowanie i pozostałe środki zapobiegawcze można stosować, jeżeli zachodzi:

- 1) uzasadniona obawa ucieczki lub ukrycia się oskarżonego, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu;

ŚRODKI ZAPOBIEGAWCZE

2) uzasadniona obawa, że oskarżony będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne (art. 258 § 1 kpk).

Jeżeli oskarżonemu zarzuca się popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo gdy sąd pierwszej instancji skazał go na karę pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata, potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania może być uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą (art. 258 § 2 kpk). Środek zapobiegawczy można wyjątkowo zastosować także wtedy, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził (art. 258 § 3 kpk).

Decydując o zastosowaniu określonego środka zapobiegawczego, uwzględnia się rodzaj i charakter obaw wskazanych w § 1–3, przyjętych za podstawę stosowania danego środka, oraz nasilenie ich zagrożenia dla prawidłowego przebiegu postępowania w określonym jego stadium (art. 258 § 4 kpk).

Zgodnie z art. 257 § 1 kpk, tymczasowego aresztowania nie stosuje się, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy. Ta zasada ma szczególne znaczenie w postępowaniu wobec sprawcy przemocy domowej. Na podstawie obserwacji zachowań osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, poczynionych w toku prowadzonych spraw karnych, trzeba wysnuć wniosek, że pomimo doznanych ze strony sprawców krzywd, pozostające one w dalszym ciągu emocjonalnie z nimi związane i w wielu przypadkach brutalne zachowania, których ofiarami padają, nie osłabiają więzów uczuciowych. W związku z tym w niektórych wypadkach aresztowanie sprawcy może wywołać u osoby dotkniętej przemocą przekonanie, iż swoją postawą (inicjowaniem postępowania, złożeniem zeznań obciążających sprawcę) przyczyniła się do „uwięzienia” bliskiej osoby, a nawet – poczucie, że to ona jest winna zaistnienia sytuacji, w której doznała przemocy. Skutkiem tego może być złożenie przez osobę dotkniętą przemocą wniosku o uchylenie tymczasowego aresztowania, a także skorzystanie z uprawnienia wymienionego w art. 182 § 1 kpk. W skrajnych wypadkach może to doprowadzić do umorzenia postępowania lub uniewinnienia sprawcy.

Należy także zauważyć, że sprawcami przemocy są często osoby, które jako jedyne w danej rodzinie osiągają stałe dochody i nierzadko są obciążone obowiązkiem alimentacyjnym. W związku z tym ich aresztowanie może pociągać za sobą szczególnie ciężkie skutki dla rodziny, co także może powodować podejmowanie przez pokrzywdzonych wysiłków w celu uwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej. Dlatego też funkcjonariusz zwracający się do prokuratora o wystąpienie z wnioskiem o zastosowanie tego środka zapobiegawczego, lub sąd go stosujący, powinien mieć na względzie art. 259 § 1 pkt 2 kpk mówiący o tym, iż jeżeli szczególne względy nie stoją temu na przeszkodzie, należy odstąpić od tymczasowego aresztowania, gdy pozbawienie wolności pociągałoby wyjątkowo ciężkie skutki dla oskarżonego lub jego najbliższej rodziny.

Powyższe uwagi pozwalają na sformułowanie tezy, że tymczasowe aresztowanie wobec sprawcy przemocy domowej można zastosować w czterech przypadkach. Po pierwsze – w sytuacji wyjątkowo brutalnej przemocy, skutkującej popełnieniem przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat (w szczególności znęcanie się ze szczególnym okrucieństwem bądź gdy skutkiem było targnięcie się pokrzywdzonego na swoje życie – art. 207 § 2 lub 3 kk, dokonanie lub usiłowanie zabójstwa – art. 148 kk, dokonanie

ciężkiego uszkodzenia ciała – art. 156 § 1 bądź 3 kk). Po drugie – kiedy zachodzi uzasadniona obawa ucieczki bądź ukrywania się podejrzanego. Po trzecie – gdy istnieje uzasadniona obawa, że sprawca nie będzie respektował nakazu opuszczenia lokalu bądź zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym i innymi osobami, a zwłaszcza gdy może się dopuszczać kolejnych aktów agresji i popełni następne ciężkie przestępstwo. Dopuszczalne jest także występowanie z wnioskiem o tymczasowe aresztowanie, gdy wobec sprawcy były już stosowane wolnościowe środki zapobiegawcze, które nie zabezpieczyły prawidłowego toku postępowania i nie zapewniły bezpieczeństwa ofierze przemocy. Chodzi o takie sytuacje, gdy sprawca pomimo nakazu opuszczenia lokalu i zakazu kontaktu z pokrzywdzonym nachodził go w mieszkaniu, usiłował wedrzeć się do lokalu, zaczepiał osobę dotkniętą przemocą w miejscach publicznych, dopuścił się kolejnych zachowań wyczerpujących znamiona przemocy, groził popełnieniem kolejnych przestępstw bezpośrednio bądź za pomocą środków komunikowania się na odległość albo w inny sposób niepokoił ofiarę. Przy tym należy mieć na względzie zachowania intencjonalne, a nie przypadkowy kontakt np. na ulicy czy w sklepie.

Biorąc powyższe pod uwagę, trzeba wskazać, że w postępowaniu karnym podstawowym sposobem oddzielenia sprawcy przemocy od osoby nią dotkniętej jest kombinacja dwóch stosowanych łącznie wolnościowych środków zapobiegawczych, tj. oddania podejrzanego pod dozór Policji, połączonego z wymienionymi w art. 275 § 2 kpk ograniczeniami jego swobody, oraz nakazu opuszczenia przez niego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, orzeczonego w trybie art. 275 § 3 kpk bądź art. 275a § 1 kpk.

Dozór Policji

Jak mówi art. 275 § 1 kpk, tytułem środka zapobiegawczego można oddać oskarżonego pod dozór Policji, a oskarżonego żołnierza – pod dozór przełożonego wojskowego.

Zgodnie z art. 275 § 2 kpk, oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczenia określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub z innymi osobami, zakazie zbliżania się do określonych osób na wskazaną odległość, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru. W ocenie autorów przepis ten pozwala na elastyczne kształtowanie obowiązków nakładanych na sprawcę w ramach wykonania środka zapobiegawczego, w zależności od charakteru popełnionego przestępstwa oraz sytuacji osobistej i rodzinnej zarówno jego, jak i pokrzywdzonych. W ramach oddania pod dozór Policji w szczególności można orzec wobec podejrzanego zakaz zbliżania się i kontaktowania z pokrzywdzonym, a także ze wszystkimi osobami wspólnie z nim zamieszkującymi. Ma to kapitalne znaczenie w sytuacji, gdy pokrzywdzoną przestępstwem znęcania jest np. żona (konkubina) sprawcy, ale nie ich wspólne dzieci. Ograniczenie osób objętych zakazem zbliżania się czy też kontaktu wyłącznie do pokrzywdzonej powodowałoby faktyczną niemożność wykonywania tego środka. Sprawca bowiem poprzez dzieci miałby praktycznie nieograniczone możliwości oddziaływania na osobę dotkniętą przemocą i mógłby pod pozorem potrzeby kontaktów z dziećmi pozostawać w bezpośrednim pobliżu pokrzywdzonej. Na pewno taka sytuacja nie zapewniałaby osobie chronionej bezpieczeństwa i nie zabezpieczałaby jej interesów.

Jeżeli zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór pod warunkiem, że oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu (art. 275 § 2–3 kpk). Powyższy środek może być zastosowany przez prokuratora, a w postępowaniu sądowym przez sąd w razie zaistnienia przesłanek opisanych w art. 258 § 1 pkt 1 i 2 kpk oraz w wypadku ciężkich występów popełnionych wobec osoby najbliższej wspólnie zamieszkującej, których górna granica ustawowego zagrożenia karą wynosi co najmniej 8 lat (np. art. 156 § 1 pkt 1 i 2 kk).

Jednakże środek opisany w art. 275 § 3 kpk, tj. dozór warunkowy, należy stosować ze szczególną rozważą, gdyż nie zawsze może on skutecznie zapewnić bezpieczeństwo pokrzywdzonemu i małoletnim dzieciom. Istotne jest określenie terminu, w jakim sprawca przemocy ma opuścić wspólnie zajmowany lokal. Przez okres od ogłoszenia postanowienia o zastosowaniu tego środka do opuszczenia lokalu w wyznaczonym przez organ wydający postanowienie czasie sprawca może pozostawać we wspólnym lokalu. De facto więc może on w dalszym ciągu oddziaływać na osoby dotknięte przemocą i nakłaniać do zmiany postawy procesowej. Istnieje także ryzyko dalszych agresywnych działań ze strony sprawcy. Środka tego nie powinno się więc stosować w razie obawy powrotu sprawcy do przestępnych zachowań.

W takich wypadkach należy stosować nakaz okresowego opuszczenia przez oskarżonego (podejrzanego) lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, ze skutkiem konieczności jego natychmiastowego wykonania, lepiej chroniący osoby dotknięte przemocą przed dalszym krzywdzeniem.

Co więcej – przesłanki do zastosowania dozoru warunkowego, tj. opuszczenie przez sprawcę zajmowanego wspólnie lokalu i określenie nowego miejsca pobytu, muszą być spełnione jednocześnie. Zgodnie ze stanowiskiem M. Żbikowskiej, wyrażonym w artykule pt. *Warunkowy dozór Policji*, aby prokurator lub sąd mógł skorzystać z instytucji przewidzianej w art. 275 § 3 kpk, konieczne jest: opuszczenie przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w wyznaczonym terminie oraz określenie miejsca swojego pobytu. Warunki te – dla swej skuteczności – powinny być spełnione łącznie. Oznacza to, że nie jest wystarczające jedynie opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą przemocy, albowiem dla faktycznej kontroli sprawowanej w ramach dozoru Policji niezbędna jest znajomość przez organy procesowe nowego miejsca pobytu oskarżonego¹¹. Skorzystanie z dyspozycji art. 275 § 3 kpk nie będzie więc możliwe, jeżeli sprawca nie określi niezwłocznie – najpóźniej podczas przesłuchania poprzedzającego zastosowanie środka – dokąd się uda w razie oddania w tym trybie pod dozór Policji. W praktyce więc stosowanie tej instytucji prawnej będzie obejmowało przede wszystkim osoby przebywające w pobliżu członków innej bliskiej (niezamieszkującej wspólnie) rodziny.

Nakaz okresowego opuszczenia przez oskarżonego (podejrzanego) lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Tytułem środka zapobiegawczego można nakazać oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnie-

niem takiego przestępstwa groził. W postępowaniu przygotowawczym środek ten stosuje się na wniosek Policji albo z urzędu (art. 275a § 1–2 kpk).

Zgodnie z art. 275a § 3 kpk, jeżeli wobec oskarżonego, zatrzymanego na podstawie art. 244 § 1a¹² lub 1b¹³ kpk, zachodzą podstawy do zastosowania środka zapobiegawczego przewidzianego w art. 275a § 1 kpk (tj. okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym), Policja niezwłocznie, nie później niż przed upływem 24 godzin od chwili zatrzymania, występuje z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie tego środka zapobiegawczego; wniosek powinien być rozpoznany przed upływem 48 godzin od chwili zatrzymania oskarżonego. Powyższy środek stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania, sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące (art. 275a § 4 kpk). Wydając postanowienie o nakazie okresowego opuszczenia przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, można, na wniosek oskarżonego, wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe. Placówkami wskazanymi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie (art. 275a § 5 kpk). Warto przy tym zaznaczyć, że „samodzielnym lokalem mieszkalnym”, w rozumieniu ustawy, jest wydzielona trwałymi ścianami w obrębie budynku izba lub zespół izb przeznaczonych na stały pobyt ludzi, które wraz z pomieszczeniami pomocniczymi służą zaspokajaniu ich potrzeb mieszkaniowych. Przepis ten stosuje się odpowiednio również do samodzielnych lokali wykorzystywanych zgodnie z przeznaczeniem na cele inne niż mieszkalne. Do lokalu mogą przynależeć, jako jego części składowe, pomieszczenia, choćby nawet do niego bezpośrednio nie przylegały lub były położone w granicach nieruchomości gruntowej poza budynkiem, w którym wyodrębniono dany lokal, a w szczególności: piwnica, strych, komórka, garaż, zwane dalej „pomieszczeniami przynależnymi” (art. 2 ust. 2 i 4 ustawy o własności lokali¹⁴). Przy czym bez znaczenia jest status prawny i tytuł do zamieszkania w takim lokalu¹⁵. Powyższe oznacza, że nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym można stosować także wobec jedynych właścicieli czy też współwłaścicieli takich lokali i również w takich sytuacjach, gdy pokrzywdzeni przestępstwem popełnionym z użyciem przemocy nie mają do nich tytułu prawnego (np. konkubina wyłącznego właściciela lokalu czy też żona sprawcy, który prawo własności uzyskał przed zawarciem związku małżeńskiego i lokal stanowi jego majątek odrębny).

Co bardzo istotne – na możliwość zastosowania nakazu opuszczenia lokalu nie ma żadnego wpływu fakt zameldowania sprawcy w lokalu, z którego w ramach tego środka jest usuwany. Zameldowanie jest jedynie czynnością materialno-techniczną, określoną w art. 28 ust. 4 ustawy o ewidencji ludności¹⁶, i poświadcza pobyt danej osoby w lokalu oraz prawo przebywania w nim. W żaden sposób nie kreuje ono tytułu prawnego do władania nieruchomością, tym bardziej nie będzie ono ograniczać możliwości usunięcia sprawcy przemocy z miejsca pobytu. Fakt zastosowania wobec sprawcy przemocy środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu w postępowaniu karnym nie będzie natomiast mógł stanowić wystarczającej podstawy wymeldowania go z miejsca pobytu stałego w myśl art. 35 ustawy o ewidencji ludności. Do tego bowiem wymagana jest dobrowolność jego opuszczenia bądź prawomocne orzeczenie pozbawiające możliwości korzystania z danego lokalu trwale lub w dłuższym czasie. Zgodnie m.in. z wyrokiem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 19 maja 2016 r.: „prawomocny wyrok sądu powszechnego orze-

NAKAZ OKRESOWEGO OPUSZCZENIA LOKALU ZAJMOWANEGO WSPÓLNIE Z POKRZYWDZONYM

kający eksmisję potwierdza zaistnienie przesłanki «opuszczenia miejsca pobytu stałego»¹⁷.

W związku z powyższym należy uznać, że możliwość wymeldowania sprawcy przemocy w rodzinie zajdzie w szczególności wówczas, gdy opuści miejsce pobytu stałego w związku ze skazaniem go za przestępstwo i orzeczeniem wobec niego nakazu okresowego opuszczenia lokalu, określonego w art. 41a § 2 kk, bądź też zobowiązaniem go do opuszczenia lokalu w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności w myśl art. 72 § 1 pkt 7b kk, jak również gdy wobec sprawcy zostanie orzeczony nakaz opuszczenia lokalu przez sąd właściwy do spraw cywilnych w trybie art. 11a ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁸ i sprawca zastosuje się do niego dobrowolnie bądź zostanie wykonana egzekucja tego obowiązku¹⁹.

Konieczne jest wskazanie, iż wydanie wobec sprawcy przemocy nakazu opuszczenia lokalu w trybie art. 275a kpk w żaden sposób nie ogranicza prawa dysponowania nim, jeżeli sprawca jest jedynym właścicielem. Czasowo tylko pozbawia prawa do korzystania z tego lokalu, a nie zakazuje np. jego odsprzedaży czy rozporządzania na wypadek śmierci. Możliwe jest zatem zawarcie przez sprawcę umowy sprzedaży spornego lokalu także w trakcie stosowania wobec niego środków zapobiegawczych i wbrew woli (czy też nawet bez wiedzy) pokrzywdzonego. W takim przypadku, zdaniem autorów, należałoby rozważyć, czy zachowanie sprawcy przemocy w rodzinie, sprzedającego lokal, z którego został usunięty postanowieniem prokuratora bądź wyrokiem sądu, a w którym pozostają osoby dotknięte przemocą z jego strony, nie narusza art. 5 i art. 58 § 2 kc²⁰. Takie działanie, obliczone na przysporzenie dodatkowych dolegliwości pokrzywdzonym, stanowi swoistą zemstę z jego strony, może być oceniane jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego nadużycie uprawnień właścicielskich. Jednakże stwierdzenie nieważności takiej umowy, zdaniem autorów, wymagałoby wystąpienia z powództwem cywilnym przez osobę mającą w tym interes prawny bądź przez prokuratora.

Należy się zgodzić ze stanowiskiem Tomasza Grzegorzcyka²¹, że ograniczenie prawa własności poprzez czasowe uniemożliwienie sprawcy przemocy możliwości korzystania z należącego do niego lokalu nie narusza Konstytucji RP²², ta bowiem dopuszcza stosowanie takich ograniczeń w wypadkach i w trybie wskazanych w ustawie. Zgodnie z poglądem tego autora, omawiany środek bezsprzecznie ingeruje w konstytucyjne prawo do własności, o którym mowa w art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, ale stosownie do art. 64 ust. 3 Konstytucji RP dopuszczalne są ustawowe ograniczenia tego prawa, o ile nie naruszają one jego istoty. W literaturze²³ wskazuje się, że określony w art. 275a § 1 kpk nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu (także objętego prawem własności lub współwłasnością) nie pozbawia go tego prawa oraz dysponowania nim i czerpania z niego pożytków, lecz jedynie ogranicza go w zakresie korzystania z niego, zatem nie pozostaje on w sprzeczności także z EKPC²⁴. Zaletami powyższego środka zapobiegawczego są: szybkość, natychmiastowa wykonalność i brak konieczności podejmowania przez pokrzywdzonego czynności organizacyjnych bądź ponoszenia kosztów.

Nakaz okresowego opuszczenia lokalu (art. 275a § 1 kpk) jest stosowany w toku postępowania karnego przez prokuratora, a w postępowaniu sądowym – po zaistnieniu okoliczności uzasadniających jego zastosowanie – przez sąd. Ta ostatnia sytuacja występuje jednak stosunkowo rzadko. W przeważającej większości tego rodzaju środek zapobiegawczy stosuje prokurator w postępowaniu przygotowawczym w następstwie zawiadomienia o przestępstwie i zebrania materiału dowodowego uzasadniającego zaistnienie przesłanek uprawniających do wydania stosownego postanowienia.

Nie jest więc wymagane – jak w przypadku art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – sporządzanie przez pokrzywdzonego bądź jego pełnomocnika wniosku o zobowiązanie przez sąd sprawcy do opuszczenia lokalu. Nie jest wymagane wykazywanie przez ofiarę przemocy inicjatywy dowodowej – ta bowiem należy do Policji i prokuratora. Decyzja o zastosowaniu tego środka zapobiegawczego musi być podjęta w terminie 48 godzin od chwili zatrzymania sprawcy.

Ciężar wykonania tego środka spoczywa na sprawcy, to on jest zobowiązany zachować się zgodnie z treścią nałożonego nań obowiązku. Dzięki temu nie jest konieczne uzyskiwanie przez osobę dotkniętą przemocą tytułu wykonawczego czy przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego i angażowanie komornika w czynności. Konsekwencją niewykonania tego środka, w szczególności próby powrotu do lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym czy jego nachodzenia, stanowi tymczasowe aresztowanie podejrzanego.

Ze względu na przepis dotyczący doręczania korespondencji na ostatni znany adres pobytu, sprawca powinien wskazać, gdzie teraz będzie przebywać – może to być noclegownia czy hotel. Z obserwacji zachowania sprawców przemocy, wobec których zastosowano omawiany środek, można wysnuć wniosek, że na czas jego obowiązywania udają się oni do niezamieszkującej wspólnie rodziny bądź znajomych.

Algorytm postępowania Policji w przypadku stwierdzenia, iż sprawca przemocy nie stosuje się do wymogów określonych w postanowieniu o zastosowaniu środka zapobiegawczego, został przedstawiony w piśmie Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji²⁵. Stwierdzono w nim, że w przypadku niestosowania się sprawcy przemocy do zastosowanego środka zapobiegawczego Policja powinna wnieść o jego zmianę na bardziej skuteczny. Każdy przypadek ujawnienia okoliczności niestosowania się podejrzanego do zastosowanego środka zapobiegawczego należy udokumentować w notatce urzędowej, a następnie kierownik jednostki organizacyjnej Policji powinien wystąpić do prokuratora bądź sądu o zmianę środka zapobiegawczego na surowszy.

W przypadku zgłoszenia Policji, że pomimo zastosowania przez sąd rejonowy środka zapobiegawczego (przed wydaniem wyroku przez sąd) na podstawie art. 275a § 1 kpk osoba stosująca przemoc nie chce dobrowolnie opuścić lokalu, bądź po opuszczeniu samowolnie do niego powróci, organ Policji powinien wystąpić z wnioskiem do prokuratora, aby ten złożył do sądu wniosek o zastosowanie środka surowszego (tymczasowego aresztowania).

Konsekwencje niezastosowania się przez sprawcę przemocy do nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym orzeczonego w wyroku skazującym oraz w postępowaniu cywilnym

W sytuacji, gdy osoba skazana nie chce dobrowolnie opuścić lokalu mimo wydania wyroku z orzeczonym nakazem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, znaczenie ma fakt, czy wyrok jest konsekwencją postępowania cywilnego, czy karnego. W przypadku, gdy orzeczenie nakazu opuszczenia lokalu zostało wydane w postępowaniu cywilnym i osoba nie stosuje się do niego, uprawniony powinien złożyć do komornika wniosek o egzekucję sądowego postanowienia o obowiązku opuszczenia lokalu wydanego na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W przypadku wykonania tego postanowienia, a następnie powrotu do lokalu przez sprawcę przemocy, Policja zobowiązuje osobę do jego opuszczenia (może użyć środków przymusu bezpośredniego) i może wszcząć postępowanie przygotowawcze w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa opisanego w art. 193 kk.

W sytuacji, gdy nakaz opuszczenia lokalu był orzeczony jako środek karny wskazany w art. 41a § 1 lub § 2 kk, należy wszcząć postępowanie przygotowawcze z uwagi na podejrzenie popełnienia przestępstwa z art. 244 kk.

Jeżeli nakaz opuszczenia lokalu ma charakter obowiązku probacyjnego²⁶, Policja powinna poinformować kuratora sądowego o niestosowaniu się skazanego do obowiązków, a kurator powinien wystąpić do sądu z wnioskiem o zarządzenie wykonania kary²⁷. Natomiast jeśli sprawca przemocy w rodzinie opuści mieszkanie, ale pozostanie za drzwiami, na korytarzu lub za ogrodzeniem posesji i nie uda się do miejsca zamieszkania wskazanego przez sąd (osoba ta jest spokojna, nie krzyczy, nie wyzywa, nie niszczy mienia), w przypadku gdy nakaz opuszczenia lokalu był obowiązkiem probacyjnym, Policja powinna wystąpić do kuratora sądowego, który może złożyć na podstawie art. 72 § 2 kk wniosek do sądu o modyfikację obowiązku probacyjnego. W pozostałych sytuacjach należy pouczyć sprawcę przemocy w rodzinie, iż jego zachowanie może wyczerpywać znamiona przestępstw spenalizowanych w art. 190a kk (stalking) albo art. 207 kk (przemoc psychiczna).

Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego, odpowiadając na pytanie, jaki podmiot jest odpowiedzialny za przewiezienie osoby, której sąd nakazał opuścić mieszkanie, do nowego miejsca zamieszkania określonego przez sąd, wskazało, że nie ma podstaw prawnych, aby tę czynność wykonywała Policja. Jednakże zaznaczyło, iż ustawodawca w żadnym przepisie nie wskazuje podmiotu zobowiązanego do wykonania tej czynności²⁸.

Brak konieczności udziału oskarżonego w postępowaniu przed sądem

W aktualnym stanie prawnym postępowanie sądowe w większości spraw, w szczególności o przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, może się odbyć bez udziału oskarżonego. W myśl art. 374 § 1 kpk zdanie pierwsze, oskarżony ma prawo brać udział w rozprawie. Oznacza to, że ustawodawca uznał jego prawo do obrony w postępowaniu sądowym za uprawnienie, a nie obowiązek. Skutkiem tego oskarżonemu zostanie przesłane zawiadomienie o terminie rozprawy, a nie wezwanie.

Sąd ma prawo uznać obecność oskarżonego za obowiązkową (art. 374 § 1 kpk zdanie drugie) i wezwać go na rozprawę, jednakże z obserwacji autorów wynika, że takie sytuacje mają miejsce stosunkowo rzadko. Jedynie w sprawach o zbrodnie (przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata bądź karami surowszymi; w sprawach o przestępstwa związane z przemocą w rodzinie będą to przede wszystkim sprawy o zabójstwo) oskarżony musi być obecny przede wszystkim przy odczycie aktu oskarżenia i zostać pouczony o swoich uprawnieniach i obowiązkach w postępowaniu sądowym oraz mieć możliwość złożenia wyjaśnień (art. 374 § 2 kpk w zw. z art. 385 i 386 kpk). Jeżeli oskarżony opuści swoje miejsce zamieszkania i nie poda nowego adresu, to zwrot zawiadomienia po podwójnym awizowaniu uznaje się za jego doręczenie i sprawa może się toczyć pod jego nieobecność, co oznacza, że może się nie dowiedzieć o wyroku w terminie przewidzianym do wniesienia apelacji. W praktyce znaczna część rozpraw odbywa się bez udziału oskarżonych.

Wnioski i rekomendacje dla podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie

W razie powzięcia uzasadnionego podejrzenia zaistnienia przemocy w rodzinie przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia

w toku wykonywania przez nich obowiązków służbowych lub zawodowych, zobowiązani są oni do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”²⁹.

Funkcjonariusz Policji jest zobowiązany do przeprowadzenia na miejscu zdarzenia, w wypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowych w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa – w trybie art. 308 kpk – w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu.

W tym miejscu na przypomnienie zasługuje również fakt, iż izolacji sprawcy przemocy w rodzinie od osoby pokrzywdzonej służy również, poza regulacjami zawartymi w Kodeksie postępowania karnego, art. 15a ustawy o Policji³⁰, zgodnie z którym funkcjonariusz Policji ma prawo zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15 tej ustawy. Jeśli chodzi o przedstawicieli wyżej wymienionych podmiotów, to w razie podejmowania interwencji w środowisku rodziny, wobec której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą, i powzięcia w toku tych działań podejrzenia popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu na szkodę członka rodziny należałoby niezwłocznie wezwać na miejsce patrol Policji i nie dopuścić w tym czasie do zatarcia śladów i dowodów, m.in. poprzez zabezpieczenie tego miejsca przed dostępem uczestników zdarzenia, osób postronnych. Natomiast po przyjeździe policjantów powinno nastąpić przekazanie im wszystkich posiadanych informacji o zdarzeniu. Należy jednakże pamiętać, że bezwzględne pierwszeństwo przed wszystkimi innymi działaniami ma zapewnienie bezpieczeństwa osobie pokrzywdzonej, w tym udzielenie jej pierwszej pomocy bądź spowodowanie objęcia jej opieką medyczną. Zaniechanie tego może skutkować odpowiedzialnością za popełnienie przestępstwa z art. 162 § 1 kk, stanowiącego, że: „Kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

W razie konieczności złożenia zawiadomienia o przestępstwie, powinno ono zostać złożone nie przez osobę, która w toku wykonywanych zadań służbowych powożmie uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a przez instytucję państwową czy samorządową, której pracownikiem jest ta osoba. Wówczas podstawą złożenia doniesienia będzie także art. 304 § 2 kpk. Skutkiem powyższego, w myśl art. 306 § 1 pkt 2 kpk, instytucja składająca zawiadomienie o przestępstwie ma prawo złożyć zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa, a na mocy art. 306 § 1a pkt 2 kpk – na postanowienie o umorzeniu śledztwa. Należy zwrócić w tym miejscu uwagę na nieprecyzyjność uregulowań ustawowych (i celowość zmian przepisów w tym zakresie) dotyczących statusu zespołu interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie – w razie złożenia przez taki podmiot zawiadomienia o przestępstwie. Zgodnie z art. 9b ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zadaniem zespołu interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań przedstawicieli podmiotów wchodzących w jego skład oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:

- 1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- 2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
- 3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;

WNIOSKI I REKOMENDACJE DLA PODMIOTÓW ZAJMUJĄCYCH SIĘ PRZECIWDZIAŁANIEM PRZEMOCY W RODZINIE

- 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- 5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Z kolei w myśl art. 12 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora. Natomiast w myśl art. 9c ust. 1 omawianej ustawy członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych w zakresie niezbędnym do realizacji zadań, o których mowa w art. 9b ust. 2 i 3 ustawy, mogą przetwarzać dane osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc w rodzinie, dotyczące: stanu zdrowia, nałogów, skazań, orzeczeń o ukaraniu, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, bez zgody i wiedzy osób, których dane te dotyczą.

To ostatnie uprawnienie pozwala na zbieranie wszystkich informacji dotyczących sprawcy i osoby dotkniętej przemocą i umieszczenie ich w prowadzonej dokumentacji, która później może być ujęta w zawiadomieniach o popełnieniu przestępstwa. Jest ono przyznane w znacznie szerszym zakresie niż uprawnienia do przetwarzania danych osobowych wynikające z ustaw regulujących podstawowe obowiązki zawodowe podmiotów wchodzących w skład zespołu. W związku z tym intencją ustawodawcy było, aby to właśnie zespół interdyscyplinarny samodzielnie kierował zawiadomieniami o przestępstwie ściganym z urzędu popełnionym na szkodę osoby najbliższej wspólnie zamieszkującej, w razie stwierdzenia podejrzenia popełnienia takiego przestępstwa. Konsekwencją złożenia przez zespół interdyscyplinarny zawiadomienia o przestępstwie powinno być przyznanie mu w sposób jednoznaczny prawa do złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania, analogicznie do uprawnień instytucji państwowych i samorządowych przyznanych na mocy art. 306 § 1 pkt 2 kpk i art. 306 § 1a pkt 2 kpk.

Z uwagi na brak spójnych uregulowań przesądzających o pozycji omawianego podmiotu w postępowaniu karnym, jak wynika z obserwacji autorów, praktyka organów procesowych w tej materii jest niejednolita. Część z nich, dostrzegając opisaną powyżej rolę oraz szczególnie uprawnienia zespołów interdyscyplinarnych, przyznaje im prawo do składania zażaleń na postanowienia o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania. Jednakże można zetknąć się ze stanowiskiem, że zespół ten nie jest uprawniony do składania środków odwoławczych, albowiem nie ma osobowości prawnej i w związku z tym nie może być traktowany jako „instytucja samorządowa, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie”, której dotyczy art. 306 § 1a pkt 2 kpk.

Przytaczane w niniejszym artykule argumenty nakazują opowiedzenie się za stanowiskiem uznającym zespół interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie za podmiot uprawniony do złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania w sprawie o przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby najbliższej wspólnie zamieszkującej ze sprawcą. Jednakże w celu ujednolicenia praktyki i usunięcia wyżej opisanych sprzeczności należałoby przyjąć rozwiązanie tego problemu na szczeblu ustawowym poprzez np. uzupełnienie art. 9b ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przez dodanie punktu mówiącego o uprawnieniu zespołu interdyscyplinarnego do samodzielnego składania zawiadomień o przestępstwie i składania zażaleń na postanowienia o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu śledztwa lub dochodzenia. Niezależnie od powyższego postulatu warto zapamiętać, że większość przestępstw z użyciem przemocy jest w myśl przepisów

Kodeksu karnego ściganą z urzędu, czyli niezależnie od woli osoby pokrzywdzonej. Ten tryb prawnokarnej reakcji jest przyjętą w polskim ustawodawstwie regułą, co wynika z treści art. 9 § 1 Kodeksu postępowania karnego. W myśl tego przepisu organy procesowe prowadzą postępowanie i dokonują czynności z urzędu, chyba że ustawa uzależnia je od wniosku określonej osoby, instytucji lub organu albo od zezwolenia władzy.

Jeżeli więc w artykule Kodeksu karnego opisującego dane przestępstwo bądź w rozdziale, w którym tenże przepis się znajduje, nie ma wyraźnego wskazania, że ściganie tego czynu odbywa się z oskarżenia prywatnego bądź na wniosek osoby uprawnionej do jego złożenia (najczęściej pokrzywdzonego), oznacza to, że opisane zachowanie przestępne jest ścigane z urzędu i organ procesowy, który powziął informację o podejrzeniu jego popełnienia, z własnej inicjatywy przeprowadzi postępowanie karne. Należy mieć na uwadze fakt, że jeśli zachowanie sprawcy wypełnia znamiona przestępstwa znęcania fizycznego lub psychicznego nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, to czyn ten – określony w art. 207 § 1 kk – objęty został ściganiem w trybie publicznoskargowym, a osoba dopuszczająca się go podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Zgodnie z § 2 tegoż artykułu, jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Natomiast § 3 art. 207 mówi, że jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Oczywiście nie jest to jedyny przepis wymieniony w katalogu artykułów karnych, na podstawie którego sprawca przemocy w rodzinie może w obowiązującym systemie prawnym ponieść odpowiedzialność karną, ale ma on najpowszechniejsze zastosowanie w sprawach z tej grupy przestępstw.

Tutaj warto przywołać przepis art. 304 § 1 i § 2 kpk, na podstawie którego: „Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję (...). Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa (...)”.

Z powyższym przepisem koreluje art. 12 pkt 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, z którego wynika, iż osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora. Niezależnie jednak od obowiązków, które z mocy cytowanych przepisów ciąży na ich adresatach (którymi są w szczególności: pracownicy administracji, pomocy społecznej, służby zdrowia, oświaty, Policji, ale także sędziowie – zwłaszcza orzekający w wydziałach rodzinnych, kuratorzy sądowi, psychologowie, przedstawiciele organizacji pozarządowych), w wielu przypadkach warte rozważenia będzie podjęcie działań wykraczających poza ustawowy obowiązek denuncjacji przestępstw ściganych z urzędu i złożenie zawiadomień o czynach zabronionych ściganych na wniosek osoby pokrzywdzonej bądź też nawet z oskarżenia prywatnego. Chodzi tu zwłaszcza o sytuacje, gdy osoba doznająca przemocy z racji wieku, niepełnosprawności czy in-

nych obiektywnych czynników ma trudności z dotarciem do organów ścigania, bądź też, gdy czyny sprawcy zaliczające się do grupy przestępstw wnioskowych powtarzają się i popełniane są wobec osób wymagających szczególnej opieki ze strony instytucji państwowych i samorządowych (np. kradzieże dokonywane w sposób regularny przez osobę niepracującą i uzależnioną od alkoholu czy środków odurzających na szkodę rodziców pobierających świadczenia emerytalno-rentowe i pozbawianych przez sprawcę w ten sposób podstawowych środków utrzymania).

Na uwagę zasługuje także fakt, że prokurator na podstawie art. 60 § 1 kpk może objąć ściganiem z urzędu także przestępstwo prywatnoskargowe, uznając, że wymaga tego interes społeczny (szczególnie będzie to celowe w przypadku niektórych kategorii pokrzywdzonych, tj. dzieci bądź też osób starszych i niepełnosprawnych, lub w takich sytuacjach, jak: działanie sprawcy w miejscu publicznym, na oczach wielu osób czy o szczególnie poniżającym charakterze). Dlatego też zasadne będzie informowanie organów ścigania – przez przedstawicieli instytucji i podmiotów zawodowo zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie czy przez osoby, na których nie spoczywa obowiązek prawny takiego działania, a jedynie społeczny – o popełnieniu tego rodzaju czynów zabronionych, albowiem może to ułatwić dotarcie do tych organów tej grupy osób, które z uwagi na wiek czy stan zdrowia nie mogą w pełni samodzielnie dochodzić swoich praw. Niebagatelne znaczenie ma również udzielenie przez policjantów informacji osobom pokrzywdzonym przemocą o ich uprawnieniach i obowiązkach na jak najwcześniejszym etapie; jeszcze przed złożeniem zawiadomienia o przestępstwie.

Z kolei przedstawiciele instytucji samorządowych nie powinni zapominać o uprawnieniu do składania wniosków o stosowanie środków zapobiegawczych wobec sprawców przemocy w rodzinie (często znają sprawców przemocy z wcześniejszej pracy z daną rodziną, dzięki czemu posiadają wiedzę na temat ich zaburzeń, uzależnień czy też skłonności do agresji, dlatego formułując taką sugestię w zawiadomieniu o przestępstwie, mogą pomóc organom ścigania w podjęciu szybszych i trafnych działań wobec osób podejrzanych o przemoc).

Wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z 11 marca 2016 r. zmiany pozwalają na skuteczniejszą reakcję prawnokarną wobec sprawców przestępstw z użyciem przemocy na szkodę osób wspólnie z nimi zamieszkujących. Przywrócenie pełnej inicjatywy dowodowej sądu powinno ułatwiać dotarcie do prawdy obiektywnej, odtworzenie karygodnych zachowań sprawcy i prawidłowe ustalenie relacji łączących go z osobami dotkniętymi przemocą, w szczególności powinno pozwalać na wykluczenie przyjęcia, iż pomiędzy członkami rodziny istnieje konflikt, w którym obydwie strony są aktywne (co często jest argumentem podnoszonym przez sprawców w ramach linii obrony). Obecne regulacje umożliwiają dokumentowanie zjawiska przemocy praktycznie wszystkimi dostępnymi metodami i wprowadzenie do procesu każdego znanego dowodu. Przywrócenie kompetencji prokuratora do zatwierdzania wydawanych przez Policję postanowień o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania pozwala na większą trafność tychże decyzji oraz na bardziej wnikliwe sprawdzenie, czy w postępowaniu zostały wyczerpane wszystkie możliwości dowodowe. Regulacje te zapewniają także skuteczniejszą ochronę praw osób dotkniętych przemocą domową.

Podsumowanie

Obecny katalog środków zapobiegawczych z powodzeniem może być wykorzystany do szybkiego i skutecznego oddzielenia sprawców przemocy w rodzinie od osób dotkniętych skutkami

ich działań. Warunkiem koniecznym jednakże jest w tym przypadku szybka reakcja organów procesowych na zawiadomienie o przestępstwie, w szczególności zatrzymanie sprawcy i zebranie materiału dowodowego uprawdopodobniającego wypełnienie przez sprawcę znamion czynu zabronionego. Ponieważ opisane w art. 275 § 3 kpk i art. 275a kpk środki zapobiegawcze pozwalają na szybkie (w przypadku środka opisanego w art. 275a kpk – niezwłoczne) usunięcie sprawcy przemocy ze wspólnie zajmowanego z pokrzywdzonym lokalu, bez konieczności podejmowania przez osobę dotkniętą przemocą dodatkowych działań i nakładów, należy zachęcić przedstawicieli organów uprawnionych do jak najczęstszego korzystania z tych instytucji.

Celowe byłoby także wprowadzenie rozwiązań prawnych na poziomie ustawowym, normujących pozycję zespołu interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie w postępowaniu karnym, w szczególności jako instytucji uprawnionej do samodzielnego składania zawiadomień o przestępstwie i składania zażaleń na postanowienia o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania. Takie rozwiązanie usunęłoby spory w zakresie formy przekazywania dokumentacji powstałej w toku realizacji procedury „Niebieskie Karty” oraz dopuszczalności zaskarżania przez ten podmiot decyzji kończących postępowanie przygotowawcze, co jeszcze skuteczniej chroniłoby interesy osób dotkniętych przemocą w postępowaniu karnym.

Słowa kluczowe: przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, środki zapobiegawcze, przemoc domowa, znowelizowana procedura karna, inicjatywa dowodowa sądu, pełnomocnicy w postępowaniu, pokrzywdzony, podejrzany

Keywords: counteracting domestic violence, preventive measures, domestic violence, amended criminal procedure, right of the court to adduce evidence, representatives in the proceeding, a victim, a suspect

¹ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 437).

² Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247) i ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

³ Zob. Żakiewicz Adwokaci. Kancelaria Prawa Karnego i Gospodarczego, *Nowelizacja kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego 2016* [online]. <https://www.zakiewicz-adwokaci.pl/a,45,nowelizacja-kodeksu-karnego-i-kodeksu-postepowania-karnego-2016.html> [dostęp: 22.01.2017 r.].

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1997 r., V KKN 242/96, OSN „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 2, poz. 10.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137).

⁷ A. Bojańczyk, *Glosa do wyroku SN z dnia 10 maja 2002 r.*, WA 22/02. Teza 2 glosa, „Palestra” 2003, nr 7–8, s. 245, System Informacji Prawnej LEX.

⁸ S. Steinborn, *Komentarz do art. 127a Kodeksu postępowania karnego*, System Informacji Prawnej LEX 40/2016.

⁹ Sąd rejonowy będzie rozpoznawał prawie wszystkie sprawy o przestępstwa związane z przemocą w rodzinie, poza sprawami o przestępstwa wymienione w art. 148 kk.

¹⁰ Środki zapobiegawcze zostały opisane w rozdziale 28 Kodeksu postępowania karnego (art. 249–277 kpk).

¹¹ M. Żbikowska, *Warunkowy dozór Policji*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 7–8, s. 19–33.

¹² Art. 244 § 1a kpk. Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo

z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi (artykuł dodany przez art. 6 pkt 1 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw – Dz. U. Nr 125, poz. 842, wszedł w życie z dniem 1 sierpnia 2010 r.).

¹³ Art. 244 § 1b kpk. Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi (artykuł dodany przez art. 6 pkt 1 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, wszedł w życie z dniem 1 sierpnia 2010 r.).

¹⁴ Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz. U. z 2015 r. poz. 1892, z późn. zm.).

¹⁵ L.K. Paprzycki, *Komentarz do art. 275a kpk – stan prawny 1.03.2013 r.*, Lex Omega.

¹⁶ Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. z 2016 r. poz. 722, z późn. zm.).

¹⁷ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 19 maja 2016 r., sygn. IV SA/Po 853/15, LEX nr 2087624.

¹⁸ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390, z późn. zm.).

¹⁹ Por. M. Janus, G. Wrona, *Komornik a opuszczenie lokalu przez sprawcę przemocy*, w: „Niebieska Linia” 2016, nr 5/106, s. 30–32.

²⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2017 r. poz. 459).

²¹ T. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 275a Kodeksu postępowania karnego*, stan prawny na dzień 10.04.2014, LEX 2014. Zob. K. Dudka, *Wpływ praw człowieka na stanowienie i stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2012, nr 1–2, s. 31–32.

²² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

²³ K. Dudka, *Wpływ praw człowieka na stanowienie i stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2012, nr 1–2, s. 31–32; K. Eichstaedt, w: B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2013, s. 859.

²⁴ EKPCz – Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.).

²⁵ Pismo Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji skierowane do Komendanta Wojewódzkiego Policji we Wrocławiu z dnia 4 marca 2016 r., stanowiące odpowiedź na pytanie dotyczące sposobu realizacji przez Policję postanowień sądu w sprawie nakazu opuszczenia lokalu przez członka rodziny stosującego przemoc w rodzinie (L.dz. Ep-815/548/16). Pismo to zostało rozesłane do wiadomości wszystkich komendantów wojewódzkich Policji, Komendanta Stołecznego Policji, Komendanta-Rektora Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie i komendantów szkół Policji.

²⁶ Zgodnie z art. 72 § 1 pkt 7b kk: „Zawieszając wykonanie kary, sąd zobowiązuje, a jeżeli orzeka środek karny, może zobowiązać skazanego do opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym”.

²⁷ Por. algorytm ujęty w piśmie Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji.

²⁸ Tamże.

²⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. Nr 209, poz. 1245).

³⁰ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2016 r. poz. 1782, z późn. zm.). Art. 15a ustawy o Policji został wprowadzony dyspozycją art. 4 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw i obowiązuje od 1 sierpnia 2010 r.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2017 r. poz. 459).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2016 r. poz. 1782, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz. U. z 2015 r. poz. 1892).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 1749, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. z 2016 r. poz. 722, z późn. zm.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. Nr 209, poz. 1245).

Literatura

Bojańczyk A., *Glosa do wyroku SN z dnia 10 maja 2002 r.*, WA 22/02. Teza 2 glosa, „Palestra” 2003, nr 7–8, System Informacji Prawnej LEX.

Janus M., Wrona G., *Komornik a opuszczenie lokalu przez sprawcę przemocy*, „Niebieska Linia” 2016, nr 5/106.

Pismo z dnia 4 marca 2016 r. Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji skierowane do Komendanta Wojewódzkiego Policji we Wrocławiu, stanowiące odpowiedź na pytanie dotyczące sposobu realizacji przez Policję postanowień sądu w sprawie nakazu opuszczenia lokalu przez członka rodziny stosującego przemoc w rodzinie (L.dz. Ep-815/548/16).

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1997 r., V KKN 242/96, OSN „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 2, poz. 10.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 19 maja 2016 r. IV SA/Po 853/15, LEX nr 2087624.

Żbikowska M., *Warunkowy dozór Policji*, w: „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 7–8.

Netografia

Steinborn S., *Komentarz do art. 127a kpk*, stan prawny 30.01.2016, Lex Omega.

Paprzycki L.K., *Komentarz do art. 275a kpk*, stan prawny 1.03.2013, Lex Omega.

Grzegorzczak T., *Komentarz do art. 275a kpk*, stan prawny 10.04.2014, Lex Omega.

Żakiewicz Adwokaci. Kancelaria Prawa Karnego i Gospodarczego, *Nowelizacja Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego 2016* [online], <https://www.zakiewicz-adwokaci.pl/a/45,nowelizacja-kodeksu-karnego-i-kodeksu-postepowania-karnego-2016.html> [dostęp: 22.01.2017 r.].

Summary

Aspects of counteracting domestic violence in the light of the amended Criminal Procedure Code of 11 March 2016. Selected issues

The article presents selected legal and penal aspects of counteracting domestic violence in the light of the amended Criminal Procedure Code of 11 March 2016. The study concerns the following issues: assumptions of the amended criminal procedure, right of the court to adduce evidence, involvement of representatives in the proceedings, appealing against the decisions on the refusal to initiate the proceeding or on its discontinuation, the procedure of issuing decisions on the refusal to start investigation or on its termination. The article attributes special attention to preventive measures of Polish legal system. It also answers the question: what can be a piece of evidence in the case concerning domestic violence? Moreover it includes recommendations and conclusions for bodies and institutions, the aim of which is counteracting domestic violence.

Thumaczenie: Joanna Łaszyn, WP

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

Zarys problemu

podkom. Michał Podgórski

specjalista Ośrodka Szkolenia Policji
w Łodzi zs. w Sieradzu,
doktorant Wydziału Zarządzania i Dowodzenia
Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie

kom. Artur Mirosz

ekspert Wydziału Kryminalnego
Biura Kryminalnego KGP,
doktorant Wydziału Zarządzania i Dowodzenia
Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie

Poszanowanie prywatności, w tym ochrona danych osobowych, należy do podstawowych praw zapewnianych w Unii Europejskiej (UE). Wszystkie instytucje unijne, a także Parlament Europejski, podkreślały konieczność zachowania równowagi pomiędzy podnoszeniem poziomu bezpieczeństwa i zapewnieniem przestrzegania praw człowieka, w tym prawa do ochrony danych osobowych. Celem działania instytucji europejskich jest zagwarantowanie, aby w epoce cyfrowej dane osobowe były ściśle chronione i używane tylko w niezbędnym zakresie.

Podstawy prawne ochrony danych osobowych są zawarte w licznych europejskich aktach prawnych: traktatach unijnych, Karcie Praw Podstawowych UE, konwencjach, dyrektywach, decyzjach i rozporządzeniach. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹ w art. 7 gwarantuje poszanowanie życia prywatnego, a art. 8 traktuje o danych osobowych, ich ochronie, przetwarzaniu tylko w niezbędnym zakresie i określonym celu, zapewnia zainteresowanym dostęp do ich danych oraz prawo do ich sprostowania, ponadto – nadzór niezależnego organu kontroli. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej² w art. 16 gwarantuje prawo do ochrony danych osobowych, a także zobowiązuje Parlament Europejski i Radę Europy do zapewnienia ochrony danych osobowych przez podległe mu lub tworzone przez nie instytucje, organy i jednostki. Zagwarantowano także kontrolę ochrony danych osobowych przez niezależną instytucję. Pierwszym międzynarodowym aktem prawnym ściśle służącym do ochrony danych osobowych była Konwencja nr 108³ Rady Europy z 1981 r. W Konwencji zapewniono prawo do prywatności w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych. W dokumencie tym pojawiły się po raz pierwszy takie pojęcia, jak: dane osobowe, zbiór zautomatyzowany, automatyczne przetwarzanie czy administrator zbioru danych. W Konwencji dane osobo-

we zdefiniowano jako „każdą informację dotyczącą osoby fizycznej o określonej tożsamości lub dającej się zidentyfikować”. Ponadto określono podstawowe zasady pozyskiwania, przetwarzania i gromadzenia danych, ich uaktualniania i konieczności określenia czasu ich przechowywania. W art. 6 Konwencji pojawia się określenie „szczególne kategorie danych”. Pojęcie to oznacza dane osobowe ujawniające pochodzenie rasowe, poglądy polityczne, przekonania religijne lub inne, stan zdrowia i życie seksualne. Dane te, według zapisów Konwencji, powinny być szczególnie chronione. Konwencja traktuje także o konieczności zapewnienia bezpieczeństwa danych przed ich przypadkowym zniszczeniem, zniszczeniem bez zezwolenia, przypadkowym zagubieniem, niepowołanym dostępem, zmienianiem i rozpowszechnianiem bez upoważnienia. Zadbano także o prawa osób do nadzoru i kontroli dotyczących ich danych. Artykuł 8 zapewnia każdemu prawo do uzyskania informacji na temat zbioru danych osobowych i celu utworzenia takiego zbioru, prawo do wglądu do danych, możliwość sprostowania lub usunięcia danych w pewnych przypadkach i złożenia skargi. Późniejsze europejskie rozwiązania prawne dotyczące ochrony danych osobowych są wzorowane na powyższej Konwencji. Do ochrony prywatności nawiązuje także Europejska Konwencja Praw Człowieka⁴. Ar-

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W UE

tykuł 8 traktuje o konieczności zapewnienia każdemu prawa do prywatności i życia rodzinnego: „Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji”.

Na podstawie wyżej wymienionych aktów podstawowe instytucje europejskie wydały dyrektywy i inne dokumenty szczegółowo regulujące kwestie ochrony danych w różnych aspektach. Dyrektywa 2002/58/WE⁵ zapewnia ochronę danych w sferze komunikacji cyfrowej, a także swobodę przepływu tych danych we Wspólnocie. Dyrektywa 95/46/WE w sprawie ochrony danych⁶ jest uznawana za przewodni dokument europejski w sferze ochrony danych osobowych. Zawiera definicje podstawowych terminów odnoszących się do danych osobowych, ustala standardy zbierania, gromadzenia, przechowywania i udostępniania danych osobowych.

Według powyższej dyrektywy (art. 2 lit. a.) pojęcie dane osobowe oznacza wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej (osoby, której dane dotyczą); osoba możliwa do zidentyfikowania to osoba, której tożsamość można ustalić bezpośrednio lub pośrednio, szczególnie przez powołanie się na numer identyfikacyjny lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających jej fizyczną, fizjologiczną, umysłową, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość. Ponadto dyrektywa formułuje zasady i warunki zgodności modyfikacji danych osobowych z prawem oraz uprawnienia osób, których te prawa dotyczą. Przewiduje także istnienie krajowych niezawisłych organów nadzorczych w zakresie ochrony danych osobowych. Dokument ten zakłada również, iż dane osobowe mogą być przetwarzane tylko za wyraźną zgodą osoby, której dotyczą, oraz pod warunkiem wcześniejszego poinformowania zainteresowanej osoby o modyfikacji danych. Od tej reguły istnieją wyjątki, określone w Decyzji Rady 2009/997/WSiSW z dnia 7 listopada 2008 r.⁷ Decyzja Ramowa obejmuje wymianę danych policyjnych i sądowych między państwami członkowskimi, organami Unii Europejskiej i powiązanymi systemami, ale nie dotyczy krajowego przetwarzania danych. Na gromadzenie i przetwarzanie danych w sferze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego nie jest wymagana zgoda osób, których dane dotyczą, jednak zachowują one prawo do kontroli danych. Nie odnosi się to oczywiście do informacji niejawnych, przetwarzanych w celu zapewnienia szeroko pojętego bezpieczeństwa. Kolejny ważny dokument zawierający regulacje dotyczące ochrony danych osobowych to rozporządzenie (WE) 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady⁸, które określa łączne zasady legalności przetwarzania danych osobowych, prawa osoby, której dane dotyczą, oraz powołuje urząd Europejskiego Inspektora Ochrony Danych (EIOD). EIOD to niezależny organ nadzorczy gwarantujący, że instytucje oraz organy europejskie przestrzegają swych zobowiązań w dziedzinie ochrony danych osobowych. Jest wspomagany przez niezależny organ doradczy zwany Grupą Roboczą ds. Ochrony Osób Fizycznych w zakresie Przetwarzania Danych Osobowych. Organ ten (Grupa Robocza) został powołany na podstawie art. 29 ust. 1 dyrektywy 95/46/WE. Grupa składa się z przedstawicieli krajowych organów ochrony danych państw członkowskich UE, Europejskiego Inspektora Ochrony Danych oraz Komisji Europejskiej. Wydaje zalecenia, opinie i dokumenty robocze. Europejski system ochrony danych osobowych musi uwzględniać postęp technologiczny i zjawisko globalizacji, dlatego instytucje europejskie przygotowały pakiet nowych rozwiązań prawnych regulujących zasady ochrony danych osobowych.

W grudniu 2015 r., po trzech latach trudnych negocjacji, Parlament Europejski (na szczelbu komisji) oraz Rada Europejska (na szczelbu ambasadorów) wypracowali nowe zasady ochrony danych osobowych. Przepisy te, zawarte w rozporządzeniu 2016/679⁹ i dyrektywie 2016/680¹⁰, zaczną obowiązywać od 2018 r. Państwa członkowskie Unii Europejskiej mają dwa lata na wdrożenie nowych postanowień do przepisów krajowych; bezpośrednie zastosowanie przepisów rozporządzenia 2016/679 i dyrektywy 2016/680 nastąpi od dnia 25 maja 2018 r.

Rozporządzenie 2016/679 ma charakter ogólny, dotyczy ochrony danych w szerokim, powszechnym zakresie, natomiast dyrektywa 2016/680 ma charakter specjalistyczny, odnosi się do działań podejmowanych przez wyspecjalizowane podmioty zajmujące się ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego. W art. 4 rozporządzenia 2016/679 są zawarte definicje pojęć związanych z uzyskiwaniem, gromadzeniem, przetwarzaniem i udostępnianiem danych osobowych, które „oznaczają informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej (osobie, której dane dotyczą). Możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna to osoba, którą można bezpośrednio lub pośrednio zidentyfikować, w szczególności na podstawie identyfikatora obejmującego imię i nazwisko, numer identyfikacyjny, dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jednego bądź kilku szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej”¹¹. Analizując przywołaną powyżej definicję danych osobowych, można zauważyć, jak została rozbudowana w stosunku do definicji z 1995 r. Pojawiły się nowe elementy, takie jak: dane o lokalizacji, identyfikator internetowy czy tożsamość genetyczna osoby. Ten ostatni element zdefiniowano dodatkowo jako dane genetyczne oznaczające „dane osobowe dotyczące odziedziczonych lub nabytych cech genetycznych osoby fizycznej, które ujawniają niepowtarzalną informację o fizjologii lub zdrowiu tej osoby i które wynikają w szczególności z analizy próbki biologicznej pochodzącej od tej osoby fizycznej”¹². Na potrzeby dyrektywy 95/46/WE zdefiniowano osiem pojęć z zakresu operacji dokonywanych z wykorzystaniem danych osobowych (w tym ich ochrony), natomiast na użytek mającego wejść w życie rozporządzenia 2016/679 zdefiniowano takich pojęć aż dwadzieścia sześć. Do nowych kategorii możemy zaliczyć takie pojęcia, jak: „profilowanie”¹³, „pseudonimizacja”¹⁴, „transgraniczne przetwarzanie”¹⁵ czy „usługa społeczeństwa informacyjnego”¹⁶. W rozporządzeniu 2016/679 zwraca się uwagę na wiele aspektów ochrony danych osobowych. W preambule aktu ustawodawca przedstawił naczelne zasady, którymi kierowali się Parlament Europejski i Rada Europejska podczas tworzenia przepisów, i postulaty. Podkreślono m.in., że:

- ochrona danych osobowych należy do praw podstawowych;
- nie jest to prawo bezwzględne, w pewnych wypadkach może ulegać ograniczeniu;
- integracja społeczno-gospodarcza, która dokonała się w Unii Europejskiej, doprowadziła do zwiększenia transgranicznego przepływu danych, co z kolei wymusiło dostosowanie prawa europejskiego do aktualnych potrzeb;
- postęp technologiczny i globalizacja wpłynęły na kształtowanie nowych rozwiązań w dziedzinie ochrony danych osobowych; globalne przekazywanie danych osobowych stworzyło nowe wyzwania przed organami zajmującymi się ochroną danych osobowych, za szczególne wyzwanie uznano Internet;

- ochrona danych osobowych musi dotyczyć wszystkich, niezależnie od ich obywatelstwa czy miejsca zamieszkania;
- przepisy niniejszego rozporządzenia nie mają zastosowania do działań podejmowanych w związku z bezpieczeństwem i polityką zagraniczną Unii oraz bezpieczeństwem narodowym państw członkowskich;
- „Ochrona osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez właściwe organy w ramach zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania lub ścigania czynów zabronionych, lub wykonywania kar, w tym w celu ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom, oraz swobodny przepływ takich danych podlegają szczególnemu aktowi prawnemu Unii. Niniejsze rozporządzenie nie powinno zatem mieć zastosowania do czynności przetwarzania w tych celach. Jeżeli jednak dane osobowe przetwarzane przez organy publiczne na mocy niniejszego rozporządzenia są wykorzystywane do tych celów, dane te powinny podlegać szczególnemu aktowi prawnemu Unii, mianowicie dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/680”¹⁷;
- zasady ochrony danych osobowych nie dotyczą danych anonimowych, wykorzystywanych do celów naukowych i statystycznych;
- niniejsze przepisy nie dotyczą danych osobowych osób zmarłych;
- osoba fizyczna ma prawo do prywatnego lub domowego przetwarzania danych osobowych (bez związku z działalnością handlową lub zawodową) i nie podlega przepisom rozporządzenia; działalność osobista lub domowa może między innymi polegać na korespondencji i przechowywaniu adresów, podtrzymywaniu więzi społecznych oraz działalności internetowej podejmowanej w ramach takiej działalności¹⁸;
- zgoda na wykorzystanie czy przetwarzanie danych osobowych lub też na ich udostępnienie innym podmiotom musi być wyrażona jednoznacznie, potwierdzać czynności, może przybrać formę pisemnego (w tym elektronicznego) lub ustnego oświadczenia; „milczenie, okienka domyślnie zaznaczone lub niepodjęcie działania nie powinno zatem oznaczać zgody”¹⁹;
- do danych osobowych zalicza się wszystkie dane o przeszłym, aktualnym i przyszłym stanie zdrowia osoby, zarówno fizycznym, jak i psychicznym; źródłem informacji może być lekarz, inny pracownik służby zdrowia, szpital, urządzenie diagnostyczne lub badanie diagnostyczne in vitro;
- szczególnej ochronie podlegają osoby nieletnie;
- „Wszelkie przetwarzanie danych osobowych powinno być zgodne z prawem i rzetelne. Dla osób fizycznych powinno być przejrzyste, że dotyczące ich dane osobowe są zbierane, wykorzystywane, przeglądane lub w inny sposób przetwarzane oraz w jakim stopniu te dane osobowe są lub będą przetwarzane. Zasada przejrzystości wymaga, by wszelkie informacje i wszelkie komunikaty związane z przetwarzaniem tych danych osobowych były łatwo dostępne i zrozumiałe oraz sformułowane jasnym i prostym językiem. Zasada ta dotyczy w szczególności informowania osób, których dane dotyczą, o tożsamości administratora i celach przetwarzania oraz innych informacji mających zapewnić rzetelność i przejrzystość przetwarzania w stosunku do osób, których sprawa dotyczy, a także prawa takich osób do uzyskania potwierdzenia i informacji o przetwarzanych

- danych osobowych ich dotyczących. Osobom fizycznym należy uświadomić ryzyka, zasady, zabezpieczenia i prawa związane z przetwarzaniem danych osobowych oraz sposoby wykonywania praw przysługujących im w związku z takim przetwarzaniem. W szczególności konkretne cele przetwarzania danych osobowych powinny być wyraźne, uzasadnione i określone w momencie ich zbierania. Dane osobowe powinny być adekwatne, stosowne i ograniczone do tego, co niezbędne do celów, dla których są one przetwarzane. Wymaga to w szczególności zapewnienia ograniczenia okresu przechowywania danych do ścisłego minimum. Dane osobowe powinny być przetwarzane tylko w przypadkach, gdy celu przetwarzania nie można w rozsądny sposób osiągnąć innymi sposobami. Aby zapobiec przechowywaniu danych osobowych przez okres dłuższy, niż jest to niezbędne, administrator powinien ustalić termin ich usuwania lub okresowego przeglądu. Należy podjąć wszelkie rozsądne działania zapewniające sprostowanie lub usunięcie danych osobowych, które są nieprawidłowe. Dane osobowe powinny być przetwarzane w sposób zapewniający im odpowiednie bezpieczeństwo i odpowiednią poufność, w tym ochronę przed nieuprawnionym dostępem do nich i do sprzętu służącego ich przetwarzaniu oraz przed nieuprawnionym korzystaniem z tych danych i z tego sprzętu”²⁰;
- do danych podlegających szczególnej ochronie zalicza się dane ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne, „przez czym użycie w niniejszym rozporządzeniu terminu «pochodzenie rasowe» nie oznacza, że Unia akceptuje teorie sugerujące istnienie osobnych ras ludzkich”²¹;
 - oficjalne uznane związki wyznaniowe mają prawo do przetwarzania danych osobowych – jest to uznawane za działanie w interesie publicznym;
 - prawo do: informacji, dostępu do danych osobowych, sprostowania lub usuwania danych, sprzeciwu, decyzji opartych na profilowaniu, a także obowiązek zawiadamiania osoby o naruszeniu jej praw w dziedzinie ochrony danych osobowych mogą zostać zawieszane w reakcji na klęski żywiołowe lub katastrofy spowodowane przez człowieka;
 - dopuszczalne jest międzynarodowe przekazywanie danych osobowych pomiędzy organami ds. konkurencji, organami celnymi lub podatkowymi, organami nadzoru finansowego, służbami odpowiedzialnymi za zdrowie publiczne i zwalczanie epidemii, a także w celu zwalczania dopingu w sporcie;
 - konieczne stało się utworzenie organu nadzorującego przestrzeganie przepisów dotyczących zbierania, gromadzenia, przetwarzania danych osobowych oraz dbającego o prawa osób do dostępu do dotyczących ich danych osobowych; takim organem ma być – jako niezależny organ Unii – Europejska Rada Ochrony Danych; organ ten zastąpi Grupę Roboczą; w skład nowego ciała mają wejść szefowie organów nadzorczych wszystkich państw członkowskich oraz Europejski Inspektor Ochrony Danych lub ich przedstawiciele (w przypadku Polski będzie to Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych); Europejską Radę Ochrony Danych będzie wspierał sekretariat zapewniany przez Europejskiego Inspektora Ochrony Danych;
 - za naruszenie zasad ochrony danych osobowych należy stosować sankcje, w tym administracyjne kary pieniężne (środek niestosowany wcześniej w żadnym unijnym akcie prawnym dotyczącym ochrony danych osobowych), do nałożenia kar powinien być uprawniony każdy organ nadzorujący ochronę danych osobowych.

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W UE

Wszystkie sugestie zawarte we wstępie rozporządzenia 2016/679 zostały uwzględnione w zasadniczej części aktu prawnego. Ochrona danych osobowych w Unii Europejskiej według rozporządzenia 2016/679 opiera się na następujących zasadach (te same zasady są wymienione w obowiązującej obecnie dyrektywie 95/46/WE):

- zasadzie zgodności z prawem, rzetelności i przejrzystości – polegającej na przetwarzaniu danych zgodnie z prawem, w sposób rzetelny i przejrzysty dla osoby, której dane dotyczą;
- zasadzie ograniczenia celu przetwarzania – polega na zbieraniu danych w konkretnych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach i nieprzetwarzaniu ich niezgodnie z tymi celami (jest dopuszczalne natomiast dalsze przetwarzanie do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych lub do celów statystycznych);
- zasadzie minimalizacji danych – gromadzone dane muszą być adekwatne, właściwe oraz ograniczone do tego, co jest niezbędne do celów, w których są przetwarzane;
- zasadzie prawidłowości – dane muszą być prawidłowe i aktualne, dane nieprawidłowe lub zbędne powinny być niezwłocznie sprostowane lub usunięte;
- zasadzie ograniczenia przechowania – polega na przechowywaniu danych tylko przez czas niezbędny do celów, w jakich zostały zebrane;
- zasadzie integralności i poufności – opiera się na zapewnieniu odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa danych osobowych, „w tym ochronę przed niedozwolonym lub niezgodnym z prawem przetwarzaniem oraz przypadkową utratą, zniszczeniem lub uszkodzeniem, za pomocą odpowiednich środków technicznych lub organizacyjnych”²²;
- zasadzie rozliczania – administrator danych jest odpowiedzialny za przestrzeganie wszystkich wymienionych wcześniej zasad i podlega kontroli uprawnionych organów.

Prawa osób związane ze zbieraniem, gromadzeniem, przetwarzaniem i archiwizowaniem dotyczących ich danych osobowych mogą zostać ograniczone (art. 23 ust. 1 rozporządzenia 2016/679), jeżeli służy to:

- bezpieczeństwu narodowemu;
- obronie;
- bezpieczeństwu publicznemu;
- zapobieganiu przestępczości, prowadzeniu postępowań przygotowawczych, wykrywaniu lub ściganiu czynów zabronionych lub wykonywaniu kar;
- innym ważnym celom leżącym w interesie Unii lub państwa członkowskiego, w szczególności interesom gospodarczym i finansowym, w tym kwestiom pieniężnym, budżetowym, podatkowym, zdrowia publicznego i zabezpieczenia społecznego;
- ochronie sądów i postępowania jurysdykcyjnego;
- zapobieganiu naruszeń zasad etyki w zawodach regulowanych;
- funkcjom kontrolnym, regulacyjnym lub inspekcyjnym, jeżeli wiąże się to ze sprawowaniem władzy publicznej;
- ochronie osoby, której dane dotyczą, lub praw i wolności innych osób;
- rewindykacji roszczeń cywilnoprawnych.

W wypadku, gdy przetwarzania danych dokonują organy lub podmioty publiczne (z wyłączeniem sądów), dane przetwarzane są na dużą skalę lub przetwarzane są dane szczególne (wrażliwe) albo dane dotyczące naruszeń prawa i wyroków skazujących, jest wyznaczany inspektor ochrony danych (art. 38 rozporządzenia). Powinien on posiadać odpowiednie

kwalifikacje zawodowe, w szczególności – wiedzę i umiejętności na temat ochrony danych osobowych. Inspektor jest niezależny w swoich działaniach, do jego obowiązków należy m.in. informowanie osób przetwarzających dane o zasadach obowiązujących przy wykonywaniu tych czynności oraz doradzanie tym osobom, monitorowanie przestrzegania przepisów dotyczących ochrony danych osobowych, szkolenie personelu przetwarzającego dane oraz wspomaganie organu przetwarzającego dane lub podmiotu publicznego we wszystkich kwestiach związanych z ochroną danych.

Zgodnie z art. 51 rozporządzenia 2016/679 każde państwo członkowskie Unii Europejskiej zapewnia funkcjonowanie niezależnego organu publicznego (organu nadzorczego), który będzie zapewniał ochronę podstawowych praw i wolności osób fizycznych w związku z przetwarzaniem i przepływem danych w Unii Europejskiej. Organ nadzorczy posiada liczne powinności i prerogatywy (podane są w art. 57 i 58 rozporządzenia), np.:

- nadzór i wymuszanie stosowania rozporządzenia 2016/679;
- upowszechnianie wiedzy na temat ochrony danych osobowych, informowanie o ryzyku, przepisach, procedurach i prawach związanych z ochroną danych;
- doradztwo organom publicznym przy tworzeniu aktów prawa związanych z ochroną danych osobowych;
- prowadzenie szkoleń dla administratorów systemów przetwarzających dane osobowe;
- udzielanie pomocy osobom, których dane dotyczą, w egzekwowaniu przysługujących im praw;
- rozpatrywanie skarg dotyczących ochrony danych osobowych, wniesionych przez osoby fizyczne, podmioty, organizacje lub zrzeszenia;
- współpraca z innymi organami zajmującymi się ochroną danych osobowych, także zagranicznymi;
- monitorowanie zmian w dziedzinach mających wpływ na ochronę danych osobowych, w szczególności obserwacja rozwoju technologii informacyjnych i nowych praktyk handlowych;
- podejmowanie działań związanych z wydawaniem certyfikatów dla podmiotów zajmujących się operacjami z wykorzystaniem danych osobowych oraz kontrola podmiotów, które uzyskały certyfikaty.

Aby organ nadzorczy mógł działać skutecznie, musi posiadać wiele uprawnień, do których można zaliczyć m.in.:

- prawo żądania od podmiotu przetwarzającego dane wszelkich informacji potrzebnych organowi nadzorczemu do realizacji swoich zadań;
- prawo do przeprowadzania audytów ochrony danych;
- uprawnienie do informowania administratora lub podmiotu przetwarzającego dane o podejrzeniu naruszenia prawa w zakresie ochrony danych;
- prawo do uzyskania od podmiotów wszelkich danych osobowych, którymi podmiot dysponuje, oraz prawo do swobodnego dostępu do wszelkich pomieszczeń i urządzeń, którymi dysponuje administrator i podmiot przetwarzający dane;
- prawo do wydawania ostrzeżeń i upomnień wobec podmiotów przetwarzających dane;
- nakazanie administratorowi spełnienia żądań osoby, której dane dotyczą, wynikających z przysługującej jej praw;
- prawo do wprowadzenia czasowego lub trwałego ograniczenia przetwarzania danych, w tym zakazu przetwarzania;
- przywilej zastosowania administracyjnej kary pieniężnej – kara taka zostaje wprowadzona na mocy art. 83 rozporządzenia i może wynieść:

- do 10 000 000 euro, a w przypadku przedsiębiorstwa – w wysokości do 2% jego całkowitego rocznego światowego obrotu z poprzedniego roku obrotowego w wypadku naruszenia przepisów podstawowych,
- do 20 000 000 euro, a w przypadku przedsiębiorstwa – w wysokości do 4% jego całkowitego rocznego światowego obrotu z poprzedniego roku obrotowego w wypadku naruszenia min. przepisów dotyczących ochrony danych wrażliwych,
- do 20 000 000 euro, a w przypadku przedsiębiorstwa – w wysokości do 4% jego całkowitego rocznego światowego obrotu z poprzedniego roku obrotowego w wypadku niezastosowania się do poleceń wydanych przez organ nadzorczy.

W Polsce funkcje organu nadzorczego pełni Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych działający na podstawie ustawy o ochronie danych osobowych²³. Zgodnie z art. 8 ust. 1 tej ustawy „organem do spraw ochrony danych osobowych jest Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych”. Jest on również członkiem Europejskiej Rady Ochrony Danych – europejskiego organu zapewniającego spójne przestrzeganie rozporządzenia 2016/679 przez państwa członkowskie UE. Ten nowy organ został powołany na podstawie art. 68 ust. 1 rozporządzenia 2016/679 i ma zastąpić funkcjonującą obecnie Grupę Roboczą.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2016/680 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez właściwe organy do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchyłająca decyzję ramową Rady 2008/977 jest dokumentem branżowym (przeznaczonym dla Policji i organów pokrewnych), opartym na rozporządzeniu 2016/679 jako dokumencie ramowym wskazującym cele i zasady podstawowe.

Powody stworzenia dyrektywy 2016/680, jej cele i założenia generalne zostały podane w preambule aktu prawnego. W punkcie 4 ustawodawcy podkreślają, iż „należy ułatwić swobodny przepływ danych osobowych pomiędzy właściwymi organami do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w tym do celów ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom na terytorium Unii oraz przekazywania takich danych osobowych do państw trzecich i organizacji międzynarodowych, zapewniając przy tym wysoki stopień ochrony danych osobowych”.

Aby współpraca policyjna i kooperacja wymiarów sprawiedliwości była pełna i efektywna, we wszystkich krajach członkowskich ochrona danych osobowych powinna być na jednolitym, wysokim poziomie. Ochrona ta musi opierać się na dwóch filarach: prawach osób, których dane dotyczą, i obowiązkach podmiotów, które przetwarzają dane osobowe (pkt 7).

Według zapisów pkt 10, 11 i 12 preambuły do organów właściwych do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar mogą zaliczać się nie tylko organy publiczne – takie jak organy sądowe, policja lub inne organy ścigania – ale też inne organy lub podmioty, którym państwo członkowskie powierza sprawowanie władzy publicznej oraz wykonywanie uprawnień publicznych. W Polsce

do takich podmiotów można zaliczyć firmy świadczące usługi w zakresie ochrony fizycznej osób i mienia czy też członków służb porządkowych lub informacyjnych podczas imprez masowych. Jeżeli taki podmiot przetwarza dane do celów innych niż podane w dyrektywie 2016/680, wtedy zastosowanie ma rozporządzenie 2016/679. Bardzo istotny zapis zawarty jest w pkt 14 przedmowy, a dotyczy czynności wykonywanych w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie z nim czynności wykonywane przez agencje lub jednostki zajmujące się bezpieczeństwem narodowym nie należy uznawać za czynności wchodzące w zakres dyrektywy 2016/680. Podobnie należy traktować przetwarzanie danych przez państwa członkowskie podczas czynności, które wchodzą w zakres zastosowania Tytułu V Rozdziału 2 Traktatu o Unii Europejskiej²⁴. W pkt 17 przedmowy gwarantuje się ochronę osób, których dane są przetwarzane, bez względu na obywatelstwo czy miejsce zamieszkania tych osób. Prawa są zagwarantowane wszystkim, nie tylko obywatelom Unii Europejskiej. Do przetwarzania danych osobowych, w związku ze sprawowaniem funkcji publicznej oraz w interesie ogólnym zgodnie z prawem Unii lub interesem państwa członkowskiego, uprawnione są także – oprócz organów sądowych, policji czy innych organów ścigania: organy podatkowe, organy celne, jednostki analityki finansowej, niezależne organy administracyjne oraz organy rynków finansowych regulujące i nadzorujące rynki papierów wartościowych (pkt 22). Twórcy dyrektywy 2016/680 zakładają (pkt 25 preambuły) daleko idącą współpracę pomiędzy Unią Europejską a Międzynarodową Komisją Policji Kryminalnych (Interpolem). Uznaje się za konieczne przekazywanie danych do Interpolu i ich przejmowanie w celu zapobiegania i zwalczania przestępczości międzynarodowej. Kwestia walki z przestępczością jest także poruszona w pkt 27 introdukcji. Zakłada się w nim, iż przetwarzanie danych osobowych przez organy zwalczające przestępczość nie powinno ograniczać się tylko do wykorzystania informacji przy wykrywaniu konkretnego czynu zabronionego i ścigania jego sprawców. Wykorzystanie zebranych w konkretnej sprawie danych powinno odbyć się w szerszym, ogólnym kontekście – dla lepszego zrozumienia działań przestępców oraz ustalenia powiązań pomiędzy różnymi wykrytymi przestępstwami. W pkt 31 przedmowy poruszono kolejną, istotną kwestię związaną z czynnościami Policji i innych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Zwraca się w nim uwagę na konieczność prawidłowego rozróżnienia i oznaczenia poszczególnych kategorii osób, których dane są przetwarzane w związku z przestępstwem. W jak największym stopniu powinny być rozróżniane osoby oznaczone jako: osoby podejrzane, osoby skazane za przestępstwo, ofiary przestępstw, świadkowie, osoby posiadające istotne informacje, współnicy przestępców i inni. Zasada domniemania niewinności musi być przestrzegana. Organy odpowiedzialne za przesyłanie danych muszą zadbać, by dane nieaktualne lub niekompletne nie były przysyłane lub udostępniane (art. 32). W pkt 34 introdukcji ustawodawca określił operacje, jakie mogą być przeprowadzane z wykorzystaniem danych osobowych przez podmioty właściwe do zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych oraz wykonywania kar. Działania takie mogą być wykonywane z użyciem jednostkowych danych osobowych lub zestawów danych, w sposób zautomatyzowany lub odręczny. Mogą obejmować: zbieranie, utrwalanie, organizowanie, porządkowanie, przechowywanie, adaptowanie lub modyfikowanie, pobieranie, przeglądanie, wykorzystywanie, dopasowywanie lub łączenie,

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W UE

ograniczanie przetwarzania, usuwanie oraz niszczenie danych osobowych.

Za dane szczególnie wrażliwe, wymagające szczególnej ochrony, uznano w pkt 37 dane ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne. Można je przetwarzać tylko wtedy, gdy służy to do ochrony żywotnych interesów osoby, której dane dotyczą.

Osoba, której dane są przetwarzane, ma prawo do informacji (pkt 42) dotyczących tożsamości administratora, faktu przetwarzania danych, okresu ich przetwarzania, odbiorcy danych i celu przetwarzania danych. Może także żądać od administratora dostępu do dotyczących jej danych, sprostowania lub usunięcia danych osobowych, ograniczenia ich przetwarzania, a także ma prawo do wniesienia skargi. Prawa te mogą zostać ograniczone (w drodze aktów prawnych) w celu uniemożliwienia zakłócania czynności urzędowych lub sądowych, prowadzenia postępowań przygotowawczych lub czynności procesowych. W ten sposób (ograniczane prawa dostępu osób do danych) można chronić także proces zapobiegania przestępczości, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar. Ograniczenia te muszą wynikać z potrzeby ochrony bezpieczeństwa publicznego lub narodowego oraz ochrony praw i wolności innych osób (pkt 44 wprowadzenia). Postulaty zawarte w preambule aktu prawnego znalazły odzwierciedlenie w części zasadniczej dyrektywy 2016/680. Zawiera ona 10 rozdziałów i 65 artykułów poświęconych poszczególnym aspektom wykorzystania i ochrony danych osobowych przez organy bezpieczeństwa i porządku publicznego. Podkreślono konieczność ochrony praw człowieka i poufności danych osobowych, jednocześnie zwrócono uwagę na potrzebę szybkiego i sprawnego działania instytucji dbających o bezpieczeństwo i porządek publiczny. Zagwarantowano także możliwość ograniczenia prawa osób do dostępu do danych osobowych, które ich dotyczą, jeśli mogłoby to w jakikolwiek sposób zakłócić lub utrudnić walkę z przestępczością. Dyrektywa 2016/680 koreluje z rozporządzeniem 2016/679. Nadrzędnym celem obu aktów prawnych jest ochrona osób w związku z przetwarzaniem danych osobowych. Dyrektywa 2016/680 stanowi uzupełnienie rozporządzenia 2016/679, szczegółowo reguluje wykonywanie operacji z wykorzystaniem danych osobowych przez policję i formacje jej pokrewne. W art. 1 ustawodawca podaje, iż przedmiotem dyrektywy jest przetwarzanie danych osobowych przez „właściwe organy do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom”. Państwa członkowskie zostały zobowiązane do ochrony praw podstawowych i wolności osób, których dane dotyczą, jednocześnie zapewniają, aby wymiana danych przez właściwe organy nie była zakazywana ani ograniczana.

Za „właściwe organy” dyrektywa uznaje „organ publiczny właściwy do zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania lub ścigania czynów zabronionych lub wykonywania kar, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom”²⁵ lub „inny organ lub podmiot, któremu prawo państwa członkowskiego powierza sprawowanie władzy publicznej i wykonywanie uprawnień publicznych do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom”²⁶.

Zgodnie z postulatem zawartym w introdukcji, w art. 6 zwrócono uwagę na konieczność wyraźnego rozróżnienia poszczególnych kategorii osób, których dane są przetwarzane. Wyszczególniono cztery kategorie osób: podejrzanych o popełnienie czynu zabronionego lub podejrzewanych o popełnienie czynu zabronionego, skazanych, pokrzywdzonych i świadków. Artykuł 10 poświęcono przetwarzaniu szczególnych kategorii danych osobowych (danych wrażliwych). Przetwarzanie danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub światopoglądowe, przynależność do związków zawodowych oraz danych genetycznych, danych biometrycznych, danych dotyczących zdrowia, seksualności i orientacji seksualnej jest dozwolone tylko wtedy, gdy jest to bezwzględnie niezbędne. W art. 13 przedstawiono zakres informacji, jakie muszą być lub mogą być udostępniane osobom, których dane dotyczą. Za informacje obligatoryjnie udostępniane ustawodawca uznał (art. 13 ust. 1):

- tożsamość i dane kontaktowe administratora,
- dane kontaktowe inspektora ochrony danych,
- cele przetwarzania,
- informacje o prawie do wniesienia skargi do organu nadzorczego oraz dane kontaktowe organu nadzorczego,
- informacje o prawie żądania od administratora dostępu do danych osobowych, sprostowania lub usunięcia danych osobowych lub ograniczenia przetwarzania danych osobowych.

Za informacje fakultatywnie udostępniane uznane zostały rekordy dotyczące (art. 13 ust. 2):

- podstawy prawnej przetwarzania danych osobowych,
- okresu przechowywania danych,
- odbiorców danych osobowych, w tym odbiorców w państwach trzecich i organizacji międzynarodowych,
- innych kategorii wpisów.

Dostęp osób do informacji fakultatywnych może zostać opóźniony, ograniczony lub uniemożliwiony, jeżeli jest to niezbędne w celu (art. 13 ust. 3):

- uniemożliwić utrudnianie czynności urzędowych lub sądowych, postępowań przygotowawczych lub innych procedur karnych,
- uniemożliwić zakłócanie zwalczania przestępczości, wykrywanie i ściganie czynów zabronionych oraz wykonywanie kar,
- chronić bezpieczeństwo publiczne,
- chronić bezpieczeństwo narodowe,
- chronić prawa i wolności innych osób.

Oprócz danych osobowych, które mają charakter jawny (choć nie są to informacje publiczne dostępne dla nieograniczonej liczby osób), organy odpowiedzialne za bezpieczeństwo i porządek publiczny często operują danymi mającymi charakter niejawny. Informacje te są dostępne tylko dla niektórych instytucji, a w nich – dla ściśle określonej grupy osób. Aby chronić fakt posiadania takich informacji i zakres ich wykorzystania, organ może nie udzielać informacji nawet o fakcie posiadania i przetwarzania pewnych kategorii danych (art. 15 ust. 3 zdanie drugie).

Organ przetwarzający dane jest zobowiązany do kompleksowego zapewnienia bezpieczeństwa tej operacji. Administrator tworzy systemy i rozwiązania gwarantujące:

- 1) kontrolę dostępu do sprzętu używanego do przetwarzania danych – uniemożliwiające korzystanie ze sprzętu przez osoby nieuprawnione;
- 2) kontrolę nośników danych – uniemożliwiające nieuprawnione odczytywanie, kopiowanie, zmienianie lub usuwanie nośników danych;

- 3) kontrolę przechowywania danych – zapobiegające nieuprawnionemu wprowadzaniu danych osobowych oraz nieuprawnionemu oglądaniu, zmienianiu lub usuwaniu danych;
- 4) kontrolę użytkowników – uniemożliwiające korzystanie z systemów zautomatyzowanego przetwarzania danych przez osoby nieuprawnione, używające sprzętu do przesyłu danych;
- 5) kontrolę dostępu do danych – ma to zapewnić, iż osoby uprawnione do korzystania z systemu zautomatyzowanego przetwarzania danych będą mieć dostęp wyłącznie do danych objętych posiadaniem przez siebie uprawnieniem;
- 6) kontrolę przesyłu danych – pozwoli to na ustalenie i weryfikację podmiotów, do których są lub mogą być przesyłane lub udostępnione dane osobowe;
- 7) kontrolę wprowadzania danych – celem jest zweryfikowanie i stwierdzenie, które dane zostały wprowadzone do zautomatyzowanego systemu przetwarzania, kiedy i przez kogo;
- 8) kontrolę transportu – zapobiegającą nieuprawnionemu dostępowi do danych podczas przekazywania lub podczas przenoszenia nośników danych;
- 9) odzyskiwanie danych w razie awarii systemu;
- 10) niezawodność i integralność (odporność) systemu.

Przekazywanie danych osobowych do państw trzecich lub organizacji międzynarodowych na podstawie dyrektywy 2016/680 jest możliwe, obostrzone jednak wieloma przepisami. Powierzenie danych jest możliwe tylko wtedy, gdy:

- jest to niezbędne do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom;
- dane są przekazywane administratorowi w państwie trzecim lub organizacji międzynarodowej, który jest organem właściwym do realizacji celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom;
- państwo trzecie lub organizacja międzynarodowa zapewnia należyty poziom ochrony danych osobowych.

Oceny państw trzecich albo organizacji międzynarodowych pod kątem zagwarantowania należytego poziomu ochrony danych osobowych dokonuje Komisja Europejska, która dokonując ewaluacji państw i organizacji międzynarodowych, uwzględnia następujące komponenty: praworządność, poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, prawodawstwo w zakresie ogólnym i w sektorze bezpieczeństwa publicznego, obrony lub bezpieczeństwa narodowego, zasady ochrony danych osobowych, a także istnienie i skuteczne funkcjonowanie co najmniej jednego niezależnego organu nadzorczego w państwie trzecim lub organu nadzorującego organizację międzynarodową oraz międzynarodowe zobowiązania państwa lub organizacji, w szczególności w zakresie ochrony danych osobowych. Wykaz państw trzecich i organizacji międzynarodowych spełniających kryteria lub niespełniających wymogów ma być publikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

Przepisy dyrektywy w art. 38 przewidują możliwość przekazania danych osobowych do państwa trzeciego lub organizacji międzynarodowej niespełniających kryteriów należytej ochro-

ny danych osobowych pod warunkiem, że przekazanie jest niezbędne:

- w celu ochrony podstawowych interesów osoby, której dane dotyczą, lub innej osoby;
- w celu uchylecia bezpośredniego, poważnego ryzyka naruszenia bezpieczeństwa publicznego państwa członkowskiego lub państwa trzeciego;
- w indywidualnym przypadku w celu zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego i zapobiegania takim zagrożeniom.

Zapisy wyżej wymienionego artykułu wskazują, iż ochrona interesu publicznego ma w pewnych okolicznościach pierwszeństwo nad ochroną interesu prywatnego. Muszą mieć one jednak fundamentalne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa lub porządku publicznego, a każdy przypadek przekazania danych musi być szczegółowo uzasadniony i odnotowany. Dokumentacja przekazania danych na podstawie art. 38 powinna być udostępniona organowi nadzorczemu na żądanie.

Przepisy dyrektywy 2016/680 w art. 41 nakładają na państwa członkowskie obowiązek powołania niezależnego publicznego organu nadzorczego kontrolującego przestrzegania niniejszej dyrektywy. Zapisy art. 41 w ust. 3 dopuszczają, aby zadania te wypełniał organ powołany na podstawie rozporządzenia 2016/679. Organ taki musi być w pełni niezależny oraz powinien dysponować odpowiednimi zasobami kadrowymi, technicznymi i finansowymi.

Do zadań organu nadzorczego należą: monitorowanie i egzekwowanie przestrzegania dyrektywy 2016/680, doradztwo i szkolenie w zakresie ochrony danych osobowych, przyjmowanie i rozpatrywanie skarg na działalność organów przetwarzających dane osobowe, współpraca z wszelkimi podmiotami zajmującymi się ochroną danych osobowych i inne. Organ posiada także wiele uprawnień, takich jak: dostęp do wszelkich przetwarzanych danych i informacji z tym związanych, wydawanie ostrzeżeń administratorowi lub organowi przetwarzającemu dane, nakazanie stosowania przepisów, a nawet wprowadzenie czasowego lub stałego ograniczenia przetwarzania danych, w tym zakazu przetwarzania.

Wydaje się, iż głównym powodem planowanych zmian w europejskim prawie dotyczącym ochrony danych osobowych był gigantyczny wręcz rozwój międzynarodowych podmiotów, takich jak Facebook czy Google. Firmy te są w posiadaniu wielu danych osobowych oraz codziennie wykonują na tych danych gargantuicznych ilości operacji. Dawne rozwiązania prawne obowiązujące w Unii Europejskiej powstawały w czasach, gdy firm takich jeszcze nie było lub dopiero co powstały. Stało się oczywiste, iż dotychczasowe rozwiązania nie nadążają za cyfrowym rozwojem społeczeństwa. Ponadto powszechność i dostępność podróżowania po całym świecie, swoboda prowadzenia działalności gospodarczej, osiedlania się, a także zagrożenia terrorystyczne wymusiły wprowadzenie nowych reguł postępowania dla służb zajmujących się sprawami bezpieczeństwa i porządku prawnego.

Analiza powyżej przedstawionych aktów prawnych – rozporządzenia 2016/679 i dyrektywy 2016/680 – pozwala wysnuć wniosek, iż przepisy te ułatwią stosowanie prawa przez podmioty międzynarodowe. Przepisy będą jednolicie obowiązywać we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Zmieni się model ochrony danych osobowych, zgłoszenia zbiorów danych zostaną zastąpione przez ideę domyślnej ochrony danych.

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W UE

Ochrona danych osobowych przez podmioty je przetwarzające musi być zapewniona kompleksowo, już od momentu projektowania usług. Osoby fizyczne zyskują nowe uprawnienia, takie jak „prawo do bycia zapomnianym” czy „prawo do przenoszenia danych”. Pojawiają się opinie, iż prawo będzie zbyt chronić osoby fizyczne kosztem dużego biznesu przetwarzającego na potrzeby komercyjne ogromne ilości danych. Jednak ze względu na rozwój społeczeństwa cyfrowego wprowadzenie nowych przepisów wydaje się właściwym i niezbędnym posunięciem europejskiej administracji.

Słowa kluczowe: dane osobowe, ochrona danych osobowych, wpis, ochrona prywatności, prawo europejskie, prawo krajowe, dane wrażliwe, administrator danych, bezpieczeństwo, porządek publiczny, zwalczanie przestępczości

Keywords: personal data, personal data protection, registration, privacy, European law, national law, sensitive categories of data, controller, safety, public order, fight against crime

¹ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 30 marca 2010 r. (Dz. Urz. UE C Nr 83, s. 389).

² Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Traktat Lizboński) z dnia 7 czerwca 2016 r. (wersja skonsolidowana) (Dz. Urz. UE C Nr 202, s. 47).

³ Konwencja nr 108 Rady Europy z dnia 28 stycznia 1981 r. o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (Dz. U. z 2003 r. Nr 3, poz. 25).

⁴ Europejska Konwencja Praw Człowieka (pełna nazwa – Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności) z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.).

⁵ Dyrektywa 2002/58/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 2002 r. w sprawie przetwarzania danych osobowych oraz ochrony prywatności w sektorze komunikacji elektronicznej (Dz. Urz. UE L 201, volume 45 31/07/2002 P.0037-0047; Dz. U. z 2014 r. poz. 243).

⁶ Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz. Urz. UE L Nr 281, s. 31, z późn. zm.).

⁷ Decyzja Ramowa Rady 2008/977/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. w sprawie ochrony danych osobowych przetwarzanych w ramach współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych (Dz. Urz. UE L Nr 350, s. 60).

⁸ Rozporządzenie (WE) 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2000 r. o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez instytucje i organy wspólnotowe i o swobodnym przepływie takich danych (Dz. Urz. UE L Nr 8, s. 1).

⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (Dz. Urz. UE L Nr 119, s. 1).

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/680 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez właściwe organy do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchyłająca decyzje ramową Rady 2008/977/WSiSW (Dz. Urz. UE L Nr 119, s. 89).

¹¹ Art. 4 pkt 1 rozporządzenia 2016/679.

¹² Art. 4 pkt 13 rozporządzenia 2016/679.

¹³ Oznacza dowolną formę zautomatyzowanego przetwarzania danych osobowych, które polega na wykorzystaniu danych osobowych do oceny niektórych czynników osobowych osoby fizycznej, w szczególności do analizy lub prognozy aspektów dotyczących efektów pracy tej osoby fizycznej, jej sytuacji ekonomicznej, zdrowia, osobistych preferencji, zainteresowań, wiarygodności, zachowania, lokalizacji lub przemieszczania się (art. 4 pkt 4 rozporządzenia 2016/679).

¹⁴ Oznacza przetworzenie danych osobowych w taki sposób, by nie można ich było już przypisać konkretnej osobie, której dane dotyczą, bez użycia dodatkowych informacji, pod warunkiem że takie dodatkowe informacje są prze-

chowywane osobno i są objęte środkami technicznymi oraz organizacyjnymi uniemożliwiającymi ich przypisanie zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej (art. 4 pkt 5 rozporządzenia 2016/679).

¹⁵ Oznacza: a) przetwarzanie danych osobowych, które odbywa się w Unii w ramach działalności jednostek organizacyjnych w więcej niż jednym państwie członkowskim administratora lub podmiotu przetwarzającego w Unii posiadającego jednostki organizacyjne w więcej niż jednym państwie członkowskim; albo b) przetwarzanie danych osobowych, które odbywa się w Unii w ramach działalności pojedynczej jednostki organizacyjnej administratora lub podmiotu przetwarzającego w Unii, ale które znacznie wpływa lub może znacznie wpłynąć na osoby, których dane dotyczą, w więcej niż jednym państwie członkowskim (art. 4 pkt 23 rozporządzenia 2016/679).

¹⁶ Art. 4 pkt 25 rozporządzenia 2016/679 – oznacza usługę w rozumieniu art. 1 ust. 1 lit. b) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/1535 z dnia 9 września 2015 r. ustanawiającej procedury udzielania informacji w dziedzinie przepisów technicznych oraz zasad dotyczących usług społeczeństwa informacyjnego (Dz. Urz. UE L Nr 241, s. 1), tj.: „usługa” oznacza każdą usługę społeczeństwa informacyjnego, czyli każdą usługę normalnie świadczoną za wynagrodzeniem, na odległość, drogą elektroniczną i na indywidualne żądanie odbiorcy usług. Do celów niniejszej definicji: „na odległość” oznacza, że usługa jest świadczona bez równoczesnej obecności stron; „droga elektroniczna” oznacza, iż usługa jest wysyłana i odbierana w miejscu przeznaczenia za pomocą sprzętu elektronicznego do przetwarzania (włącznie z kompresją cyfrową) oraz przechowywania danych, i która jest całkowicie przesyłana, kierowana i otrzymywana za pomocą kabla, fal radiowych, środków optycznych lub innych środków elektromagnetycznych; „na indywidualne żądanie odbiorcy usług” oznacza, że usługa świadczona jest poprzez przesyłanie danych na indywidualne żądanie.

¹⁷ Rozporządzenie 2016/679 pkt 19.

¹⁸ Tamże, pkt 18.

¹⁹ Tamże, pkt 32.

²⁰ Tamże, pkt 39.

²¹ Tamże, pkt 51.

²² Tamże, art. 5 ust. 1 lit. f.

²³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2016 r. poz. 922, z późn. zm.).

²⁴ Traktat o Unii Europejskiej zawarty w Maastricht 7 lutego 1992 r. (Dz. Urz. UE C Nr 202, s. 13) – Tytuł V: Postanowienia ogólne o działaniach zewnętrznych Unii i postanowienia szczególne wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, Rozdział 2: Postanowienia szczególne dotyczące wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

²⁵ Dyrektywa 2016/680 art. 3 pkt 7 lit. a.

²⁶ Tamże, art. 3 pkt 7 lit. b.

Summary

Personal Data Protection in the European Union – an Outline of the Issue

This article is devoted to issues related to the protection of personal data in the European Union. European legal acts such as EU treaties, conventions, directives, decisions and regulations concerning the protection of personal data have been presented. The development of the European legislation related to this subject has been shown. Several rules and legal solutions applied in the protection of personal data have been discussed. Further part of the article has been devoted to legal solutions which are due to enter into force in May 2018. Two documents of the European Parliament and the European Council, i.e. Regulation (EU) 2016/679 (a general document) and Directive (EU) 2016/680 (a specialist professional document), have been presented. The assumptions used in developing the abovementioned documents and the rules applied in the Regulation and the Directive have been presented as well as selected items of the above legal acts. Terms used in personal data protection have been characterized. Specialist solutions used in the Directive concerning personal data protection, which are used by bodies involved in the security and crime prevention, have been demonstrated as well.

Keywords: Personal data, personal data protection, registration, privacy, European law, national law, sensitive categories of data, controller, safety, public order, fight against crime.

Thumaczenie: autorzy

FORMALNE PODSTAWY WSPÓŁDZIAŁANIA SIŁ ZBROJNYCH RP Z POLICJĄ

w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa
i porządku prawnego

Piotr Hac

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego
Akademia Sztuki Wojennej

WPROWADZENIE

Najważniejszą w Polsce formacją zapewniającą bezpieczeństwo i porządek publiczny jest Policja. Nie znaczy to jednak, że w wypełnianiu zadań związanych z tak rozległym obszarem aktywności powinna działać samodzielnie i bez współdziałania z innymi podmiotami. Naturalnym partnerem dla Policji jest wojsko, pomimo tego, że głównym zadaniem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej jest ochrona państwa i społeczeństwa przed zewnętrznym zagrożeniem militarnym¹. Wynika to między innymi z hierarchicznej struktury Sił Zbrojnych, skoszarowania żołnierzy i ich dyspozycyjności, manewrowości pododdziałów oraz także możliwości użycia specjalistycznego sprzętu². Przy wykonywaniu niektórych zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa wsparcie ze strony wojska wydaje się nieodzowne, choćby z racji braku faktycznych możliwości przeciwdziałania danemu zagrożeniu przez funkcjonariuszy Policji (np. przy zwalczaniu aktów przemocy z wykorzystaniem statków powietrznych)³. Wybrane jednostki Wojsk Specjalnych reprezentują natomiast taki sam lub lepszy poziom wyszkolenia od policyjnych jednostek antyterrorystycznych i mogą wykonywać bardzo podobne zadania⁴. Celem niniejszego artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytania: jakie są aktualnie podstawy formalne nawiązania i prowadzenia współdziałania przez Siły Zbrojne RP z Policją w zakresie zapewniania bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także jakie przesłanki faktyczne mogą wywołać takie współdziałanie? Odpowiedzi na te zagadnienia są szczególnie ważne wobec niedawnego uchwalenia istotnych dla bezpieczeństwa narodowego aktów normatywnych, tj. ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych⁵ oraz nowelizacji z listopada 2016 r. ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej⁶. Z uwagi na zakres tematyczny artykuł nie będzie dotyczył problematyki związanej z zarządzaniem kryzysowym oraz klęskami żywiołowymi, choć należy pamiętać, iż każde poważniejsze wydarzenie nadzwyczajne może mieć pośredni wpływ na poziom bezpieczeństwa wewnętrznego. Nie będą również poruszane kwestie wynikające z porozumień podpisanych przez Komendanta Głównego Policji z Dowódcami

Rodzajów Sił Zbrojnych oraz Komendantem Głównym Żandarmerii Wojskowej, gdyż są one pochodnymi aktów normatywnych i obowiązują w ustanowionym przez nie zakresie. Jako definicję „bezpieczeństwa publicznego” oraz „porządku publicznego” przyjęto opis przedstawiony przez A. Osierdę, przy uwzględnieniu odrębnego lub łącznego występowania tych pojęć w porządku administracyjnoprawnym oraz wielu kontrowersji związanych z ich uszczegółowieniem. Bezpieczeństwo publiczne będzie w związku z tym stanem istniejącym w państwie, w którym człowiekowi i ogółowi społeczeństwa nie grozi żadne niebezpieczeństwo, niezależnie od źródła, z którego miałyby pochodzić. Porządek publiczny będzie zaś stanem, który umożliwia normalne funkcjonowanie państwa i społeczeństwa, tworzonemu przez normy prawne oraz pozaprawne (moralne, obyczajowe, religijne oraz wynikające z zasad współżycia społecznego). Należy mieć na względzie, iż w literaturze przyjmuje się, że treść obu wskazanych pojęć ma charakter dynamiczny, zmienny i ciągle dostosowujący się do zmieniających się uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i politycznych⁷.

Udzielanie pomocy władzom cywilnym przez wojsko ma w Polsce długą tradycję. W sposób najbardziej zorganizowany odbywało się to w II Rzeczypospolitej, gdzie funkcjonowały pojęcia „asystencji wojskowej” i „działań przeciwstrajkowych”. Celem asystencji było zapewnienie lub przywrócenie stanu bezpieczeństwa publicznego (również w zakresie klęsk żywiołowych), natomiast celem działań przeciwstrajkowych – przywrócenie funkcjonowania lub zabezpieczenie przed przerwą w funkcjonowaniu kluczowych dla gospodarki oraz obronności obiektów i dziedzin użyteczności publicznej (np. kolejnictwa lub usług pocztowo-telegraficznych). Planowanie w obu tych obszarach było bardzo rozbudowane, a praktycznie wszystkie jednostki wojskowe były brane pod uwagę w zakresie możliwego udziału w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego. W ramach asystencji wojsko udzielało pomocy tylko w sytuacjach, w których władza cywilna, pomimo użycia wszelkich rozporządzalnych sił i środków, nie była w stanie zapewnić bezpieczeństwa publicznego, przy czym działano jedynie na wezwanie uprawnionego przedstawiciela tych władz. Co ciekawe, z chwilą wkroczenia do akcji wojska całość dowodzenia i używanych sił (w tym także Policji Państwowej) przechodziła w ręce wyznaczonego

WSPÓŁDZIAŁANIE SZ RP Z POLICJĄ

dowódcy wojskowego, który decydował również o zakończeniu prowadzenia asystencji. W praktyce działania Wojska Polskiego w omawianym obszarze sprowadzały się do ochrony konstytucyjnego porządku państwa, prowadzenia akcji przeciwdywersyjnych i przeciwpartyzanckich, udzielania bezpośredniej pomocy Policji Państwowej, w tym przy zbiorowych zakłóceniach porządku publicznego, ochrony bezpieczeństwa w przypadku wyborów, imprez masowych i zorganizowanych przejazdów poborowych, wykonywania poleceń sądów oraz prokuratur, a także niesienia pomocy w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych. Z uwagi na ówczesną liczebność wojska w Polsce i jego dyslokację na terenie całego kraju system asystencji wojskowej stanowił ważny element zapewniania bezpieczeństwa wewnętrznego w II Rzeczypospolitej⁸.

Katalog zagrożeń mających wpływ na bezpieczeństwo i porządek publiczny w ostatnich dekadach znacznie się poszerzył, szczególnie w zakresie cyberprzestrzeni oraz terroryzmu. Należy mieć na uwadze, że w praktyce wszystkie zdarzenia negatywnie oddziałujące na skuteczność funkcjonowania instytucji publicznych, gospodarczych lub finansowych mogą się przełożyć na jakość życia obywateli i wywołać sytuację konfliktową. Problem taki może mieć również podłoże w zdarzeniach mających miejsce lub skutek poza granicami Polski. Dochodzą do tego także niebezpieczeństwa wynikające z sytuacji politycznej lub narodowościowej wewnątrz kraju, jak również takie, które mogą być konsekwencją działań – plasujących się poniżej progu wojny – państw trzecich lub organizacji o charakterze międzynarodowym. Każda z podanych sytuacji może wywołać nagłe poruszenie w społeczeństwie, w skrajnych przypadkach objawiające się zbiorowymi naruszeniami porządku publicznego. Do najbardziej aktualnych możliwych scenariuszy można z pewnością zaliczyć:

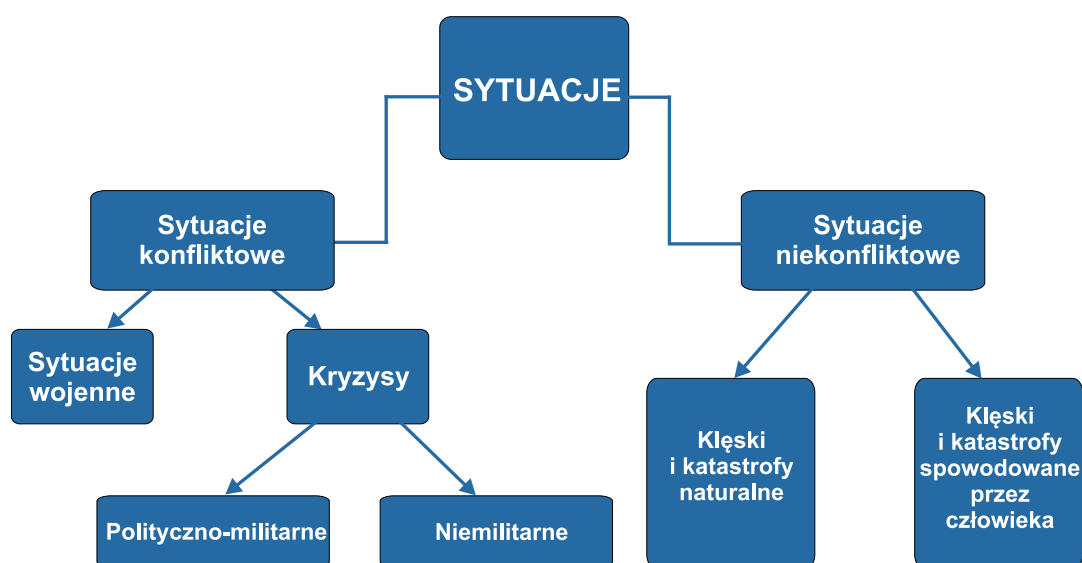
- w zakresie zagrożeń militarnych, tj. takich, które są związane z możliwością wystąpienia konfliktu na podłożu międzynarodowym, mogącego zagrazić bezpieczeństwu państwa

(głównie poprzez działania zbrojne) – działania grup dywersyjnych lub sabotażowych wspieranych przez podmioty zewnętrzne, na obiekty infrastruktury krytycznej, transport publiczny lub imprezy masowe, także z wykorzystaniem czynników chemicznych, biologicznych lub radioaktywnych;

- w zakresie zagrożeń niemilitarnych, spowodowanych przez człowieka – inne zamachy terrorystyczne, nagłe załamanie sytuacji finansowej kraju lub w skali międzynarodowej i wynikłe z tego niepokoje społeczne, skażenia wynikające z katastrof budowlanych lub komunikacyjnych (np. elektrowni atomowej zlokalizowanej w państwie sąsiadującym z Polską);
- w zakresie zagrożeń niemilitarnych, naturalnych – epidemie lub klęski żywiołowe i spowodowane nimi skażenia (np. zagrożenie źródeł wody pitnej w wyniku poważnej powodzi)⁹.

Wykorzystanie Sił Zbrojnych RP wydaje się możliwe we wszystkich sytuacjach konfliktowych i niekonfliktowych. W *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r.*¹⁰ wprost podano, że w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i pomocy społeczeństwu Siły Zbrojne RP utrzymują zdolność do realizacji zadań polegających na: monitorowaniu i ochronie przestrzeni powietrznej oraz wsparciu ochrony granicy państwowej na lądzie i morzu, prowadzeniu działalności rozpoznawczej oraz wywiadowczej, monitorowaniu skażeń promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych na terytorium kraju, oczyszczaniu terenu z materiałów wybuchowych oraz przedmiotów niebezpiecznych pochodzenia wojskowego, prowadzeniu działań poszukiwawczo-ratowniczych, a także udzielaniu pomocy władzom państwowym, administracji publicznej i społeczeństwu w reagowaniu na zagrożenia (sytuacje kryzysowe) oraz likwidacji ich skutków. Podobne zapisy funkcjonowały w poprzedniej *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 r.* Sytuacje, w których mogą być wykorzystane Siły Zbrojne RP, przedstawia diagram nr 1.

Diagram nr 1. Sytuacje, w których mogą być wykorzystane Siły Zbrojne RP

Źródło: A. Kuptel, *Uwarunkowania użycia sił zbrojnych w operacjach reagowania kryzysowego. Implikacje dla sił powietrznych, w: Siły powietrzne w operacjach reagowania kryzysowego*, red. nauk. A. Kuptel, Warszawa 2014, s. 20.

FORMALNE PODSTAWY WSPÓŁDZIAŁANIA

Podstawowym aktem prawnym normującym użycie Sił Zbrojnych RP jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.¹¹ Przepisy Konstytucji nie nakładają oczywiście na wojsko obowiązku strzeżenia bezpieczeństwa wewnętrznego lub obrony porządku publicznego, gdyż zadanie to należy do innych organów państwa¹². Zgodnie z zapisami artykułu 26 Konstytucji Siły Zbrojne RP „służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”. Zadanie to, wyrażone jedynie niedookreślonym sformułowaniem „bezpieczeństwo państwa”, bez wskazania na potrzebę udzielania pomocy innym formacjom przez wojsko, nie daje wprost podstawy do wykorzystywania żołnierzy dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego wewnątrz kraju. Należy jednak przyjąć, że użyta fraza dotyczy zarówno bezpieczeństwa zewnętrznego, jak i wewnętrznego państwa, i w tym zakresie może stanowić podstawę do działania także w drugim z tych obszarów¹³. Natomiast za pierwotne uprawnienie do wspólnego działania Sił Zbrojnych RP i Policji mogą być uznane zapisy art. 146 ust. 4 Konstytucji określające rolę Rady Ministrów (a więc i Ministra Obrony Narodowej) m.in. w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz porządku publicznego (pkt 7). W części dotyczącej stanów nadzwyczajnych Konstytucja operuje ogólnymi sformułowaniami „szczególnego zagrożenia, jeżeli zwykle środki konstytucyjne są niewystarczające” (art. 228 ust. 1) oraz „zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa” i „zagrożenia bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego” (art. 230 ust. 1), które mogą wiązać się z bezpieczeństwem wewnętrznym, a więc i możliwością wykorzystania wojska¹⁴. Nie oznacza to, że każde wprowadzenie stanu nadzwyczajnego automatycznie musi oznaczać użycie Sił Zbrojnych RP¹⁵. Należy zauważyć, że aktualne rozwiązania w zakresie określenia przypadków i zasad zastosowania wojska do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego są mniej szczegółowe, niż to było w innych ustawach konstytucyjnych, szczególnie w tzw. konstytucji marcowej¹⁶.

W niezmiennie ważnej dla funkcjonowania Sił Zbrojnych RP ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, w art. 3 wyszczególniono zadanie wojska, tj. „stanie na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju”, a także obszary, w których Siły Zbrojne RP mogą brać udział, czyli „w zwalczaniu klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków, działaniach antyterrorystycznych i z zakresu ochrony mienia, akcjach poszukiwawczych oraz ratowania lub ochrony zdrowia i życia ludzkiego, oczyszczaniu terenów z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego oraz ich unieszkodliwianiu, a także w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego”. Katalog tych zadań i obszarów jest zamknięty, więc nie można go dowolnie rozszerzać. Poprzez analogię do Konstytucji RP, użyte sformułowanie „bezpieczeństwo” należy rozumieć zarówno jako zewnętrzne, jak i wewnętrzne (choć ustawodawca posłużył się frazą „Naród Polski”, podczas gdy w ustawie zasadniczej jest mowa o „państwie”). Wyrażenie „działania antyterrorystyczne” wydaje się ściśle dookreślone, szcze-

gólnie wobec uchwalenia przepisów dotyczących tej materii, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. Pewne wątpliwości interpretacyjne może budzić zwrot „działania z zakresu ochrony mienia”, umieszczony przez ustawodawcę w bezpośredniej bliskości działań antyterrorystycznych. Wydaje się, że odpowiedzi udziela analiza treści art. 13c ust. 2 pkt 8 (zakres działania Szefa Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych), w którym wyszczególniono zwrot „ochrona mienia” już w kontekście działań podejmowanych podczas klęsk żywiołowych i zapewne także w zakresie fizycznego zapewniania bezpieczeństwa mienia wojskowego.

Od dnia 1 stycznia 2017 r., na podstawie przytaczanej już nowelizacji z listopada 2016 r. ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, w skład Sił Zbrojnych RP wchodzi również Wojska Obrony Terytorialnej. Z uwagi na takie przyporządkowanie wojska te mogą być wykorzystywane we wszystkich obszarach, w jakich mogą być używane inne rodzaje tych sił, a więc także w zakresie będącym przedmiotem niniejszej pracy¹⁷. Wskazuje na to wprost brzmienie dodanego ust. 8a do art. 60, w którym wymieniono przypadki wezwania żołnierzy pełniących terytorialną służbę wojskową do stawienia się w trybie natychmiastowym, m.in. w celu udziału jednostek wojskowych w działaniach antyterrorystycznych. Warto zwrócić uwagę, że w pkt 3 tego ustępu pojawiła się zupełnie nowa podstawa do wezwania żołnierzy pełniących terytorialną służbę wojskową, tj. „w celu przeciwdziałania zagrożeniu bezpieczeństwa państwa, jeżeli jest to niezbędne do wykonywania zadań Sił Zbrojnych i roli Wojsk Obrony Terytorialnej w tym zakresie”. Podstawa taka nie jest wyszczególniona w przypadkach powołania żołnierzy innych rodzajów wojsk do okresowej służby wojskowej (art. 60 ust. 8a), a sformułowanie jej w odrębnym punkcie wskazuje, że nie jest związana z zagrożeniami terrorystycznymi, wywołanymi przez klęski żywiołowe lub wynikającymi z zakresu zarządzania kryzysowego. W związku z tym należy odwołać się do Konstytucji RP i przyjąć, że Wojska Obrony Terytorialnej mogą być użyte do zapewnienia bezpieczeństwa państwa zarówno w zakresie zewnętrznym, jak i wewnętrznym, a więc także bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. Wynika to jednak z ogólnych zadań określonych dla Sił Zbrojnych i nie wymagało odrębnego uregulowania. Warto zwrócić uwagę, że nowelizacja przepisów wprowadziła również możliwość współdziałania Wojsk Obrony Terytorialnej ze Strażą Ochrony Kolei¹⁸, Strażą Leśną¹⁹ i ochotniczymi strażami pożarnymi²⁰.

Niewątpliwie jednym z ważniejszych aktów normatywnych dotyczących podejmowania współpracy Sił Zbrojnych RP z Policją jest ustawa o Policji²¹. W art. 18 tej ustawy określono przypadki oraz procedurę użycia do pomocy Policji oddziałów i pododdziałów wojska. Może to nastąpić w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego, jeżeli użycie oddziałów lub pododdziałów Policji okaże się lub może się okazać niewystarczające. Ustawa wymienia cztery szczególne przypadki zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego, nie zamykając jednak w sposób zupełny katalogu tego typu okoliczności²². Użycie Sił Zbrojnych RP następuje na podstawie postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wydanego na wniosek Prezesa Rady Ministrów – w trybie zwykłym lub na podstawie decyzji Ministra Obrony Narodowej wydanej na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych – w trybie niecierpiącym zwłoki.

WSPÓŁDZIAŁANIE SZ RP Z POLICJĄ

W tym drugim przypadku niezwłocznie zawiadamiany jest Prezes Rady Ministrów oraz Prezydent RP, któremu przysługuje uprawnienie zatwierdzenia lub uchylecia decyzji Ministra Obrony Narodowej. W omawianym artykule nieuregulowana została kwestia współdziałania wojska z Policją, którą pozostawiono w gestii przepisów wykonawczych, przewidując jednak możliwość samodzielnego działania pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych RP, w przypadku gdy Policja nie dysponuje możliwościami skutecznego przeciwdziałania zagrożeniu.

Szczegóły powyższej regulacji zostały dookreślone w rozporządzeniu Rady Ministrów z 21 lipca 2016 r.²³ W celu wykonania postanowienia Prezydenta RP Minister Obrony Narodowej, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, niezwłocznie powinien określić skład oddziałów Sił Zbrojnych RP, które mają być użyte, ich zadania oraz liczebność, obszar, na jakim będą wykonywały zadania, czas wykonywania tych zadań, a także ograniczenia dotyczące użycia posiadanych środków własnych będących w wyposażeniu wojska. Podtrzymano wprowadzoną już w 2005 r. funkcję tzw. organu koordynującego, którą pełni właściwy miejscowo komendant wojewódzki Policji (w przypadku działań podejmowanych przez Policję i Siły Zbrojne na obszarze jednego województwa) lub Komendant Główny Policji (w przypadku działań na obszarze większym niż jedno województwo)²⁴. Nazwa tego organu jest nieco myląca, gdyż w praktyce dowodzi on przydzielonymi pododdziałami wojska (zgodnie z § 5 ust. 1 rozporządzenia: „wyznacza oddziałom Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej obszary wykonywania zadań, określa szczegółowe zadania do wykonania oraz kieruje działaniami za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji”), zapewniając przy tym oczywiście właściwy podział zadań, informacje niezbędne do ich realizacji oraz wsparcie zabezpieczenia przemieszczania się oddziałów Sił Zbrojnych. Organ koordynujący powoływany jest także w sytuacji samodzielnego wykonywania zadań przez wydzielone pododdziały wojska (wskazuje na to brzmienie § 5 ust. 2 rozporządzenia). Wymianę informacji podczas działań oddziałów Policji prowadzonych z pomocą oddziałów Sił Zbrojnych organizują wzajemnie dowódcy tych oddziałów. Zgodnie z przepisami wsparcie udzielane przez wojsko może mieć również charakter ściśle logistyczny (np. transport, wyżywienie, usługi medyczne, sprzęt specjalistyczny, zakwaterowanie), z tym, że przy jego realizacji należy uwzględnić konieczność zachowania potencjału obronnego i gotowości bojowej Sił Zbrojnych. W porównaniu do poprzednio obowiązującego przepisu omawianej rangi wykreślono treści mówiące o konieczności dokonywania przez organ koordynacyjny analizy użycia pododdziałów i oddziałów wojska w stopniu odpowiednim do zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego oraz wskazania dotyczące sposobów wykorzystania oddziałów wojska (do ochrony kluczowych obiektów lub urządzeń, ochrony lub izolacji określonych obiektów, dróg, wydzielonych ulic lub części miast, a także do działań przywracających bezpieczeństwo i porządek publiczny)²⁵. Zmieniono również zasady dowodzenia – w poprzednim rozporządzeniu organ koordynacyjny nie kierował działaniami, a jedynie wyznaczał pododdziałom wojska odcinki oraz określał zadania, i to tylko przy czynnościach osłonowych i izolacyjnych. Zrezygnowano także z zapisu, że oddziały Sił Zbrojnych RP użyte do pomocy Policji pozostawały w woj-

skowym systemie dowodzenia. Wydaje się, że aktualne normy prawne większy nacisk położyły na dookreślenie przyjętej zasady, iż to funkcjonariusz Policji dowodzi wspólnymi działaniami Policji i wojska podczas działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego – co znalazło swój wyraz w pewnym zakresie także w przepisach antyterrorystycznych.

Oprócz opisanych powyżej trybów związanych z udzielaniem Policji pomocy przez wojsko, w art. 18a ustawy o Policji ustawodawca zawarł przepisy szczególne dotyczące wykorzystania w tym celu Żandarmerii Wojskowej. Przyjęto prostszą niż w art. 18 procedurę podjęcia decyzji o udzieleniu takiej pomocy (zarządzenie Prezesa Rady Ministrów wydane na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych, uzgodniony z Ministrem Obrony Narodowej), a także przesłanki faktyczne o słabszym wydzźwięku zagrożenia (użycie frazy „siły Policji” a nie „oddziały lub pododdziały Policji”). Wynika to oczywiście z odmiennego charakteru zadań Żandarmerii Wojskowej na tle innych rodzajów Sił Zbrojnych, w tym udziału w ochranianiu porządku publicznego m.in. w miejscach publicznych. Wskazany przepis ma umożliwić wsparcie dla Policji w szczególności w zakresie działań prewencyjnych, a o prymacie Policji świadczy fakt, że żołnierze Żandarmerii Wojskowej nie są w stanie wykonywać tych zadań samodzielnie. Zresztą konieczność współdziałania z Policją w sprawach bezpieczeństwa i porządku publicznego wynika wprost z zapisów ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych²⁶. Należy jednak pamiętać, że tryb określony w art. 18 ustawy o Policji może dotyczyć również oddziałów i pododdziałów Żandarmerii Wojskowej, jeżeli zostaną wyznaczone do działań przez Ministra Obrony Narodowej i w takiej sytuacji są w stanie samodzielnie prowadzić działania²⁷.

Kolejnym ważnym aktem normatywnym regulującym możliwość współdziałania Policji i Sił Zbrojnych RP w zakresie bezpieczeństwa publicznego jest ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych²⁸. Przede wszystkim wprowadzono nią kolejny tryb udzielania Policji pomocy przez wojsko, opisany w art. 22 ustawy. W przypadku wprowadzenia trzeciego (CHARLIE) lub czwartego (DELTA) stopnia alarmowego, jeżeli użycie oddziałów i pododdziałów Policji okaże się niewystarczające lub może okazać się niewystarczające, do pomocy oddziałom i pododdziałom Policji mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych RP, stosownie do ich przygotowania specjalistycznego, posiadanego sprzętu i uzbrojenia oraz zaistniałych potrzeb. Decyzję o użyciu wojska podejmuje w takim przypadku Minister Obrony Narodowej, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych, a o jej wydaniu niezwłocznie jest informowany Prezydent RP i Prezes Rady Ministrów. Prezydentowi RP przysługuje uprawnienie do wydania postanowienia o zmianie lub uchyleciu decyzji Ministra Obrony Narodowej. Przepisy ustawy przewidują nawet podjęcie przygotowań do użycia Sił Zbrojnych RP po wprowadzeniu trzeciego lub czwartego stopnia alarmowego, a przed wydaniem decyzji przez Ministra Obrony Narodowej, co z pewnością ma służyć przyspieszeniu faktycznego momentu rozpoczęcia akcji przez wojsko. Organem koordynującym działania oddziałów i pododdziałów Policji oraz Sił Zbrojnych jest właściwy miejscowo komendant wojewódzki Policji – w przypadku prowadzenia czynności na terenie jednego województwa – lub Komendant Główny Policji

– w przypadku obszaru większego niż jedno województwo. W trakcie prowadzenia działań antyterrorystycznych zostaje wyznaczony dodatkowo „kierujący działaniami”, którym z założenia zostaje funkcjonariusz Policji, a jedynie w wyjątkowych sytuacjach żołnierz Żandarmerii Wojskowej²⁹. Ustawa wyraźnie zaznacza, że oddziały lub pododdziały Sił Zbrojnych RP użyte w warunkach art. 22 pozostają w wojskowym systemie dowodzenia.

Przepisem wykonawczym do art. 22 ustawy o działaniach antyterrorystycznych jest rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2016 r.³⁰ Podstawą do stworzenia tego aktu normatywnego ewidentnie było nieobowiązujące już, wspomniane wcześniej rozporządzenie z dnia 6 sierpnia 2013 r., co widać po strukturze norm i użytych w treści sformułowaniach. Zgodnie z aktualnymi zapisami oddziały Sił Zbrojnych wydzielone do pomocy oddziałom Policji mogą być użyte do działań antyterrorystycznych (w tym kontrterrorystycznych, czyli związanych z wyeliminowaniem bezpośrednich zagrożeń), osłony lub izolacji określonych obiektów, dróg, wydzielonych ulic lub części miast, ochrony obiektów infrastruktury krytycznej oraz działań przywracających bezpieczeństwo i porządek publiczny³¹. Przyjęto zasadę, że w działaniach osłonowych lub izolacyjnych organ koordynujący wyznacza wojsku odcinki lub obszary wykonywania zadań, a podczas wspierania oddziałów Policji w pozostałym zakresie – określa szczegółowe zadania do wykonania. Podobnie podczas działań kontrterrorystycznych – kierujący działaniami, którym według rozporządzenia ma być zawsze funkcjonariusz Policji, wyznacza oddziałom Sił Zbrojnych RP określony sposób realizacji zadań, dowodzi siłami Policji i wojska prowadzącymi działania na miejscu zdarzenia o charakterze terrorystycznym, a także może utworzyć grupę kontrterrorystyczną, której dowodzenie z założenia powierza wchodzącemu w jej skład funkcjonariuszowi Policji. Organ koordynujący dodatkowo określa techniczne środki przeznaczone do wymiany informacji oraz metody ochrony poufności przekazu informacji, jak również może wyznaczyć policjanta lub zespół policjantów do wykonywania funkcji łącznikowych przy oddziale Sił Zbrojnych RP.

Omawiając możliwości współdziałania Policji z wojskiem w zapewnianiu bezpieczeństwa i porządku publicznego, należy wspomnieć jeszcze o przepisach ustawy z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym³². Pominąwszy przekraczające zakres tematyczny niniejszego artykułu kwestie założeń i rygorów tego stanu nadzwyczajnego, warto przypomnieć, że jest on wprowadzany w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym spowodowanego działaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyberprzestrzeni, które nie może być usunięte poprzez użycie zwykłych środków konstytucyjnych. Dodatkowo – jeżeli dotychczas zastosowane siły i środki zostałyby wyczerpane – Prezydent RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów może postanowić o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP do przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa (art. 11 ustawy). Ustawa nie wskazuje literalnie na konieczność wystąpienia współpracy Policji oraz wojska po wprowadzeniu stanu wyjątkowego, jednak stanowi, iż Siły Zbrojne RP wykonują zadania wyznaczone przez Ministra Obrony Narodowej, który uzgadnia je z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych. Natomiast zgodnie z przepisem wykonawczym do ustawy,

regulującym szczegółowe zasady użycia wojska³³, w swojej decyzji Minister Obrony Narodowej określa zakres i tryb współdziałania z organami administracji rządowej, z którymi dowódcy oddziałów Sił Zbrojnych będą współdziałali w trakcie wykonywania zadań, wprost nakazując współdziałanie z Komendantem Głównym Policji – w przypadku użycia oddziałów Sił Zbrojnych na obszarze większym niż jedno województwo, a z właściwym komendantem wojewódzkim Policji – w przypadku działań na terenie jednego województwa. Przejrzyście uregulowano zasady dowodzenia wyznaczonymi siłami wojska, pozostawiając je w strukturze organizacyjnej Sił Zbrojnych i wojskowym systemie dowodzenia, kierowanie nimi, zlecając Dowódcy Operacyjnemu Rodzajów Sił Zbrojnych RP, lub Komendantowi Głównemu Żandarmerii Wojskowej, Dowódcy Garnizonu Warszawa bądź dowódcy dowodzącemu siłami specjalnymi, w sytuacji gdy wydzielono pododdziały z tylko im podległych jednostek wojskowych. Przepisy przewidują samodzielne wykonywanie zadań w stanie wyjątkowym przez wojsko lub wspólnie z innymi służbami bezpieczeństwa i ochrony porządku publicznego, a dowódcy oddziałów lub pododdziałów Sił Zbrojnych decydują o szczegółowym sposobie wykonania zadań określonych przez Ministra Obrony Narodowej.

Opisując możliwości użycia żołnierzy Sił Zbrojnych RP do działań związanych z zapewnieniem lub przywracaniem bezpieczeństwa lub porządku publicznego, należy pamiętać o wynikających z przytoczonych aktów normatywnych różnych uprawnieniach im przysługujących. W zakresie trybów wskazanych w art. 18 oraz art. 18a ustawy o Policji żołnierzom oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP kierowanych do pomocy Policji, jak również żołnierzom Żandarmerii Wojskowej przysługują – w zakresie niezbędnym do wykonywania ich zadań, wobec wszystkich osób – uprawnienia policjantów określone w art. 15 i art. 16 tej ustawy (a więc również uprawnienia w zakresie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej). Oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych RP użyte do pomocy Policji na podstawie ustawy o działaniach antyterrorystycznych mogą użyć środków przymusu bezpośredniego i broni palnej lub je wykorzystać na zasadach przewidzianych dla żołnierzy Żandarmerii Wojskowej w odrębnym przepisie³⁴. W sposób dodatkowy uregulowano w tej ustawie przypadek tzw. „specjalnego użycia broni”, do którego uprawnieni są również żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub Sił Zbrojnych RP wchodzący w skład grupy kontrterrorystycznej, a także możliwość użycia broni palnej i środków przymusu bezpośredniego przez żołnierzy Wojsk Specjalnych na podstawie art. 3 ust. 2a ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. W stanie wyjątkowym żołnierzom przysługują uprawnienia policjantów określone w art. 15 i art. 16 ustawy o Policji, a w trakcie działania w warunkach pododdziału zwartego – uprawnienia żołnierzy Żandarmerii Wojskowej działających w takich warunkach, włącznie z możliwością użycia broni palnej przez taki pododdział³⁵. Z założenia opisywane czynności oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych utrwała się za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk.

Poniżej przedstawiono w formie tabelarycznej podstawowe informacje o trybach wykorzystania Sił Zbrojnych RP do działań w zakresie zapewniania bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz możliwości współdziałania z Policją.

WSPÓŁDZIAŁANIE SZ RP Z POLICJĄ

Tryb określony w:	Rodzaj Sił Zbrojnych RP, którego tryb dotyczy	Podstawowe warunki wdrożenia	Procedura wdrożenia	Przyjęty system dowodzenia	Współdziałanie z Policją
art. 18 ustawy o Policji	Wszystkie rodzaje SZ RP oraz Żandarmeria Wojskowa	Zagrożenie bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego, jeżeli użycie pododdziałów Policji okaże się lub może się okazać niewystarczające	Zwykła – postanowienie Prezydenta RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów. Nadzwyczajna – decyzja Ministra Obrony Narodowej, na wniosek MSWiA	Organ koordynujący – KGP lub KWP – wyznacza obszary wykonywania zadań, określa zadania i kieruje działaniami	Przyjęte jako zasada. Istnieje możliwość samodzielnego wykonania zadań przez SZ RP
art. 18a ustawy o Policji	Żandarmeria Wojskowa	W razie zagrożenia bezpieczeństwa lub porządku publicznego, jeżeli siły Policji są niewystarczające lub mogą okazać się niewystarczające	Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów, na wniosek MSWiA, uzgodniony z MON	Brak szczegółowego określenia w przepisach – przyjęty prymat Policji w dowodzeniu	Przyjęte jako zasada. Nie istnieje możliwość samodzielnego wykonywania zadań przez ŻW.
art. 22 ustawy o działaniach antyterrorystycznych	Wszystkie rodzaje SZ RP oraz Żandarmeria Wojskowa	W przypadku wprowadzenia trzeciego lub czwartego stopnia alarmowego, jeżeli użycie pododdziałów Policji okaże się niewystarczające lub może się okazać niewystarczające	Decyzja MON, na wniosek MSWiA. Niezwłoczne poinformowanie Prezydenta RP i Prezesa Rady Ministrów. Prezydentowi RP przysługuje prawo wydania postanowienia o zmianie lub uchyleniu decyzji MON	Organ koordynujący – KGP lub KWP – wyznacza szczegółowe zadania. W działaniach kontrterrorystycznych dowodzi oddziałami SZ RP, które pozostają jednak w wojskowym systemie dowodzenia	Przyjęte jako zasada. Brak odniesienia w przepisach do sytuacji, w której organem koordynującym jest żołnierz ŻW
art. 11 ustawy o stanie wyjątkowym	Wszystkie rodzaje SZ RP oraz Żandarmeria Wojskowa	W czasie stanu wyjątkowego, jeżeli dotychczas zastosowane siły i środki zostały wyczerpane	Postanowienie Prezydenta RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów	Pododdziały SZ RP pozostają pod dowództwem przełożonych służbowych.	Przyjęte jako zasada. Istnieje możliwość samodzielnego wykonywania zadań przez SZ RP

Źródło: opracowanie własne na podstawie tekstów aktów normatywnych.

WNIOSKI

W niniejszym artykule – powołując się na najbardziej aktualne brzmienie norm prawnych – przedstawiono formalne zdolności podjęcia współdziałania Policji z Siłami Zbrojnymi RP w dziedzinie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Należy stwierdzić, że możliwości takie istnieją i zapewniają znaczną elastyczność działań na różnego rodzaju zagrożenia, począwszy od zbiorowych zakłóceń porządku publicznego, poprzez zapobieganie i reakcję na ataki terrorystyczne, a skończywszy na konieczności przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa po wprowadzeniu stanu wyjątkowego. Analiza przytoczonych przepisów pozwala na wysnucie wniosku, iż w 2016 r. nastąpiła pewna zmiana w zakresie zasad dowodzenia wspólnymi operacjami Policji i wojska, związanymi z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego. Prymat w tym zakresie przyznano organom Policji, jako bezpośrednio

odpowiedzialnym za zapewnienie bezpieczeństwa obywateli. W szczególności wynika to ze zmiany brzmienia tych zasad w nowym rozporządzeniu wykonawczym do art. 18 ustawy o Policji. Należy dodać, że jest to ruch w dobrym kierunku (na podstawie tej ustawy to w końcu Siły Zbrojne RP pomagają Policji, a nie odwrotnie), lecz z drugiej strony wciąż brakuje w tych zapisach zdecydowanego sformułowania o takim stanie rzeczy. Biorąc pod uwagę fakt, iż oddziały i pododdziały wojska są w stanie samodzielnie prowadzić tego typu działania (na podstawie art. 18 ust. 4 ustawy o Policji), niezrozumiałe wydaje się wykreślenie z treści rozporządzenia zapisu o ich pozostawianiu w wojskowym systemie dowodzenia. W sytuacji wystąpienia zagrożenia quasi-militarnego, np. działań dywersyjnych, w obrębie granic państwa, to wojsko powinno przejąć dowodzenie i korzystać z pomocy Policji, w oczywisty sposób funkcjonując w ramach wojskowego systemu dowodzenia. Zapewne w tego typu sytuacji skorzystano by z ogólnych zapisów ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej lub z instytucji stanu wyjątkowego.

W zakresie działań antyterrorystycznych kwestie współdziałania Policji i wojska oraz zasad dowodzenia są dosyć czytelnie określone. Największą słabością aktualnych rozwiązań pozostaje prawdopodobnie to, że przepisy praktycznie dotyczą tylko udzielania Policji pomocy przez Siły Zbrojne, natomiast nie uregulowano tego typu czynności w odwrotnym kierunku. Należy mieć na uwadze, iż Siły Zbrojne RP są w stanie samodzielnie przeprowadzać działania kontrterrorystyczne, na co wskazują zapisy art. 18 pkt 2 ustawy o działaniach antyterrorystycznych. Wyznaczenie jako kierującego działaniami żołnierza Żandarmerii Wojskowej powinno się wiązać z realnymi możliwościami realizacji przez niego uprawnień wynikających z treści art. 20 ust. 1 tej ustawy (np. zarządzanie ewakuacji osób z otoczenia obiektu lub obszaru, ograniczenie ruchu pojazdów w jego otoczeniu), co z pewnością będzie się wiązać z równoległymi czynnościami Policji. Natomiast przepis wykonawczy do art. 22 ustawy – rozporządzenie z dnia 21 lipca 2016 r. – jako kierującego działaniami oraz dowódcę grupy kontrterrorystycznej wskazuje jedynie funkcjonariusza Policji. Faktyczne przyjęcie w ten sposób przez ustawodawcę założenia, że hipotetyczny atak terrorystyczny na obiekt wojskowy nie będzie wymagał współdziałania z Policją jest błędne, zapewne więc i ta kwestia powinna być uregulowana w obowiązujących normach prawnych.

Powołanie nowego rodzaju Sił Zbrojnych RP – Wojsk Obrony Terytorialnej – nie zmieniło zasad współdziałania Policji z wojskiem. Uzupełniając treść ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, nie wskazano wprawdzie wprost na podejmowanie współpracy tych wojsk z Policją (tak jak to zrobiono np. z SOK czy Strażą Leśną), jednak wynika to z ogólnie obowiązujących przepisów. W zakresie stanu wyjątkowego zarówno norma rangi ustawowej, jak i przepis wykonawczy są spójne i nie nasuwają żadnych kontrowersji, choć mogłyby poruszać również kwestie dotyczące współdziałania w zakresie zagrożeń w cyberprzestrzeni, co jest przecież jedną z podstaw do wprowadzenia tego stanu nadzwyczajnego. We wszystkich wymienionych trybach udzielania pomocy Policji przez Siły Zbrojne RP bardzo ważną rolę spełnia zasada dokonania analizy dalszych możliwości działania Policji w sytuacji wystąpienia konkretnego zagrożenia i wykorzystania żołnierzy tylko w sytuacji wyczerpania możliwości tej formacji.

Dokonując oceny przytoczonych faktycznych podstaw do korzystania z pomocy wojska w zapewnianiu bezpieczeństwa i porządku publicznego, warto pamiętać, iż szczególnie przy dzisiejszych, transsektorowych zagrożeniach nie można odrzucać myśli o wsparciu ze strony Sił Zbrojnych. W trakcie działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego podczas finałowego turnieju UEFA „EURO 2012” użyto prawie 4100 żołnierzy, z czego 1180 z Żandarmerii Wojskowej, do zabezpieczenia prewencyjnego³⁶. W operacji „Przymierze” w 2016 r. mającej na celu ochronę Światowych Dni Młodzieży i towarzyszącej im wizyty Papieża Franciszka brało udział około 2000 żołnierzy³⁷, a w zabezpieczeniu Szczytu NATO w Warszawie – do 200³⁸. Żandarmeria Wojskowa dodatkowo udzielała wsparcia Policji w dniu 11 listopada 2016 r. oraz z uwagi na zagrożenie terrorystyczne – w okresach od 21 grudnia 2016 r. do 15 stycznia 2017 r., i od 17 stycznia do 27 lutego 2017 r.³⁹ Ważną rolę we właściwym wykorzystaniu wyznaczonych sił wojskowych będzie spełniało odpowiednie planowanie oraz zabezpieczenie logistyczne, ale także właściwe dowodzenie, oparte o niewzbudzające kontrowersji przepisy, i określenie

wzajemnych kompetencji. Z tego powodu analiza podstaw formalnych współdziałania Policji i Sił Zbrojnych RP w zakresie zapewniania bezpieczeństwa i porządku publicznego powinna być prowadzona na bieżąco.

Słowa kluczowe: Wojsko, Policja, współdziałanie, prawo, bezpieczeństwo publiczne

Keywords: Army, Police, cooperation, law, public safety

¹ Zgodnie z ustawą z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1534) w skład Sił Zbrojnych wchodzi następujące ich rodzaje: Wojska Lądowe, Siły Powietrzne, Marynarka Wojenna, Wojska Specjalne, a od 1 stycznia 2017 r. także Wojska Obrony Terytorialnej. Jako wyodrębniona i wyspecjalizowana służba w skład Sił Zbrojnych wchodzi również Żandarmeria Wojskowa (art. 3 ust. 3 i 7 ustawy).

² Wykorzystanie żołnierzy do zadań związanych z zapewnianiem bezpieczeństwa publicznego ma bogatą literaturę – podstawowe pozycje to: B. Pacek, *Udział Sił Zbrojnych RP w bezpieczeństwie wewnętrznym państwa*, Warszawa 2013; Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa, red. K. Gąsiorek, W. Kitler, Warszawa 2005; M. Banasik, *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w zapewnieniu bezpieczeństwa EURO 2012*, Warszawa 2015. O działaniach pododdziałów specjalnych wojska, w tym np. do zatrzymywania szczególnie groźnych przestępców lub ochrony osób i miejsc podczas wizyt delegacji zagranicznych – zob. J. Rybak, *GROM.PL*, Warszawa 2005, s. 27–31; B. Jagodziński, *Współpraca służb i formacji specjalnych w zakresie działań specjalnych*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2016, nr 14.

³ Szerzej o tym zagadnieniu: *Reagowanie państwa na zagrożenia terroryzmem lotniczym*, red. nauk. A. Glen, Warszawa 2010.

⁴ I na odwrót – policyjne jednostki antyterrorystyczne z pewnością mogłyby wziąć udział w działaniach związanych z obroną terytorium Polski przed zagrożeniem zewnętrznym, zob. W. Zubrzycki, *Antyterrorystyczne formacje Policji w przypadku zbrojnej agresji na RP*, Szczytno 2014.

⁵ Dz. U. poz. 904.

⁶ Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2138).

⁷ A. Osierda, *Prawne aspekty pojęcia bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, vol. XXIII. Tam również bogata bibliografia dotycząca wspomnianej problematyki.

⁸ Oceniając zaangażowanie Wojska Polskiego w opisywaną aktywność, należy pamiętać, iż w latach 1921–1939 jego średni stan pokojowy wynosił około 270 000 żołnierzy, a Policji Państwowej – jedynie około 30 000 funkcjonariuszy. Szerzej o asystencji wojskowej piszą: K. Gąsiorek, W. Kitler, *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, Warszawa 2005, s. 68–79; B. Sprengel, *Policja Państwa w organy władzy publicznej w polityce ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 2011, s. 249–257; W. Śleszyński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*, Białystok 2007, s. 163–167.

⁹ W zakresie taksonomii zagrożeń zob. *Siły powietrzne w operacjach reagowania kryzysowego*, red. nauk. A. Kupel, Warszawa 2014, s. 87–88.

¹⁰ Strategia ta została zatwierdzona w dniu 5 listopada 2014 r. przez Prezydenta RP na wniosek Prezesa Rady Ministrów.

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

¹² W.J. Wołpiuk, *Siły Zbrojne w regulacjach Konstytucji RP*, Warszawa 1998, s. 50.

¹³ Przyjęty podział bezpieczeństwa państwa na zewnętrzne i wewnętrzne wynika z kryterium funkcji państwa. Jako bezpieczeństwo zewnętrzne przyjęto obszar związany z zapewnieniem suwerenności i nienaruszalności granic przed zagrożeniami pochodzącymi z uwarunkowań międzynarodowych. Z uwagi na większe znaczenie bezpieczeństwa wewnętrznego dla niniejszej publikacji, będzie ono utożsamiane ze stabilnym i harmonijnym funkcjonowaniem jego struktur, przejawiający się ochroną

– w ujęciu wąskim – porządku konstytucyjnego, bezpieczeństwa publicznego i bezpieczeństwa powszechnego, zob. B. Pacek, *Udział Sił Zbrojnych RP w bezpieczeństwie wewnętrznym państwa*, s. 86; B. Wiśniewski, *Przygotowania obronne resortu spraw wewnętrznych*, Szczytno 2014, s. 134–136. Odrębną kwestią pozostaje „niepodzielność terytorium”, którego zagrożenie może przecież – przynajmniej w teorii – wynikać nie tylko z aktywności państwa obcego, lecz także z ruchów separatystycznych części własnej ludności.

¹⁴ Za ochronę porządku konstytucyjnego przyjmuje się działalność organów, instytucji państwowych oraz system reguł prawnych gwarantujących ciągłość konstytucyjnego ustroju państwa, w tym ochronę państwa jako organizacji prawnej i politycznej, ochronę informacji niejawnych, a także ochronę wolności oraz praw człowieka i obywatela, zob. *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, s. 14.

¹⁵ W.J. Wołpiuk, *Siły Zbrojne w regulacjach Konstytucji RP*, s. 46–50; zob. *Państwo wobec szczególnych zagrożeń*, Warszawa 2002, s. 92–97.

¹⁶ W art. 123 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 44, poz. 267) zapisano, że: „siła zbrojna może być użyta tylko na żądanie władzy cywilnej przy ścisłym zachowaniu ustaw do uśmierzenia rozruchów lub do przymusowego wykonania przepisów prawnych”. Szerzej o tym wątku w: W.J. Wołpiuk, *Siły Zbrojne w regulacjach Konstytucji RP*, s. 51–61.

¹⁷ Choć należy pamiętać oczywiście, że jedynie żołnierze terytorialnej służby wojskowej pełnionej rotacyjnie (czyli w jednostce wojskowej) traktowani są jako „pełnoprawni” wojskowi. Żołnierze pełniący służbę dyspozycyjnie (tj. poza jednostką wojskową, w gotowości do stawienia się) nie mają takiego statusu, zarówno w zakresie administracyjnym (np. zaopatrzenia emerytalnego), jak i np. karnym (znowelizowane brzmienie art. 115 § 13 pkt 8 i § 17 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2016 r. poz. 1137, z późn. zm.).

¹⁸ Art. 62 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2016 r. poz. 1727, z późn. zm.).

¹⁹ Art. 48b ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2015 r. poz. 1200, z późn. zm.).

²⁰ Art. 19 ust. 1c ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. z 2016 r. poz. 191, z późn. zm.).

²¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2016 r. poz. 1782, z późn. zm.).

²² Przypadki te to sprowadzenie: niebezpieczeństwa powszechnego dla życia, zdrowia lub wolności obywateli; bezpośredniego zagrożenia dla mienia w znacznych rozmiarach; bezpośredniego zagrożenia obiektów lub urządzeń ważnych dla bezpieczeństwa lub obronności państwa, siedzib centralnych organów państwowych albo wymiaru sprawiedliwości, obiektów gospodarki lub kultury narodowej oraz przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych albo organizacji międzynarodowych, a także obiektów dozorowanych przez uzbrojoną formację ochronną utworzoną na podstawie odrębnych przepisów; zagrożenia przestępstwem o charakterze terrorystycznym mogącym skutkować niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia uczestników wydarzeń o charakterze kulturalnym, sportowym lub religijnym, w tym zgromadzeń lub imprez masowych – art. 18 ust. 1 ustawy o Policji.

²³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2016 r. w sprawie użycia oddziałów i pododdziałów Policji oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego (Dz. U. poz. 1090).

²⁴ Po raz pierwszy takie rozwiązanie – choć o nazwie „organu koordynacyjnego” – pojawiło się w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia oddziałów i pododdziałów Policji oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego (Dz. U. Nr 135, poz. 1134, nie obowiązujące od dnia 24 września 2013 r.). Organ koordynacyjny mógł upoważnić oficera Policji posiadającego wiedzę, umiejętności, kompetencje i doświadczenie w zakresie dowodzenia do wykonywania jego zadań.

²⁵ Mowa o § 3 i 6 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 sierpnia 2013 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia oddziałów i pododdziałów Policji oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego (Dz. U. poz. 1037, nie obowiązujące od dnia 22 lipca 2016 r.). Stopień zagrożenia organ koordynacyjny określał na podstawie przewidywanego rozwoju sytuacji, w tym zagrożenia popełnieniem przestępstw o charakterze terrorystycznym, oraz z uwzględnieniem

aktualnego poziomu dostępności sił i środków pozostających w dyspozycji Policji.

²⁶ Zob. art. 4 ust. 1 pkt 2 i 6 oraz art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2016 r. poz. 1483). Przepisem wykonawczym do art. 14 jest rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie współdziałania Żandarmerii Wojskowej z organami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, prowadzenia dochodzeń w sprawach o przestępstwa, a także z organami, którym przysługują uprawnienia oskarżyciela publicznego, oraz z organami uprawnionymi do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego (Dz. U. Nr 157, poz. 1842).

²⁷ Wynika to z brzmienia § 8 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia wskazanego w przypisie 24.

²⁸ Dz. U. poz. 904.

²⁹ Żołnierza Żandarmerii Wojskowej jako kierującego działaniami antyterrorystycznymi wyznacza Minister Obrony Narodowej w przypadku wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym na obszarach lub w obiektach należących do komórek i jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych albo administrowanych przez te komórki i jednostki organizacyjne. W przypadkach niecierpiących zwłoki żołnierza ŻW wyznacza Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej.

³⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu organizacji współdziałania oddziałów i pododdziałów Policji z oddziałami i pododdziałami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku wprowadzenia trzeciego lub czwartego stopnia alarmowego (Dz. U. poz. 1087).

³¹ Nie jest to jednak katalog zamknięty, gdyż posłużono się zwrotem „w szczególności”.

³² Dz. U. z 2016 r. poz. 886.

³³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w czasie stanu wyjątkowego (Dz. U. poz. 1733).

³⁴ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. poz. 628, z późn. zm.).

³⁵ Szerzej o tej problematyce w: P. Hac, *Uwagi o formalnych i praktycznych warunkach korzystania z uprawnień policjantów zawartych w art. 15 i art. 16 ustawy o Policji przez żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Policyjny” 2016, nr 2 (122), Szczytno.

³⁶ M. Banasik, *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w zapewnieniu bezpieczeństwa EURO 2012*, s. 123 i 160.

³⁷ Postanowienie Prezydenta RP z dnia 7 lipca 2016 r. (M. P. poz. 626); szczegóły dotyczące zabezpieczenia w: J. Link-Lenczowski, *Zabezpieczenie operacji Przymierze*, „Raport. Wojsko. Technika. Obronność” 2016, nr 8.

³⁸ Postanowienie Prezydenta RP z dnia 5 lipca 2016 r. (M. P. poz. 623).

³⁹ Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów nr 154 i 180 z 2016 r. oraz nr 5 z 2017 r. (odpowiednio – M. P. z 2016 r. poz. 1096 i 1231, a z 2017 r. poz. 37).

Summary

Formal basis for cooperation between Polish Armed Forces and Police to ensure public order and safety

In the article author presented issues of cooperation between Polish Armed Forces and Police in case of providing public safety and public order. Bases of this cooperation were given and possible occurrence of threats in internal security area. The analysis of current rules had done, included implemented in 2016 Act of antiterrorist actions and concerning of create Territorial Defence Forces. Four main modes of Army assistance for Police were presented, discussed with procedure of their implementation and accepted rules of cooperation and command. The conclusions presents author's own observations from analysis, included possible restrictions and clarity of rules.

Tłumaczenie: autor

VADEMECUM POLICJANTA

Wskazówki i komentarze opracowane przez wykładowców CSP

AUTOBUS SZKOLNY

Oznakowanie i budowa
jako elementy wpływające
na bezpieczny przewóz dzieci do szkoły

asp. Robert Goliasz

młodszy wykładowca Zakładu Ruchu Drogowego CSP

W rozumieniu definicji zawartej w ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, autobus szkolny to autobus przeznaczony do przewozu dzieci do szkoły, barwy pomarańczowej, oznaczony z przodu i z tyłu prostokątnymi tablicami barwy białej, z napisem barwy czarnej „autobus szkolny”¹.

Dodatkowo przepisy szczegółowe rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia (Dz. U. z 2016 r. poz. 2022) precyzują, jak powinien być zbudowany autobus szkolny i jakie powinien posiadać wyposażenie i oznakowanie. Ustawodawca stworzył w ten sposób warunki do bezpiecznego przewozu dzieci do szkoły, z zachowaniem maksymalnych środków bezpieczeństwa. Prawidłowo wyposażony i oznaczony autobus szkolny daje kierującemu szczególne uprawnienia w postaci prawa do wydawania poleceń lub sygnałów uczestnikom ruchu lub innej osobie znajdującej się na drodze². Uprawnienia te mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa dzieci w czasie wsiadania czy wysiadania z autobusu. Mówi o tym zapis artykułu 6 ust. 1 pkt 7 cytowanej ustawy. Ma to szczególne znaczenie, kiedy podczas wsiadania czy wysiadania dzieci z autobusu ich zachowanie nie zawsze daje się całkowicie przewidzieć lub kontrolować. Istnieje bowiem ryzyko wystąpienia niebezpiecznych sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ruchu drogowym z ich udziałem. Ponadto kierujący pojazdem, zbliżając się do miejsca postoju autobusu szkolnego, jest obowiązany zachować szczególną ostrożność, zmniejszyć prędkość, a w razie potrzeby – zatrzymać się, o ile kierujący tym autobusem podał sygnał zatrzymania. Dodatkowo powinien umożliwić wjazd na jezdnię lub sąsiedni pas ruchu kierującemu autobusem, o ile sygnalizuje on zamiar wykonania takiego manewru. Oczywiście przywilej ten nie zwalnia kierującego autobusem szkolnym z upewnienia się, że jego manewr nie spowoduje

duże zagrożenia bezpieczeństwa ruchu drogowego³. Kierujący autobusem szkolnym podczas wsiadania lub wysiadania dzieci jest obowiązany włączyć światła awaryjne, a jeśli przewozi inne osoby lub nie przewozi żadnych osób, tablice z napisem „autobus szkolny” powinny być zdjęte, zasłonięte lub złożone⁴. Policja ruchu drogowego, ale także inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego mają szczególny obowiązek sprawować nadzór nad przewozem dzieci do szkół, w tym również kontroli stanu technicznego wykorzystywanego w tym celu taboru.

Aby kierujący autobusem szkolnym mógł w pełni korzystać z przywilejów nadanych przez ustawodawcę, a przewóz dzieci był bezpieczny, oprócz ogólnych warunków technicznych autobusu, autobus szkolny powinien spełniać poniższe kryteria.

1. Autobus szkolny powinien być tak zbudowany, aby⁵:

- 1 miejsce kierowcy nie znajdowało się w kabinie wydzielonej z przestrzeni pasażerskiej (fot. nr 1);

Fot. nr 1. Miejsce kierowcy.

AUTOBUS SZKOLNY

2 drzwi spełniały następujące wymagania:

- a) były zdalnie sterowane z miejsca kierowcy; przepisu nie stosuje się do drzwi tylnych, o ile istnieją (fot. nr 2 i 3),

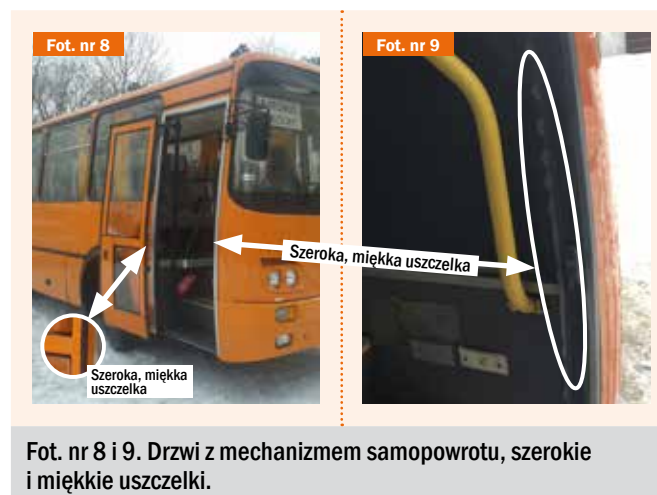
- b) możliwe było zablokowanie ich otwarcia od wewnątrz z miejsca kierowcy; funkcja ta nie może ograniczać działania układu awaryjnego otwierania drzwi (fot. nr 4 i 5),

- c) były automatycznie blokowane, gdy pojazd porusza się z prędkością przekraczającą 5 km/h,
d) otwarcie drzwi było sygnalizowane **przerwanym sygnałem akustycznym** o nieprzenikliwym dźwięku wewnątrz autobusu; funkcja ta może być wyłączona, gdy autobus nie przewozi dzieci (fot. nr 6 i 7),

- e) spełniały warunek zapobiegania niebezpieczeństwu odniesienia obrażeń przez pasażera spowodowanych ruchem drzwi i jego uwięzieniem podczas ich zamykania, poprzez zastosowanie **mechanizmu samopowrotu, szerokich i miękkich uszczelkek** lub innych podobnych rozwiązań (fot. nr 8 i 9);

3 był wyposażony w:

- a) miejsce z **przodu i z tyłu** wewnątrz pojazdu przeznaczone na umieszczenie **tablicy „AUTOBUS SZKOLNY”** określonej w przepisach w sprawie rejestracji i oznaczenia pojazdów (fot. nr 10 i 11),

AUTOBUS SZKOLNY

Tablica „AUTOBUS SZKOLNY”

Wymiary tablicy 50 x 25 cm.
Wysokość liter – 80 mm.
Grubość czcionki – 14 mm.
Grubość obrzeża – 5 mm.
Barwa tła – biała.
Barwa liter i obrzeża – czarna.

- b) miejsce **z przodu i z tyłu** po lewej stronie pojazdu na wysokości od 60 do 180 cm od powierzchni jezdni przeznaczone na umieszczenie **tablicy ze znakiem „STOP”**, określonej w przepisach w sprawie rejestracji i oznaczania pojazdów, wyposażone w urządzenie uwidaczniające tę tablicę, sterowane z miejsca kierowcy; **działanie** urządzenia powinno być **automatyczne po otwarciu drzwi autobusu** (fot. nr 12, 12a, 13 i 13a) i sygnalizowane kierowcy lampką kontrolną koloru czerwonego (fot. nr 14); powinna istnieć możliwość wyłączenia tej funkcji,

Fot. nr 12

Sterowane z miejsca kierowcy unoszenie tablicy

Tablica z znakiem „STOP” składana za tablicę z symbolem dzieci

Fot. nr 12a

Od 60 cm do max. 180 cm od powierzchni jezdni

Fot. nr 12 i 12a. Umieszczenie tablicy „STOP” oraz tablicy z symbolem dzieci z przodu autobusu.

Fot. nr 13

Sterowane z miejsca kierowcy unoszenie tablicy

Fot. nr 13a

Tylna tablica podświetlona (oświetlone miejsce z możliwością wyłączenia oświetlenia z miejsca kierowcy – § 22 ust 1, pkt 3c)

Fot. nr 13 i 13a. Umieszczenie tablicy „STOP” oraz tablicy z symbolem dzieci z tyłu autobusu.

Tablica ze znakiem „STOP”

Powinna być wykonana z materiału fluorescencyjno-odblaskowego barwy żółtozielonej, charakteryzująca się odpornością na działanie promieni słonecznych, wody i substancji chemicznych.

Kwadrat o boku 400 mm z umieszczonym na nim czerwonym odblaskowym znakiem STOP o wymiarach 360 x 360 mm.
Barwy tablicy: tło obrzeża, wewnętrzna obwódka znaku i napis STOP – żółtozielona fluorescencyjno-odblaskowa, znak STOP i zewnętrzne obrzeże znaku – czerwona odblaskowa. Umieszczona z przodu i z tyłu możliwie blisko lewej płaszczyzny obrysu.

Fot. nr 14. Sygnalizacja na pulpicie lampką kontrolną koloru czerwonego po otwarciu drzwi autobusu.

- c) miejsce **z przodu i z tyłu** po lewej stronie pojazdu przeznaczone na umieszczenie **kwadratowej tablicy barwy żółtej z symbolem dzieci** barwy czarnej określonej w przepisach w sprawie rejestracji i oznaczania pojazdów; **miejsce z tyłu pojazdu powinno być oświetlone**, z możliwością wyłączenia oświetlenia z miejsca kierowcy (fot. nr 12 i 13a),

Wymiary tablicy: 40 x 30 cm.
Barwa tła – żółta.
Barwa symbolu – czarna.
Tablicę umieszcza się z przodu i z tyłu możliwie blisko lewej płaszczyzny obrysu.

- d) **ostrzegawczy sygnał świetlny błyskowy** (barwy żółtej samochodowej, widoczny ze wszystkich stron pojazdu, z odległości co najmniej 150 m przy dobrej przejrzystości powietrza i niepowodujący oślepiania innych uczestników ruchu, **w liczbie światel co najmniej jedno, nie więcej niż dziesięć**, rozmieszczonych na dachu nadwozia – kabiny; dopuszcza się umieszczenie światel w innym miejscu, przy zapewnieniu wymaganej widoczności sygnału, a włączenie światła błyskowego powinno być niezależne od położenia urządzenia umożliwiającego pracę silnika oraz od włączenia sygnałów dźwiękowych), **włączający się wraz ze światłami awaryjnymi automatycznie przy otwartych drzwiach**; powinna istnieć możliwość wyłączenia tej funkcji przez kierowcę (fot. nr 15),

Fot. nr 15

Fot. nr 15. Umieszczenie ostrzegawczego sygnału świetlnego błyskowego oraz światła awaryjne.

- e) sygnał akustyczny ostrzegający na zewnątrz o cofaniu pojazdu (fot. nr 16),

Fot. nr 16

Fot. nr 16. Sygnalizacja akustyczna manewru cofania.

AUTOBUS SZKOLNY

- f) urządzenie zapobiegające przed ruszeniem pojazdu z otwartymi drzwiami, także na pochyłościach (brak możliwości ruchu pojazdu przy otwartych drzwiach),

- 4** okna uniemożliwiały wychylanie się na zewnątrz (fot. nr 17);

Fot. nr 17

Fot. nr 17. Okna bez możliwości wychylania się na zewnątrz.

- 5** liczba miejsc stojących nie przekraczała 25% liczby siedzeń, przy czym dopuszcza się zwiększenie tej liczby o 4, w przypadku gdy w przestrzeni przeznaczonych dla pasażera niepełnosprawnego nie jest przewożony pasażer na wózku inwalidzkim (fot. nr 18 i 18a); powierzchnią przeznaczoną na miejsca stojące może być powierzchnia, nad którą wysokość wolnej przestrzeni wynosi co najmniej 190 cm lub co najmniej 180 cm w przypadku części przejścia usytuowanego ponad tylną oś i za nią;

Fot. nr 18

Znak wskazujący liczbę miejsc – umieszczony na zewnątrz (fot. nr 18) i wewnątrz (fot. nr 18a) pojazdu.

- 6** istniała oznakowana przestrzeń przeznaczona dla pasażera niepełnosprawnego na wózku inwalidzkim (fot. nr 19) taka, która:

- a) umożliwia przewóz **co najmniej jednej osoby na wózku inwalidzkim** przodem lub tyłem do kierunku jazdy,
- b) jest **wyposażona w pas bezpieczeństwa ze zwijaczem i blokadą**, umożliwiającą zapięcie pasażera wraz z wózkiem, a dostęp do niej jest zapewniony przez urządzenie do załadunku i wyładunku będące na wyposażeniu autobusu (np. winda, podjazd); w przestrzeni tej mogą być umieszczone siedzenia składane, jeśli zachowane będą powyższe warunki, gdy siedzenia są złożone;

Fot. nr 19

Fot. nr 19. Oznakowana przestrzeń dla pasażera niepełnosprawnego na wózku inwalidzkim oraz pas bezpieczeństwa.

- 7** siedzenia miały następujące cechy:

- a) były skierowane do przodu; wymagania tego nie stosuje się do składanych siedzeń dla pasażera niepełnosprawnego na wózku inwalidzkim; siedzenia skierowane do przodu powinny być wyposażone w pasy bezpieczeństwa (fot. nr 20),
- b) siedzenia skrajne były wyposażone w elementy zabezpieczające pasażerów przed przemieszczeniem w bok (fot. nr 21),
- c) miejsca do siedzenia miały wymiary i rozmieszczenie określone w **tabeli nr 1** „Wymiary i rozmieszczenie siedzeń w autobusie szkolnym”, zamieszczonej w załączniku nr 8 do rozporządzenia w sprawie warunków technicznych pojazdów.

Fot. nr 20

Fot. nr 20. Pasy bezpieczeństwa na fotelach pasażerów.

Fot. nr 21

Fot. nr 21. Elementy zabezpieczające przed przemieszczeniem w bok.

Tabela nr 1

Lp.	Charakterystyka siedzeń	Wymiar
1.	Minimalna szerokość poduszki siedzenia	40 cm
2.	Minimalna głębokość poduszki siedzenia	35 cm
3.	Minimalna szerokość przestrzeni przeznaczonej dla każdego miejsca siedzącego:	
	▶ w przypadku siedzeń pojedynczych	50 cm
	▶ w przypadku siedzeń przeznaczonych dla dwóch lub więcej pasażerów	45 cm
4.	Minimalna wysokość przestrzeni przeznaczonej dla każdego miejsca siedzącego:	
	▶ nad nieobciążoną poduszką siedzenia	90 cm
	▶ nad podłogą pod nogami pasażera	135 cm
5.	Wysokość nieobciążonej poduszki siedzenia nad podłogą	od 40 cm do 50 cm ^{*)}
6.	Minimalna odległość między wewnętrzną powierzchnią oparcia siedzenia a zewnętrzną powierzchnią siedzenia poprzedzającego	65 cm
7.	Wielkość minimalnej wolnej przestrzeni przed każdym z siedzeń:	
	▶ na wysokości poduszki siedzenia	28 cm
	▶ na wysokości podłogi	30 cm

^{*)} Wysokość ta może być zmniejszona do 35 cm w przypadku siedzeń umieszczonych na nadkolach i nad komorą silnikową.

2. Przyjmuje się, z zastrzeżeniem ust. 3, że masa pasażera w autobusie szkolnym wynosi 68 kg, a w przypadku pasażerów stojących, w sytuacji stosowania siedzeń o różnych wymiarach i rozmieszczeniu w tej samej przestrzeni pasażerskiej, przyjmuje się wartość średnią ważoną masy pasażera wynikającą z zastosowanych wymiarów siedzeń⁶.

3. Dopuszcza się⁷:

1

siedzenia o wymiarach (rozmieszczeniu), w zależności od wieku/masy pasażerów, określone w **tabeli nr 2** „Wymiary i rozmieszczenie siedzeń w autobusie szkolnym” zamieszczone w załączniku nr 8 do rozporządzenia;

2

stosowanie siedzeń o różnych wymiarach i rozmieszczeniu w tej samej przestrzeni pasażerskiej;

Tabela nr 2

Lp.	Charakterystyka siedzeń	Wymiar	
		Wiek / masa pasażera ^{*)}	
		12–17 lat /50 kg	7–12 lat /38 kg
1.	Minimalna szerokość poduszki siedzenia	37 cm	30 cm
2.	Minimalna głębokość poduszki siedzenia	35 cm	30 cm
3.	Minimalna szerokość przestrzeni przeznaczonej dla każdego miejsca siedzącego:		
	▶ w przypadku siedzeń pojedynczych	41 cm	34 cm
	▶ w przypadku siedzeń przeznaczonych dla dwóch lub więcej pasażerów	37 cm	30 cm
4.	Minimalna wysokość przestrzeni przeznaczonej dla każdego miejsca siedzącego:		
	▶ nad nieobciążoną poduszką siedzenia	90 cm	90 cm
	▶ nad podłogą pod nogami pasażera	135 cm	135 cm
5.	Wysokość nieobciążonej poduszki siedzenia nad podłogą	35 do 45 cm	35 do 45 cm
6.	Minimalna odległość między wewnętrzną powierzchnią oparcia siedzenia a zewnętrzną powierzchnią siedzenia poprzedzającego	60 cm	50 cm
7.	Wielkość minimalnej wolnej przestrzeni przed każdym z siedzeń:		
	▶ na wysokości poduszki siedzenia	20 cm	20 cm
	▶ na wysokości podłogi	28 cm	28 cm

^{*)} Wiek i masa stanowiące podstawę do obliczeń ładowności.

3

wyposażenie autobusu w demontowane siedzenia, zamocowane w przestrzeni dla pasażera niepełnosprawnego na wózku inwalidzkim, pod warunkiem że takie siedzenia mogą być łatwo usunięte.

ZAKOŃCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest zobrazowanie, jak prawidłowo powinien być oznakowany i zbudowany autobus szkolny, aby kierujący nim mógł korzystać z uprawnień nadanych przez ustawodawcę w obszarze wydawania poleceń lub sygnałów, aby dzieci w czasie drogi do szkoły czuły się bezpiecznie, dając tym samym poczucie bezpieczeństwa rodzicom, opiekunom czy wychowawcom. Kontrola autobusu szkolnego nie powinna ograniczać się jedynie do sprawdzenia stanu trzeźwości kierującego, jego dokumentów czy działania świateł – powinna obejmować także sprawdzenie wszystkich innych układów czy mechanizmów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo przewożonych dzieci, w tym obowiązkowego oznakowania i wyposażenia.

¹ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2017 r. poz. 128), art. 2 pkt 41a.

² Tamże, art. 6 ust. 1 pkt 7.

³ Tamże, art. 18a ust. 1.

⁴ Tamże, art. 57a ust. 1.

⁵ § 22 ust. 1 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia.

⁶ Tamże, ust. 2.

⁷ Tamże, ust. 3.

ZASADY STOSOWANIA SYGNAŁÓW UPRZYWILEJOWANIA

nadkom. Radosław Kobryś

p.o. Zastępcy Kierownika
Zakładu Służby Prewencyjnej CSP

Należy przypomnieć, że pojazdem uprzywilejowanym jest pojazd wysyłający sygnały świetlne w postaci niebieskich światel błyskowych i jednocześnie sygnały dźwiękowe o zmiennym tonie, jadący z włączonymi światłami mijania lub drogowymi. Podczas zatrzymania bądź postoju nieużywanie sygnału dźwiękowego nie zmienia wskazanej sytuacji prawnej wykorzystania takiego pojazdu (art. 2 pkt 38 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, Dz. U. z 2017 r. poz. 128). Jest nim również pojazd jadący w kolumnie, na której początku i na końcu znajdują się pojazdy uprzywilejowane wysyłające dodatkowo sygnały świetlne w postaci czerwonego światła błyskowego.

W ramach wykonywania zadań ustawowych Policja wykorzystuje pojazdy służbowe, których znaczna część jest wyposażona w sygnały świetlne i dźwiękowe, określone w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia (Dz. U. z 2016 r. poz. 2022):

§ 25.

- 1. Pojazd samochodowy uprzywilejowany wyposaża się w sygnały ostrzegawcze:**
 - 1) dźwiękowy;
 - 2) świetlny błyskowy.
- 2. Pojazd samochodowy uprzywilejowany może być ponadto wyposażony w umieszczone na zewnątrz dodatkowe światło barwy białej lub żółtej selektywnej, umocowane w sposób umożliwiający zmianę kierunku strumienia świetlnego (szperacz); światło to powinno być włączane i wyłączane niezależnie od innych światel.**

§ 26.

- 1. Urządzenia wysyłające ostrzegawcze sygnały dźwiękowe powinny spełniać następujące wymagania:**
 - 1) wysyłać sygnały dźwiękowe o zmiennym tonie;
 - 2) ale dźwiękowe powinny być wysyłane co najmniej do przodu, a oś ich rozchodzenia się powinna być równoległa do podłużnej osi symetrii pojazdu; dopuszcza się odchylenie od tego kierunku nie większe niż 15°;

- 3) być tak sterowane, aby ich włączenie nie było możliwe bez równoczesnego włączenia sygnału świetlnego.

2. Ostrzegawczy sygnał świetlny błyskowy powinien odpowiadać następującym warunkom:

- 1) liczba światel: co najmniej jedno, nie więcej niż dziesięć;
- 2) rozmieszczenie światel: na dachu nadwozia (kabiny); dopuszcza się umieszczenie światel w innym miejscu, przy zapewnieniu wymaganej widoczności sygnału;
- 3) barwa światła: niebieska;
- 4) włączanie światel błyskowych powinno być niezależne od położenia urządzenia umożliwiającego pracę silnika oraz od włączenia sygnałów dźwiękowych;
- 5) powinien być widoczny z każdej strony pojazdu z odległości co najmniej 150 m przy oświetleniu słonecznym i nie powinien oślepiać innych uczestników ruchu.

3. Pojazd może być dodatkowo wyposażony w sygnały świetlne błyskowe barwy czerwonej, odpowiadające warunkom określonym w ust. 2 pkt 1, 2 i 4, widoczne co najmniej z przodu i z tyłu pojazdu z odległości co najmniej 150 m przy oświetleniu słonecznym i nieoślepiające innych uczestników ruchu.

Warto zaznaczyć, że zgodnie z zacytowanym aktem prawnym na dachu pojazdu może być umieszczony świetlny napis „POLICJA” barwy niebieskiej na białym tle.

Policjant korzystający z pojazdu Policji, spełniającego wyżej wskazane wymogi techniczne, może używać sygnałów uprzywilejowania w ruchu, jeśli posiada zezwolenie określone w art. 106 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 8 kwietnia 2016 r. o kierujących pojazdami (Dz. U. poz. 627, z późn. zm.). Dokument ten, po spełnieniu odpowiednich warunków, wydaje nieodpłatnie organ jednostki Policji, w której policjant pełni służbę.

Kierujący pojazdem uprzywilejowanym może, pod warunkiem zachowania szczególnej ostrożności, nie stosować się do przepisów o ruchu pojazdów, zatrzymaniu i postoju oraz do znaków i sygnałów. Ta kwalifikowana ostrożność ma polegać na zwiększeniu uwagi i dostosowaniu zachowania uczestnika ruchu do warunków i sytuacji zmieniających się na drodze, w stopniu umożliwiającym odpowiednio szybkie reagowanie. Podstawą prawną takiego użycia pojazdu jest przede wszystkim art. 53 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym. Przepisy, poza uprawnieniem, wprowadzają też obowiązek użycia sygnałów uprzywilejowania. Takie przypadki wskaza-

ne są m.in. w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 lipca 2008 r. w sprawie kontroli ruchu drogowego (Dz. U. Nr 132, poz. 841, z późn. zm.), gdzie wskazano: „w przypadku zatrzymania pojazdu na jezdni lub poboczu, w miejscu gdzie jest to zabronione, kierujący pojazdem policyjnym przed przystąpieniem do kontroli włącza niebieskie światło błyskowe”. Również wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 lipca 2007 r. w sprawie postępowania policjantów na miejscu zdarzenia drogowego (Dz. Urz. KGP Nr 17, poz. 133) zobowiązują policjanta po przybyciu na miejsce zdarzenia do:

- 1) ustawienia pojazdu służbowego w sposób zapewniający bezpieczeństwo własne oraz uczestników ruchu drogowego;
- 2) włączenia niebieskich świateł błyskowych.

Istotnymi regulacjami prawnymi odnoszącymi się do użycia sygnałów uprzywilejowania są również:

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 września 2002 r. w sprawie okoliczności, w jakich są używane pojazdy uprzywilejowane w kolumnach (Dz. U. Nr 167, poz. 1377),
- rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. Nr 170, poz. 1393, z późn. zm.),
- zarządzenie nr 1355 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie metod i form organizowania i prowadzenia przez Policję pościgów i zorganizowanych działań pościgowych (Dz. Urz. KGP z 2008 r. Nr 1, poz. 1).

Pojazdy uprzywilejowane w kolumnach, zgodnie z przepisami, mogą być używane:

- 1) jeżeli zachodzi konieczność zapewnienia bezpieczeństwa osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, osób wchodzących w skład delegacji państw obcych lub organizacji międzynarodowych przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub osób, które ze względu na dobro państwa należy objąć ochroną;
- 2) w czasie przemieszczania pojazdów Policji, sił zbrojnych, w tym państw obcych, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, straży pożarnej, Straży Granicznej, Służby Więziennej lub Biura Ochrony Rządu – jeżeli jest to niezbędne w związku z wykonywaniem zadań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego albo zadań na rzecz obronności kraju;
- 3) w czasie przejazdu związanego ze złożeniem listów uwierzytelniających nowo mianowanego ambasadora państwa obcego w Polsce;
- 4) w czasie transportu wartości pieniężnych lub transportu specjalnego, jeżeli ochrona transportu jest wzmocniona przez funkcjonariuszy Policji na podstawie odrębnych przepisów;
- 5) w czasie transportu dóbr kultury, wykonywanego na zlecenie ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub posiadającego gwarancje rządowe, którego ochrona jest wzmocniona przez funkcjonariuszy Policji.

Pojazdy uprzywilejowane w kolumnach mogą być również używane w trakcie realizacji programów szkolenia specjalistycznego lub doskonalenia zawodowego podmiotów wskazanych w pkt 2, jeżeli jest to niezbędne do osiągnięcia celów określonych w tych programach.

Przepisy, poza określeniem maksymalnej długości kolumny, liczby pojazdów wchodzącej w jej skład i odległości pomiędzy kolumnami, w żaden sposób nie określają odcinków drogi

dzielących pojazdy poruszające się w takim trybie. Z punktu widzenia techniki jazdy oraz ogólnych zasad ruchu drogowego odległość ta powinna być kompromisem pomiędzy sposobem przemieszczania się pojazdów, „informującym” innych uczestników ruchu, że bez wątpienia jest to kolumna pojazdów, a możliwością odpowiednio wczesnego, bezpiecznego reagowania na zmianę warunków ruchu przez kierującego pojazdem wchodzącym w skład kolumny. Z uwagi na odcinek drogi pokonywany w określonym czasie, w powiązaniu z czasem reakcji kierującego, odległość ta zwiększa się proporcjonalnie do przyrostu prędkości. Czyli im większa prędkość, tym większe odstępy pomiędzy pojazdami tworzącymi kolumnę.

Zdarza się, że w sytuacji konieczności użycia pojazdu służbowego jako uprzywilejowanego pojawiają się pytania:

1. Kto jest uprawniony do podjęcia decyzji użycia pojazdu służbowego jako uprzywilejowanego?
2. Czy o podjęciu takiej decyzji należy kogokolwiek powiadamiać, jeżeli tak, to kogo i kiedy?
3. Czy należy uzyskać zgodę na wykorzystanie pojazdu jako uprzywilejowanego, jeżeli tak, to czyją?
4. Jaką dokumentację należy sporządzić w przypadku wykorzystania pojazdu służbowego jako uprzywilejowanego?

W odpowiedzi na pytanie nr 1 należy zaznaczyć, że analiza przepisów związanych z pełnieniem służby na drodze pozwala na stwierdzenie, iż osobą upoważnioną do podjęcia decyzji o konieczności skorzystania z pojazdu uprzywilejowanego jest dysponujący nim policjant.

Odnosząc się do kwestii powiadamiania o tej decyzji, trzeba zauważyć, że konieczność zgłaszania dyżurnemu użycia pojazdu uprzywilejowanego należy rozpatrywać w kontekście rodzaju zdarzenia oraz zasadności i potrzeby przekazania tej informacji. W niektórych sytuacjach będzie to zbędne i niepotrzebnie absorbowanie obciążonego zadaniami służbowymi dyżurnego, jak chociażby w przypadku podania sygnału do zatrzymania pojazdu, przez krótkotrwałe włączenie niebieskiego światła błyskowego i sygnału dźwiękowego o zmiennym tonie. Natomiast w przypadku prowadzenia pościgu krajowego, podjętego z inicjatywy własnej lub na polecenie, dysponujący pojazdem służbowym powiadamia dyżurnego jednostki o konieczności użycia sygnałów świetlnych i dźwiękowych. Taki zapis regulacji prawnej w zakresie prowadzenia przez Policję pościgów wskazuje, że to właśnie do policjanta należy ocena sytuacji i podjęcie decyzji dotyczącej szczególnego wykorzystania pojazdu służbowego.

Reasumując, należy podkreślić, że nie wymaga się od policjanta każdorazowego zgłaszania faktu użycia pojazdu uprzywilejowanego ani uzyskiwania zgody na takie wykorzystanie. Niemniej jednak zasadne wydaje się, aby w przypadku podjęcia pościgu lub konieczności korzystania z sygnałów uprzywilejowania w dłuższym czasie zgłosić to dyżurnemu jednostki. Ponadto wydanie polecenia przez kierownika jednostki organizacyjnej każdorazowego zgłaszania użycia pojazdu uprzywilejowanego nie stałoby w sprzeczności ze wskazanymi wyżej regulacjami prawnymi.

Na zakończenie trzeba przypomnieć, że sposób dokumentacji użycia sygnałów pojazdu uprzywilejowanego określają wytyczne nr 2 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie zasad ewidencjonowania, wypełniania oraz przechowywania notatników służbowych (Dz. Urz. KGP Nr 13, poz. 104, z późn. zm.). Zgodnie z tymi regulacjami, policjant opisuje wskazaną czynność służbową w notatniku służbowym, może przy tym skorzystać z procedury uproszczonej, stosując symbol literowy: SPU.

PRĘDKOŚĆ OBOWIĄZUJĄCA NA POLSKICH DROGACH

mł. asp. Marta Paw

instruktor Zakładu Ruchu Drogowego CSP

Nowelizacja ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym¹ [Prd] spowodowała zwiększenie dopuszczalnej prędkości na polskich drogach od 1 stycznia 2011 r.

Pomimo pozornie większej „swobody za kierownicą”, kierujący pojazdem, zgodnie z art. 19 ustawy, jest obowiązany jechać z prędkością zapewniającą panowanie nad pojazdem, z uwzględnieniem warunków, w jakich ruch się odbywa, w szczególności: rzeźby terenu, stanu i widoczności drogi, stanu i ładunku pojazdu, warunków atmosferycznych i natężenia ruchu. Kierujący pojazdem jest obowiązany jechać z prędkością nieutrudniającą jazdy innym kierującym, hamować w sposób niepowodujący zagrożenia bezpieczeństwa ruchu lub jego utrudnienia, utrzymywać odstęp niezbędny do uniknięcia zdarzenia w razie hamowania lub zatrzymania się poprzedzającego pojazdu.

Zgodnie z art. 21 ustawy – Prawo o ruchu drogowym, organ zarządzający ruchem na drogach może zmniejszyć lub zwiększyć, za pomocą znaków drogowych, prędkość dopuszczalną pojazdów obowiązującą na obszarze zabudowanym. Prędkość dopuszczalna może być: zmniejszona – jeżeli warunki bezpieczeństwa ruchu na drodze lub na jej odcinku za tym przemawiają, zwiększona – jeżeli warunki ruchu na drodze lub jej odcinku zapewniają zachowanie bezpieczeństwa ruchu. Natomiast poza obszarem zabudowanym organ zarządzający ruchem może tylko zmniejszyć, za pomocą znaków drogowych, prędkość dopuszczalną pojazdów, jeżeli warunki bezpieczeństwa ruchu na drodze lub jej odcinku za tym przemawiają.

Wysokość grzywien nakładanych w drodze mandatu karnego za wybrane rodzaje wykroczeń określa rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń², natomiast sposób punktowania i liczbę punktów odpowiadających naruszeniu przepisów ruchu drogowego określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie postępowania z kierowcami naruszającymi przepisy ruchu drogowego³.

Zgodnie z powyższym za przekroczenie dopuszczalnej prędkości określono następujące kary:

- **do 10 km/h** – grzywna do 50 zł oraz 0 punktów;
- **o 11–20 km/h** – grzywna od 50 do 100 zł oraz 2 punkty;
- **o 21–30 km/h** – grzywna od 100 do 200 zł oraz 4 punkty;
- **o 31–40 km/h** – grzywna od 200 do 300 zł oraz 6 punktów;
- **o 41–50 km/h** – grzywna od 300 do 400 zł oraz 8 punktów;
- **o 51 km/h i więcej** – grzywna od 400 do 500 zł oraz 10 punktów.

Zgodnie z art. 135 ustawy – Prawo o ruchu drogowym, policjant zatrzyma prawo jazdy za pokwitowaniem w przypadku ujawnienia czynu polegającego na: kierowaniu pojazdem z prędkością przekraczającą dopuszczalną o więcej niż 50 km/h na obszarze zabudowanym.

Aktualnie obowiązują następujące limity prędkości:

Rodzaj drogi	Obszar zabudowany	Strefa zamieszkania	Autostrada	Droga ekspresowa dwujezdniowa	Droga ekspresowa jednojezdniowa	Droga dwujezdniowa co najmniej o dwóch pasach przeznaczonych dla każdego kierunku ruchu	Pozostałe drogi
Rodzaj pojazdu							
Motocykl	50/60	20	140	120	100	100	90
Samochód osobowy	50/60	20	140	120	100	100	90
Samochód ciężarowy o DMC < 3,5 t	50/60	20	140	120	100	100	90
Samochód ciężarowy o DMC > 3,5 t	50/60	20	80	80	80	80	70
Motocykl – którym przewozi się dziecko do lat 7	40	20	40	40	40	40	40
Motorower, czterokołowiec – którym przewozi się dziecko do lat 7	40	20	-	-	-	40	40
Pojazd z urządzeniem wystającym do przodu powyżej 1,5 m	30	20	60	60	60	60	60
Samochód przewożący materiały niebezpieczne	50/60	20	80	80	80	80	70
Autobus (autobus specjalny)	50/60	20	80 (100)*	80 (100)*	80 (100)*	80	70
Ciągnik rolniczy	30	20	-	-	-	30	30
Ciągnik rolniczy przewożący osoby w przyczepie	20	20	-	-	-	20	20
Samochód ciężarowy przewożący osoby poza kabiną kierowcy	50	20	50	50	50	50	50
Pojazd holujący	30	20	60	60	60	60	60
Samochód z przyczepą	50/60	20	80	80	80	80	70
Kolejka turystyczna	25	20	-	-	-	25	25

/ prędkość od 23.00–5.00; *autobus specjalny;

- zakaz poruszania się po tej drodze

Pokwitowanie uprawnia do kierowania pojazdem w okresie 24 godzin od chwili zatrzymania, a w przypadku, kiedy prawo jazdy zostało wydane przez państwo inne niż Rzeczpospolita Polska i kierujący pojazdem nie ma miejsca zamieszkania na jej terytorium – w okresie 72 godzin.

¹ Dz. U. z 2017 r. poz. 128.

² Dz. U. z 2013 r. poz. 1624.

³ Dz. U. poz. 488.

JĘZYK ANGIELSKI DLA POLICJANTÓW

Technika kryminalistyczna / Forensic technique

badania kryminalistyczne	forensic examinations
balistyka	ballistics
biegły	expert
biologia kryminalistyczna	forensic biology
broń palna	firearms
cecha identyfikacyjna	identification feature
cheiloskopia	cheiloscopia
chemia kryminalistyczna	forensic chemistry
daktyloskopia	dactyloscopy / finger-print technology
dokument	document
dokument elektroniczny	electronic document
dokumentacja fotograficzna	photographic documentation
dowód rzeczowy	material evidence
ekspertyza kryminalistyczna	forensic expertise
fonoskopia	audio forensics
folia daktyloskopijna	dactyloscopic foil
folia traseologiczna	traseology foil
fotografia kryminalistyczna	forensic photography
gantiskopia	glove prints identification / glove marks identification
identyfikacja	identification
kości	bones
krw	blood
kryminalistyka	forensic science
laboratorium kryminalistyczne	forensic laboratory
łuska	shell casing
materiał dowodowy	evidence
materiał porównawczy	comparative material
mechanoskopia	mechanoscopy
medycyna sądowa	forensic medicine
medyk sądowy	medical examiner, pathologist
metoda elektrostatyczna	electrostatic method
metryczka śladu	certificate / specification of a trace

miejsce zdarzenia	crime scene
mikroślady	microtraces
nabój	cartridge/round/bullet
narkotyki	drugs
odciski palców	fingerprints
odlew gipsowy	moulage, plaster cast
ogłędziny miejsca zdarzenia	crime scene examination
ogłędziny sektorowe	sectorial examination
osmologia	osmology
otoskopia	otoscopy
plamy krwawe	bloodstains
protokół oględzin	examination record
silikon kryminalistyczny	forensic silicone
stała linia odniesienia	permanent reference line
stały punkt odniesienia	permanent reference point
szkic kryminalistyczny	forensic sketch
śląd kryminalistyczny	trace evidence
pędzel daktyloskopijny	dactyloscopic brush
pocisk	bullet
policyjne bazy danych	police databases
proszek daktyloskopijny	dactyloscopic powder
tampon zapachowy	aromatic tampon
technika kryminalistyczna	forensic technique
technik kryminalistyki	forensic technician
tkanki	tissues
traseologia	traseology
ujawnić ślad	reveal a trace
wydaliny	discharges/egesta
wydzieliny	secretion
wymaz	swab
wymazówka	swab stick
zabezpieczyć ślad	secure a trace
zwłoki	corpse

Przygotowanie wersji polskiej: podinsp. Jarosław Piotrowski, ZSS CSP
Tłumaczenie na język angielski: gł. spec. Renata Cedro, WP CSP

Kwartalnik policyjny

CZASOPISMO
CENTRUM SZKOLENIA POLICJI W LEGIONOWIE

Wydawca: Centrum Szkolenia Policji

Adres redakcji:
ul. Zegrzyńska 121,
05-119 Legionowo
sekretariat: (22) 605-33-72,
faks: (22) 605-35-80,
e-mail: kwartalniki@csp.edu.pl

Redaktor naczelny:
mł. insp. Marcin Szyndler,
tel. (22) 605-32-35;
marcin.szyndler@csp.edu.pl

Zastępcy redaktora naczelnego:
płk dr Robert Pawlicki,
podinsp. Tomasz Wewiór,
nadkom. Agnieszka Gorzałczyńska-Mróż

Sekretarz redakcji:
Małgorzata Reks-Stabach

Zespół redakcyjny:
podinsp. dr Beata Grubska,
podinsp. Hanna Grochowska,
Renata Cedro, Joanna Łaszyn

Zdjęcia na okładce: archiwum CLKP
i czeski zespół DVI

Projekt okładki: Wioleta Kaczańska

Opracowanie graficzne i skład DTP:
Małgorzata Reks-Stabach,
Wioleta Kaczańska

Opracowanie redakcyjne i korekta:
Agnieszka Gorzałczyńska-Mróż,
Monika Irzycka, Anna Krupecka-Krupińska

Druk: Wydział Wydawnictw i Poligrafii
Centrum Szkolenia Policji

Nakład: 1000 egz.

Numer zamknięto 15.03.2017 r.

RADA NAUKOWA

Przewodniczący rady:

■ płk dr hab. Piotr Płonka

Członkowie rady:

- prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński
- prof. zw. dr hab. Tadeusz Tomaszewski
- prof. zw. dr hab. Jerzy Nikitorowicz
- dr hab. prof. APS Janusz Gęsicki
- prof. zw. dr hab. Lesław Pytka
- prof. zw. dr hab. Jerzy Niemiec
- prof. dr hab. Jacek Błeszyński
- gen. dyw. rez. dr hab. Krzysztof Załęski
- płk dr hab. Dariusz Majchrzak
- dr Oksana Galarowicz
- mł. insp. dr Iwona Klonowska
- dr Paweł Kobes
- dr Jerzy Telak
- ppłk SG dr Piotr Boćko
- komisarz Antoni Permanyer i Fita
- Ivo Juurvee
- płk. Ing. Pavel Kolář
- insp. dr Rafał Kochańczyk
- insp. Roman Sobczak
- insp. Jacek Gil

Zasady publikowania w „Kwartalniku Policyjnym”

1. Redakcja przyjmuje teksty dotąd niepublikowane o charakterze zawodowym lub naukowym, dotyczące zagadnień związanych z funkcjonowaniem Policji, szeroko rozumianym bezpieczeństwem, a także praktyki policyjnej i współpracy formacji z innymi instytucjami ochrony porządku prawnego oraz z samorządem lokalnym.
2. Materiały do publikacji należy przysyłać pocztą elektroniczną na adres: kwartalniki@csp.edu.pl lub składać w sekretariacie Wydziału Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji (ul. Zegrzyńska 121, 05-119 Legionowo, tel. 22 605 33 72 lub 22 605 32 70).
3. Prace są kwalifikowane do druku przez zespół redakcyjny czasopisma. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania skrótów i adiacji tekstów oraz zmiany tytułów i śródtytułów.
4. W celu zapobiegania wszelkim przejawom nieuczciwości, w tym zjawisku ghost-writing i guest authorship, redakcja wymaga ujawnienia przez autorów wkładu w powstanie publikacji.
5. Materiały są publikowane w „Kwartalniku Policyjnym” nieodpłatnie, po złożeniu przez autora pisemnego oświadczenia, zgodnie z otrzymanym od redakcji wzorem.
6. Nadesłanych materiałów do publikacji redakcja nie zwraca.
7. Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wydanie papierowe. Ponadto poszczególne numery są również dostępne w wersji elektronicznej na stronie internetowej: www.kwartalniki.csp.edu.pl.
8. Wskazówki edytorskie dotyczące przygotowania materiału przez autorów:
 - format A4, czcionka Times New Roman, wielkość 12 punktów, interlinia 1,5 wiersza, marginesy – 2,5 cm;
 - na pierwszej stronie należy podać imię i nazwisko autora materiału, stopień (lub tytuł) naukowy (tytuł zawodowy), nazwę instytucji, w której autor jest zatrudniony, nr telefonu, adres e-mailowy;
 - do tekstu należy dołączyć streszczenie oraz tytuł pracy w języku angielskim;
 - materiał ilustracyjny powinien być dostarczony w oddzielnych plikach (rysunki lub fotografie w formacie jpg, rozdzielczość 300 dpi, minimalna wielkość 1,5 MB);
 - schematy i wykresy zamieszczone w publikacji muszą być edytowalne, tak aby można było nanieść korektę;
 - przypisy należy umieścić na dole strony lub na końcu pracy; przypisy wstawia się automatycznie i oznacza się cyframi arabskimi;
 - zgodnie z normami wydawniczymi przypis bibliograficzny powinien zawierać:
 - imię i nazwisko autora, tytuł, wydawcę, miejsce i rok wydania, numer strony; M. Olsztyński, J. Rutkowski, Taktyka minersko-pirotechniczna w działaniach antyterrorystycznych, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2003, s. 35–36;

- jeżeli dzieło jest pracą zbiorową: Nowy leksykon PWN, red. A. Dyczkowski, Warszawa 1998, s. 684;
- jeżeli jest to artykuł w pracy zbiorowej: J. Szreniawski, Prawo do dobrej administracji prawem podmiotowym obywatela, w: Dobra administracja. Teoria i praktyka, red. J. Łukasiewicz, S. Wirzosek, Radom 2007, s. 256;
- jeżeli jest to artykuł w czasopiśmie: B. Jankowska, Odpowiedzialność karna osób prawnych, „Państwo i Prawo” 1996, nr 7, s. 46;
- jeżeli jest to akt prawny (należy wskazać publikator): Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2016 r. poz. 1782, z późn. zm.);
- jeżeli jest to tekst opublikowany w Internecie: J. Kowalski, Edukacja online, www.gazeta.pl/forum?forum=edukacja&5645 [dostęp: 12 marca 2004 r.].

Zasady recenzowania artykułów

1. Artykuły o charakterze naukowym są recenzowane przez dwóch niezależnych recenzentów zewnętrznych, zgodnie z zasadami dotyczącymi tego rodzaju prac, w tym z Dobrymi praktykami w procedurach recenzyjnych w nauce opracowanymi przez Zespół do Spraw Etyki w Nauce pod przewodnictwem prof. dr hab. Witolda Marciszewskiego, opublikowanymi na stronie internetowej: <http://www.nauka.gov.pl/publikacje2/dobre-praktyki-w-procedurach-recenzyjnych-w-nauce.html>.
2. Autorzy i recenzenci nie mają swoich tożsamości, w innych przypadkach recenzenci podpisują oświadczenie o niewystępowaniu konfliktu interesów między nimi a autorami, w tym m.in. bezpośrednich relacji osobistych, relacji podległości zawodowej, bezpośredniej współpracy.
3. Recenzja ma formę pisemną. Zawiera syntetyczną charakterystykę artykułu, część analityczną, ocenę ogólną i kończy się jednoznaczną konkluzją, tj. jest pozytywna, negatywna lub warunkowo pozytywna, jeśli recenzent wskazuje na konieczność wprowadzenia poprawek. Autorzy artykułów są zobowiązani do ustosunkowania się do uwag i uwzględnienia sugerowanych zmian.
4. Nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji nie są ujawniane. Lista recenzentów współpracujących z czasopisem w każdym roku kalendarzowym jest publikowana w ostatnim numerze danego roku.

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

05-119 Legionowo, ul. Żegrzyńska 121
www.csp.edu.pl

www.kwartalnik.csp.edu.pl